

ULLA MAIJA KAUPPINEN-PERTTULA

Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen

Sisaret Oriveden leprasairaalassa 1904-1953

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
Pinnin auditoriossa B1100, Kanslerinrinne 1, Tampere,
12. päivänä kesäkuuta 2004 klo 12.

English summary

Ulla Maija Kauppinen – Perttula

Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen

Sisaret Oriveden Leprasairaalassa (1904 – 1953)

Sähköinen väitöskirja
Acta Electronica Universitatis Tamperensis 355
ISBN 951-44-5995-4
ISSN 1456-954X

Kiitosten paikka

Tämän tutkimusprosessin ajalliset juuret ajoittuvat vuoteen 1985, jolloin kirjoitin Tampereen sosiaalipolitiikan laitokselle sosiaalityön pro gradu-tutkielmaani pipoista, palvelijoista ja kotiapulaisista. Työn aikana innostuin kahdesta: feminismistä ja uskosta.

Kenties en olisi milloinkaan ryhtynyt uudelleen tutkimaan historian palvelevia naisia, tällä kertaa uskon kera, ellen olisi muuttanut kahdeksi vuodeksi Afrikkaan. Ymmärsin, että puhdasta kristinuskoa ei ole olemassa. Entä, onko hengellä sukupuoli-merkit? Kristinuskohan on täynnä diskursseja naisen ruumiista. Olen tämän tutkimusprosessin ajan irrottautunut siitä kielestä, jossa vatkaudu vuosikausia.

Kutsumustutkimustani on tuettu tiedeyhteisössä. Lea Henriksson terveystieteen laitokselta ohjasit perusteellisimmin. Luit vuosien mittaan kaikki paperini, homssuversiotkin, joita annoin semmoisena kuin niitä syntyi. Aloitit laittamalla kasaan levällään lojuvia paperikasojani, joiden päältä osasin itse vain häitistellä ”hiiriä”. Suurkiitos, että kiviä vieritit. Taivutit ajatteluani tieteelle. Uskon nyt, että olen tutkija. Tarja Pösöä kiitän, että tämä työ sai syntyä sosiaalipolitiikan laitokselle. Eeva Jokinen sanoi: ”Jos vaan tunnet kutsumusta, niin tee väitöskirja”. Vaivihkaa ohjasit. Lämmin kiitos.

Työni lähtökohtana on ollut pyrkimys saada sanottua se, minkä sisältäni haluan sanoa. Thus, I am thanking John Collins for understanding the ambivalences of my position: ”The pain now asks other questions”. I also wish to thank Trygve Wyller in Oslo for publishing my article and for commenting my papers, which had subtle angles.

Esitarkastajiani Irma Sulkusta ja Marja Kaskisaarta kiitän rakentavasta kritiikistä. Irmalle kiitos, että sain ilmavirtausta kulkemaan hieman vapaammin, jolloin rakenteen hengitys parani. Marjalle, ettet tullut rakennukselleni paksuilla kintailta vaan pikemminkin silkkihansikkailla.

Sosiaalityön tutkijaseminaarilaisista kiitän Riitta Kittilää myötäolemisesta, kun työni alkuvaiheessa istuin kuin risukasassa ja koitin laittaa risuja järjestykseen. Kiitokset myös sosiaalityön tutkijakoululle, Päivi Petreliukselle, Mikko Mäntysaarelle ja Teppo Krögerille. Naistutkimuksen tutkijaseminaarissa Marianne Liljeström sanoi otollisella ajalla tärkeät sanat: puhdasta naistutkimusta ei ole olemassa. Feministitutkijoista kiitän Riitta Piristä, Kirsti Lempiäistä, Ritva Nätkiniä ja Tuula Juvosta. Leena Eräsaarelle kiitos tilavoittavista ajatuksista, Irene Roivaiselle, Anna Kulmalalle, Johanna Korpiselle ja Anna Metterille pienistä tapaamisista. Susanna Itäkareta kiitän nunnakeskusteluista, Kaarle Sulamaata pohdinnoista siitä, kuinka herkkä tutkimusaihe naiset ja usko(nto) on. Tampereen yliopistoa kiitän 2.5 vuoden apurahasta, Seija Veneskoskea tekstin teknisestä viimeistelystä ja Paula Niemistä kielenhuollosta.

Jatta Soinille kiitokset ahdingon tilojen jakamisesta. Olen valitellut kanssasi suomen kielen sanavaraston verenvähyyttä. Raili Rautio, kiitos, että olet surrut kanssani Kalevankankaan hautausmaalla, ja toisillakin hautausmailla, ja puhelinlangoilla. Kiitokset myös Virve Kallioniemelle, Arja Keinoselle, Anita Markkula-Nymanille ja Asta Salmelle keskusteluista vallan merkitsemästä hengellisyydestä.

Olen tutustunut tämän tutkimuksen aikana kolmeen elävään diakonissasisareen. Eeva Hurskaiselle kiitokset tapaamisesta Helsingin diakonissalaitoksella työni alkuvaiheessa. Avasit oven feministille tulla ”pyhien” naisten maailmaan. Marja Äppelqvist, kiitos, että ajattelit kanssani diakonian ja sosiaalityön välistä juopaa. Ja Sari Teerilahdelle lämmin kiitos, että pääsin tutustumaan uudella tavalla sisar Matildaan, sinun iso-tätiisi.

Antti Perttulaa kiitän peruslempeydestä. Lämmittelit minua tässä (patriarkalisessa) maailmassa. Miksua, Nelliä ja Pepeä, varhaisnuorisoani halin, että jaksoitte olla vuosia ilman tv:tä, kun kirjoitin kamarissa - ja että ruumiillanne puskitte läheisyyttä. Nyt katsotaan televisiota ja luetaan aku ankkaa.

Tampereen Järvensivulla kirsikankukkien aikaan 2004

Ulla Maija Kauppinen-Perttula

Tiivistelmä

Ulla Maija Kauppinen-Perttula

Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen. Sisaret Oriveden leprasairaalassa (1904-1953)

Tutkimuksen kohteena on kansannaisen kutsumus 1800-1900-luvun vaihteessa ja naisen palvelustyö diakonissasisarena. Keskeinen teoreettis-metodologinen kysymys kuuluu, mitä kutsumus ja palvelu oli naisille itselleen. Tutkin myös aikasidonnaista naiskutsumusta. Tutkimus paikallistuu Oriveden leprasairaalan (1904-1953) sisariin. Pääasiallisena aineistona ovat naisten itsensä tuottamat tekstit: hakupaperit Helsingin diakonissalaitokselle ja kirjeet palveluspaikoista. Kuljetan sukupuolta, kutsumusta, palvelustyötä ja uskoa keskusteluttamalla naisten henkilökohtaisia kirjetekstejä, aikalaisten kertomuksia, elämäkertoja ja Helsingin diakonissalaitoksen arkistolähteitä sekä ajan raamatullisuutta ja omaa tutkijan aikaani.

Kuvaan metodiani historiallisen empirian kaksoisluennaksi (kutsumus naisissa – naiset kutsumuksessa), johon sisältyy pakottamaton ja hämmentynyt läsnäolo, sekä feministiseksi ja spirituaaliseksi narratiiviksi, jossa ei liian nopeasti analysoida naisia alistetuiksi tai uskonnon sokaisemiksi.

Ensimmäinen empirialuku *Sisarkoti* avaa oven diakonissakutsumuksen konkreettisiin puitteisiin. *Neljä naista – neljä kutsumusta* kuvaa naisten erilaisia tapoja päätyä diakonissasisariksi. *Sisarkasvatuksessa ja diakonissauralla* avaa kutsumuksen näkyväksi tekemisen ja uskon välisen dialogin. *Leprayhteisö ja lepran* sisaret konkretisoi naisten palvelustyötä sosiaalisesti eristettyjen kärsijöiden parissa ja haastaa ruumiillisuuden tasolla naisten kutsumuksen ymmärtämistä ja naisten välisiä suhteita. *Kun sisar ei jaksa* tarkentuu kutsumususkollisuuden ja jaksamisen välisen ristiriitaisen suhteen erittelylle. Viimeinen luku *Kutsumuksen naiset* heijastaa naisten elämäntapojen suhteessa sosiaalis-historialliseen konstruktion naisen kutsumuksesta. *Epilogissa* käyn kuvitteellisen keskustelun sisarten kanssa.

Työ etenee naisten uskon ristiriitojen kautta. Diakonissasisaren elämä esittäytyy paradoksina. Naiset eivät saaneet olla mitään, mutta heidän oli tultava joksikin (lunastava hoiva). Sisarten oli vaikea kyseenalaistaa kutsumuksensa alistavuutta, koska he syyttivät ensisijaisesti itseään, jos he eivät jaksaneet. Väsymys kutsumukseen oli kiusallinen asia. Kutsumuksellisen palvelustyön sanattomaan sopimukseen liittyi lupaus jaksamisesta. Uupumus selittyi uskon puutteena. Marttaihanteen säilyminen suomalaisen naisihanteen ytimessä ylläpiti patriarkaalista järjestystä, kun siihen yhdistettiin kaksijakoinen mariamieli (Betanian ja Galilean Mariat), jolla oikeutettiin naisten uupumaton raataminen. Uupuvat sisaret kyseenalaistivat omaa kärsimystään. Naiset eivät tulleet diakonissalaitokselle uhraamaan ruumistaan, vaan he odottivat palkkaa, joka tuntuisi heidän ruumiissaan keveytenä (kevyt ies).

Avainsanat: Sukupuoli, kutsumus, palvelustyö, usko, uupumus, sisaret, feministinen ja spirituaalinen narratiivi

English Summary

Ulla Maija Kauppinen-Perttula

Calling, Serving, Coping. Sisters at the Orivesi Leprosy Hospital (1904-1953)

The objective of this study was to analyse Finnish women's attraction to the Deaconess vocation in 1890-1900. The study illuminated the gendered processes of entering the service. The research focused on five sisters, who entered the Orivesi leprosy hospital. The main data consisted of applications to the Deaconess Institution and letters. In the process of applying the applicants wrote an autobiography. An applicant "assured" her willingness to serve and desire to dedicate her life to piety. She confessed her lack of faith but told the story of spiritual awakening.

My question was: what did she think in the space of the established notions of women's vocation. How did she negotiate her desires, motivations and limitations? Female desire was traced back with the double reading of historical empiria, i.e. by giving space to the time-based vocation and room for women in the space of vocation. Calling was seen as a historical category that does not merely fit into the categories marked by gender, class, or pursuit of power. The worlds of these women did not fit into the religious realm, either. The theoretical starting point was the suggestion that history and spirituality are contained as much in bodies as they are in texts. The methodology of feminist and spiritual narrative was developed and opened up the door to the situated and embodied knowledges in cultural contexts. Thus spiritual in the women was asked through the body.

The life of a deaconess turned out to be paradoxical. A sister was not supposed to be anybody but she had to become somebody (the project of the redeeming service work). The sisters had great difficulty questioning their demanding vocations. They blamed themselves if they got exhausted. There was a hidden agreement, that a sister would not tire of serving. If it happened, the reason was lack of faith.

The idealised Martha in the essence of the ideal Finnish woman maintained the patriarchal order, when the two biblical Marys (of Bethany and of Galilee) and their yielding minds were embraced to support the legitimation of women's untiring service work. However, the sisters questioned their exhaustions. None of them entered the Deaconess Institution in order to sacrifice their bodies. Instead, they expected to be rewarded with an easy yoke and a light burden.

Keywords: Gender, calling, service work, faith, exhaustion, sisters, feminist and spiritual narrative

SISÄLLYS

JOHDANTO	3
SISAR OLGAN MUISTOLLE	3
KUTSUMUS NAISISSA – SISARET KUTSUMUKSESSA.....	4
TUTKIMUSAINEISTOT	7
<i>Hakupapereiden naiset ja kirjeiden sisaret</i>	7
<i>Idealisoivien lähteiden raskas taakka</i>	12
LUKUTAPA.....	14
<i>Historian sisaret tutkimussuhteessa</i>	14
<i>Feministinen ja spirituaalinen narratiivi</i>	18
NAISKUTSUMUS, SISARKUTSUMUS, PALVELUSTYÖ.....	23
NAISEN PAIKKA JA KUTSUMUS.....	23
MIMMI BERGHIN EMANSIPAATIOKIRJA	28
PALKKANI ON, ETTÄ SAAN PALVELLA.....	31
NAISERITYINEN LAUPEUS.....	34
SISARKOTI.....	43
IDA EI USKALLA TULLA.....	43
TILAISUUS EPÄITSEKKÄÄSEEN PALVELUUN	45
MARTAN TYÖT MARIAN MIELELLÄ	51
KEITÄ HALUTTIIN, KETKÄ TULIVAT?.....	54
JOHTAJATAR JA JOHTAJA.....	58
SISARET YHTEISÖSSÄ	62
ERÄS VIHKIMYS.....	65
NELJÄ NAISTA – NELJÄ KUTSUMUSTA.....	70
DIAKONISSALAITOKSEN PORTILLA.....	70
ANNA - OLEN SAANUT KIIHOITAVAN HALUN SIIHEN TOMEEN	71
SANNA - HALUAN PÄÄSTÄ OPPILAAXI DIAKONISSA LAITOKSEEN	74
MATILDA - HARTAIN TOIVONI ON PÄÄSTÄ OPPILAAXI DIAKONISSALAITOKSEEN.....	79
ANNA PAULIINA - EN KÄSITTÄNYT MISTÄ SE JOHTUI.....	82
KUTSUMUS NAISISSA.....	85
SISARKASVATUKSESSA JA DIAKONISSAURALLA	90
ANNA – PALVELIJASTA DIAKONISSAKSI.....	90
MATILDA – KIERTOKOULUN OPETTAJASTA JOHTAVAKSI SISAREKSI.....	93
MATILDA TAMMISAAREN SOTAVANKILAN SAIRAALASSA	101
SISAREN PAIKKA.....	105
LEPRAYHTEISÖ JA LEPRAN SISARET	107
LEPRAN PAIKKA.....	107
NYKYAIKAINEN SAIRAALA	109
LIHA HAJOAA	113
SISAREKSI LEPRAYHTEISÖÖN	116
SULJETTU LAITOS JA PALVELEVA NAISEUS.....	118
MIESHOITAJIEN LÄHTÖ.....	121
MATILDA LEPRASAIRAALAN EMÄNTÄNÄ.....	124
LUNASTAVA HOIVA	128
SAAREKKEITA.....	131
DIAKONIAN ETU JA VALTION HURSKAUS.....	133
KUN SISAR EI JAKSA.....	136
EI SE OLLU EPÄUSKOA VAAN PUHTAASTI RUUMIILLISTA VAIVAA OLGA KIHLSSTRÖMIN AHDINKO JA ITSEPUOLUSTUS.....	137
EIKÖ OLE MITÄÄN VELVOLLISUUKSIA ITSELLÄNI TERVEYTENI TÄHDEN? SANNA PIRILÄN LEPRAEPÄILY JA RASKASMIELISYYS.....	144
ELÄMÄ ON TAISTELUA KAULAAN ASTI ANNA TOLVASEN VÄSYMYS, MASENNUS JA USKONTUSKAT	151
LUULIN, ETTEI MINUSTA MIHINKÄÄN OLE, EN MIHINKÄÄN KYKENE, ENKÄ MIHINKÄÄN SOVI SANDRA HJONIN KORPIVAELLUS.....	158
KUTSUMUS JA UUPUMUS	162

KUTSUMUKSEN NAISET	165
EPILOGI.....	172
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	175

JOHDANTO

Ajattele menneiden sukupolvien (naisten) vuosia (5 Moos. 32/7)

Sisar Olgan muistolle

Eräänä lokakuun päivänä v. 1895 saavuit yhteiseen suureen kotiimme. Tervetullut olit sisarten silloin niin pieneen piiriin. Tulit hiljaisena, odottavana, antautuvana. Ihanana kutsumus häämöitti edessäsi ja paljon tunsit tarvitsevasi saada ensin. Heikot olivat voimasi, vaan ihmeellisesti Jumala ylläpiti ja vahvisti. Olithan hänen työssään, hänen huolenpitonsa alaisena.

Pian kuluivat ensimmäiset vuodet ja sinä sait työmaasi kodin ulkopuolella. Ensimmäisiä työalojasi oli köyhäin sairasten hoito Helsingissä. Monta vaatekappaletta ompelivat näppärät kätesi muun työn ohessa heille. Moneen kurjaan kotiin sait valoa ja lievitystä viedä. Vielä sait hoitaa sairaita useissa sairaaloissa. Hiljaisena, vaatimattomana uhrasit voimasi kärsiviä palvellessasi. Tuli sitten aika, jolloin itse jouduit kärsimysten helteeseen. Et sitä silloin käsittänyt, miksi Isä niin ankarasti löi, miksi kasvonsa kätki. Raskas oli aika, näytti kuin olisit saanut yksin kuormaasi kantaa. Ei ystäväsikään voinut seurata sinua kärsimyksiesi syvyyksiin...¹

Sisar Olga Emilia Kihlströmin ”kärsimyksistä ja armosta rikas maallinen vaellus” päättyi Helsingin diakonissalaitoksella heinäkuun 2. päivänä 1916. 44-vuotias Olga kuoli keuhkotautiin. Kolmen päivän kuluttua sisaret saattoivat Olgan viimeiseen lepokammioonsa: ”Me toverit saimme laskea sisaremme maan poveen”.

Olga, 23-vuotias kangaskaupan myyjä ja ompelija tuli vuonna 1885 oppilaaksi diakonissalaitokselle. Hän tunsu ”kaipausta palvelulla kurjia”. Tohtori Schauman huomasi jo tulotarkastuksessa Olgan tuberkuloottisen taipumuksen ja oli kolmen vuoden päästä hyvin epäileväinen tämän tulevan työkyvyn suhteen. Sisarkirjaan merkittiin, että Olga oli ”aina ollut heikko”. Seitsemän vuoden kuluttua Olga kuitenkin vihittiin diakonissaksi.² Olga palveli kuusi vuotta Hämeenlinnan kaupunginsairaalassa ja hänestä tuli johtava sisar. Sen jälkeen Olga taisteli seitsemän vuotta sairauksia ja väsymystä vastaan. Hän poti lavantautia sisarkodin väliaikaisena emäntänä, vaikeaa silmätulehdusta epideemisenä

¹Olgan muistokirjoituksen laati sisarkumppani ja läheinen ystävä, nimimerkki A.L., Helsingin diakonissalaitoksen tiedotuslehteen Betaniaan, no.16, 1916.

²Sisarkirja Ba1.

sairaanhoidajattarena Porvoossa. Kaukaan tehtaitten poliklinikalla Olga vaivasivat ”polte päässä, unettomuus sekä umpisuoli”. Turun tuberkuloosiklinikallakaan hän ei saanut unta. Johdettuaan kaksi vuotta Oriveden leprasairaalaan Olga menehtyi yleiseen tuberkuloosiin.³

Olga muisteltiin muistokirjoituksessa etuoikeutettuna naisena, joka oli saanut tulla tekemään rakkaudentöitä. Diakonissalaitokselle Olga oli saapunut odottaen Jumalalta hyvää, ei pahaa. Muutaman vuoden palvelustyölle omistautumisen jälkeen tulivat kärsimykset, joita tulkittiin jumalan kurituksena. Lopuksi Olgan kuolinvuoteella kuitenkin juhlittiin: kuona oli puhdistunut ja armo kirkastunut. ”Onnestasi tahdoit kertoa muillekin, vaan äänesi ei enää palvellet”. Muistelemista voisi jatkaa kirjoittamalla, että Olga oli saanut kuolla. Mutta mitä Olga oli saanut eläessään? Miksi Olgan kutsumus oli tuhonnut hänen terveytensä ja ruumiinsa? Miten diakonissalaitos, naisten laupeudenyhdistys, oli sallinut sen?

Kutsumus naisissa – sisaret kutsumuksessa

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on kansannaisen kutsumus 1800-1900-luvun vaihteessa. Jäljitän maaseudun ja työväestön naisten antautumista palvelustyölle. Miksi jotkut naiset halusivat omistaa elämänsä diakonissan kutsumukselle? Millaisia kamppailuja ruumiistaan, sukupuolestaan ja uskostaan he läpikulkivat palvelustyössä diakonissan puvussa? Mitä tapahtui, kun sisar ei jaksanut? Tutkin naisia diakonissakoulutukseen hakeutumisen hetkistä alkaen, mutta varsinaisesti tutkimus paikallistuu heidän työhönsä Oriveden leprasairaalassa vuosina 1904-1953.

Peruslähtökohtani on ymmärtää, mitä kutsumus ja palvelustyö merkitsivät naisille. Miten kutsumus, omasta puolesta puhuminen, naiseus ja palveleminen liittyivät toisiinsa? Kysyn myös sitä, mikä ajan kutsumuskäsitys oli, mitä papit ja uskonnollinen keskiluokka ajattelivat naisten kutsumustyöstä. Miten diakonissakutsumus, uskonnollinen ideaali naisten palvelutyöstä, konstruointiin 1800-luvun jälkipuoliskolla?

Kutsumuksen naiset ovat 19-vuotias palvelija Anna Hämeenlinnasta, 34-vuotias talontytär Sanna Ilmajoelta, 27-vuotias kiertokoulun opettaja Matilda Karkusta ja 21-vuotias pukuompelija Anna Pauliina Viipurista. Anna hoiti naisia ja miehiä leprasairaalassa yhteensä 41 vuotta, vuodesta 1904 alkaen. Matilda johti sairaalaa 32 vuotta, vuosina 1921-53. Sanna hoiti naisia 22 vuotta, vuosina 1908-1930. Anna Pauliina johti sairaalaa vuosina 1916 - 1920. Leprasairaalan muut johtavat sisaret

³Ba1. Toisessa muistokirjoituksessa muisteltiin, että Olga oli kolme vuotta miltei yhtäjaksoisesti työhön kykenemätön unettomuuden ja ”tuskallisen hermosairauden” takia (Wennerström 1917, 22).

olivat Cecilia Blomqvist (1900-1910), Elli Sidensnöre (1910-13) ja edellä mainittu Olga Kihlström (1913-1916).⁴ Sivuan näiden naisten kutsumustyötä johtavina sisarina. Käytännössä sisar Elli johti sairaalaa jo vuodesta 1908, sillä 60 ikävuotta lähestyvä sisar Cecilia sairasteli ja kuoli 1910. Esittelen myös joitakin muita sisaria, jotka palvelivat sairaalassa vain lyhyehkön ajan. Väliaikaisia sisaria oli esimerkiksi Annan sairasloman aikana vuoden vaihteessa 1915-16 ja mieshoitajien lähdön ja kansalaissodan jälkeen.

Sairaalassa oli myös naishoitajia, jotka eivät olleet diakonissoja. Pisimpään heistä toimi sairaanhoitaja Siiri Siniranta, 31 vuotta vuodesta 1922 lähtien. Hänestä oli melkein tullut diakonissa, sillä hän erosi diakonissalaitokselta seitsemäntenä vuonnaan, 1920.⁵ Siirillä oli leprayhteisössä erilainen paikka kuin diakonissasisarilla. Tutkimukseen liittyy myös Matildan biologinen sisar Sandra, josta tuli diakonissa viisi vuotta ennen Matildaa. Sandran avulla valotan Matildan elämää ja peilaan leprasairaalan sisarten palvelustyötä avodiakoniaan 1920-luvulla.

Norjalainen filosofi Kari Martinsen (2000, 250) on pohtinut tilan antamista sekä uskonnolle että historian naisille uskonnon tilassa. Tutkimuksessani tämä merkitsee tilan antamista kutsumukselle ja naisille kutsumuksen tilassa (ks. Malchau 1999). Martinsen kutsuu tämänkaltaista tilanantoa historiallisen empirian kaksoisluennaksi. Samalla kun kutsumukselle annetaan tilaa, kysytään, mitä naiset itse ajattelivat ja tunsivat aikansa uskonnollisessa ilmapiirissä.⁶ Kutsumusnaisten kokemusten ottaminen vakavasti edellyttää herkkyyttä eleylle uskalle (vrt. herkkyys eleylle uskonnolle ja naisten spiritualiteetille, ks. Markkola 2000a, 114). En siis miellä tutkivani varsinaisesti uskontoa, vaan avaan sen kautta näkymiä naisten uskoon.⁷

⁴Sisarten työluettelo Ba8.

⁵Sisarten työluettelo Ba4. Lähtösyiksi kirjattiin kotivelvollisuudet. Siiri oli hoitanut veljeään jo vuotta aikaisemmin kuukauden. Vuonna 1919 vihittyjäkin sisaria erosi ennätysmäärä eli kuusi (HDLJ, vihityjen luettelo). Samana vuonna laitoksen jätti myös 11 oppilasta ja 9 koesisarta (Kansanaho 1967, 191).

⁶Naisten historiallista suhdetta uskontoon ei Suomessa Maija Rajaisen (1973) tutkimusta lukuunottamatta ole juuri tarkasteltu paitsi viime vuosina, esim. Hurskainen 1992, Sulkunen 1995 & 1999, Ollila 1998 & 2000, Markkola 1999 & 2000a & 2000b & 2002, Mustakallio 1999 & 2001, Sulamaa 1999 & 2001, Kauppinen-Perttula 1999, Kena 2000, Helander 2001, Leskelä-Kärki 2001 & 2002, Annola 2003, Antikainen 2003, Jalagin 2003.

⁷Uskonnollisuustutkimus ei vienyt tätä tutkimusta eteenpäin. Uskonnollisuustutkimuksista pro gradu-tutkielman tehnyt Tiina Mahlamäki (1995) kysyykin, mitä loppujen lopuksi on tutkittu, kun on tutkittu ja tulkittu uskonnollisuutta. Tämän tutkimuksen alkuvaiheessa löysin kaksi tutkimushelmeä, joissa uskonnollisuus käsitteenä ei vangitse tai normatiivisesti luokittele. Uskontoantropologi Juha Pentikäinen (1971) tutki 10 vuotta haastatellen ja havainnoiden vienankarjalaista Marina Takalaa. Virginia Brereton (1991) on tutkinut, millaisia pelastumiskertomuksia eli kääntymysnarratioita naiset ovat kunakin aikana kertoneet. Hän löysi naisten kertomuksista monia tasoja ja paradokseja. 1800-luvun kertomuksissa, uskonnollisen tunteen aikakautena, Brereton havaitsi sekä pintajuonia, joissa oltiin tottelevaisia miehille ja kirkon auktoriteeteille, että piilojuonia, joiden sisälle mahtui kapina. Pinnan alla olevassa juonessa antauduttiin uudelle auktoriteetille, jonka ääni ei suinkaan aina ollut sama kuin vallitsevan kulttuurin odotukset naisten suhteen. Pelastuksen kokemuksesta seurasi, ei vain antautumista aviomiehen tahdon alle, vaan myös omaa Raamatun tutkiskelua, meditaatiota ja maallisen auktoriteetin kyseenalaistamista.

Kanadalainen historioitsija Ruth Compton Brouwer (1992, 48, 57) tunnistaa uskon(non) joutuneen naishistoriassa ”tunnustamattomaan karanteeniin”:

Useimmat meistä, jotka ovat kiinnostuneita tästä aiheesta, luultavasti olettavat, että – kuten sukupuolikin – naisten näennäinen taipumus uskontoon oli sosiaalisesti rakennettu ilmiö, tai tarkemmin sanottuna, olennainen osa sitä sosiaalista rakennelmaa, jota kutsutaan ”naisuudeksi”. Kuitenkaan tämän oletuksen ei pitäisi johtaa meitä aliarvioimaan henkilökohtaisen hengellisyyden merkitystä naisille tai keskittyä heidän uskonnolliseen aktivismiinsa pelkästään siltä kannalta, että sen avulla he pystyivät kunniallisesti laajentamaan ”elämämpiiriään”.⁸

Usko(nto)a ei tule vain lisätä historiaan eikä naisten uskonnollista intoa tule hyväksyä ainoastaan silloin kun se on näyttänyt palvelleen väliasemana tiellä feministiseen tietoisuuteen.⁹ Karanteeni-ilmiöstä päästään vasta, Brouwer kirjoittaa, kun uskon(non) näkökulman tuominen tutkimukseen muuttaa käsityksiämme menneisyytemme tärkeistä tapahtumista.

Inger Hammar, ruotsalainen historioitsija (1998, 3-17) vaatii tilaa riippumattomalle kulttuuriselle vetovoimalle. Uskontoa ei tule pitää vain ideologisena ylärakenteena, strategisena välineenä johonkin. Silloin on kyse uskontosoikeudesta.

Teesini on, että samalla tavoin kuin aikaisempi historian tutkimus on ollut sukupuolisokeaa, niin tähänastinen tutkimus naisten emansipaatioprosessista on ollut 'uskontosokeaa'.

Hammarin mukaan uskonnon merkitystä ei ole tulkittu historiallisessa kontekstissaan. Naisten vapauttaminen (naisemansipaatio) on feministisessä tutkimuksessa yhdistetty sekularisaatioprosessiin eli vapautumiseen uskonnollisista käsityksistä. Niitä naisemansipaatioprosessin vaihteita, joita kristinusko on motivoinut, ei ole juurikaan huomattu. Sukupuolisokeus on tullut siitä, että voittajat ovat kirjoittaneet historian, uskontosoikeus siitä, ettei naisten suhdetta sekularisaatioprosessiin ja emansipaatioon ole riittävästi analysoitu.¹⁰

⁸Most of us with an interest in this subject probably share the assumption that, like gender itself, women's seeming affinity for religion was a socially constructed phenomenon (or, more accurately, an integral part of the social construct called "womanhood"). That assumption, however, should not lead us to underrate the significance of personal spirituality for women or to concern ourselves with their religious activism exclusively in terms of its utility for respectably enlarging their "sphere".

⁹"Testissä" epäonnistuneet on helppo nähdä patriarkaalisien kristinuskon passiivisina kohteina, väärän tietoisuuden eli naista sortavien arvojen sisäistäjinä (Gill 1994, 3).

¹⁰Ruotsalainen historioitsija Ulla Manns (1998) torjuu Hammarin kritiikin hänen tutkimuksensa uskontosoikeudesta ja antaa viitteen siitä, kuinka eri mieltä tutkijat voivat olla siitä, onko uskonnolliset aspektit otettu mukaan vai ei. Susanne Malchau (1999) puolestaan pitää Hammarin käsitystä uskonnosta rajoittuneena, koska siinä käsitys kutsumuksesta ulottuu vain luterilaiseen kutsumusajatteluun.

Uskontosokeudella on ollut seurauksensa feministiselle tutkimukselle ja feminismille. Se, että uskontoa ei ole ollut olemassa, on katolisen feministiteologi Michelle M. Lelwican (1998, 108-123) mielestä johtanut siihen, että huolimatta feministien halusta purkaa dualismit – mieli/ruumis, subjekti/objekti, yksilö/yhteiskunta, kulttuuri/luonto - on jako maallisen ja hengellisen välillä jäänyt koskemattomaksi. Lelwica kertoo omasta pettymyksestään feministisen tutkimuksen ja uskontotieteellisen tutkimuksen risteyksessä. Hänen kokemuksensa mukaan feministinen uskonnon tutkimus on ollut kuin sisarpuoli feministisen tutkimuksen sisällä. Kyse ei ole siitä, mitä feminismissä ja postmodernismissä sanotaan vaan siitä, mitä niissä jätetään sanomatta.

Tässä työssä on kyse naisten sosiaalisen työn (palvelustyön) arjesta ja naisten kokemuksista. Diakonissasisarten palvelustyö¹¹ kytkeytyy laajempaan yhteiskunnalliseen sisaruuteen ja hyvinvointivaltion yhteen juureen (kutsumuspohjaisesta työstä ja ammasteista käytävästä keskustelusta, ks. Henriksson 1998). Sisaretkin olivat synnyttämässä naisten hyvinvointivaltiota. He olivat ns. vapaaehtoisia palvelijoita, jotka lähtivät kutsumuksen saattamina ulos perheen kontekstista lievittääkseen maallista kärsimystä. Sisarten kristillissosiaalinen työ köyhien ja sairaiden huolenpitäjänä oli eräs ratkaisu yhteiskunnan sosiaalipoliittisiin ongelmiin. Sisarista tuli ensimmäisiä sosiaalisen työn ”ammattilaisia” yksityisen ja julkisen rajalla. Kysymyksellä historian naisten jaksamisesta kutsumustyössä avaan yhden näkökulman sosiaalisen työn luonteen ymmärtämiselle.

Tutkimusaineistot

Hakupapereiden naiset ja kirjeiden sisaret

Tutkimuksen aineistot koostuvat pääasiassa arkistolähteistä. Helsingin diakonissalaitos arkistoi sisarten hakupaperit, kirjeet sekä sisarten työluettelot (Ba2-8) ja sisarkirjan (Ba1), johon kirjattiin mm. sisarten työpaikat, lomat ja sairastelut. Nämä aineistot ovat kansallisarkistossa, samoin kuin johtajiston sisarille lähettämät kiertokirjeet.¹² Laitoksen tiedotuslehti Betania¹³ ja diakonissalaitoksen vuosikertomukset ovat diakonissalaitoksen arkistossa (HDLA). Muuta aineistoa ovat johtavien

¹¹Diakonissaliike osana modernisaatiota ja itsekontrollia ks. Wyller 1999.

¹²Tähän mennessä (vuosina 1996-2000) luetteloitu aineisto, Helsingin Diakonissalaitoksen Johdon Arkisto (HDLJ), kattoi vasta pienen osan kokonaisarkistosta. Osa diakonissalaitoksen arkiston lisäluovutuksista (HDL) on tullut kansallisarkistoon tämän tutkimustyön aikana. Annan kirjeet johtajatar Lina Snellmanille sain käsiini kesällä 2000 ja Matildan kirjeet Edvin Wirénille vasta kesällä 2002.

¹³Lehteä alettiin vuodesta 1926 julkaista nimellä Viesti Helsingin Diakonissalaitoksesta. Betania oli aluksi Helsingin diakonissalaitoksen, Suomen lähetykseuran, Suomen Pyhäkouluyhdistyksen ja Helsingin Kaupunkilähetyksen yhteisjulkaisu, sittemmin vain Viipuriin ja Helsingin diakonissalaitosten yhteisjulkaisu. (Kansanaho 1967, 133-134, 194.)

sisarten elämäkerrat, Salme Karreksen yksityisarkisto (SKY)¹⁴ leprasairaalaista sekä lääketieteen historian museon lähteet leprasairaalaista (LHM). Lisäksi olen haastatellut muutaman aikalaisen: vuosina 1930-1943 leprasairaalaissa toimineen keittiöapulaisen, leprasairaalan naapurissa vuodesta 1913 asuneen Oriveden kunnalliskodin johtajan, kaksi yli 80-vuotiasta diakonissaa¹⁵ ja yhden iäkkään naisevankelistan.¹⁶

Tutkimuksen pääaineisto on naisten itsensä tuottamat tekstit: hakupaperit ja niihin liittyvät elämäkerrat ja sisarten kirjeet palvelupaikoista diakonissalaitokselle. Valitettavasti johtavien sisarten ja pastoreiden kirjeitä sisarille ei ole arkistoitu. Myöskään tiedossani ei ole sisarten lähettämiä kirjeitä muille kuin diakonissalaitoksen johtajille.

Hakupapereiden tehtävä oli avata ovi diakonissakasvatukseen. Millaisin yhteisöllisin ehdoin niitä kirjoitettiin? Diakonissalaitoksella oli tarkat ohjeet diakonissoiksi pyrkiville (Några upplysningar för dem som vilja blifva Diakonissor, 1868, 1875, 1892 ja 1893). Niissä julkilausuttiin diakonissaihanne. Diakonissaksi pyrkivän oli tunnettava, että ”Kristuksen rakkaus vaatii häntä ottamaan sellaisen askeleen”.¹⁷ Vain sillä, joka ”Herran tähden” halusi palvella köyhiä, sairaita ja orpoja, oli oikeus toimia diakonissan kutsumuksessa. Ja vain se, joka oli kokenut ”omassa sydämessään uudestisyntyttävää armoa” saattoi palvella Jumalan takia. Hakijalla oli oltava hyvä maine ja ”hiljainen ja nöyrä henki”. Hänellä oli myös hyvä terveys ja hän oli vapaa ”rumentavista vammoista”.

Vuonna 1908 diakonissalaitokselle pääsyn ehdot olivat seuraavanlaiset (Hjelt 1908, 35):

1. Että hakija sydämessään tunsu Jumalan kutsuvan ja halusi seurata kutsua,
2. Hyvä terveys, joskin korkeampi koulutus ja älylliset lahjat osittain korvasivat puuttuvia ruumiin voimia
3. Tiedontaso, joka vastasi kansakoulukurssia
4. 20-36 vuoden ikä

”Miksi haluaa tänne”? ”Miksi ei saanut tyydytystä muissa toimitissa”? Mm. näillä kysymyksillä tutkittaisiin tulevien sisarten halua päästä diakonissalaitokselle. Erityisesti tutkittaisiin sitä, mistä hakija

¹⁴Leprasairaalan viimeinen lääkäri Irja Seppälä, Karreksen sisar, keräsi aineistoa leprasta ja muistoja leprasairaalaista haaveenaan kirjoittaa kirja lepran historiasta.

¹⁵Aino Elo oli valmistunut diakonissaksi 1930-luvulla Sortavalan ja Ida Laurila 1920-luvulla Viipurin diakonissalaitoksesta. He eivät tunteneet leprasairaalan sisaria.

¹⁶Hilja Aaltosella oli muistikuvia diakonissoista 1900-luvun alussa.

¹⁷Att Kristi kärlek tvingar henne till ett sådant steg. Endast den som för Herrens skull vill tjena de fattige, sjuka och värnlösa, endast den kan med rätta finnet hårda ut i ett sadant kall. Men blott den kan för Herrens skull tjena, som på sitt eget hjerta erfarit Herrens rättfärdiggörande och pånyttfödande nad. (Några upplysningar för dem som vilja blifva Diakonissor, 1868.)

ymmärsi, että Jumala oli kutsunut juuri hänet: ”Hvaraf förstår du att Gud har kallat dig tilla detta arbete”. Naisten oli vakuutettava laitoksen portinvartijaväki sekä omasta kutsumuksestaan että kelvollisuudestaan alalle. Hakemuksiin oli liitettävä (Hjelt 1908, 35):

1. Papintodistus
2. Lääkärintodistus diakonissalaitoksen kaavakkeen mukaisesti
3. Koulu- ja palvelutodistukset
4. Vanhempien tai holhoojan suostumus
5. Omakätisesti kirjoitettu kertomus oman elämän sisäisistä ja ulkoisista vaiheista. Kertomuksesta tuli ilmetä:

- syntymäpaikka ja -aika
- vanhempien nimi ja ammatti
- kasvatus kotona
- toiminta kotona ja kodin ulkopuolella
- aiemmat pyrkimykset päästä johonkin laitokseen
- kokemus Jumalan kutsusta ja suhde Herraan
- aiempi toiminta Jumalan valtakunnan hyväksi
- se, miten oli saanut tietää diakonissan työstä
- se, missä tarkoituksessa halusi tulla diakonissalaitokseen ja mitä odotti työltä¹⁸

Lisäksi hakemuksessa tuli nimetä suosittelijat, joilta laitos voisi pyytää lisätietoja hakijasta. Ruotsinkielinen lääkärikaavake sisälsi 10 kohtaa. Alussa kysyttiin nimeä, ikää ja säätyä, lopussa oli kysymys: Onko vielä huomattavana joitakin taudin merkkejä, joka voisi tehdä hakijan vähemmän soveliaaksi sairaanhoitajattaren kutsumukseen? Lääkärit testasivat naisten ruumiin kuntoa, diakonissalaitoksen johtaja ja johtajatar kontrolloivat heidän vakaumuksensa aitoutta.

Oikea Jumalan antama diakonissakutsumus ei siis riittänyt, oli myös oikea tapa tulla. Valikointiprosessi alkoi jo kotipaikkakunnalla. Hakuprosessiin lähteminen edellytti siveellisen maineen, työkyvyn ja terveyden lisäksi vanhempien siunausta ja suosittelijoiden suosiollisuutta.

Vaikka tutkimukseni lähtökohta on se, miten naiset ymmärsivät kutsumuksensa ja palvelustyönsä, en silti väitä voivani rekonstruoida omaelämäkerrallisista dokumenteista menneisyyden autenttista kuvaa

¹⁸Några upplysningar för dem som önska blifwa Diakonissor, 1893: “Hvilka äro dina föräldrar?, hvilka intryck har du fått från föräldrahemmet?, I hvilken skola har du gått?, hvar blev du konfirmerad?, Hvar har du senare tider vistats?, Under hvilka förhållanden?, Hvilken sysselsättning har du haft?, Wid hvilka husliga göromål är du Wan?, Huru kom du på tanken att blifwa diakonissa?, Ser du häri en kallelse af Gud?, Hwad anser du nödwändigt för detta arbete?, Hwad väntar du dig för egen del af detsamma?, Hos hvilken lärare eller annan person kunna närmare upplysningar erhållas?”

"niin kuin se todella oli" (Burnett 1984, 11). Voin vain pyrkiä mahdolliseen ja oikeudenmukaiseen kuvaukseen (keiden todellisuus, keiden kieli, ks. Kalela 2000, 106-109). Hakupapereissa ei siis kerrota, kuinka naiset todella tunsivat tai mitä he todella kaipasivat. Toisinaan hakukirjeissä toistetaan hakuohjeiden sanamuotoja lähes sanasta sanaan. Onko siis lainkaan mahdollista tunnistaa näiden naisten "omia" haluja ja toiveita uskonnollisen ympäristön pakoista ja odotuksista, ja sen ajan kansallisten naisehtojen takaa? Kenen sanoilla kansannainen haki diakonissalaitokseen, ja kenen sanoilla hän määritteli itseään?¹⁹

Hakijoiden itsellisyys ja rohkeus tulee yllämainituilla kysymyksillä helposti aliarvioiduksi. Hakuprosessi sinänsä oli itsellinen ruumiillinen teko. Hakupapereiden kirjoittaminen minä-muodossa omia vaikuttimia ja haluja pohtien loi toimijapaikan naisille (vrt. Jokinen 1996, 75). Hakupapereista nousee itselleen omanarvontuntoa rakentavia naisia, ei vain nöyristeleviä oman tahdon luovuttajia. Toiminta, uskallus jättää entinen elämä ja pyrkiminen Helsinkiin naisille avattuun koulutukseen puhuu äänekkäämmin kuin sanat. Ja silti hakijoiden "omaa" suhdetta kutsumukseen tai "omaa" ääntä on vaikea tutkia. Hakijoilla oli oltava voimakas tahto, halu ja usko johonkin. Mutta mitä nämä naiset, Anna, Sanna, Matilda ja Anna Pauliina todella tunsivat ja tahtoivat?

Sisarten "oma" kutsumus ja "oma" usko ei aukene avoimesti myöskään kirjeissä. Kirjeet olivat osa kontrolli- ja tukijärjestelmää. Niiden kirjoittamisella oli omat institutionaaliset ehtonsa. Jokainen kirje suodattuu diakonissainstituution ehtojen ja tarpeiden lävitse. Sisaret kirjoittivat sekä velvollisuudesta että tuen tarpeesta. Esimerkiksi neljännesvuosittaisesta taskurahasta eli kvartaalista oli muistettava kiittää. Sisarillemme-opas muistutti: "Älä myös anna johtajiesi diakonissakodissa turhaan odottaa vastausta ja yleensä, vastaa täsmällisesti asiallisiin kirjeisiin, ennen kaikkea rahalähetyksiin. Sekä epäkohteliaalta että välinpitämättömältä tuntuu, ellei sanallakaan kiitä pastoriamme arvokkaista kiertokirjeistä" (Snellman 1911,73). Sisaria rohkaistiin olemaan avomielisiä:

Lähesty meitä vanhempia rohkeasti! Tiedä, että pidämme sitä Jumalan osoittamana armona, että saamme johdattaen, ojentaen ja rohkaisten palvella niitä nuoria, joita Herra on uskonut meille kasvatettaviksi diakonissakutsumusta varten. ...Huomaa erittäin, mikä etuoikeus on, että saat kääntyä pastorimme puoleen. (mt. 78-79.)

¹⁹Siirin kohdalla tätä ei voi edes kysyä. Hänen hakupapereitaan ei löydy kansallisarkistosta. Myöskään hänen mahdollisesti lähettämiään kirjeitä ei löydy. Sisarkunnasta eronneiden hakemukset on arkistoitu, mutta jostakin syystä niiden joukossa ei ole Siiri Sinirannan (entinen Julin) hakemuksia. Myös hylättyjen, useimmiten puutteellisten, hakemukset on arkistoitu. Toisaalta koesisar Siiri ei kuulunut kumpaankaan ryhmään. Hänet oli hyväksytty laitokselle, mutta hän ei eronnut diakonissana. Siirin hakemusten häviäminen on sattumaa tai sitten hänen hakemuksensa on hävitetty.

Palkkiona avomielisyydestä luvattiin johtavien henkilöiden ystävyyttä. Toisaalta sisarille opetettiin salassapitovelvoitetta. Se, että vaimojen Raamatun mukaan (1 Tim. 3:11) tuli välttää panettelua, tulkittiin sisaroppaassa ohjeeksi naisdiakoneille. ”Kätke nyt muistiisi varotus: Älä kerro diakonissakodista äläkä muualta sisäisiä asioita, joista satut saamaan tietoa; siitä voisi koitua vahinkoa lähimmäisillesi tahi epäsuopua ihmisten keskinäisiin suhteisiin” (mt. 75-76). Toisaalta myöskään potilaista ei saanut kertoa epäsuotuisia asioita, esimerkiksi valitella heidän kärsimättömyyttään. (Itse)kontrolli vaiteliaisuuden hyveenä myös suojasi kirjeen kirjoittajaa. Valvottu tyyllilaji salli sisarelle vapautta salata sisimpäänsä ja jättää sanomatta (Ks. esim. Maria Sibylla Merianin elämäkerta, Zemon Davies 1997, 206).

Vaikka diakonissalaitos tai sen henki monessa mielessä ”määräsi”, mitä sisaret kirjoittivat, niin silti juuri heidän kirjeensä kyseenalaistavat, ja myös riitauttavat muita aikalaislähteitä. Tämä kertoo kirjeaineiston autenttisuudesta verrattuna ”unohtamiselle” alttiisiin elämäkertoihin (Häggman 1994, 29). Vaikka voin kertoa vain jotakin sisarten elämän totuudesta, kerron kirjeiden avulla jotakin siitäkin, *kuinka asiat eivät olleet* (Kalela 2000, 148). Lihallinen arki ei mahdu ihannekuvaan. Naisten äänet erilaistuvat huolimatta yhteisestä halusta antautua diakonissakutsuomukselle ja pysyä siinä. Sisartenkin kirjeissä häivytetään ja kaunistellaan, mutta toisin kuin pappien kirjoittamissa elämäkertoissa, niissä ei tuoteta diakonian pioneerinaisista ja naisdiakoniasta vain kaunista ja yhtä kuvaa. Joskus kirjeissä kyseenalaistetaan koko diakonissakutsuomus.

Käytän suurinta osaa Annan, Matildan, Ellin, Anna Pauliinan, Olgan ja Sannan leprasairaalaista kirjoittamista kirjeistä, samoin suurinta osaa Annan ja Matildan kirjeistä ennen leprasairaala.²⁰ Sisarten kirjeet ovat keskenään erilaisia lähteitä. Ensinnäkin johtava sisar kirjoitti arvovaltaisemmasta paikasta käsin kuin hoitotyötä tekevä perussisar, jolla puolestaan oli enemmän auktoriteettia kuin koesisarella. Johtavalla sisarella oli valta määrittellä alaisisarensa vaikka mielisairaaksi. Perussisarella puolestaan oli valtaa kyseenalaistaa koesisaren vihkimys diakonissaksi. Toiseksi naiset kirjoittivat oman temperamenttinsa mukaan, tunteilla tai pidättyvästi. Esimerkiksi Anna harjoitti ankaraa itsetutkistelua ja paljasti taisteluitaan sielunvihollisen kanssa toisinaan hengellistyttäen tunteitaan. Matildalla hengellinen puhe oli jäädä lähes kokonaan palvelustyön (naisdiakonian) organisoinnin

²⁰Leprasairaalan sisaret kirjoittivat diakonissalaitoksen johtajille Artur Palmrothille ja Edvin Wirénille, johtajattarille Lina Snellmanille ja Hanna Masalinille sekä johtavalle sisarelle Elisabeth Blomqvistille. Anna Tolvanen kirjoitti vuosikymmenien aikana 46 säilynyttä kirjettä: 7 kirjettä Artur Palmrothille vuosina 1907-1918, 21 kirjettä Lina Snellmanille vuosina 1898-1920, 8 kirjettä Elisabeth Blomqvistille vuosina 1925-1933, 10 kirjettä Hanna Masalinille vuosina 1925-1938. Sanna Pirilä kirjoitti työvuosinaan vain kaksi kirjettä, Artur Palmrothille vuosina 1911 ja 1915. Lisäksi hän kirjoitti eläkkeelle jäätyään kaksi kirjettä Hanna Masalinille. Matilda Hjon kirjoitti 39 säilynyttä kirjettä: 8 kirjettä Artur Palmrothille vuosina 1911-1919, Elisabeth Blomqvistille 5 kirjettä vuosina 1913-15, Hanna Masalinille 21 kirjettä vuosina 1918-1937, Lina Snellmanille 1 kirjeen vuonna 1922 ja Edvin Wirénille 3 kirjettä vuosina 1921-30. Elli Sidensnöre kirjoitti leprasairaalaista kahdeksan kirjettä Artur Palmrothille. Anna Pauliina Hynninen kirjoitti leprasairaalaista viisi kirjettä, kaksi Artur Palmrothille ja kolme sisar Linalle. Olga Kihlström kirjoitti 25 kirjettä Artur Palmrothille vuosina 1902-15, joista hän lähetti Orivedeltä viisi. Elisabeth Blomqvistille hän lähetti Orivedeltä neljä kirjettä ja sisar Linalle 18 kirjettä. Sandra Hjon kirjoitti Hanna Masalinille 24 kirjettä vuosina 1920-38.

varjoon. Sanna kirjoitti hyvin harvoin ja niukkasanaisesti. Silti hänenkin kirjeistään nousee ruumiillistunutta ja paikallistunutta tietoa. Lihalliset sisaret elivät läpi uskoa, kutsumusta, palvelustyötä ja suhteita toisiin sisariin. Pituudeltaan kirjeet ovat keskimäärin 2-4 sivua.

Idealisoivien lähteiden raskas taakka

Usein tämä uskollisuuden tie ei muodostunut pitkäksi mutta oli sitäkin raskaampi (Erkamo 1969, 38).

Osasta tutkimuksen aineistoa huokuu omituinen keveyden ja painostavuuden jännite, esimerkiksi sisarten elämäkertoissa, kiertokirjeissä ja Betania-lehdessä. Diakoniapappien kirjoittamissa elämäkertoissa (Lounasheimo 1932, Wirén 1927, 1942, Sinnemäki 1935) naiset eivät tavoitelleet mitään mutta silti he kiihkeästi tavoittelivat jotakin. Intohimoinen sitoutuminen herätyskristilliseen uskoon aktivoi naisia huippusaavutuksiin kutsumustyössä. Lopulta sisarta kuitenkin seurasi riisuminen omasta tahdosta ja kuolinvuoteella oma oivallus siitä, että palvelustyöstä kenties olikin tullut epäjumala (esim. Sinnemäki 1935 diakonissa Naëmi von Bonsdorffista). Itsensä uhraaminen olikin ollut itsekkyyttä.

Avainsanoja elämäkertoissa olivat antautuminen Jumalalle ja itsensä antaminen kärsivien palvelukseen. Sen jälkeen painoivat päälle laupeudentyön naisnormit: palavuus, kestävyys ja sielujen pelastaminen. Ongelma oli se, että sisaret eivät jaksaneetkaan kirkastaa Jumalaa kestävinä ruumiissaan, vaan he uupuivat. Toisinaan tämä kerrottiin avoimesti lukijalle: väsyminen, itseensä pettyminen, hermoromahduskin - kunhan kertomus päättyi viimeiseen antautumiseen, jossa kuoleva sisar koki Jumalan armon lopullisena turvanaan. Elämäkertoja ohjasi se, mitä naisdiakonian haluttiin olevan. Sisaren kärsimystä kiellettiin, kunnes sitä ei voinut enää kieltää, koska kynttilä oli jo palanut liian paljon molemmista päistä (ks. Sinnemäki 1935 Amanda Cajanderista). Arvatenkin diakoniapappien tekstejä suuntasivat myös heihin itseensä kohdistuneet ihanteet. Juho Sinnemäki toivotettiin 1930 tervetulleeksi johtamaan Helsingin diakonissalaitosta näillä sanoilla: ”Me toivomme nyt, että Sinun uskosi osoittautuisi tehokkaaksi toimimaan Kristuksen asian hyväksi”.²¹

Kun sisar joutui kärsimyksiin, se kerrottiin elämäkerrassa tarpeellisena puhdistamisena. Pastori Kustavi Lounasheimo (1932, 48) muisteli Viipurin diakonissalaitoksen johtajatarta sisar Greta Braxia: ”Ankara sairaus, lakkaamatta syleilevä ruumiin tuska ja kaiken näkyväisen kuihtumus muistuttivat hänelle ja häntä hoitaville uskollisille sisarille, kuinka on lopultakin kaiken lihan tie riisumisen tie”. Kun naiset yksinkertaisesti eivät olleet riittävän vahvoja kyetäkseen vastustamaan tartuntoja tai

²¹ Viesti no. 4, 59.

ylikuormitusta, selitettiin kutsumuksessa romahtaminen jopa uhripalveluksena. Pastori Pentti Erkamo (1969, 39) totesi ensimmäisestä viipurilaisesta diakonissasta: ”Mutta hän olikin se vehnänyvä, jonka oli kuoltava, että siitä kasvaisi uusi sato”. Samanlainen puhe sijaiskärsimyksestä on luettavissa sankarihautajaisissa pidetyissä puheissa. Myös kaatuneet veljet olivat vehnänyviä, vapaan isänmaan puolesta (Simojoki 1940). Rivien välistä näkyy, että pyhitetyt uhri-naiset eivät itse halunneet tulla uhreiksi tai kuolla ennenaikaisesti.

Entä kun kertomuksen diakonissan sisältä nousee turhautunut kutsumus liian suurten odotusten ja liian suuren vastuun paineissa? Johtavan diakonissan tyytymättömyys selitetään omana tahtona, liiallisena itsenäisyytenä tai vapautteen tottumisenä (Sinnemäki 1935, 53, 106 Amanda Cajanderista ja Lotta Molinista). Samalla vilahtaa diakonissa käyttämässä ei vain avarasydämisen, vaan myös kiukkuisen ”äidin” valtaa (esimerkiksi Wirén 1927, 302 Lina Snellmanista). Kirjoittajilla oli ristiriitaisia tunteita lihallisia diakonissoja kohtaan. Niitä peiteltiin. Kustavi Lounasheimo (1932, 46) kaunisti hienotunteisesti Greta Braxin terävät katseet ja hermostumiset sisartensa esinäisenä (Erkamo 1969, 137):

Ei ole suinkaan tarkoitus poismenneen elämänmenon koruileva tai ulkokullattu silailu. Mutta totuus vaatii sanomaan hänestäkin sen kauniin ja hyvän, sen uskollisen ja ankaran, mikä hänessä Jumalan lahjana näkyi.

Betania-lehden päätehtävä oli vahvistaa sisarten uskoa diakonissan kutsumukseen ja pitää diakonissaihanne puhtaana: ”Kuta puhtaampana ja selvempänä tätä ihannetta pidetään silmällä ja kuta aitoraamatullisempi ja syvempi se on, sitä parempi laitokselle”.²² Rakkaus Herraan oli palvelevaa mielenlaatua, nöyryyttä, sävyisyyttä, hiljaista henkeä ja hellää myötätuntoa. Näitä hyveitä taottiin sisarten mieliin. Etuoikeuspuhe pohjusti kutsumusta houkuttelevaksi ja ihanaksi. ”Tämä työ ei ole uhria. Kutsu sitä mieluummin etuoikeudeksi”. Samanaikaisesti puhuttiin velan maksusta: ”Olemme Jumalalle velkaa”.²³ Pinnan alta nouseekin ristivetoinen kutsumus. Naisista maksimoitiin hoivahyötyä, jota perusteltiin raamatullisin opein. Vielä 1920-luvulla eroaminen diakonissalaitokselta tulkittiin Betaniassa uskottomuutena kutsumukselle. Eroavia sisaria syytettiin itsekkyydestä, rakkauden puutteesta ja väärästä vapaudenhanteesta.²⁴

Diakonissalaitokselta lähetettiin kiertokirjeitä yhteisen kodin kuulumisista. Niissäkin on ihanteellisuuden painoa ja moralisointia, palkintoja ja rangaistuksia. Oman sisaridentiteetin rakentumisen lisäksi ne

²²1925, no 4, 51-64.

²³Pastori Aug. B. Jahnssen *Palvelemisen Korkeaveisu*, Betania no. 6, 1920, 97-102. Naisellisen ja äidillisen ottaminen ideologiseen käyttöön ks. Utriainen 1999, 272.

²⁴1920, no.6, Viesti 1928, no.8.

rakensivat sisarkotiyhteisöä ennen järjestö- tai ammattilehtiä (paitsi Betania) tai muita yhteydenpidon mahdollisuuksia. Kirjeiden tehtävä oli luoda yhteenkuuluvuutta ja sopusointua sisaryhteisöön ja ylläpitää hengellistä puhtautta. Korkeiden ihanteiden tavoittelijoina laitoksen johtaja (1899-1919) Artur Palmroth ja johtajatar (1884-1924) Lina Snellman ajoittain sättivät sisaria kireän uskonnollisessa sävyssä. Sisarpiirissä oli ”puolinaisuutta, hengettömyyttä, pintapuolisuutta”. ”Maailma” olisi tarvinnut ihmisiä, ”joiden sydämet palavat laupeudesta. Tahdotteko todella kukin kääntyä pois pahuudestanne”?²⁵ Puolinaisuus oli kitkettävä pois ja sydän oli irroitettava maallisista.²⁶ Johtava sisar Matilda huokaisi 1922 sisarkodin johtajatterelle Oriveden leprasairaalaista²⁷: **Sekä itseni suhteen että tapahtumista sisarpiirissä olen tullut siihen käsitykseen, että me olemme paha ja kiittämätön joukko, joka monella surulla ja pettymyksellä luo varjoja ja rauhattomuutta rakkaan Sisar Linan elämän iltapuoleen.** Sisar Linalle kirjoitettiin kuuliaisien tyttären positiosta.

Nykykriitikin valossa historian naisten ”omat” kutsumukset - sisäiset vetovoimat, kaipaukset ja halu lievittää kärsimystä - on helppo nähdä valjastettuina hyväksikäytölle. Oltiinko naisia rekrytoimassa laupeudentöihin vahvistamaan horjuvaa patriarkaattia (ks. Martinsen 1997, 32-34)? Tätä on yritettävä selvittää lähestymällä naisia itseään. Seuraavaksi kysyn, miten nykytutkijana voin päästää naiset puhumaan omana aikanaan omasta puolestaan.

Lukutapa

Historian sisaret tutkimussuhteessa

Jos siis elävän ja kuolleen välisessä suhteessa tapahtuu muutos, niin onhan selvää, että elävän on täytynyt muuttua (Kierkegaard 1847 (1926), 547).

Tutkimus on prosessi, joka vaikuttaa ennen muita tutkijaan. Sosiologi Susan Krieger (1991) uskaltaa kertoa, miltä on tuntunut tehdä tutkimusta. Hänellä oli tarve osoittaa, että hän oli uskollinen tutkimuskohteensa ihmisten todellisuudelle. Sen vuoksi hän yritti haudata oman persoonansa. Oman ihonsa ulkopuolelle ei kuitenkaan pääse. Itseään ei voi erottaa tiedosta, jota syntyy tutkimusprosessissa. ”Jos sosiaalitiede heijastaa tekijänsä maailmaa enemmän kuin kenenkään toisten,

²⁵HDL, Artur Palmroth 18.8.1920, 27.7.1923, 10.12.1926, 13.12.1927.

²⁶HDL, Lina Snellman 13.10.1911, 27.2.1913.

²⁷6.11., HDLJ, kansio 2. Olen tummentanut leprasairaalaissa työskennelleiden sisarten itsensä kirjoittamat tekstit, ja Sandran kirjeet.

on kenties aika tiedostaa yksityiskohdittain ja rehellisemmin, kuinka ulkoiset kuvauksemme heijastavat sisäisen elämämme luonnetta.”²⁸

Jokainen kirjoitukseni historian sisarista paljastaa yhtä paljon minusta kuin se kertoo sisarista (Malone 2001, 29). Judy Gilesin (1995, 168) sanoin: En voi tutkia tarkasti subjektia tulematta itse sen tutkimaksi. Diakonissasisaret ovat seuranneet, kun olen yrittänyt sovittautua ja jopa tunkeutua heidän pukuihinsa – mahtumatta niihin. Sisar Lina on muistuttanut: ”Voi sen tuntee, ettei hän ole itse ollut diakonissa ja ajattelee hyvin vähän, millaista diakonissoilla saattaa olla”.²⁹

Suhdettani diakonissasisarten kutsumuskertomuksiin ja kirjeisiin kuvaavat sanat hämmentynyt läsnäolo. Ensinnäkin sisarten kirjeet eivät kuulu minulle. Miksi diakonissalaitoksen johtavat henkilöt eivät hävittäneet edes niitä kirjeitä, joissa oli vain heille luottamuksellisesti uskottuja henkilökohtaisia asioita? Sisarten kirjeiden pohjalta nykytutkija voi, niin halutessaan, konstruoida esimerkiksi paljastustarinan, uhritarinan, jaloustarinan tai tarinan vahvasta³⁰ suomalaisesta naisesta – ja tietenkin uskonnollisen sankaritarinan. Miten voin ymmärtää sisaria heidän omilla ehdoillaan, omista lähtökohdistaan ja henkilökohtaisista maailmoistaan käsin?

Olen ottanut vastaan diakonissaperinteen painavuutta, ja sitten tuskaillut, miten ja mitä voin historian sisarista kirjoittaa, jotta se olisi perusteltavissa eettisesti ja tutkimuksellisesti. Panenko tässä tutkimuksessa kenties liian paljon painoa naisten väsymiselle ja masentumiselle? Tutkijana minulle on ollut vaikeinta tuoda lukijayleisölle julki naisten jaksamista ja väsymistä (dialogista yleisön kanssa ks. Kalela 2000, 217, 228-231).³¹ Olen pelännyt, että kertoessani sisarista joudun sittenkin kertomaan tarinaa ahdistavasta uskonnollisuudesta ja nöyryyttävästä uhrautumisesta. Oliko naisten uskossa transsendentaalista ja vapauttavaa voimaa vai johtiko usko naisissa sittenkin itsepetokseen ja ideologisen ja institutionaalisen seksismin ruumiillistumaan (Malmgreen 1986, 7)? Caroline Myssin teokseen *Sielun sopimus* viitaten olen tunnistanut toisissa sisarissa uhrin arkkityypin (ks. Myss 2002, 248). Ollakseen Kristuksen kaltainen naisen on kuulunut olla hiljainen ja näkymätön. Mies on ottanut vastaavan roolinsa pappina ja päänä. Feministiteologi Elina Vuola (1995, 117) näkee Jeesuksen miehisyyden ja naiskielteisen teologian välisen yhteyden. Kristinuskon ydintä, Kristusta, on voitu käyttää välineenä naisten marginalisoimiseksi. Uhrautuvaa mielenlaatua onkin tarjottu malliksi naisille

²⁸”If social science reflects its makers’ world more than any others’, it is perhaps time to acknowledge in detail, and with more honesty, the ways that our outer depictions reflect the nature of our inner lives” (Krieger 1991, 132). Historioitsija Carolyn Steedman (1992, 54) on huomannut: But the history I am about to present seems to mask what went into its making.

²⁹Kirje oli kirjoitettu Nanna Fogelholmille oululaiselle ystävälle vuonna 1883 ja arvostelu koski ruotsalaisen diakonissalaitoksen johtajatarta, neiti Eckerströmiä (Wiren 1942, 231).

³⁰Hyvinvointivaltion, hoivan ja vahvan naistoimijan kytköksestä ks. Koivunen 1998. Tässä tutkimuksessa vahvuustarina palkitsisi naisten jaksamista ja hoivahyödyn maksimointia.

³¹Historiantutkija on tulkki oman ja tutkimuskohteensa kulttuurin välissä. Yleisö puolestaan väittelee tutkijan kanssa.

kautta vuosisatojen. Feministiteologi Rosemary Radford Ruether (1983, 186) toteaa, että naisista on tehty Kristuksen kaltaisia saamalla heidät hylkäämään oma itsensä. Manipuloinnin seurauksena joistakin naisista on tullut ”kärsviä palvelijoita”, jotka tuntevat syyllisyyttä pienimmästäkin itsensä vahvistamisesta. Toiset, ei itse, tulevat ensin. Mutta millainen kärsimys on lunastavaa, kysyy Ruether (1998, 279).

Olen siis epäillyt sisaria alistetuiksi. Mutta olen myös syyttänyt heitä (ks. Birkett & Wheelwright 1990). Eivätkö sisaret olleet itsekkin vakuuttuneita jumalallisesta erityistehtävästään? Johtavassa sisar Matildassa tunnistan toisenlaisia arkkityyppejä. Hän on pelottava hoitoalan nainen, holhoava sisar, abbedissa ja äitihallitsija.³² Diakonissan kutsumus tarjosi naisille myös hengellistä valtaa, jossa sielunhoito oli Jumalan tahdon tietämistä: ”Kärsvät tarvitsevat välittäjän, tulkin, joka selittää heille, mitä Jumala tarkoittaa menettelyllään, ja neuvoo heille tietä uuteen elämään” (Wiren 1947, 220).³³ Diakonissan sielujen hoitamisella oli kuitenkin omat ehtonsa: ”Naisen sielunhoitokin on tehtävä naisellisuuden rajoissa” (Ivalo 1920, 92).

Käsitys hoivaavasta vallasta (Markkola 2002, 20) tuo etäisyyttä yksittäisen vallanhimoisen sisaren tuottamiseen. Valta ei ollut yhden sisaren kyky tai persoonan ominaisuus. Foucaultin (1998, 70-71) sanoin valta tulee alhaalta, ja missä on valtaa, siellä on myös vastarintaa.³⁴ Leprasairaalassa potilaillakin oli valtaa. Matildasta on tullut esiin nuhteleva äiti, toisaalta hän oli myös orpo tytär ja naisille oikeutta vaativa pioneeri. Eri sisarilla oli erilaista valtaa. Ja eri vuosina he käyttivät sitä eri tavoin.

Diakonissa Aino Elo, joka meni Sortavalan diakonissalaitokseen vuonna 1930 vahvistaa diakonissan arvon: ”Me kuuluimme säätyyn”.³⁵ Uskonnollinen vakaumus tuotti arvonantoa. Elon mukaan 1930-luvulla diakonissaa kunnioitettiin enemmän kuin tavallista sairaanhoitajaa, jotka hekin olivat uskonnollisia. Kunnioitettu diakonissa on kuitenkin vain osatotuus. Esimerkiksi sisar Anna Pauliina koki ennen leprasairaalaan tuloaan joutuneensa Taipalsaarella lapsipuolen asemaan. Sisarelle ei tarjottu kyytejä hevosen omistavista taloista eikä kirkkoherra suhtautunut sisareen myönteisesti vaan pikemminkin vihamielisesti: **Tässä eräänä päivänä sanoi: täällä ihmiset vaan sairastavat ja se on sen tähden, kun on diakonissa, juoksevat kaikista pienistä apua hakemassa, pahotteli kun olivat alottaneet työn diakonissan hankkimista varten.**³⁶ Köyhässä Kitelässä oli toinen ongelma: **Kansa on pettynyt minuun nähden. Täällä on kaksi puoskaria, jotka ovat olleet**

³²Nykytutkijan pelottavasta kunnioituksesta nunnia kohtaan, ks. Wichroski 1996.

³³Itsensä kieltäminen ja antautuminen Jumalan tahdolle ei tuottanut poliittista tai materiaalista valtaa vaan moraalista ja uskonnollista valtaa, jota syntyi itsensä uhraamisessa (englantilainen konteksti ks. Davidoff & Hall 1987).

³⁴Missä on sortoa, siellä on myös vastarintaa (ks. Koivunen 1996, 64-69).

³⁵Haastattelu 21.11.1996.

³⁶Artur Palmrothille 10.5.1916.

jonkinlaisia sairashoitajia, he kirjoittelevat reseptejä, eivät ollenkaan tarvi lääkäriä, eivät edes kehotakaan sinne. Anna Pauliinan odotettiin toimivan tohtorina: **vaan eihän minun viisauteni niin pitkälle riitä.**³⁷

Sisaroppilas Kerttu 1940-luvulta avaa sisarkutsumuksen paradoksaalisuuden. Kerttu oli nähnyt diakonissan toimivan urkurina ja kirjeessään sisarelleen hän ihasteli palvelustyön moninaisuutta: ”Taitaa olla niin, että sen monipuolisempaa tointa ei ole kuin diakonissan kutsumus.” Mutta pian seurasi pienennys, tuleminen ei-miksikään: ”Sisar Saara sanoi minulle: Älä sinä luule olevasi edes mutteri. Sinä olet vain pieni näkymätön ruuvi suuressa koneistossa”. Toisaalta Kerttu riemuitsi saamastaan huolenpidosta, koulutuksesta ja hyvinvoinnista: ”Ilmainen asunto, valo, lämpö, ruoka, sauna, opetus ja kaikki ... miten minun työni korvaa tämän kaiken!” Mutta sitten häntä askarrutti rahattomuus: ”Kyllähän sitä taas toisaalta ajattelee, miten tulee toimeen ilman palkkaa. Täytyy vain tyytyä vähään ja kulkea katuja näyteikkunoihin katsomatta”. (Pulkki 2002, 37.) Kerttu oli vapaa itsensä elättämisen murheista ja hänellä oli yhteisön antama turva, mutta samalla hän oli laitoksen holhouksen alainen. Vastustaessaan palkkatyötä sisareksi mielivän naisen oli sovitettava itseään erikoiseen naispaikkaan.

Kari Martinsen (2000, 251) kysyy oivaltavasti: mitä on valta kutsumuksessa, ja vastaa, että olennaista sen selville saamisessa on pitää kysymystä uskosta avoimena. Tästä pyrkimyksestä huolimatta, tai juuri sen vuoksi, suhteeni diakonissasisariin on ollut jännitteinen. Syynä on uskon kieli. Naisia kutsuttiin ja johdatettiin kärsivien läheisyyteen pietismin sävyttämän maailmanparannuksen hengessä. Pietismi oli luterilaista pyhityskristillisyyttä, jossa synnintunto johti kääntymykseen ja kilvoitteluun vaivojen alla. (Kansanaho 1947, 34-60, ks. myös Heikkilä ja Seppo 1987.) Yhteisöllisesti ja kulttuurisesti uskon oli ehdollistettu yksilön katumus, uudestisyntyminen ja pyhitys, toisin sanoen kristillisen edistyksen tie (Sulkunen 1999, 121). Tunnen sisarten käyttämässä kielessä sisäänrakennetun pakotuksen: avaa sielusi, tunnusta syntisi, tee parannus, palvele! Vaikka tunnistan pietistisen taakan kantamisen genren, olen silti ottanut vastaan päälle painavaa kieltä.³⁸ Näen naisten itsetarkkailussa ja syntiin uskomisessa peiteltyä ahdistusta.

En ole päässyt diakonissasisarten kanssa molempia osapuolia tyydyttävään lopputulokseen, kuten historian tutkimuksessa dialogilta tutkimuskohteen kanssa edellytetään (Kalela (2000, 233). Jonkinasteiseen pakottomuuden metodologiaan, pakottamattomaan läsnäoloon, olen mielestäni päässyt. En liian nopeasti analysoi sisaria uskonnon sokaisemiksi. Lähestyn naisen kutsumuksen ja

³⁷ Artur Palmrothille 12.5. 1909.

³⁸ Jumala kaikkivaltiaana isänä, kuninkaana ja hallitsijana reflektoi helposti maailmaa, jossa sallitaan toisten ylivalta toisten yli. Kaikki puheemme Jumalasta on ihmisen puhetta. Mielikuvamme Jumalasta kertovat siitä, keitä me olemme. (Thurston 1995, 80-82.)

uskon välistä dialogia palvelustyön konkreettisten ruumiillisten jälkien kautta. Voin tehdä historian sisarille vain niin paljon oikeutta kuin se minulle tutkijana on ollut mahdollista.³⁹

Feministinen ja spirituaalinen narratiivi

Säilytä työn yhteyks historialliseen todellisuuteen (Mills 1982, 215).

Nyt minä näen peilistä waan hämääriä ulkopiirteitä; nyt minä tunnen puolittain (1 Kor. 13/12, vuonna 1901).

Lähestyn sisaria eräänlaisessa keinunnassa, joskin useissa keinoissa. Toisessa päässä luen esiin sukupuolta, kutsumusta ja palvelustyötä, toisessa päässä kaipausta ja uskoa. Etsin naisten omia havaintoja uskosta (feministiteologia). Samalla kuljetan sukupuolta (feministinen tutkimus), kutsumusta (sosiaalishistoria) ja palvelustyötä (sosiaalipoliittinen naistutkimus, sosiaalityön historia). Yhtäältä diakonissojen kanssa tulee vastaan monisyinen maailma, jota ei voi sovittaa yksinomaan uskonnolliseen maailmaan. Toisaalta kutsumuksen ympärillä on oma maailmansa, jota ei voi kokonaan sovittaa käsitteisiin sukupuoli, luokka, valta ja hoiva.

Feministifilosofi Pamela Anderson (1998, 166-167) näkee uskonnollisen antautumisen suorassa luennassa vaaroja. Suora luenta voi vaientaa antautumisen toiseuden. Marginalisoidun toisen on hyväksyttävä keskuksen uskot ja dogmit voidakseen pysyä sisällä sen uskonnollisessa identiteetissä. Patriarkalisessa uskonnossa vallitsee jännite inkluusion ja eksklusion välillä. Andersonin (s. 23, 79) tapa murtaa dominoivan uskonnollisen uskon myytti on tuoda ruumiillisuus feministiseen halun (desire) ja kaipauksen konstruktion. Toista ei tule vaientaa puhumalla hänen puolestaan hänen todellisuudestaan. Sen sijaan on kuunneltava, mitä toinen kertoo omasta paikastaan käsin ja tultava toisen opettamaksi. Tässä prosessissa voi keksiä itsensä uudelleen toisena (reinvent myself as other).

Filosofi Christine Battersby (1998) sanoo, että ei ole neutraalia ruumista, on miehen tai naisen ruumis. Olla nainen ei ole vain biologinen fakta. Biologiset nais- ja miesruumiit on muokattu historiallisesti ja kulttuurisesti. Biologisetkin 'faktat' ovat sosiaalisesti ja historiallisesti konstruoituja. Patriarkaatti on sosiaalisen järjestelmän systeemi, joka valaisee maskuliinista genderiä feminiinisen kustannuksella. Battersby erottaakin kategoriat "female" ja "feminine". Feminiinisyys ei välttämättä ole kytköksissä female ruumiiseen. Battersby etsii uutta lihan metafysiikkaa, jossa synnyttäminen otettaisiin vakavasti. Tällaisesta puheesta saa helposti syytteen: feministinen essentialisti. Female identiteettiä vastustetaan

³⁹Tulkinnan ehtoni on, että tutkijan on saatava puhua omaa kieltään, ja että Jumala voi olla mitä hyvänsä ja missä tahansa? Jumaluuden tai hengellisyyden ei tarvitse olla miehistä, naisista tai edes neutria. Riittänee, että se on kaikkialla läsnäolevaa.

naisten välillä devien erojen takia. Mutta miksi ei ole ollut filosofista essentialismia, joka taistelee vastaan? - kysyy Battersby.

Hermeneuttinen epäily on patriarkaalisten ajattelurakennelmien epäilyä.⁴⁰ Siinä lähestytään usko(nto)a tietoisena sukupuolesta, jotta tulkinta ei käyttäisi naisia hyväksi, jotta naisten resistanssi ja piilossa oleva kamppailu voisivat tulla näkyviin (Hermeneutics of suspicion, ks. Flander 1994, 205-222). Hermeneuttinen epäily ei kyseenalaista vain Raamatusta tulkittuja totuuksia, esimerkiksi Martan konstruointia perheenemännäksi, vaan myös sellaisia feministisiä lukutapoja, joissa tuotetaan kilpailevia naiseuksia, esimerkiksi Martta pahana ja Maria hyvänä naisena, tai päinvastoin (Koperski 2002, 169-170).

Feministisen hermeneuttisen epäilyn mukaisesti epäilen, että miesten kirjoittamia Raamatun tekstejä on tuskin kirjoitettu naisten jaksamisen näkökulmasta.⁴¹ Juutalaisen uskonnon tutkija Esther Fuchs (2003) muistuttaa raamatullisten narratiivien seksuaalipoliitikasta. Narratiivit näyttävät luonnollisilta, ei-ideologisilta ja ei-poliittisilta. Poeettiseen kauneuteen sisältyy kuitenkin ideologinen pakottavuus, jolla legitimoidaan naisten alempiarvoisuus. Sisar alamaistetaan veljelleen, tytär isälleen, vaimo miehelleen ja äiti pojalleen. Narratiivit äiti ja tytär-suhteista vaietaan. Fuchsin mielestä raamatullinen narratiivi on poliittinen teksti juuri runollisen hienoutensa vuoksi.⁴² Myöskään Uudessa Testamentissa naisille ei anneta valta-auktoriteettia. Jane Schaberg (1992, 281-282) on analysoinut Luukkaan evankeliumia tekstinä miehiltä miehille. Siinä Sanan kuuleminen ja tekeminen merkitsevät eri asioita naisille ja miehille. Vain miehille on varattu täydellinen opetuslapseus, joka sisältää vallan ajaa ulos pahoja henkiä, parantaa sairaita ja saarnata. Naisia koskee katumus, tunnustaminen ja anteeksiantaminen sekä lupaus voimasta, joka tulee ylhäältä. Lukiessaan Luukasta naisten olisi harjoitettava kaksoisluentaa, jotta he eivät altistuisi itsensä uhraamiselle ja suostuisi oman valtansa luovuttamiseen ottaessaan vakavasti opetuslapsille eli miehille tarkoitetun sanoman: olla ylpistymättä vallasta.

Feministinen narratiivi merkitsee tässä tutkimuksessa ruumiillisuutta sekä tutkijan näkökulmana että tutkimuksen kohteena. Mitä näen, riippuu siitä, missä seison (Schüssler Fiorenza 1989, 10).

⁴⁰Raamatun feministis-hermeneuttisesta epäilystä ks. feministiteologi Elisabeth Schüssler Fiorenza 1994 & 1998. Fiorenza käyttää sanaa wo/man ja s/he, jotta naista tai miestä ei hahmotettaisi essentialistisin termein. Hän tulkitsee ilmaisen woman luonnollistamisena, joka tuottaa "naisen" toisena "other". Sukupuoli ei ole Jumalan säätämä. "All feminists need to study religion because it has played and still plays a key role in both wo/men's oppression and their liberation." Woman/women saa olla kaksiselitteinen käsite. "There are many differences among wo/men and within wo/man." (Schüssler Fiorenza 1998, 23, 186.)

⁴¹Teologi Richard Bauckham (2002) muistuttaa, että saadakseen selville, onko tietyssä Raamatun kappaleessa mies- vai naisnäkökulma, olisi tutkittava tarkasti sen aikaa ja paikkaa. Feministinen hermeneuttinen epäily ei hänen mielestään saisi olla ainoa kontrolloiva prinssiippi tekstien luennassa. Silloin saattaa käydä niin, että lukutapa dogmaattisesti sidotaan naisten patriarkaaliseen sortoon sen sijaan, että teksti pääsisi avautumaan itsensä, itsensä takia.

⁴²Ks. myös eksegeetikko (raamatuntutkija) J. Cheryl Exu min (1993) tutkimus siitä, miten raamatulliset narratiivit konstruoivat naisia halullisiksi uhrautujiksi.

Hahmotan feministisen narratiivin lukutapana, joka vahvistaa luottamusta lihallisten naisten arkeen. Ovi aukeaa tilanteiseen tietoon (situated knowledges, Haraway 1991, 188, 196), tässä tapauksessa sisarten ja tutkijan havaintoihin omista ruumiillisista paikoistaan käsin. Donna Harawaylle tämä on feminististä objektiivisuutta, joka on sosiaaliseen kontekstiin sijoitettua tietoa. Paikantuminen on olemista jossakin paikassa (somewhere in particular), tietoisesti näkemistä ja rajallisesti kuulemista. Osittainen näkeminen ei sulkeista muita näkemisiä. Vastuun ottamisen näkemisestään ja kuulemisestaan ymmärrän luottamisena siihen, mitä itse näen (Harding 1991, 268-290). Otan vakavasti sekä tutkittavien naisten tunteet että omat tunteeni (Davis & Gremmen 1998, 143). Minun on luotettava näkemääni, kun kutsumusten kerroksista ja laupeudentyön naisnormien takaa, seasta, lomasta - tuntuu yhtäältä löytyvän yksilöllinen arkinen subjektius sekä henkilökohtainen ja ruumiillinen mutta toisaalta myös arkkityyppinen subjektius.

Etsintäni kohteena on kontekstuaalinen ja subjektiivinen tieto (Saarinen 1992, 59). Luen naisten käsin kirjoittamia tekstejä yhä uudelleen, samoja sanoja moneen kertaan. Samalla luen sitä tietoa, mitä omassa tutkijan ruumiissani sisarten kautta syntyy. Ymmärrän kirjoittavani kertomusta sisarista kertomuksena omasta feminismistäni (Rooney 1996).⁴³

Tutkimukseni naisilla oli halu ja toivo johonkin. Tätä henkilökohtaisen aluetta on vaikea pukea millekään kielelle. Usko ei käänny kokonaan sanoiksi. Lina Snellman sai jotakin Søren Kierkegaardin ajatuksista (Wirén 1927, 30). Luultavasti toisetkin sisaret lukivat Kierkegaardia (1813-1855), jonka ajattelussa toistuu yksilön kokemusperäinen suhde uskoon ja yksilön paikka kristinuskossa vastakohtana puhdasoppisille systeemeille ja kirkolliselle institutionalismille. Siinä uskon kohde, Kristuksen persoona, on tärkeämpi kuin hänen opetuksensa. (Vainio 2003, 216, 220.) Kuitenkin diakonissalta edellytettiin uskonhypyyn lisäksi tottelevaisuutta diakonissainstituutiolle.

Norjalaisia diakonissoja tutkinut Kari Martinsen sanoo, että kyseessä oli kutsumusmääreinen tottelevaisuus, mikä liittyi uskoon ja lähimmäiseen. Tottelevaisuus kutsumuksessa oli tottelevaisuutta Jumalalle, ei lääkärille tai papille, joille oltiin ammattitottelevaisia. Käytännössä näitä oli kuitenkin vaikea pitää erillään. Martinsen myöntääkin, että tottelevaisuus kutsumuksessa oli komplisoitua, täynnä dilemmoja ja konflikteja. (Martinsen 1986 & 2000, 282.)

⁴³Ellen Rooney pohtii kertojan suhdetta narratiiviin. Hän kuvaa kolmenlaista feminististä narratiivimuotoa: 1. minun kertomukseni kertomuksena sinun feminismistäsi, 2. minun kertomukseni minun feminismistäni, 3. sinun kertomuksesi kertomuksena minun feminismistäni, s. 22: My feminism is not mine because I own it in the sense of control or originate it, but rather insofar as I admit to it. I “own up” and thus I am subject to it, just as my feminism is in some sense now subject to your narrative, which is to say, your reading.

Ranskalainen feministifilosofi Luce Irigaray (1993, 62-63) sanoo, että naisilla ei ole ollut omia suhteita Jumalaan tai hengelliseen. Valtauskonnot tarjoavat ainoastaan miespuolisen (male) sukupuun (genealogia), jolloin suhteet äitien ja tytärten välillä on jätetty taka-alalle. Vain suhteet miesten välillä on hengellistetty (Isä, Poika). Neitsyt (Maria) on yksin sukupuolensa kanssa, ilman tytärtä (ks. Warner 1985). Naispuolista kolminaisuutta ei ole.⁴⁴ Miespuolinen jumaluus on vaikuttanut naisten tapoihin olla uskonnollisia keskenään ja yhdessä miesten kanssa.

Pidän kiinni siitä tulkinnallisesta lähtökohdasta, että sisarten ruumiit kertovat heidän hengellisyydestään, jota en käsitteenä kykene määrittelemään.⁴⁵ Spirituaalisuus, kuten historiallisuus, on yhtä paljon ruumiissa kuin se on teksteissä (menneisyyden fyysiset jäljet, ks. Harris 1999). Samalla on oltava tarkkana erojen suhteen. Kenen sisaren ruumis on kertomassa mitä ja milloin? En väitä ymmärtäväni, miten yksittäiset naiset 100 vuotta sitten hengellisen kaipauksensa tai täyttymyksensä kokivat. Kuljen Annan, Sannan, Matildan ja Anna Pauliinan kanssa diakonissalaitoksen portista sisälle. Haluaisin tietää, mitä juuri nämä naiset halusivat hakiessaan sisarkotiin, ja Olgan sanoin: tunsivat tarvitsevansa saada ensin?

Raamatun mukaan spirituaaliset totuudet on tulkittava hengellisellä kielellä,⁴⁶ mutta kenen kielestä silloin on kysymys? Kanadalainen filosofi Geraldine Finn (1992, 118-120) erottaa spirituaalisen kielen, joka mystifioi ja erottautuu materiaalisesta ja spirituaaliset kaipaukset ja kokemukset, jotka kiinnittyvät materiaaliseen maailmaan. Jälkimmäisessä on tilaa välissä, kategorian ja todellisuuden, tekstin ja kontekstin, kielen ja olemisen välissä. Finn sanoo, että spirituaaliteetti alistetaan helposti politiikalle, instituutioille ja nationalismille.

Historiantutkija Irma Sulkunen sanoo, että Suomessa herätysliikkeiden spirituaalinen protestivoima talttui nationalistiseen hankkeeseen. Nationalistinen kansalaisuskonto vahvistui sortovuosina, jolloin uhrautuminen isänmaalle alkoi samastua Jumalalle kannettuun ihriin. Oikea isänmaallinen hurskaus hylki patriarkaalisen hierarkian rikkomista. Hallitsemattomuus (hurmoksellisuus) merkitsi uhkaa itseään kontrolloivalle ihmisihanteelle, jonka varaan uutta kansalaisyhteiskuntaa rakennettiin. Naisten hurmoksellista identiteettiä ei enää suvaittu. (Sulkunen 1999, 91-97.) Historiantutkija Kaarle

⁴⁴Irigaray pohtii (Whitford 1991, 140-147), että kun patriarkaatti on vienyt naisilta hengellisen (divine), tilalle on jäänyt uhreja vaativa miesjumala. Jos naisilta puuttuu Jumala, kommunikaatio heidän välillään ei ole mahdollista: "If I cannot be in relation to some sort of horizon where my genre is accomplished, I cannot share while protecting my becoming".

⁴⁵Raamattu (Amplified Bible) 1 Kor. 15:46 "Mutta ei spirituaalinen elämä ole se, mikä tuli ensin vaan ruumiillinen ja sitten spirituaalinen". Feministisestä uskontoparadigmasta, ks. Pesonen 1997, 187-188. Kyseessä on sukupuolitietoinen tapa lähestyä uskontoa. Huomio kiinnitetään sekä sukupuolen tuottamiseen että tutkijan omaan positioon suhteessa tutkittavaan aineistoon.

⁴⁶The Amplified Bible, 1 kor. 2:13.

Sulamaan sanoin tutkimani diakonissasisaret elivät aikana, jolloin Suomesta tuli lapeudentyötä tarvitseva lähimmäinen.⁴⁷

Tämän johdanto-luvun jälkeen tarkastelen luvussa Naiskutsumus, sisarkutsumus, palvelustyö aikasidonnaista kutsumuskäsitettä ja siihen läheisesti liittyvää palvelevaa naiseutta. Luku Sisarkoti avaa oven diakonissakutsumuksen konkreettisiin puitteisiin. Neljä naista – neljä kutsumusta kuvaa naisten erilaisia tapoja päätyä diakonissasisariksi. Luvussa Sisarkasvatuksessa ja diakonissauralla avaan kutsumuksen näkyväksi tekemisen ja uskon välistä dialogia. Luku Leprayhteisö ja lepran sisaret konkretisoi sisarten palvelustyötä sosiaalisesti eristettyjen kärsijöiden parissa ja haastaa ruumiillisuuden tasolla naisten kutsumuksen ymmärtämistä ja naisten välisiä suhteita. Luku Kun sisar ei jaksa tarkentuu kutsumususkollisuuden ja jaksamisen välisen ristiriitaisen suhteen erittelyyn. Viimeisessä luvussa Kutsumuksen naiset palaan takaisin peilaamaan naisten elämäntapojen suhteessa naisen kutsumukseen. Epilogissa käyn kuvitteellisen keskustelun sisarten kanssa.

⁴⁷Rohkeasti Sulamaa hahmottaa kansallisvaltio-Suomen protestanttis-nationalistiseksi luostariksi, jossa lotat nationalistina nunnina tekivät palvelustyötä pyhälle äiti-isänmaalle. (Sulamaa 2001 & 2002 & 2003.)

NAISKUTSUMUS, SISARKUTSUMUS, PALVELUSTYÖ

Tässä luvussa esittelen tutkimusteoreettisia lähtökohtiani sosiaalipoliittisen naistutkimuksen ja sosiaali- ja kirkkohistorian kautta. Samalla kontekstoin aikakautta ja diakonissakutsumusta. Keskustelu kutsumuksesta ja naisemansipaatiosta käytiin kristillisessä kontekstissa.⁴⁸ Puhe naisemansipaation oikeutuksesta kytkeytyi siveellisyyteen⁴⁹ ja sukupuolijakoon. Vaikka Lutherin perinteessä lepäävä sukupuolikonstruktio esti naisten pääsyä julkiselle alueelle, niin naisiin konstruoitu siveys Jumalan luomana avasi 1800-luvun lopulla naisille paikkoja yhteiskuntaan - pyyteettömän palvelemisen (palvelustyö) ja moraalin parantamisen nimissä. (Hammar 1999.) Naiset ryhtyivät toimimaan sukupuolensa hyväksi sukupuolensa kautta, äitiyteen ja sisaruuteen vedoten (Antikainen 2003, 174).

Naisen paikka ja kutsumus

Sosiaalipoliittikan naistutkijat alkoivat 1980-luvulla pohtia hoivaa naisten työnä ja hoivan ammatillistumista (esimerkiksi Simonen 1985, Henriksson 1988). Erityinen hoivarationaliteetti, jonka naiset olivat kehittäneet historiallisesti työssään huolenpitoa tarvitsevien parissa, oli ohitettu yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Artikkelikokoelma *Miesten tiede, naisten puuhut* (1986) aurasi tietä sukupuolen tuottamisen ja heteroseksuaalisuuden ideologian näkemiselle. Termi sukupuolijärjestelmä, sukupuolten välinen suhde historiallisesti muuttuvana ja jännitteisenä, otettiin käyttöön.⁵⁰

Jo ennen 1980-luvun hoivatyökeskustelun käynnistymistä sosiologi Sirkka Sinkkonen pohti 1967 diakonissan työkuvaan artikkelissaan *Diakonissan rooli*. Perinteinen diakonissan rooli-ihanne oli yhä purkamatta, mikä tarkoitti kertakaikkista työlleen antautumista ja itsensä kieltämistä. Vallalla oli perinteisen palvelun ihanne. Sen mukaisesti työn ulkopuolelle ei voinut sulkea mitään inhimillistä hätää eikä palvelua voinut rajoittaa työaikaan nähden, koska ihmisen hätä ei ollut aikaan sidottu. Diakonissan ammattirooli 1960-luvulla oli diffuusi. Sisar ei koskaan tiennyt, milloin hän oli täyttänyt velvollisuutensa. Auttajan rajoitetut kyvyt kiellettiin eikä roolikasaumaa kyseenalaistettu.

Sosiaalipoliittinen hyvinvointivaltiotutkimus jatkoi 1990-luvulla naisten näkymättömyyden purkamista. Artikkelikokoelma *Naisten hyvinvointivaltio* (1994) tarkasteli naisten toimijuutta pohjoismaisessa

⁴⁸Pohjoismaisesta emansipaatiohistoriasta kristinuskon viitekehäksessä, ks. Markkola 2000a.

⁴⁹Naisten suhteen sana sivistynyt merkitsi sanaa siveä (ks. esim. Ollila 1993 marshalliikkeestä).

⁵⁰Itse olen tutkinut naisen ja sosiaalipoliittikan suhdetta, hoivatyön juurta sekä luokkakäsytymyksen ja naiskäsytymyksen suhdetta (Kauppinen 1986).

hyvinvointivaltiossa. *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla* (1995) jatkoi suomalaisnaisten arkielämän tarkastelua äiteinä ja hoiva-aloilla. Yhteiskunnallisen äidillisyyden (maternalismi) ja sen kritiikin avulla naistutkijat ovat pohtineet naisten poliittista ja ammatillista toimintaa ja yhteiskunnallisia reunaehtoja. Ritva Nätkinin (1997) väitöskirjassa *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä* on keskeisenä juonena maternalismi, joka merkitsee sitä, että naiset rakensivat hyvinvointivaltiota kytkemällä naisten ja lasten edut yhteen hyvinvointipolitiikassa. Maternalistinen diskurssi sulautuu ajoittain miehisiin diskursseihin eli kristillis-siveelliseen, väestöpoliittiseen ja medikaaliseen diskurssiin. Toisin sanoen ajoittain naiset liittoutuivat pappien, lääkäreiden ja väestöpoliitikkojen kanssa äitien ja lasten etuja ajaessaan. Kristillis-siveellisessä diskurssissa äideiltä odotettiin Jumalan työtovereina voimaa. Äidin tehtävä oli kasvattaa kunnan kansalaisia. Myös hyvinvointivaltion ammatillaiset osallistuivat äidin voiman ja voimattomuuden määrittelemiseen. (Nätkin 1997, 183-187, 244.)

Mirja Satka (1995) on tutkinut väitöskirjassaan *Making Social Citizenship* sosiaalityön syntyvaiheissa vallinneiden tietämisen tapojen historiaa sekä sosiaalisten interventioiden kehityksen historiaa. Hän osoittaa sukupuolen merkityksen sosiaalihuollon ja sen hallinnon ja sosiaalityön sisäisten suhteiden muotoutumisessa. Aluksi vapaaehtoinen, sitten ammatillinen sosiaalityöntekijä on ollut valtahierarkian alimmille portaille osoitettu toimija patriarkaalisessa ja perinnetietoon nojaavassa paikallisessa sosiaalihuollossa. Miehet ovat johtaneet ja hallinneet ja tuottaneet sosiaalityön kehitystä suunnanneet tekstit. Naiset ovat tehneet konkreettista työtä kasvokkain köyhien kansalaisten kanssa ja toimineet välittäjinä yhteiskunnan instituutioiden ja ihmisten arjen välissä.

Lea Henriksson (1998) kysyy väitöskirjassaan *Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka*, miksi diakoniatyön osuus sairaanhoidon tai sosiaalityön historiassa on niin minimaalinen, ja vastaa, että diakonissan ammatti on kaikkein perheammattimaisiin. Diakonissojen työpanos oli kaikkein halvin, mikä aiheutti jännitteitä hoivatyön ammattikuntien välille. Diakonissakutsumus löi palkkatyöorientaatiota ja professionalistisia koulutus- ja statuspyrkimyksiä korvalle. Palkkatyö ja kutsumus olivat erittäin hitaasti yhteensovittavissa.

Silva Tedren (1999) väitöskirjassa *Hoivan sanattomat sopimukset* heijastuvat historiallisen kutsumustyön sanattomat sopimukset. Hoiva on sovittu naisten työksi, naisten vastuuna ja naisten osaamisena. Vaikka sosiaalipalvelut ovat avanneet naisille työmarkkinat, on hoivaajien asema aina johonkin suuntaan alisteinen ja ristiriitainen. Ylevä puhe hoivakutsumuksesta peittää tänäkin päivänä raskaan ruumiillisen työn. Eeva Jokisen (1996) väitöskirja *Väsytynyt äiti* avaa ikkunan myös historiallisten sisarten väsymiseen. 1980-luvulla Jokisen tutkimassa *Kaksplus*-lehdessä tapahtui ”terapeuttinen käänne”, jolloin äideille annettiin lupa ajoittain, lähinnä äitiyslomalla, väsyä ja masentua.

Henriksson (1994) nostaa näkyville terveystyön sisarjärjestyksen ja naisten hyvinvointivaltion rakenneyhtäläisyyden. Tutkimus sota-ajan hoitotyöstä tuo esille hoitotyön ammattikulttuurisia ihanteita, joissa yksilö- ja työankaruuden ihanteet korostuvat. Ammattikulttuurin kulmakivinä olivat kutsumuksellisen kurin dogmaattiset ja hierarkkiset ammatti-ihanteet. Terveystyö tarjosi naisille monenlaisia paikkoja, joihin liittyivät naisten väliset hierarkiat ja uusien ammatillisten asemien puolustaminen. Naisia koulutettiin naisten töihin, mutta kutsumusretoriikka oli saamassa rinnalleen palkkatyöretoriikan.

Kuten sosiaalinen sukupuoli (gender) ja luokka, myös naisen kutsumus on jakanut, erotellut ja valikoinut, riippuen siitä, kuka asiasta on keskustellut. Esimerkiksi lääkäreiden, pappien ja pedagogien kanta naiskasvatukseen 1800-luvulla oli konservatiivinen. Heidän ihanteissaan naisenemmistön kutsumus oli kodin hiljainen ja huomaamaton työ (Henriksson 1998, 71). Naisen paikkaa ja kutsumusta legitimoitiin kahdella auktoriteetilla: tiedettä edustavilla lääkäreillä ja Jumalalla.

Historiantutkijat Tiina Männistö ja Arja-Liisa Räisänen tuovat esille sukupuolijärjestelmän muutoksia ja naisruumiin tuotantoa sääty-yhteiskunnan murtumisesta lähtien. Vuosina 1890-1923 nuorille naisille suunnatuissa elämäntapa-, avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa sukupuolta rakennettiin tekemällä sukupuoliero ja -hierarkia näkyviksi. Sukupuolten välillä oli ”luonnolliset” erot. Nainen nähtiin kohtunsa kaltaisena, uusintavana, passiivisena ja tunneherkkänä. Kohtu määräsi naisen terveydentilan. Miehen vaikutusvallan perusta oli hänen älynsä. 1800-luvun ja 1900-luvun alun lääketieteellisissä käsityksissä luotiin vakaumus naisten älyllisestä heikkomuudesta mieheen verrattuna. Erojen kuvaamisen ideologisenä tavoitteena oli saada erityisesti säätyläis- ja keskiluokkaiset naiset ymmärtämään, että naisen todellinen kutsumus oli avioliitossa ja äitydessä. Naisen perusominaisuus oli luottamus mieheen, joka elätti, suojeli ja puolusti. Sukupuolten sukupuolispesifit ominaisuudet pyrittiin kuitenkin kuvaamaan toisiaan täydentävinä ihanteina, joissa toista sukupuolta ei asetettu toisen yläpuolelle. (Räisänen 1995, 136-144, Männistö 2003, 33-46, 241.)

Kansalaisyhteiskuntaan oli Irma Sulkusen sanoin syntymässä mieskansalaisuuden ja naiskansalaisuuden alueet. Kaksijakoinen kansalaisuus ilmeni mm. siinä, että kun miehet politisoituivat, niin naisten aktiivisuus suuntautui kristillis-siveelliseen järjestötoimintaan ja uskonnollisesti sävyttyneeseen raittiusliikkeeseen. Naisten tie yhteiskunnalliseen toimijuuteen kulki naiskeskeisten järjestöjen ja yhteisöjen kautta. Uudet yhdistykset hyväksyivät sukupuolijaon ja sen myötä ne rakensivat naisille erillistä toimintakenttää. (Sulkunen 1987, 1999, 96-97.)

Naisasianaiset käänsivät sukupuolieron naisten eduksi luomalla sen avulla uutta emansipatorista naiskuvaa. Käsitys naisesta yhteiskunnan moraalisenä selkärankana, ”tosi naisena” ja olemuksellisesti

miehen vastakohtana, rakensi 1900-luvun alun emansipatorista naisidentiteettiä. Moraalinen ja hengellinen ylemmyys rakensi naisille uuden roolin perheenemäntinä ja yhteiskunnan äiteinä vastakohtana vanhalle ”biologiselle äitiydelle”. Uusi äidillisuus ei ollut vain biologista äitiyttä vaan biologian ylittävää tosinaisetta, emansipatorista äidillisyyttä. Kohdun määräämä malli ulotettiin koskemaan perheen lisäksi koko yhteiskuntaa. Radikaaleimmatkin naisasianaiset kannattivat ihannetta naisten äidillisyydestä. (Sulkunen 1987, Nätkin 1997.)⁵¹

Ideologisen naisen kutsumuksen nimissä nainen sai romantisoidun oikeuden palvelulla ja hallita hyveellisyyden ja hoivan avulla. Eeva ei ollutkaan enää vain paholaisen viettelemä syntinen nainen vaan Aatamin pelastaja ja kasvattaja. Nainen pelasti ja sivilisoi perheen. Koko yhteiskunnan tulevaisuus riippui naisen suuresta äitikutsumuksesta, jonka miehet määrittivät ja jota he kontrolloivat. Naimattomille naisille avattiin paikkoja yhteiskunnan äiteinä rakkauden töissä. (Häggman 1994, 145-173, 198-201, 220-224.) Naimattoman naisen uusi kutsumus (so. uusi naiseus) oli ottaa vastaan äidillinen tehtävä palvelijana yhteiskunnassa, esimerkiksi diakonissana.

Avioliitto ja ammatti olivat erilliset kutsumukset. Molempia ei nainen voinut saada (ks. esim. Mandi Granfeltin vaikea valinta, Sulkunen 1995). Toisaalta opettajan ja diakonissan kutsumukset vapauttivat kutsumuksesta perheen palveluksessa (Siltala 1996, 39). Kutsumusammatti ja kristillis-siveellinen vakaumus kyseenalaistivat heteroseksuaalisuuden ja avioliiton (Juvonen 1994, 46, 98). Konkreettisi kutsumuspuheesta seurasi, että nainen löysi kunniallisen vaihtoehdon ilman mieselättäjää.

Kumpi oli ensin, usko(nto) vai naisasia, kun naiset olivat heräämässä yhteiskunnallisesti ja tuomassa esille oman erityisen näkökulmansa? Hahmotan kysymystä uskonnon, yhteiskunnan ja naisemansipaation suhteesta feminismin yhden juuren, evankelikaalisen feminismin avulla. Englantilainen sosiaalishistorioitsija Olive Banks (1981) on erottanut modernissa feminismissä kolme traditiota: egalitaarinen, sosialistinen ja evankelikaalinen (evangelical).⁵² Viimeksi mainitussa protestanttiset naiset rupesivat esittämään emansipaatiovaatimuksiaan uskonnon sisällä. Banks ei väitä, että protestantit olivat feministejä vaan että protestantismissa oli tiettyjä piirteitä, joita ei ollut katolisuudessa ja jotka loivat sopivan ympäristön feminististen ajatusten kasvulle. Feminismin nousu liittyy liberaaliin protestantismiin, jossa keskiluokan naiset muovasivat rooliaan yhteiskunnassa. Näkemykset naisten

⁵¹Myös Sulamaa 1999, 45, 103-104; Sulamaa 2001, 16. Juha Siltala (1996) kiteyttää artikkelissaan *Fennomaaninaisten siveellinen kilvoitus ja haudatut toiveet* sen, mitä naisille oli tapahtumassa. Naisten tuli vapautua uhrautumaan isänmaalle. Heidän tehtävänsä kansallisessa herätyksessä oli kantaa miesten ihannoivia projektioita ihannesuomalaisesta. Myös nousevan sivistyneistön miesten halu ja innostus omista lyvyistään koodattiin uhrautumiseksi isänmaalle. Nainen lunastaisi emansipaationsa vaatimalla itseltään enemmän puhtautta kuin toisilta eli sisäistämällä aikakautensa naisihanteet. Siltala näkee naisten siveellisyyspyrkimysten kiihkeässä sävyssä kiihkeää toivoa päästä avarampaan olotilaan. Itsensäkieltäminen ja itsekontrolli olivat keskiluokkaan nousevan naisen sisäistettyä valtaa (Juvonen 1994, 95).

⁵²Evangelical määritellään sanakirjassa (Webster's dictionary): of or according to the gospel teaching; of the Protestant school which maintains salvation by faith.

tarpeista peilautuivat oman luokan kautta. Vastaavasti suomalaiset naiset alkoivat vaatia naisille koulutusta ja vapautta siveelliseen työhön. Naisasian esiinnostajat, kuten esimerkiksi opettajat, olivat kiinni kristillisessä elämäkatsomuksessa (suomalaisten naisasianaisten uskonnollisuudesta, ks. Ollila 1998).

Sosiaalipolitiikan tutkija Anneli Anttonen käyttää väitöskirjassaan *Feminismi ja sosiaalipolitiikka* evankelismien (evankelikaalinen) tilalla termiä maternalismi. Ylempien kerrosten naiset ryhtyivät levittämään kansannaisille siveyden ja hygienian ilosanomaa. Vasta 1960-luvulla maternalismi, joka oli avannut naisille väylän perheestä yhteiskuntaan, alkoi näyttäytyä konservatiivisena sukupuoli-eroideologiana. Äitiys sai silloin negatiivisen sisällön ja feministinen liike liukui tasa-arvofeminismin ja individualistisen naiskäsityksen suuntaan. (Anttonen 1997, 173, 189, myös Nätkin 1997.)

Mutta oliko naisten uskonnollisessa heräämisessä yhteiskunnallista muutosvoimaa vai oliko herääminen vain heijastusta jo tapahtumassa olevista muutoksista yhteiskunnassa? Englantilainen kirkkohistorioitsija Sean Gill huomauttaa, toisin kuin eräät uskonnon tutkijat,⁵³ että herätyskristillinen uskonnollisuus ei ollut tärkeämpi kuin feminismi laajentaessaan naisten sfääriä kodista laajemmalle. Ei myöskään ole niin, että uskonnon tuomat emansipaatiota lisäävät seuraukset naisille olisivat olleet eitarcoitettuja ja ikään kuin vahingossa laajentamassa naisten toimintapiiriä. Gill väittää, että evankelikaalisuus on individualistisena uskontona ollut merkittävä tekijä feministisen tietoisuuden kehittämisessä. Konservatiivinen se on ollut siinä mielessä, että se on vahvistanut perinteistä feminiinisyttä, radikaali siinä mielessä, että se on tuonut feminiinistä vaikutusta ja aktiviteettia kodin ulkopuolelle. Naiset pääsivät muovaamaan rooliaan yhteiskunnassa. (Gill 1994, 79-80.)⁵⁴ Ajatus naisen moraalista ylemmyydestä liittyi keskiluokan kasvuun ja aristokratian elämäntavan syrjäyttämiseen. Teologiensa tuella keskiluokan naisia tuotettiin synnillisyyden kantajista moraalisten ja uskonnollisten arvojen kantajiksi. Uusi uskonnollinen ideaali keskiluokaisen naisen hurskaudesta tuotti tosinaisuuden ideologiaa. (Gill 1994, 6, 77-79.)⁵⁵

⁵³Esimerkiksi D.W.Bebbington (1989, 129) teoksessaan *Evangelicalism in Modern Britain. A History from the 1730s to the 1980s*: "Evangelical religion, despite its emphasis on the domestic role of women, was more important than feminism in enlarging their sphere during the nineteenth century". David Hempton ja M. Hill (1992, 129) toteavat artikkelissaan *Born to serve: women and evangelical religion*: "Although in terms of personal and social constraints, evangelicalism's repression of sexuality, emphasis on domestic virtues and opposition to many forms of popular entertainment, had a restricting effect on the contribution of women to the wider secular society, there is much evidence to support the suggestion that evangelical religion was more important than feminism in enlarging women's sphere of action during the nineteenth century".

⁵⁴Katolinen konteksti, vrt. Danylewycz (1987, 32). Esimerkiksi Quebecissä ranskalais-kanadalainen katolismi vuosina 1840-1920 nitisti orastavan feminismin ja suffragettiliikkeen. Naisen vaihtoehdot olivat joko perhe tai luostari.

⁵⁵Banksin mukaan radikaalifeminismi polveutuu evankelikaalisesta traditiosta kulkiessaan kohti matriarkaalisuutta ja naiseuden moraalista ylemmyyttä, naista normina. (Banks 1981, 93, 244.)

Suomessakin naisen kansalaisoikeudet lunastettiin moraalisella hyvyydellä ja äidillisellä uhrautumisella (Männistö 2003, 76). 1800-luvun ajattelu korosti, että kaikkien naisten oli epäitsekkäästi uhrattava itsensä toisten vuoksi (Ollila 1998, 26).⁵⁶ Emansipoitunut nainen oli ennen kaikkea siveellinen nainen.⁵⁷ Luterilaista naisihannetta naisnäkökulmasta tutkineet Arja-Liisa Räisänen (1995) ja Inger Hammar (1999) ovat korostaneet siirtymää 1800-luvulla vanhaluterilaisesta alistumisen teologiasta kohti uuden ajan yhdenvertaisuuden teologiaa. Sen mukaisesti yhteiskunnassa tarvittiin naista, joka oli monipuolisesti sivistynyt ja miehen kanssa yhdenvertainen. (Räisänen 1995, 109-120.)

1800-1900-lukujen vaihteessa siveelliseksi ja puhtaaksi määritellyn naisen tehtäväksi sukupuolittain eriytyvässä yhteiskunnassa tuli moraalinvartija (Sulkunen 1987, 172). Yhtäältä naisia yhdisti siveys, toisaalta heitä erotti aviosääty ja luokka. Muotoutuvassa kansalaisyhteiskunnassa keskiluokan naiset perustelivat itselleen roolin yhteiskunnan äiteinä ja vapauttivat juuri itseään kodista yhteiskuntaan. Irma Sulkunen (1987) on tulkinnut ylempien luokkien naisten ajattelua hierarkkisen sisaruutena, jossa keskiluokan naiset olivat toimeliaan Martan malliesimerkkejä. He rakensivat suomalaista yhteiskuntaa kuvalle ihannenaisesta, joka on terve, valistunut ja toimelias (Sulkunen 1999, 96-97). Hierarkkinen sisarus perustui naisten yhteydelle ja äitivallalle. Vapauttaessaan itseään keskiluokan naiset samalla pyrkivät sitomaan alimpien ryhmien naisia eli työläis- ja talonpoikaisnaisia kotiin perheenemänniksi.

Seuraavassa alaluvussa rakennan papintytär Mimmi Berghin kautta naisen kontekstia 1800-luvun lopulla. Teollistuva kansalaisyhteiskunta oli syntymässä ja sosiaaliset ongelmat lisääntymässä. Uudet aatteet, esim. sosialismi ja liberalismi valloittivat Suomea ja erkaannuttivat ihmisiä vanhoista auktoriteeteista, myös papistosta. Kirkko oli joutumassa kahden tulen - yhteiskunnallisen vapautumisen, sekularisaation ja "käytännön kristillisyyden" vaatimusten - väliin. Jälkimmäiseltä suunnalta uhkasi vapaakirkollinen virtaus, joka painotti palaamista "raamatullisen kristillisyyden" alkuperäisiin ihanteisiin, myös "diakoniaan", jota oli laiminlyöty. (Mustakallio 2001, 32-33.)

Mimmi Berghin emansipaatiokirja

Limingan kirkkoherran tytär, opettajatar Mimmi Bergh (1845-1932) otti kantaa oman aikansa erilaisiin vapautumispyrkimyksiin julkaisemalla 1889 kirjasen *Silmäyksiiä aikamme emansipatsiooni-pyrintöihin, etenkin naiskysymykseen, Jumalan sanan valossa*. Siinä hän tulkitsi kutsumusoppia naimattoman naisen eduksi. Bergh vaati kristillisessä kontekstissa koulutusta ja työtä naisille: "naisen

⁵⁶Anne Ollilan (1998) mikrohistoriallinen tutkimus kolmesta virkanaisesta 1800-luvun lopun Suomessa kertoo, miten itsestään selvästi opettajiksi valmistuneet naiset olivat jo tyttöinä sisäistäneet toisten palvelemisen ja uhrautuvan naiseusihanteen. Tyttökouluja ei perusteltu naisten vapautumisella vaan hyödyllä muita varten.

⁵⁷Myös Räisänen 1995.

tietohalulle salpoja pannaan”. Nainen oli vapautettava tiedonpuutteesta ja tytöt oli opetettava ennen kaikkea ajattelemaan. Bergh vapautti sisariaan Raamatulla: ”Ei tule naisen antautua uskottomalle miehelle”. Toivon ankkurin ei tullut olla miehessä: ”Ei tule jättää naista naimista odottamaan, kuten näihin saakka on tapahtunut”. Mutta säätyläistyöt odottivat miestä: ”...osa keinottelee itsensä naimisiin tekohyveiden nojalla, saadakseen suojaa, leipää ja arvoa”. Työkansan tyttäriä hätä ajoi työntekoon. Keskiluokan naisten ongelma oli uramahdollisuuksien vähyys ja työpaikkojen puute: ”Jos joutilaisuuteen kyllästynyt naisparvi joukoittain pyrki kutsumuksensa perille vaatien itselleen työalaa, mitä heille tarjottaisiin”?⁵⁸

Olennaista oli oman kutsumuksensa löytäminen: ”Kunkin naisen tulee tietää, mihin hän kutsuttu on.” Mutta kutsumus edellytti kutsujaa: ”Kun on puhe kutsumuksesta, niin tietysti täytyy olemassa olla joku, joka kutsuu”. Bergh tarkoitti Jumalaa: ”Naisen kutsumus on olla Jumalalle kuuliainen.” Naisen tuli neuvotella Jumalan kanssa tulevasta urastaan ja punnita taipumuksiaan ja olosuhteitaan. Naisella oli sekä maallinen että taivaallinen kutsumus, kuten miehelläkin.⁵⁹

Maallinen kutsumus merkitsi vielä isolle joukosta naisia palvelijan työtä. Kun suomalainen naimaton nainen tuli työmarkkinoille, hän oli aluksi palvelija yksityisessä kodissa. Vuonna 1875 70% ansiotyössä käyvistä naisista oli palvelijoita (Vattula 1981, 74). Palvelu oli naisten kanava siirtyä kaupunkiin.

Mimmi Bergh kertoi herännäisyyden kautta omasta keskiluokkaisesta elämästään. Hänelle itselleen oli ollut mahdollista toteuttaa ammatillista kutsumustaan eli kouluttautua opettajaksi. Muutoin hänen kohtalonsa olisi ollut sukulaisten armoille joutuminen tai vieraan palveleminen. (Paani 1998, 43, 46.) Tyttären hoitovelvollisuus (kotitytär) oli silti Berghille itsestäänselvyys: ”Oikein tosin on, että tyttö hoitaa tulta vanhempainsa kotiliedessä niin kauan kuin vanhemmat tahtovat, oikein, että palvelee perhe-elämässä niin kauan kuin häntä siinä tarvitaan”. Sukulaisten ei kuitenkaan tarvinnut elättää tytärtä: ”vanhempiansa rasituksena hän ei saa olla eikä tunkeutua perheeseen, jossa häntä ei tarvita”. Perheissä ei yksinkertaisesti löytynyt jokaiselle naiselle työtä ja toisaalta hyödytön tytär sukulaisten nurkissa ei harjoittanut kutsumustaan. Bergh ehdotti yhteiskouluja, ammattikouluja ja virkauria.⁶⁰

Berghin mukaan nainen sopi taloudellisiin toimiin, karjanhoitoon, puusepäksi, ompelijaksi, maanviljelystoimeen, samoihin töihin kuin mieskin, mutta ei papiksi. Naista, jolla oli taipumusta papiksi,

⁵⁸Bergh 1889, 12, 53, 61,67,75, 77, 84. 22 vuoden päästä, vuonna 1911, Mimmi Bergh totesi rohkeammin: ”Haluaahan jokainen työkykyinen, kehittynyt nainen meidän aikoina itsenäistä maallista toimeentuloa ja riippumatonta asemaa” (Paani 1998, 47).

⁵⁹Ss. 66, 74-78.

⁶⁰Bergh 1889, 79-80, 84.

Bergh kehotti ryhtymään diakonissaksi. Diakonissa saarnasi silmillään, käsillään ja suullaan. Suullaan saarnaaminen oli sitä, että sisar kuiskasi lohdutuksen sanan tai luki Jumalan sanaa.⁶¹

Vankilain, sairashuoneiden, sekä ruumiillisesti että hengellisesti sairastavien, lastenkotien ja vanhustensuojain ovien kautta käyköön hän papillistointia harjoittamassa – kuten oikea pappi ainakin.

Joka ”papillista palvelusta” ikävöitsi, tarvitsi ”pyhää uskaliaisuutta”. ”Evankeeliseen laupeuden työtoimeen” tuli pyrkiä vain sen, joka tahtoi ”uhrata elämänsä Jumalan valtakunnan eteen”. ”Tähän osastoon” ei saanut päästää ”hengellisesti ylpeitä henkilöitä”.⁶²

Kirkkohistorian ja diakonian historian tutkija Hannu Mustakallio (2001) seuraa syvätutkimuksessaan Oulun diakonissakodista myös Mimmi Berghin elämää ja hänen panostaan emansipaatiokeskusteluun. Bergh oli pohjoissuomalaisen naissivistyksen uranuurtajia, joka katsoi naiskysymyksen ratkeavan perimmältään vain ihmisen uudistuessa hengellisesti. Vuonna 1888 hän oli julkaissut Vihkosen palvelijoille, jonka tunnuslause oli ”Palveleminen juuri on vapauttamista”. Tavoite oli auttaa palvelijakuntaa kestämaan velvollisuutensa. Berghin ajatusten lähtökohtana oli pietistinen käsitys Jumalan valtakunnan ja maailman vastakohtaisuudesta, mikä sai hänet torjumaan yhteiskunnalliset uudistusvaatimukset. (Mustakallio 2001, 39-43.) Lea Henriksson (1998, 88, 104-105, 118) katsoo naisnäkökulmasta, kuinka Bergh marssitti esiin suomalaisen naisen ammatillistumisen yhteiskunnalliset perusehdot, sukupuolten välisten suhteiden eron ja hierarkian ja pienen maan erityisolot. Kristillissiveellinen kutsumuseetos siivitti naisasia-aatetta, mutta määrittäi naisen tehtävän palvelemiseksi. Diakonissan tuli pitäytyä naispalvelijan roolissa.

Seuraavaksi taustoitan diakonissakutsumuksen ja naisdiakonian asettautumista Suomeen. Mistä diakonissaliike sai alkunsa? Miten naisdiakonia otettiin vastaan? Suomeen oli 1900-luvun alkuun mennessä perustettu neljä diakonissalaitosta.

⁶¹Ss. 68-69.

⁶²Ss. 68-69, 83.

Palkkani on, että saan palvella

Diakonissakutsumuksessa on vastakohtansa. On olemassa jotain, jota minä tahtoisin kutsua NAIMISPAKOKSI. Tämä on poisotettu. Lapsetonna olemisen häväistys, joka heittää varjonsa uuden testamentin alkuun on poisotettu.⁶³

Se, että papit houkuttelivat naisia diakonissoiksi 1800-luvun lopulla tällä tavalla kertoo siitä, kuinka tärkeinä avioliittoa ja äitiyttä pidettiin naisille 100 vuotta sitten. Naisen tärkein ominaisuus oli kyetä synnyttämään. Aviovaimo oli naimatonta naista arvokkaampi. Keskiluokan ihanteissa avioliitto oli naisen ainoa kutsumus. Naimattomuus näyttäytyi tyhjänä elämänä, köyhyytenäkin, jossa häpeää lisäksi riippuvuus sukulaisten hyväntahtoisuudesta. (Häggman 1994, 100.) Diakonissakutsumus teki naimattomuudesta ja lapsettomuudesta kunniallisen vaihtoehdon.

Varhaista kristillis-sosiaalista työtä tutkinut historian tutkija Pirjo Markkola (1999, 2000, 2002) on painottanut, että kristityn naisen perinteinen rooli avartui diakonissakutsumuksen kautta, kun kodin piirissä toimimisen rinnalle naimattomalle naiselle mahdollistui yhteiskunnallinen tehtävä, eli portti yksityisestä julkiseen maailmaan. Tästä näkökulmasta katsottuna diakonissalle rakennettua kutsumustehtävää voi pitää yhtenä naisemansipaation suomalaisista juurista (ks. Markkola 2002). Suomen kirkossa vallitsi vielä 1900-luvun alussa vanhaluterilaisen patriarkaalin näkemys avioliiton hierarkiasta, jossa vaimo ja lapset olivat perheen päälle kaikessa kuuliaisissa (Kena 2000, 41).

Naisten emansipaatiohistoriassa oli kyse naisten kutsumusten rajoista, joita naiset pyrkivät laajentamaan. Inger Hammar (1999) tuo väitöskirjassaan *Religion och emancipation* esille, kuinka varhaisfeministit Ruotsissa muokkasivat kutsumusoppia. Luterilaisessa kutsumusajattelussa naisen kutsumus sidottiin maailmaan. Naisen tuli palvella Jumalaa kodin sisällä puolisona, äitinä, emäntänä, tyttärenä ja palvelijattarena (domestikaatio). Varhaisfeministit eivät avoimesti vastustaneet Lutherin oppia, jossa nainen asemoitiin miehelle alamaiseksi. Lutherin opeista saatiin kuitenkin valtuutusta naisasialle. Naiset vetosivat kansanopetukseen, yleiseen pappouteen ja siihen, että jokaisella oli vapaus itse tulkita Raamatun tekstejä. Jumalan edessä oltiin tasa-arvoisia. Sen sijaan Lutherin asenteesta naisten julkiselle alueelle tulon suhteen vaiettiin.⁶⁴ Toisaalta uskonnollisilla naisasianaisilla oli tarve puolustaa Lutheria ajassa virtaavaa kritiikkiä vastaan - uskonnollinen separatismi ja maallistuminen olivat leviämässä - toisaalta he kritisoivat Lutherin naiskuvaa. Naisen kutsumus oli

⁶³Kööpenhaminan diakonissalaitoksen johtaja pastori Dalhoff vuonna 1895 pohjoismaiden diakonissalaitosten vuosijuhlassa. Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917, HDLA, 50-52.

⁶⁴Lutherin saarnasta Genesiksestä Aili Nenolan (1998, 25) suomentamana: Mies hallitsee taloa ja valtiota, käy sotaa, puolustaa omaisuuttaan, muokkaa maata, rakentaa, istuttaa jne. Mutta nainen on kuin seinään isketty naula, hän pysyy kotona. Aivan kuin etana, joka kantaa kotiansa mukanaan, niin tulisi vaimonkin pysyä kotonaan ja huolehtia talousasioista, koska hän on se, jolta on evätty kyky hallita niitä asioita, jotka ovat ulkopuolella ja koskevat valtiota.

tulkittava uudelleen teologisin argumentein, jotta naiselle tulisi vaikutusvaltaa julkisella alueella. Naiset siis pitivät kiinni luterilaisesta kristillisyydestään mutta haastoivat perinteisen näkemyksen miehen ja naisen kutsumusten muuttumattomuudesta.⁶⁵

Diakonissaliike oli osa protestanttisten kirkkojen reformiliikettä. Se syntyi 1700- ja 1800-lukujen uskonnollisista heräyksistä, joissa korostettiin lähimmäisen palvelua. Kristillisissä piireissä syntyi karitatiivisen sisälähetyksen, diakonian renessanssi aikana,⁶⁶ jolloin kirkko oli luopumassa karitatiivisesta toiminnastaan vaikka sitä olisi kipeästi tarvittu (Kansanaho 1960, 112). Naisten hurskautta tarvittiin taistelussa syntiä, epätoivoa ja sairautta vastaan – toisin sanoen edistämään luterilaista uskoa ja vähentämään maallista kärsimystä. Naiset oli kutsuttu palvelemaan ja joillakin naisilla oli erityiskutsumus diakonissaksi. Sisaret olivat ensimmäisiä koulutettuja hoitajia. He olivat samanaikaisesti sekä ammattilaisia että vapaaehtoisia lähimmäisiä. (Markkola 2000b, 107-111.)

Evankelisia diakonissalaitoksia oli jo perustettu ympäri Eurooppaa. Suomea maantieteellisesti lähinnä olivat Pietarin evankelinen hospitaali (perustettu vuonna 1859) ja Tukholman diakonissalaitos (1851) (Kansanaho 1967, 15). Suomen ensimmäinen yksityissairaala, Helsingin diakonissalaitos perustettiin vuonna 1867. Mallina oli saksalainen laitondiakonia. Saksa oli modernin diakonissaliikkeen koti. Kaiserswerthin diakonissalaitoksen toiminnasta ja diakonissaliikkeen juurien elvyttämisestä oli Suomessa kirjoitettu jo pari vuotta sen perustamisen jälkeen, vuonna 1838. 1850-luvulla eräät suomalaiset tutustuivat Saksan matkoillaan laitoksen toimintaan. Theodor Fliednerin perustamaan diakonissalaitokseen oli ihastuttu mutta sen ankaria kasvatustapoja myös kauhisteltiin. Esimerkiksi teologi-pedagogi Uno Cygnaeus ei hyväksynyt ulkolukuun perustuvaa oppimista ja ylenmääräisiä hartaushetkiä pietismin hengessä. (Kansanaho 1960, 118-122.)

Theodor Fliedner organisoii vaimonsa Friederiken kanssa sisarkodin (mutterhaus) ja loi hengellisen perheen. Pohjana oli patriarkaalinen perhemalli ja preussilainen valtiokäsitys, joihin liittyi hierarkkinen palvelu- ja tottelemisjärjestys. (Koivunen Bylund 1994, 163.) Mallina toimivat katoliset sisarjärjestöt ja samalla niiden luostarikilvoittelun ihanteet: köyhyys, naimattomuus ja elinikäinen sitoutuminen

⁶⁵Pohtiessaan uskonnon merkitystä emansipaatioprosessissa Hammar (1999,40) pysähtyy kysymään: olivatkohan siveellisyystaistelijat puritaaneja vai naisen aseman puolestapuhujia?

⁶⁶Sivistyneistö oli arvostellut kristinuskkoa jo 1840-luvulta lähtien, ja uskonnollinen liberalismi oli vallalla 1870-luvulle tultaessa (Juva 1960, 9). Vuoden 1869 kirkkolaista jätettiin pois vaivashoitoa koskevat entiset määräykset, ja samoihin aikoihin myös koululaitos erotettiin kirkon valvonnasta. Vanhan valtiokirkon ja kirkollisen yhtenäiskulttuurin aika oli virallisella tasolla päättymässä eikä papisto ollut halukas organisoimaan erillistä seurakunnallista laupeudentyötä. (Kansanaho 1960, 112-113.)

(Ahonen 1996, 131). Tarkoitus oli yhteisön kautta tarjota naisille sellaista työtä, missä naisen äidillisyyttä löytyisi luonnollisen ilmaisumuodon kodin ulkopuolella (Ala-Haavisto 1987, 41).⁶⁷

Naisten merkitystä laupeudentyössä ei ollut aiemmin huomattu evankelisen kirkon piirissä. Ankaruudesta huolimatta kysymyksessä oli ensimmäinen keino kasvattaa protestanttisia naisia kodin ulkopuolella. Sisar teki työtä kutsumuksesta ilman palkkaa mutta sai koulutuksen, täyden ylöspidon ja taskurahan. Yli viiden vuoden palvelu takasi sairauden turvan, yli seitsemän vuoden palvelu turvasi vanhuuden. Sisarkotisisar sitoutui yhteisön palvelukseen loppuelämäkseen ja sai palkaksi sosiaaliturvan ja statuksen. Diakonissat pukeutuivat pukuun, joka muistutti rouvien pukua. Heillä oli myös pitsimyssy, mikä oli 1800-luvulla naimisissa olevan naisen symboli (Suvanto 1979, 5-16, 43).⁶⁸

Diakonissojen koulutusta ei otettu Suomessa innostuksella vastaan. Saksalaisperäistä naisdiakoniaa pidettiin outona eikä yhdistyspohjainen diakonissalaitos juuri herättänyt julkisuutta. Kirkon johto ja papisto pidättyi tunnustamasta laitosta kirkollisen toiminnan muodoksi. (Kansanaho 1960, 135-36.) Papisto oivalsi vasta vähitellen diakonian merkityksen kirkolle (Mustakallio 2001, 33). Myös lääkärit epäilivät. Vielä 1870-luvun lopulla he olivat niin epäluuloisia diakonissatyötä kohtaan, ettei diakonissoja otettu yleiseen sairaalaan, ei edes kirurgiselle osastolle, missä hoitajia olisi kipeästi tarvittu (Wirén 1942, 128).

Suomeen perustettiin vuosina 1867-1896 Helsingin lisäksi kolme diakonissalaitosta: Viipuriin 1869, Sortavalan 1894 ja Ouluun 1896. Viipurin laitos perustui Helsingin laitoksen tavoin sisarkotijärjestelmälle, mutta saksan kieli etäännytti sitä Helsingistä. Oulu perusti sisarkodin myöhemmin. Sortavalassa oli oma kansallinen linjansa, ns. vapaa koulutusmuoto, mikä tarkoitti sitä, että diakonissoja kasvatettiin tietoisesti suomalaisen kansan hyväksi, maalaisseurakuntia varten lyhyellä koulutuksella. Toisin kuin Helsingissä, diakonissat eivät Sortavalassa sitoutuneet eliniäkseen diakonissalaitoksen palvelukseen eikä laitos siten myöskään vastannut heidän sosiaaliturvastaan. Sortavalan ”diakonittaret” saivat palkkaa. Suomalaisessa diakoniassa oli perusvastakohta. Yhteiskunnallisesti suomenmieliset ja uskonnollisesti heränneisiin kuuluvat suhtautuivat kriittisesti Helsingin laitokseen, jossa hallitsi ruotsin kieli ja jonka toimintaa leimasi evankelioivan herätyskristillisyyden henki. (Mustakallio 1999.) Diakonissalaitoksen vuosikertomuksissa 1867-1926 (s. 159) todetaan, että diakonissalaitoksen alkuvuosina oli ”suuri taistelu heränneitten ja evankelisten

⁶⁷Theodor toimi sisarten isänä ja sisarkodin raha-asioiden hoitajana, Friederike sisarten äitinä ja kasvattajana (Suvanto 1979, 9). Friederike alistui patriarkaaliselle muodolle mutta kritisoi hierarkkista järjestystä sisarkodissa ja toivoi yhteisöllisempää ja tasa-arvoisempaa mallia järjestelmän perustaksi. Fliednerin toinen vaimo oli tiukempi. Hän hyväksyi diakonissojen luettavaksi vain hartauskirjallisuuden ja Raamatun. (Henttonen 1997, 74.)

⁶⁸Kari Vappula (1991, 62, 67) muistuttaa, että rouvasväen pukuun pukeutuivat myös epäsäätyiset diakonissakoulutuksen saaneet naiset, mikä kertoo orastaneesta tasa-arvosta suomalaisten naisten keskuudessa. ”Piikojen säädystä” tulijat nousivat uuteen asemaan.

välillä, ja oppiiritain ajat eivät ole missään olleet suotuisia rakkaudentoiminnalle”. Diakoniaan ei syntynyt yhtä alkukotia eikä yhdenlaista sisaruutta. Diakoniatyö jakaantui kielen (saksa, ruotsi, suomi), alueen (etelä-pohjoinen) ja luokan (kansannaiset-säätyläiset) suhteen. Diakoniaan jäi Helsingin ja maaseutukaupunkien välille vuosikausiksi juopa, jota syvensivät kansalliset aatteet ja jännitteet eri kirkkokuntien välillä. (Henriksson 1998, 95.) Yhteisestä pohjasta huolimatta myös Sortavalan ja Oulun laitosten välillä oli omat jännitteensä (Mustakallio 2001, 536).

Diakonissan työhön ei tultu kiitoksen eikä palkan tähden. Helsingin diakonissalaitokselle tulevalle naisella oli oltava uskoa siihen, että Jumala maksaisi hänelle palkan. Usein toistuva diakonissan tunnustus Betania-lehdessä oli: Mitä minä tahdon? Tahdon palvella! Mikä on palkkani? Palkkani on, että saan palvella!⁶⁹ (Wirén 1927, 303).

Vuonna 1920 Kaiserswerthin diakoniakonferenssissa keskusteltiin palkka-asiasta. Eihän äitikään saanut palkkaa. Diakonia-aate joutuisi vaaraan, jos palkka-ajatus pääsisi vallalle, pelättiin. Vuonna 1952 Helsingin diakonissalaitoksen johtava sisar pelkäsi sisarille lähettämässään kiertokirjeessä, että sisarkoti oli menettämässä Jumalan siunauksen, koska "niin paljon olemme ruvenneet ajattelemaan palkkaa". Ei tullut antautua virran vietäväksi. (Suvanto 1979, 71, 89.) Juuri palkaton palvelustyö ymmärrettiin rakkauden tekoina.

Naiserityinen laupeus

Tässä alaluvussa rakennan vielä sisarkutsumuksen ideologista kontekstia. Vaikka palvelemisen pintajuonessa toteutettiinkin tosinaisuuden ideaalia, jossa naisten energiaa suunnattiin sopivaan naiseuteen, niin pinnan alla naiset itse hyödynsivät ideologiaa palvelevasta naiseudesta. Kysyn myös sisaren konkreettista paikkaa diakonialiiikkeessä ja yhteiskunnassa.

Diakonialiiikkeessä sisarten kodin ulkopuolelle ulottuvaa kutsumustehtävää rakennettiin ajatukselle nais erityisestä laupeudesta. Helsingin diakonissalaitoksen ensimmäisen johtajan, lääkäri Otto Hjeltin sanoista heijastuu ajatus naisten ominaisuuksien yhteiskunnallisesta merkityksestä: ”Vaimo (so. nainen) on erittäin kutsuttu harjottamaan laupeuden avua. Vaimon hellempi luonne, hänen herkkätuntoisuutensa ja kärsivällisyytensä ovat ominaisuuksia, jotka luonnostansa tekevät hänen soveliaaksi hoitamaan muita”.⁷⁰

⁶⁹Betania no. 7, 1912; no. 9, 1912; no. 3, 1925; no. 4, 1929.

⁷⁰Tili Palveluspiika laitoksen Helsingissä vaikutuksesta vuonna 1869. Helsingin Diakonissalaitoksen vuosikertomuksia 1867-1926. Helsingin diakonissalaitoksen arkisto.

Diakonissan kutsumus konstruointiin kirkolliseksi naisviraksi Raamatun avulla. Esikuvaksi palvelevalle naiselle otettiin Foibe, Kenkreaan seurakunnan diakonissa (Ivalo 1920, 8, Wirén 1947, 39). Foiben uskottiin omistaneen koko elämänsä rakkaudentyöhön. Betania-lehti houkutteli naisia hänen avullaan. Naisten tuli seurata Foiben jälkiä:

Voidaanko meistä sanoa, että olemme olleet avuksi monelle? Foibesta puhuttaessa joudumme erityisesti ajattelemaan sitä työtä, johon hän elämänsä käytti, nimittäin diakonissan työtä.⁷¹

Raamatunselittäjät projisoivat diakonissan tehtävät takaisin ensimmäiseen vuosisataan (Schüssler Fiorenza 1994, 170). Sanasta ”palvelija” johdettiin käsite ”diakonissa”. Alkukäännöksissä Roomalaiskirjeessä (luku 16, jae 1) Foibe on sukupuolineutraali palvelija, diakonos. Paavali käytti myös itsestään ja joistakin työtovereistaan sanaa diakonos. (Grierson 1981, 2.) Roomalaiskirjeestä käy ainoastaan ilmi, että Foibe ilmeisen varakkaana naisena oli auttanut kristittyjä Kenkreassa ja että hän oli saanut Paavalilta suosituskirjeen matkalleen Roomaan. Se ei käy ilmi, millä tavoin Foibe oli auttanut ja mikä hänen virkansa oikein oli ollut. Vastustaessaan luentaa Foibesta ”diakonissan” tehtävissä feministiteologi Elisabeth Schüssler Fiorenza (1994, 170-171) samalla näyttää torjuvan Foiben palvelemissa toisia naisia, köyhiä ja sairaita. Hänelle Foibe oli virallinen opettaja ja Kenkreaan seurakunnan lähetystyöntekijä.⁷² Teologi Kari Kuulan (2002, 109) tulkinnan mukaan Foibe yksinkertaisesti oli seurakunnan palvelija ja suojelija, patroona ja hyväntekijä, joka antoi varallisuuttaan, arvovaltaansa ja aikaansa toisten kristittyjen palvelukseen. Johtavassa asemassa olevalla Foibella oli mahdollisuus olla avuksi monelle.

Diakonian alkuhistorian tutkijat ovat vasta viime aikoina avanneet ikkunan sukupuoleen ja kutsumukseen (Collins 1990, 1998, Schottroff 1995). Teologi John Collinsin (1998, 110-111) mukaan *diakon*-sanasta ei voi johtaa naisille ja palvelijoille konstruointia alempiarvoista palvelua. Diakonia representoi ihmisen omanarvontuntoa (dignity). Se ei alunperin ollut varsinaisen palvelijan työtä (lowly service) eikä myöskään itsensä uhraavaa sosiaalityötä. Diakonia oli yleensä juhlassa avustamista, mm. viinien tarjoamista ja julistamista. Se oli sekä tekoja että sanoja. Naisten nöyrä ja hiljainen palveleminen konstruointiin diakoniaksi paljon myöhemmin, 1850-luvulla.

Feministiteologi Luise Schottroff (1995, 209, 220) epäilee, että vääristymä tuli sisäänrakennetuksi jo alkukirkon aikana. Miesten diakoniaa alettiin tuottaa erilaisena kuin naisten diakoniaa. Mies palveli

⁷¹Betania no. 6, 1918, s. 111 & no. 8, 1924.

⁷²Taustalla on tarve vapautua ”naisuuden teologiasta” ja ”ikuisesti feminiinisen” konstruktioista (Schüssler Fiorenza 1998, 5). Riskinä on kuitenkin naisperinteen kieltäminen, kun kritisoidaan naisperinnettä ja perinteistä teologiaa naisuudesta. Terhi Utriainen (1999) nostaa uskontoantropologisessa tutkimuksessaan esille tärkeän seikan. Naisperinne on ensin tunnistettava, jotta sitä voisi kritisoida ja jotta siitä voisi etäännyä. Vaikka tässä on kysymys yhdestä naisesta, Foibesta, josta on anakronisesti tehty 1800-luvun diakonissa, voi puhe naisten vapauttamisesta perinteisistä naisrooleista johtaa naisten tekemän työn mitätöimiseen.

julistamalla sanaa, nainen palveli konkreettisesti.⁷³ Uusi testamentti on täynnä kaksiselitteistä kieltä. Toisaalta kaikkien on palveltava ja autettava lähimmäisiään, toisaalta juuri naiset ja orjat nähdään oikeasti palvelemissa, nöyrinä ja sanoitta.⁷⁴ Amy-Jill Levine (1992, 256) ironisoikin, että vaikka Jeesus Raamatun mukaan, esimerkkinä omalle sukupuolelleen, opetti opetuslapsiaan palvelemaan (serve), ketään heistä ei kuvata palvelemissa. Vapaa mies ei pessyt jalkoja tai tehnyt ruokia.⁷⁵

Kööpenhaminan diakonissalaitoksen johtaja Nikolai Dalhoff tarjosi vuonna 1895 pohjoismaiden diakonissalaitosten vuosijuhlissa diakonissan kutsumusta seuraavasti: ”Mitä ihanin kutsumus tosi naisellisella alalla on tarjona nuorelle naiselle, jossa hän saa tilaisuutta täyttämään sekä äidin, sisaren että tyttären velvollisuuksia”.⁷⁶ Evankeliset kristityt rakastivat vapautta. Diakonissa oli samalla kertaa sekä vapaa että sidottu.

Me näemme äidin ja huudahdamme: kuinka sidottu! Ei vapaa, sillä hän rakastaa. Puhu hänelle uhrautumisesta, pakosta; vapaasti, ilolla hän sen tekee.

Dalhoff näki diakonissan kutsumuksen tosinaisuuden ideaalin uskonnollisena laajentumana. Samalla hän raivasi naisille uutta tilaa väittämällä, että nainen kaipasi kotia ja tukea enemmän kuin aviomiestä (Suvanto 1979, 54). Uutta oli siis se, ettei naisen tarvinnut keskittyä äidin ja vaimon tehtäviin kodeissaan. Vanhaa oli se, että uhrautumisen halua olemuksellistettiin naiseen. Vielä vuonna 1938 piispa Eino Sormunen (1938, 119) katsoi naisten aseman kristillissosiaalisessa työssä määrittyvän luonnostaan palvelijaksi. Hoivaava palveleminen kuului naisolemukseen, ja se oli Jumalan säätämä.

Palvelemisen⁷⁷ ja uhrautumisen tarve, jonka Jumala on naisen olentoon istuttanut, saa tässä kutsumuksessa tyydytyksensä ja tulee asetetuksi palvelemaan lähimmäisiämme mitä moninaisimmilla aloilla, jotka muutoin jäisivät kaikkea rakastavaa huolenpitoa vaille.

Sisar Elsa Wennerström otti vuonna 1916 kantaa tosinaisuuteen. Sitä ennen ei juurikaan kirjoitettu naisesta ja miehisestä diakoniassa, toisin sanoen sukupuolitietoisuutta ei korostettu. Pikemminkin

⁷³Apostolien teoissa mainitaan vain miesten diakonia, mikä merkitsi julistamista, parantamista ja vastaamista kristittyjen yhteisön sosiaalihuollosta, ks. Apt. 6: 1-7.

⁷⁴Kielipeleistä, joiden avulla naisia edelleen suljetaan pappeuden ulkopuolelle sovittamalla (mukauttamalla) heidät diakoniaan ks. Aldridge 1992. Diakonian metafora sisältää gender-konfliktin, mikä piiloutuu uhrautumisen, epätsekkyyden ja nöyryyden kielipeleihin. Diakonia peittää sen identiteetin, jossa palvelija kamppailee saadakseen olla kokonainen ja autonominen. Aldridgen tutkimuksessa naiset vastustivat diakonian retoriikkaa, koska se oli väline alistaisuuden jatkumiseen.

⁷⁵Collins (1998, 111) huomauttaa, että vääristymä sisältyi ajan sosiologisiin oloihin, jotka rupesivat vaikuttamaan alkuseurakunnan käytäntöihin, esimerkiksi juuri työnjaon muodossa. Itse diakon-sanoissa ei hänen tulkintansa mukaan ollut vääristymää. Näisten hiljentäminen perinteiseen naisen rooliin palveli vainojen keskellä elävien kristittyjen sopeutumista ympäröivään yhteiskuntaan (Kuula 2002, 140).

⁷⁶Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917, HDLA, 52.

⁷⁷Matti Hyrc (1995, 259) toteaa karusti vuoden 1948 Kristinopista: ”Vaatijan hengessä Kristinoppi toteaa, että kristityn koko elämä on palvelemista. Tärkeää on kutsumuksen uskollinen suorittaminen ja Jumalan tahdon alle alistuminen.” Vuoden 1948 Kristinoppi on edelleen voimassa.

korostettiin eroa pappien ja diakoniaväen välillä vetoamalla siihen, että varsinainen sielunhoito kuului vain papeille. (Markkola 1999, 201-201.) Wennerströmin (1916, 134-141) mukaan tosinaisellisuus oli äidillisyyttä. Diakonissakutsumus tarjosi mitä parhaimman tilaisuuden olemaan äitinä äidittömille. Naimaton nainen sai mahdollisuuden olla äiti. Esikuvina olivat Aurora Karamzin ja Mathilda Wrede,⁷⁸ jotka olivat tehneet tosinaisellista sosiaalista työtä. Koulutetun nykynaisen ei tullut unohtaa erityistehtäväänsä, kansakunnan eteenpäin viemistä äidillisyydellä. Naisen sosiaalinen tehtävä oli olla tosi nainen. Sisar Elsan esitelmässä ylioppilastyöille tulee ilmi huoli siitä, että tätä tehtävää ja kutsumusta oltiin sulkemassa, toisin sanoen sitä, mikä naista suojeli ja mikä hänelle erityisesti sopi. Monen naisen oli pakko mennä alalle, jolle hänen kykynsä ja lahjansa eivät sopineet: ”Joka on tilaisuudessa valitsemaan, hän muistakoon kaikkea sitä työtä ihmiskunnassa, missä erityisesti naista kysytään”. Sisar Elsa raivasi paikkoja yhteiskuntaäideille.

Susan Lindley (1995, 166-192) kertoo, kuinka amerikkalaiset papit ja diakonissat näkivät tosinaisuuden⁷⁹ eri tavoin. Tosinaisuuden kultissa nainen oli luonnostaan hurskas, puhdas ja kotiin suuntautuva. Papit hyväksyivät naisdiakonian, koska se oli totaalista palvelua eikä siinä haastettu miesjohtajuutta. Sisar vaihtoi tottelevaisuuden aviomiehelle tottelevaisuudeksi papeille, jotka odottivat diakonissojen toimivan ohjeiden mukaan. Naisetkin näkivät kutsumuksensa ideaalisen naiseuden toteutumisenä mutta samalla he rakensivat siltaa omiin ammatillisiin asemiinsa. Diakonissa oli ammatillinen työntekijä kirkossa, harjaannutettu sanassa ja teologiassa ja myös taloudenpidossa ja hoitotyössä. Diakonissat kouluttivat naisia alkuunpanijoiksi pioneerityöhön.

Millaisia yhteiskunnallisia äitejä suomalaiset sisaret olivat? Monialaisia. Diakonissan kutsumus avasi suomalaisille naisille useita eri ”ura”vaihtoehtoja. 1900-luvun alussa diakonissalaitoksen johtokunta joutui antamaan suostumuksiaan sisarten omille toivomuksille, joita he esittivät kutsumuksinaan (Kansanaho 1967, 140). Toinen sisar lähti lähetystyöntekijäksi, toinen lastensairaalaan, kolmas Lappiin NNKY:n palvelukseen jne. Naiset liikkuiivat kaupunkilähetyksistä yksityisiin ja julkisiin laitoksiin ja seurakuntiin. Työmahdollisuudet olivat laajat kirkollisessa työssä, terveydenhuollossa ja sosiaalisessa työssä.⁸⁰ 1900-luvun alussa Helsingin diakonissalaitos sai lukuisia kirjeitä, joissa

⁷⁸Todellisuudessa vankievankelista Mathilda Wrede oli naisten valtavirran ulkopuolella, koska hän ei perustellut toimintaansa sukupuolellaan (äidillisyydellä) eikä liittynyt naisjärjestöihin tai -yhteisöihin (Antikainen 2004, 174, 182).

⁷⁹Tosinaisuuden kultista ja naisten kutsumusten noususta katolisessa Kanadassa 1800-luvulla ks. Danylewycz 1987. Danylewyczin mukaan tosinaisuuden ideologia katolisuudessa oli Marian persoonan hyväksikäyttöä, so. ideaali naisen hyveellisyydestä ja puhtaudesta. Naisia houkuteltiin nunniksi, koska haluttiin, että feminiininen spiritualiteetti toteuttaisi miesten unelmat vahvasta ja hyvin organisoidusta kirkosta. Nunnakutsumus oli kutsumuksista jaloin ja puhtain. Se tarjosi enemmän etuja kuin avioliitto, sillä luostaria saattoi vaihtaa. Liikkuminen ylipäätään oli naisille mahdollista vain avioliiton tai hengellisen uran kautta. Nunnat saivat luostareissa koulutusta, ja luostareissa he olivat vähemmän sukupuolensa rajoitusten sitomia kuin maallikkonaiset. Colleget ja seminaarit palvelivat katolisen kirkon intressejä. Uskonnollinen kontrolli levisi sosiaalipalveluiden ja kasvatuksen ylle, kaikkialle.

⁸⁰Ks. sisarten työalat vuosina 1867-1917, Helsingin Diakonissalaitos 1867-1917, liite.

pyydettiin sisarta joko paikkakunnalle tai tehtaisiin. Pyytäjinä toimivat tehtaiden, diakonaattiyhdistysten, NNKY:n ja marttojen edustajat.⁸¹

Millaista maternalismia (hyvinvointipolitiikkaa) sisaret ajoivat? Diakonialiikkeen määritysten mukaan diakonissalla oli oma erityinen tehtävänsä. Diakonissa ei ollut kiertävä sairaanhoitaja, ei köyhäinhoidon virkailija, ei lastenkodin johtaja - vaan "seurakunnan silmä, jalka ja käsi" (Wennerström 1916, 134). Diakonissa oli yhdistäjä ja sillanrakentaja. Hän saattoi yhteen köyhiä ja rikkaita, sivistyneitä ja sivistymättömiä. Betania-lehdessä kirjoitettiin vuonna 1914.

"Diakonissa tahtoo olla välittävä rengas parempiosaisen ja huonompiosaisen välillä. Milloin hän välittää vaatteita, milloin ruokaa, milloin työtä y.m. Ja orpojen ja yksinäisten ystävä on diakonissa. Yksi esimerkki. Jossain kodissa sairastaa äiti. Hän on toimitettava sairaalaan, mutta kuinka käy hänen pienokaistensa? Kuka niistä huolehtii? Diakonissa koettaa toimittaa ne hyvään hoitoon siksi aikaa."⁸²

Diakonissan tuli puhua köyhän puolesta rikkaan luona ja koettaa tasapainottaa juopaa näiden välillä, "sitä, että pyytäessään lahjoja rikkailta, myös kehoittaa heitä mieskohtaisesti palvelemaan köyhiä, jopa johtaakin heitä köyhäin mökkeihin". (Snellman 1911, 95.) Sisar oli ovien kolkuttaja ja paikallisyhteisön omantunnon ääni. Hän kannusti puutteenalaisia omatoimisuuteen, jotta nämä välttyisivät kunnan avulta, ja hän otti yhteyttä hyväosaisiin, jotta nämä auttaisivat heikompiosaisia lähimmäisiään.⁸³

Ennen muita diakonissan tuli olla köyhien palvelija. "Köyhäin palveleminen on riemullista palvelusta, kun se tapahtuu Jeesuksen nimeen." Tumma pumpulivaate ja ruudullinen esiliina yhdistivät paremmin köyhiin kuin valkoinen kaulus ja valkoinen esiliina. Jos sisar vietti kesälomaansa maalla, hänen tuli osallistua maalaistöihin niityllä ja pellolla: "Se todistaisi, että diakonissakutsuunne tiedätte kuuluvanne rakkaudessa palvelleen ennen kaikkea kansan riveihin". Sisaren tuli siis samaistua kansaan, mutta julkilausutusti vain sisarilta, ei autettavilta naisilta, odotettiin täydellisyden tavoittelua. "Älä anna oman puhtaudenrakkautesi saattaa sinua vaatimaan liikoja rasittuneelta äiti- tai vaimoraukalta". (Snellman 1911, 60, 85, 95.) Sisaren oli varottava, ettei hän korottaisi itseään niiden edessä, joita hänet oli kutsuttu palvelemaan. Erotus köyhän työläisvaimon ja rikkaasti puetun rouvashenkilön välillä

⁸¹HDL, Eb1.

⁸²Betania no. 4, 1914, 83.

⁸³"Missä hän tapaa puutteenalaisia, kohdistakoon pyrintönsä köyhyden syitten poistamiseen, kuten saamattomia ystävällisesti neuvomalla, huolimattomia ja vilpillisiä varottamalla, ilmeiset avun väärinkäyttämiset asianomaisille ilmoittamalla j.n.e. Muu apu olkoon mieluummin välittämistä köyhäin ja parempiosaisen välillä, esim. työansion, työkalujen, vaatetusaineitten hankkimista. Suoranainen raha-apu tulkoon kysymykseen ainoastansa harvimmissa poikkeustapauksissa. Varokoon sen ohella huolellisesti, ettei hänen toimintansa joudu ristiriitaan kunnallisen vaivashoidon kanssa." (Aarnisalo 1907.)

oli muodostua paulaksi, totesi myös Artur Palmroth kiertokirjeessä. Toista puhutteli nöyrästi, toista ”aivan toisessa äänilajissa”.⁸⁴

Yhteiskuntaan mentiin sisarnimen voimalla. Sisar Lina opetti kiertokirjeessä vuonna 1911:⁸⁵

Sisarnimi on muistutus siitä, että kaikki ihmiset ovat keskenään veljiä ja sisaria ja yhden Luojan lapsia. Sen tarkoitus on lähentää diakonissaa hänen hoidokkeihinsa ja tehdä hänet heille ensi yhtymällä ystäväksi.

Diakonissan ystävyys vähäosaisten kanssa näyttäytyi diakonissasisarten ulkopuolisen maailman kautta nähtynä toisinaan epäuskottavalta. Sisar Lina pahoittelikin samaisessa kiertokirjeessä, että sisaria oli ruvettu kutsumaan ”milloin miksikin: neiti, sairaanhoitaja, fröökinä”.

Sosialistihan pyrkii syventämään juopaa kansanluokkien välillä ja tahtoo oman näkökantansa mukaan asettaa diakonissankin ”herrasluokkaan”, erilleen kansasta. Siksi hän karttaa sisarnimeä vaikka hän näkee, että sisar palvelee häntä. Ja köyhä, joka tulee diakonissan luo apua etsimään, koettaa kenties mielistellä sisarta, luullen korottavansa häntä arvokkailla puhuttelusanoillansa.

Palvelivatko sisaret sillanrakentajina kyseenalaistamatta eriarvoisuutta yhteiskunnassa? Leprasairaalaan vuonna 1916 saapunut sisar Anna Pauliina reagoi köyhyyteen vuonna 1908 Lammin pitäjässä. Hän oli hoitamassa sairastuvalla lavantautisia lapsia. Anna Pauliina, joka oli vielä koesisar, tunnusti pastorille: **Minuunkin on taitanut tarttua sosialismin henki, tuollainen katkeruus oikein, kun saa nähdä niin paljon puutetta ja kurjuutta ympärillään ja taas kun luo silmänsä toisaalle, näkee nautintoa ja yllisyyttä. Ei piirityö ole hauskaa ainakaan minusta. Kyllä se käy raskaaksi aina vaan nähdä kurjuutta ja puutetta, voi kuinka ihmiset saattavat nähdä noin puutteessa lähimmäisensä ja itsellä on kaikkea yltä kyllin.**⁸⁶ Anna Pauliina suri Hanne-nimisen lapsen kohtaloa, koska tämän äidillä ei ollut rahaa ostaa pojalle maitoa: **”Äitikin suri ja sanoi: Hannen on ollut hyvä olla sairaalassa, saanut maitoa ja velliä vaikka kuinka paljon, toista on kotona, kun ei ole lehmää.”** Sisarista tuli etenkin suomalaisten naisten ja lasten köyhyyden näkijöitä. Sisaryhteisön ulkopuolinen maailma ja ajan yhteiskunnalliset murrokset jättivät sisariin jälkensä.⁸⁷ Varsinaisessa sisarkodissa vetäydyttiin omaan maailmaansa. Diakonissalaitos oli oma pieni yhteiskuntansa, jolla oli oma järjestyksensä ja lakinsa (ks. Wirén 1927, 234). Vaikka diakonissalaitos

⁸⁴Kiertokirje, Artur Palmroth 19.12.1925.

⁸⁵30.10., HDL.

⁸⁶Artur Palmrothille 29.6.1908.

⁸⁷Näin näyttää tapahtuneen etenkin kansalaissodan aikoihin. Vuonna 1919 diakonissalaitoksen jätti ennätysmäärä naisia: 11 oppilasta, 9 koesisarta ja 7 diakonissaa (Kansanaho 1967, 191).

sijaitti työläismaailman laidalla, ei Heikki Wariksen (1934, 129) mukaan vuorovaikutusta naapurien kanssa juuri ollut.

Sosiaalipoliitikko Heikki Waris (1934, 80-82) kertoo kunnioituksella diakonissasisarten työstä väitöskirjassaan, jossa hän tutki työläisyhteiskunnan syntymistä Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle. Sisaret eläytyivät 1800-luvun lopulla kaupunkilaisköyhälistön elämäntapoihin ja pääsivät läheiseen kosketukseen oman piirinsä väen kanssa.

Diakonissan tehtävänä olivat ennen kaikkea kotikäynnit. Hänen oli kuljettava sairaan luota toisen luokse ja annettava sairaille lääkärin määräysten ja taudin laadun mukaista hoitoa. Hänen oli pidettävä huolta sairaitten lääkkeistä ja ruokajärjestyksestä, kääreistä ja siteistä, toimitettava toiset sairaalaan, toiset hautaan, tarttuvien tautien sattua huolehdittava desinfiointista ja eristyksestä, jokaisen potilaan lähimmän ympäristön puhtaudesta ja siisteydestä, annettava neuvoja sekä sairaalle että hänen lähimmilleen, koetettava köyhän työläiskodin pahimpaan puutteeseen ja nälkään hankkia sekä sairaalle että hänen omaisilleen leipää ja muuta aineellista apua. Niin, ja kaiken tämän lisäksi hän joutui monenlaisissa sisäisissä vaikeuksissa taisteleville ja kilvoitteleville kanssaihmisilleen antamaan lohdutusta ja henkistä tukea.

Sisaret taistelivat tauteja, likaisuutta, tietämättömyyttä ja ennakkoluuloja vastaan, ja näin tehdessään, aluelääkärin kiitoksen mukaan, he toimivat uudenaikaisen lääketieteen ja sairaanhoidon etuvartiona. Lääkäri ja pappi edustivat sisaren esivaltaa. Heidän apunaan sisaret lievittivät kärsimystä ja levittivät kansanvalistusta.

Vaikka feminiinisen nöyryyden ja itsensä kieltämisen haluttavuus oli synnyttänyt palvelun teologiaa, palveleva naiseus ei silti ollut vain patriarkalisesti konstruoitua feminiinisyttä.⁸⁸ Eva Gamarnikova (1991, 110-129) toteaa, että hoitoalan reformistit hyödynsivät ideologiaa feminiinisydestä legitimoidakseen naisten pääsyn julkiselle alueelle. Hoitaminen konstruoitiin naisten työnä ja ammattina eli ”feminiinisyys toiminnassa”. Samalla vaadittiin naiselle koulutusta, työtä ja uraa ja painotettiin sukupuolten välistä työnjakoa. Kutsumus oli naisten käsissä. Naiset myös halusivat pitää sen käsissään. Kutsumusta ei ennen 1950-lukua analysoitu sitomisena hoivaan eikä myöskään naisten sortona, vaan kutsumus ymmärrettiin arvonnostamisena ominaisuuksille, jotka liitettiin perinteiseen naisrooliin (Malchau 2000, 61, 68-69). Kyse ei siten ollut vain tietynlaisen naiseuden ja sukupuolieron tuottamisesta vaan myös naisen erityislaadun ja arvostuksen nostamisesta.

⁸⁸Evangelistisen teologian gender-konstruktiot, teologia tosinaisueudesta, mm. Gill 1994, 77-79.

Anu Koivusen (1998) mielestä naistutkijat ovat sitoutuneet hoivaavan naisen historialliseen tarinaan ja hän penää hoivan kautta määrittävän naiseuden ja naiskansalaisuuden purkamista. Hänen nähdäkseen vanhaa myyttiä hoivaavasta naisesta on uusinnettu yhteiskunnallisen äitiyden ja hyvinvointivaltion naistarinan kautta. Hoivaava nainen on toisin sanoen liittoutettu sosiaalivaltion kanssa. Samalla on priorisoitu tarinaa suomalaisen naisen vahvuudesta ja ahkeruudesta. Miksi hoivaavan naisen tarina ei pirstaloitu - miksei sitä haasteta, kysyy Koivunen.

Naistutkijat vastaavat, että ensinnäkin yhteiskuntaäitiydellä on ollut oma kontekstinsa ja aikalaisdiskurssinsa. Sen turvin naiset ovat laajentaneet liikkumatilaansa ja muuttuneet perheolennoista kansalaisiksi ja toimijoiksi, juuri äitiyden nimissä. (Vuori 1999.) Kyseessä oli vasta ensimmäinen askel yksilöitymistä kohti eikä vielä ollut aika kyseenalaistaa sukupuolihierarkiaa (Rantalaiho 1994, 24).⁸⁹

Toiseksi oma lähtökohtani on ymmärtää, mitä palvelustyö oli naisille 1900-luvun dussa. Kaikkien sisarten palvelustyön kontekstina ei ollut nöyrä ja hiljainen, eikä edes erityisen hoivaava huolenpityö. Kun sisar Matilda vuonna 1921 kirjoitti diakonissalaitoksen pastorille,⁹⁰ että hänessä oli herännyt voimakas halu tulla **äidillisen ystävän asemaan meidän nuorille pojillemme**, hän ei ollut pyytämässä konkreettista hoitotyötä. Matilda halusi organisoida uuden sairaalan. Tässä tapauksessa äidillisyyttä merkitsi sotilassairaalan kuntoonpanoa, sen huonejärjestystä, kirjanpitoa, ruokaa ja järjestystä – ei luonnostaan annettua sukupuolierityistä naistoimijuutta (vrt. Uimonen 2003, 209). Sisar Aino puolestaan kyseenalaisti vuonna 1937 esitelmässään diakoniakokouksessa koko ”hoivan” patriarkaalisen käsikirjoituksen. Aino Miettinen, joka tuli diakonissalaitokselle 28-vuotiaana opettajana vuonna 1913,⁹¹ epäili ääneen ”itsensä unohtavan palvelun ideaa” ja ”harvain valtaista” järjestystä diakonissalaitoksella (Miettinen 1937a). Lea Henrikssonin sanoin hoiva-ammattilainen ”astui rivistä” ja tarkoin normitetulta toimijapaikaltaan kuuliaisena sisarena. Seurauksena oli sisar Ainon leimaaminen mielisairaaksi ja puolen vuoden pakkoloma diakonissalaitokselta. (Elämäkerrat sisar Ainosta ks. Palo & Palo 1980; Henriksson 1998, 101-104.)

Kolmanneksi uhanalaisessa Suomessa nainen ei olisi voinut olla pelkästään hoivaaja (Henriksson 1998, 186-191; ks. lotat Kristuksen asepalveluksessa Suomen hyväksi, Sulamaa 2003, 9).

⁸⁹Naistutkijat tietävät, kuinka ristiriitainen teoreettinen lähtökohta hoivaava nainen on. Kun naisista hoivaa on tehty näkyväksi, samalla helposti uusinnetaan sellaista naiskäsitystä, johon naiset on pakotettu. Hoiva luonnollistetaan naisille. Perinteisesti naiset on hyväksytty yhteiskuntaan juuri hoivan kautta. Kun hoiva on annettu naisille ja siitä on tullut osa naisen identiteettiä, on hoiva samalla otettu pois miehiltä. Naiset ovat itse uusintaneet hoivarooliaan. Hoiva on aina sijoitettava yhteiskunnalliseen kontekstiinsa. (Graham 1983, Fischer & Tronto 1990; Anttonen 1997, 134-137; Henriksson 1998, 3.)

⁹⁰Edvin Wirénille 21.1.21.

⁹¹Yliopistossa matemaattisten aineiden opiskelun kesken jättänyt Aino mielti ristiriitaisin ajatuksin valintaa Helsingin ja Sortavalan diakonissalaitosten välillä. Sortavalassa Ainoa veti puoleensa palkka, jolla hän olisi voinut tukea perhettään, mutta häntä pelotti ajatus valmistumisesta laitoksen johtajattareksi, johon tehtävään häntä toivottiin. (Aino Miettisen hakupaperit ja kirje hakupapereissa 15.6.1913, HDL, kansio 3.)

Terveystyön ammatillistumisessa näkyy sotilaallisuus. Sairaanhoidajatkin olivat tiukan laitoskurin alaisia. Puhtaaseen laupeudenkutsumukseen olisivat naiseuteen liitetyt hyveet riittäneet: vaatimattomuus, kärsivällisyys, ystävällisyys, hellyys.⁹² Lopuksi tarina suomalaisen naisen vahvuudesta murtuu, kun katsotaan sitä, kun naiset eivät jaksaneetkaan.

⁹²Suomalaisen naisen ruumiin tuottamisesta sotilaalliseksi siivoojaruumiiksi, ks. Männistö 2003, 117-124, 242. Vuosina 1925-1946 nuorille naisille suunnatuissa elämäntapaoppaissa tyttöjä ohjattiin uhraamaan ruumiinsa kotinsa ja kansansa hyväksi. Heikkous oli entistä kielletympää ja naisruumista häivytettiin. Naisellisuuden ei pitänyt näkyä ruumiissa vaan hoivaavissa uupumattomissa teoissa. Naiskansalaisen ihanne oli suorituskykyinen martta.

SISARKOTI

Ida ei uskalla tulla

Tammikuussa 1905 Ida Hänninen, talollisen tytär Pieksämäeltä pyrki Helsingin diakonissalaitokselle, ”Diakooniseen laitokseen”. Ida oli kuullut diakonissalaitoksesta vain vähän: ”Vaan heräsi minussa todellinen innostus päästä jonnekin senlaista opetusta saamaan.” Sisar Aina diakonissalaitoksen oppilasosastolta lähetti tarvittavat tiedot hakemista varten. Lisäksi hän lähetti lääkärin kaavakkeen ja pyysi kahden suosittelijan nimet. Kesäkuussa Ida ilmoitti ”ne henkilöt, jotka voisivat arvostella minun suhteeni”, naapurin isännät Ville Moilasen⁹³ ja Ville Matilaisen. Sisar Aina kirjoitti molemmille ja sai molemmilta paluupostissa suositukset, mutta pyysi Idalta suosituksia vielä naishenkilöltä. ”Täällä ei ole ainoatakaan naista senlaista”. Miesten lähettämät suositukset riittivät, ja Ida pääsi diakonissalaitokselle. Heinäkuun lopussa hänen hakupapereihinsa kirjattiin: kieltäytynyt.⁹⁴

Ida ei tullut diakonissalaitoksen ovesta sisälle, vaikka hän oli läpikäynyt diakonissaksi pyrkimisen vaivan ja hänet oli hyväksytty säätyläisten ylläpitämään naisyhteisöön.⁹⁵ Ristivedossaan Ida kirjoitti sisar Ainalle:⁹⁶

Olen ymmärtänyt sen parhaimmaksi laitokseksi, mitä olla voi. Jos nimittäin voisi olla siksi paljo kristillismielinen, että sinne voi tulla. Varmaa on, että minun ei ole siellä hyvä olla, oloni voipi tulla raskaaksi ja pakolliseksi. Ellen vaan tästä syksyyn voi Jumalan avulla parantua. Vaan toivomukseni kumminkin on aina senlainen, että minä vielä kerta tahtoisin olla Diakonissa ja tulla siksi paljo kristillismieliseksi, että en pelkäisi sinne tullessani...

⁹³Ville Moilanen 4.7.1905 Idan maineesta: 1. Ulkonaisen työn puolesta, mitkä kuuluu naishenkilölle hän tekee siististi ja puhtaasti, 2. Käytös ja sukulaisten kohtelu kuuluu olevan hyvä, 3. Ymmärryksensä puolesta on tunnettu ymmärtäväisyydestä, 4. Luonteensa puolesta minun tunteakseni ei saata olla paha, se saattaa olla hyvinkin hyvä, täällä savossa kun on talot kaukana toisistaan. 5. En tiedä hänen uskontonsa varmuutusta kertoa niin vissiin kuin teidän kirjanne sisältääpi. Jos ei näillä todistuksilla pääse, hankkikaa lisää.

⁹⁴Ida Hänninen, HDL, hylättyjen hakemuksia.

⁹⁵Kolme vuotta aiemmin turkulaisen talonomistajan tytär, Anna H., halusi kiihkeästi päästä diakonissalaitokselle, vaikka oman paikkakunnan lääkäri vastusti ajatusta: ”Jotta jsko minä menen niin orjalliseen paikkaan, kuin Diakonissa laitos on ja ehdotti minua kovin vapaaksi hoitajaksi sairaalaan”. Anna ei päässyt oppilaaksi sisarkotiin ja hän kirjoitti pettyneenä: ”Ja mieleni niin karvaaksi teki sen uutisen johdosta etten pääsekään”. Anna H. Artur Palmrothille 21.1.1902, 4.3.1902, HDL, hylättyjen hakemuksia.

⁹⁶21.7. 1905, kirje hakupapereissa.

Mikä Idaa pelotti?

Ehkä sekin on haittana, että nuorena ei niinkään voi olla siksi vakava, kun tulis siellä olla... Vastasi isä minulle tähän: Niin! Teet vaan esteitä, että et nuorena jo tahtoisi antautua Jumalalle.⁹⁷

Idan isä oli työntämässä häntä diakonissalaitokselle, mutta Ida itse viittasi korkeampaan auktoriteettiin: ”Täytyy sanoa, että Herra ei ole minua siihen kutsunut, koska en tunne täydellisesti tyydytys (!) siihen”. Ida vetosi myös siihen, että hän oli talon ainoa naishenkilö. Näin hän kieltäytyi antautumasta diakonissan kutsumukselle. Paikka talon ainoana naisena lupasi Idalle paremman paikan kuin tehtävä sisarkunnassa. Arvatenkin Idaa pelottivat laitoksen korkeat ihanteet ja sisarkasvatukseen liittyvä luonteen muokkaus. Hän ei voinut uskoa, vaikka olisi halunnut uskoa, että Jumala oli kutsunut hänet diakonissaksi.

Kenties Ida koki, että tulo diakonissalaitokselle olisi merkinnyt antautumista protestanttiseksi nunnaksi. Mikä paikka diakonissalaitos oikein oli? Mimmi Berghin (1889, 82) mielestä se ei ollut luostari.

Se ei ole, niin kuin moni luulee, mikään köyhäinhoitolaitos, ei luostari, missä etsivät turvaa ne, joita ovat kohdanneet tämän elämän kovat kohtaukset, ei paljas sairashoitolaite eikä sairashoitajain koulukaan.

Luostaria Bergh piti pakopaikkana. Sortavalan diakonissalaitoksen johtajatar Jenny Ivalo piti luostaria paikkana, jossa nainen menettäisi itsenäisyytensä. Niinpä hän houkutteli naisia omaan laitokseensa herännäispiirien Hengellisessä Kuukausilehdessä 1893 luomalla erilaista naisdiakoniaa verrattuna Helsingin sisarkotiin (Kansanaho 1960, 305):

On moitittu, että diakonissatoimi olisi luterikunnan luostarilaitos. Varsinaiset diakonissalaitokset, jossa kerrainen itsensäkieltäytyminen ja maailmasta luopumus kenties on pakkona, antanevat kenties jonkun verran syytä tuohon väitteeseen, mutta niin ei ole laita puheenaolevan diakonissatoimen kanssa. Siinä pysyttää diakonissa itsenäisyytensä ihan samassa määrin kuin mikä muu virkamies tahansa.

Helsingin diakonissalaitoksella puolustauduttiin vuosikymmeniä luostarisyytteitä vastaan. Diakonissalaitosten vuosijuhlissa pastori Dalhoff vakuutti vuonna 1895:

⁹⁷21.7. 1905.

Sana kloster (luostari) merkitsee suljettua paikkaa, mutta diakonissalaitos ei ole suljettu, ovet seisovat kaikkina aikoina avoinna kaikille. Katolilaisten luostarien ovet ovat suljetut.⁹⁸

Vuonna 1906 Betaniassa vakuutettiin, että diakonissalaitos ei ollut luostari: ”Älkää antako ennakkoluulojen itseänne peljättää! Yhdyskuntamme ei ole luostari.” Ja vuonna 1914 naisia rohkaistiin tulemaan tarkistamaan asia.⁹⁹ ”Älä sano, että d-laitos on luostari, jossa raskas henki vallitsee, vaan ”tule ja katso!”” Ja jälleen vuonna 1916¹⁰⁰ vedottiin naisten tulon puolesta torjumalla luostaripelkoja:

Älkööt vähäpätöiset, väliaikaiset ulkonaiset muodot, jotka ehkä jonkun mielestä tuntuvat loukkaavilta, saako estää näkemästä asian ydintä, jolle kenties tahtoisi antautua!

Mikä sisarkodissa loukkasi suomalaisia naisia? Hyvien tekojen ja uskon vaatimusko? Diakonissalaitosta syytettiin lainorjuudesta ja evankelisen vapauden sortamisesta (Palmroth 1917, 4). Kun individualistinen pietismi motivoi ihmisiä palvelutyöhön, joutui se vastakkain ansio-opin kanssa, jossa syntien anteeksianto on rahalla tai hyvillä teoilla ostettavissa. Martti Luther oli uskonpuhdistuksessa taistellut roomalaiskatolisen kirkon muotomenoja ja almujen antoa vastaan. Hengellisen elämän ei tullut perustua ansioon tai tekoihin. (Ahonen 1996, 128.)

Tässä luvussa kysyn, mihin naisia kutsuttiin, kun heitä johdatettiin diakonissaihanteeseen. Minkälaiseen paikkaan heitä diakonissalaitoksen ovella houkuteltiin? Kuka sisaryhteisöön päästettiin ja kuka sinne tuli? Ketkä arvioivat naisten henkilökohtaisen uskon pätevyyttä? Entä millaista sisaryhteys oli? Taus-talla kulkee ihmetys siitä, olivatko sisaret patriarkaalisen perheen tyttäriä vai protestanttisia nunnia.

Tilaisuus epätsekkääseen palveluun

Vastaperustetussa diakonissalaitoksessa haluttiin kiinnittää naisten huomio kahteen seikkaan: Nyt naisilla oli tilaisuus omistautua hitää kärsivien auttamiselle, ja nyt nuoria naisia kutsuttiin palveluksen työhön. Diakonissalaitoksen kahden vuoden toiminnan jälkeen, 1869, Otto E.A. Hjelt laati Tilin, jossa hän seikkaperäisesti selosti uuden Palveluspiikalaitoksen¹⁰¹toimintaa. Vuosikertomus julkaistiin myös suomeksi Suomen Lähetysanomissa, vaikka ruotsi oli laitoksen virallinen kieli (Kansanaho 1967, 44).

⁹⁸Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917, HDLA, 50-52.

⁹⁹Betania no. 4, 86.

¹⁰⁰Betania no. 9, 141.

¹⁰¹Vielä vuoden 1901 Raamatun käännös, Room 16:1-2, puhui palveluspiiasta. Nykyinen käännös kuuluu: ”Minä suljen teidän suosioonne sisaremme Foiben, joka on Kenkrean seurakunnan palvelija”. Alun perin sanalla piika ei ollut niin yksipuolinen ja halventava merkitys kuin nykyisin luullaan. Sana ei aina ole kytkeytynyt palvelemiseen ja sillä on ollut myös kunnioittava sävy, esim. ylhäistä alkuperää oleva naimaton nainen. (ks. Suomen kielen etymologinen sanakirja, Itkonen & Joki 1962.)

Tarkoituksena on kouluttaa naisia, jotka ovat elämänsä päämääräksi valinneet vapaaehtoisesti uhrata itsensä lähimmäisensä palvelukseksi, sekä herättää ja vahvistaa heissä sellaista mieltä kuin heidän vastainen virkansa vaatii. On täten mahtava ja laaja vaikutusala naisille maassamme avattu.

Palveluspiioiksi otetaan lapsittomia leskiä ja naimattomia naisia. Heidän virkansa on sairashuoneissa (lasareteissa) taikka perheissä hoitaa ja korjata sairaita ruumiin ja sielun puolesta, niin myös erinäisissä laitoksissa opettaa ja kasvattaa semmenki turvattomia ja hoidottomia lapsia kuin myös parannukseen johdattaa langenneita ja irstaita naisia, taikka toisin sanoin: osottaa Herran Jeesuksen antaman esimerkin mukaan laupeutta ruumiillisesti ja hengellisesti hätääntyneille.¹⁰²

Vastaperustettu sisaryhteisö oli sekä patriarkaalisen perheen haastaja että sen sukulainen. Sisarkoti korvasi vanhempien kodin, jolloin perinteinen kristillinen sukupuolijärjestelmä oli murtumassa (ks. Hurskainen 1992). Samanaikaisesti kun yksityisen miehen perhepatriarkaatti oli hajoamassa, joutui Hjelt puolustamaan diakonissalaitosta toisenlaista holhousta vastaan:

Palveluspiika-laitoksia vastaan on sanottu, että niissä kuin niiden työnä ja toimena on ulkonaisen kristillisen rakkauden harjoitus, varjo ja kiilto voipi tulla pääasiaksi ja itse elämä kuolla ja kadota. Se kyllä voipi niinki tapahtua, mutta tämä moite ei kumoo kuitenkaan itse perusaatetta, johon tällainen toimi nojaa. Pääasia tässä on, josta kaikki riippuu, millainen kunki asema Herraa kohtaan on, miten armon välikappaleita viljellään: tässä niin kuin kaikissa muissaki asioissa saa kuki vastata puolestansa. Paljon on myös moitittu palveluspiikain ulkonaista vaatepartta; moni vilpiton ja rehellinen kristitty on siinä tahtonut nähdä ja ollut näkevinänsä nyky-ajan järjestelyvän, itsehensä mieltyneen ulospäin kääntyneen kristillisyyden merkkiä. Se on totta, että totinen kristillinen laupeus, kussa erinäiset ihmiset sitä harjottavat, ei etsi eikä pyydä kunniaa, se tekee työnsä hiljaisuudessa ja salassa, mutta selvää on, että sen, koska monta yhtämielistä yhteisillä voimilla ja järjestetyssä säännössä ryhtyy toimeen, täytyy, koossa pysyäkensä, ruveta toimeensa määrättyssä ulkonaisessa muodossa. Tämä ulkonainen muoto ei ole kuitenkaan toimen hengellinen elämä eikä korvaa sitä, se on vaan sen välttämätön ulkonainen kuori.¹⁰³

¹⁰²Tili Palveluspiika laitoksen Helsingissä vaikutuksesta vuonna 1869, 1. Helsingin Diakonissalaitoksen vuosikertomuksia 1867-1926, HDLA. Otto E.A. Hjelt (1823-1913) toimi laitoksen johtajana vuosina 1869-1874 ja johtokunnan jäsenenä vuoteen 1881 (Hjelt 1908, 25). Mustakallion (2001, 29) mukaan suomenmielisen linjan kannattajana Hjelt vetäytyi diakonissalaitoksen päätöksenteosta syistä, jotka ilmeisesti liittyivät laitoksen uskonnolliseen ja yhteiskunnalliseen profiiliin.

¹⁰³Tili, s. 4.

Miten diakonissalaitos oikein sai alkunsa? Taustalla vaikutti ruotsinkielinen säätyläisväestö ja yhden naisen varallisuus. Laitoksen 40-vuotishistoriikissa johtajatar Lina Snellman muistutti: ”Meidän diakonissalaitoksemme on everstinna Aurore Karamzinin perustama” (Snellman 1917a, 12). Huomattavan rikas Karamzin oli säätyläisten tavan mukaisesti harjoittanut Suomessa hyväntekeväisyyttä ja myöhemmin laajoilla matkoillaan vierailut Ranskassa ja Pietarissa, joissa hän oli tutustunut sekä luterilaiseen että katoliseen rakkaudentoimintaan. Matkoillaan Karamzinissa oli herännyt ajatus, että hän voisi köyhien auttamisen ohessa valmistaa ”tilaisuuden kotimaansa naisille toimimaan epäitsekäässä rakkaudenpalveluksessa”.¹⁰⁴

Hankkeelleen perustaa diakonissalaitos Karamzin oli hakenut vuonna 1861 tukea Helsingin rouvasväenyhdistykseltä. Yhdistyksen sihteeri Sakari Topelius ja suurin osa rouvia olivat yksimielisiä kansankeittiön ja lastenseimen perustamisesta ja lastenkotikin katsottiin mahdolliseksi, mutta diakonissalaitosta ei katsottu voitavan perustaa. Topeliuksen mielestä Suomessa ei ollut havaittavissa laitoksen edellyttämää kristillistä palvelumieltä. Rouvasväenyhdistys ei näin ollen perustanut diakonissalaitosta. (Kansanaho 1960, 129-130.)

Vuonna 1865 Karamzin perusti Helsinkiin parantumattomasti sairaiden kodin yhdessä rouvasväenyhdistyksen kanssa ja suunnitteli edelleen diakonissalaitosta. Hanke toteutui vuosi sen jälkeen, kun hän oli tutustunut diakonissojen elämään Saksassa Kaiserswerthin laitoksessa. (Majamäki 1989, 35, 57.) Yolanda Hjelt¹⁰⁵ (1826-1888), tulevan johtajan puoliso kutsui elokuussa 1867 koolle helsinkiläisiä rouvia ja neitejä, jotka perustivat ompeluseuran, jonka ensimmäinen tehtävä oli valmistaa liinavaatevarastoa uudelle laitokselle (Wirén 1942, 69). Huoneistotila vuokrattiin. Tilaa oli 8 potilaalle, mutta lavantautiepidemian vuoksi potilaita otettiin huomattavasti enemmän. Ensimmäinen johtajatar Amanda Cajander hoiti heitä ja organisoi sairaalan yhteyteen lastenkodin ja palvelijatarkodin. (Kansanaho 1967, 35-47.) Esimerkkinä Amandan työmäärästä:

Vuoden 1869 kuluessa hoidettiin palveluspiika-laitoksessa 95 sairasta, joista 8 oli siihen jäänyt viimeiseltä vuodelta. Laitoksesta kirjoitettiin vuoden kuluella 79 henkeä ulos terveinä taikka parantuneina, 7 henkeä parantumattomina ja 9 kuoli. Täksi vuodeksi jäi 10 henkeä.

¹⁰⁴Sisar Aino Miettinen, oppilasosaston johtajatar, pohti 70 vuotta myöhemmin, vuonna 1937 (b, 48): ”Jumala sen tutkii, miten epäitsekästä se on ollut ja on”. Kyseisenä vuonna 1937, kun sisar Aino kirjoitti Kotiliedessä diakonissan koulutuksesta, hän pohjoismaisessa diakoniakokouksessa kyseenalaisti itsensä unohtavan palvelemisen (1937a).

¹⁰⁵Annikki Kalela (1992, 28-30, 170) kertoo kirjassaan Hjelteistä, jotka olivat hänen isoäitinsä vanhempia. Sekä Otto että Yolanda olivat nuoruudessaan kokeneet voimakkaan herätyksen. Yolanda synnytti 11 lasta ja pysytteli takalalla mutta merkitsi Otolle sitä hengenvoimaa, joka teki mahdolliseksi hänen elämänuransa. Pietismi oli opettanut Yolandalle kieltäymystä, alistumista ja uhrautumista. Yolandan pojantytär Esther Hjelt piti Yolandan ristinä ei niinkään hyväntekemistä ja köyhien auttamista vaan taistelua omaa sisintään vastaan, ”intellektiä, taiteellista ja tunteellista” luonnetta vastaan. ”Hän pyrki siihen, mitä piti Jumalan tahtona ja Jumalalle otollisena, voittoa omasta itsestään ja heikosta ruumiistaan. Se ikäänkuin läpivalaisi hänen kasvonsa ja antoi hänen silmilleen melkein ylikuonnollisen loiston.”

Vuoden alla kuoli 4 keuhkotautiin ja 5 muihin tauteihin. ...Laitoksessa on tätä nykyä palveluksessa 3 koesisarta ja kaksi oppilasta.¹⁰⁶

Helsingin säätyläispiirien aloittama lapeudentyö ei innostanut suuria joukkoja Karamzinin kuuluisuudesta¹⁰⁷ huolimatta. Eräs syy oli kieli. Suomenkielinen kansanosa ei vuosikymmeniin saanut kosketusta diakonissalaitokseen. Naisasialiikkeen edustajat antoivat tunnustuksen diakonissalle sairaanhoitajana, mutta heidän mielestään diakonissainstituutio ei ottanut huomioon ajan vaatimuksia eli yksilön moraalista, uskonnollista ja taloudellista vapautta. Sen vuoksi sivistyneet naiset eivät antautuneet diakonissan kutsumukselle. (Alfthan 1966, 113). Toisaalta Mimmi Bergh (1889, 77) samoihin aikoihin moitti sivistyneiden säätyjen naisia pintapuolisuudesta ja turhamaisuudesta. Naiset elivät ”unelmoimis-aikakautta”, odottivat ja miellyttivät miestä.

Diakonissalaitos sai yhteiskunnan johtavilta piireiltä lahjoituksia: ”Hänen Majesteettinsa keisarin suomalaisesta käsirahastosta, Keisarillisesta Venäjän Hoviministeriöstä, Parooni A. Stjernvall-Valleenin kautta ja Rouva Överstinna Karamsinilta”. Viimeksi mainittu oli lahjoittanut enemmän kuin muut yhteensä. Potilailta saadut maksut muodostivat n. 10 % tuloista. Menot olivat: ”talouden kustannukset; kynttilät ja öljy; puut; lääkkeet ja viini; peso, saipua ja vesi; vaatteet palveleville sisarille; palkka piialle ja trenkipojalle; kalut; huoneenhyöry”.¹⁰⁸ Kukaan ei saanut palkkaa: ”Palveluspiikalaitoksessa ei ole esimiehillä eikä siinä palveluksessa olevilla mitään palkkaa. He ovat laitoksen perheväkeä, joka pitää surua heidän välttämättömistä tarpeistansa”.¹⁰⁹

¹⁰⁶Tili 1869, 8.

¹⁰⁷Everstin leski Aurora Karamzinia (1808-1902) on ylistetty elämäkerroissa jalona naisena, joka antoi suuria uhrauksia lapeudenkodille ja köyhille (Wiren 1927, 1942, Saarisalo 1972). Hänen kiinnostuksensa, rahansa ja yläluokkaiset suhteensa veivätkin diakonissalaitoksen perustamista ja ylläpitämistä eteenpäin. Kaisa Majamäen (1989) tutkimus Karamzinin uskonnollis-karitatiivisesta ajattelusta antaa tilaa myös ristiriitaiselle kuvalle tämän yläluokan naisen ajattelusta ja toiminnasta 1800-luvulla. Karamzin ei ollut vain vapaakirkollisen emansipaation hengessä diakoniaihanteen puolesta yksin taisteleva nainen vaan persoonaltaan kaksijakoinen aateline, joka sikkuloi karitatiivisen toiminnan ja seurapiirien välillä. Vakavasti hän kiinnostui diakonia-aatteesta vasta 1850-luvun lopulla, yli 50-vuotiaana, jolloin hänen ristiriitansa seurapiirien ja uskonnollisen elämän välillä syveni. Menetettyään poikansa vuonna 1885, Karamzin 77-vuotiaana suuntautui diakonissojen piiriin. Neljä vuotta ennen Karamzinin kuolemaa ”hänen seurapiirinsä tuli yhä ahtaammaksi ja yhä useammin muodostimme me sisaret tämän piiriin” (Snellman 1917a, 16). Karamzinin uskonnollisuus muutti vuosien mittaan muotoaan. Hän liikkui vapaakirkollisista salonkikokouksista pietistissävyisiin rukoukokouksiin, Pariisilaisesta karmeliittojen kirkosta luterilaiseen kirkkoon Suomessa. Paljon matkustelevaa Auroraa sitoivat ajan tavat ja käyttäytymissäännöt. Hän ei olisi voinut naisena hankkia ammattia tai virkaa. Hänen vaikutusmahdollisuutensa oli antaa rahaa. Lisäksi Auroran tuki, henkinen ja aineellinen, diakonissalaitoksen ensimmäiselle johtajattarelle oli merkittävä (ks. Markkola 2000a, 119). Auroralla ja Amandalla oli uskoa diakonissan kutsumukseen. Aurora itse vastusti jo eläessään saamaansa pyhimyksen sädekehää: ”Minkä olen tehnyt, ei ole muuta, kuin minkä olen ollut velkapää tekemään” (Sinnemäki 1935, 38).

¹⁰⁸Tili 1869, 10-11.

¹⁰⁹Mt.4.

Piispa Herman Råbergh, laitoksen ensimmäinen sielunhoitaja, myhäili tyytyväisenä:

Sairashuoneissa kohtasi katsojaa viehättävä ja ystävällinen näky, joka erosi paljon siitä, mitä sen aikuiset Helsingin yleiset sairaushuoneet tarjosivat. Erityisesti harrastettiin puhtautta ja järjestystä kaikessa sekä kaikille sairaille ystävällistä ja hellää kohtelua säädystä ja maksukyvyistä huolimatta. (Sinnemäki 1935, 42.)

Pian Råberg tuskitteli sisarpulaa (Wirén 1942, 115, 133). Neljän ensimmäisen vuoden aikana laitokseen tuli 14 oppilasta, joista vain neljästä tuli koesisar.

Aikamme itsekäs kristillisyytensä tuskin edes haluaa tietää oman tahdon, oman mukavuuden, itsekkään nautinnon uhraamista vaativasta toiminnasta; se syventyy itsekkäästi ajattelemaan itseään, omaa pelastustaan, omia hyviä päiviään eikä halua avata sydäntään ja silmiään sille rajattomalle hädän ja kurjuuden työkentälle, joka kuin janoinen maa anoo sadetta, apua, armahdusta.

Råbergh oli itse osasyllinen oppilaspulaan, sillä diakoniasta ei tiedotettu tarpeeksi. Råberghin mielestä diakonian voima oli siinä, että sitä harjoitettiin hiljaa ja eleettömästi. Diakonissa ei saanut pitää melua itsestään vaan hänen oli väistyttävä, kun toiset tahtoivat astua esiin. (Kansanaho 1967, 60, 87.) Kuten Pirjo Markkola (2002, 63) toteaa, perinteistä hiljaisen naisen ihannetta oli vaikea sovittaa naisten uudenlaiseen aktiiviseen toimintaan sairaiden ja köyhien auttajina.

Ensimmäinen johtajatar sisar Amanda on eräs esimerkki sekä siitä, kuinka työlästä naisen oli saada koulutusta 1800-luvulla, että pioneerinaisen ristivedosta. Suomessa ei ollut mahdollisuutta opiskella ”sairastenhoitoa siinä mielessä kuin hän asian käsitti”.¹¹⁰ Leskeksi jäänyt Amanda oli tiedustellut mm. Uno Cygnaeukselta mahdollisuuksia päästä työhön sokeainkouluihin tai johonkin muuhun huoltolaitokseen. Sopivaa tilaisuutta ei avautunut, ja siksi hän päätti hankkia itselleen sairaanhoitokoulutusta Pietarin evankeelisen hospitaalin kautta, mikä merkitsi antautumista diakonissaksi. Amanda oli 36-vuotias. (Kansanaho 1960, 128.)

Helsingissä Amandaa pidettiin diakonissalaitoksen ankarana "abbedissana" (Kansanaho 1960, 136). Jo ensimmäisenä vuonna oli viidestä oppilaasta kolme poistunut laitoksesta. (Sinnemäki 1935, 39-53). Aurora Karamzinille Amanda kirjoitti yksinäisyydestään vuonna 1868: ”Ei kukaan ole auttanut minua taakkojen kantamisessa, ei kukaan ole hetkeksikään asettunut minun olosuhteisiini” (Wirén 1942, 99).

¹¹⁰Betania no.7, 1906, 101.

Suurten odotusten paine Suomen ensimmäisen yksityissairaalan johtajattarena purkautui turhautumisena oppilaisiin, jotka olivat enimmäkseen palvelijoita ja joiden motiivina Wirénin (1942, 90, 120) mukaan oli vapautua palvelijan asemasta ja karkeasta työstä. Innostuneiden säätyläisnaisten hanke oli törmännyt työvoimapulaan. Amanda yllirasittui, sairastui ja kuoli johdettuaan sisarkotia neljä vuotta. Seuraavienkin johtavien sisarten kaudet laitoksen johdossa jäivät lyhyiksi, kunnes Lina Snellman (1846-1924) johti diakonissalaitosta 40 vuotta vuodesta 1883 alkaen (Kansanaho 1967, 47-72).

Ensimmäisen diakonissan uupuminen kerrottiin Betania-lehdessä¹¹¹ jälkipolvien sisarille sekä Jumalan kouluna että jalona itsensä uhraamisena:

Tämä lahjakas henkilö tarvitsi erityisen kärsimyksen koulun puhdistuakseen niistä puutteellisuuksista, jotka ovat huomattavana ei suinkaan vähimmin niissä joille paljo annettu on. Mutta kaikki ylhäiset ja alhaiset tunsivat sisar Amandan. Hän oli väsymättömällä innolla uhrannut itsensä kärsiväin palvelukseen itseään säästämättä ja omaa etuaan etsimättä.

Diakonissalaitoksen papit tulkitsivat Amandan kamppailun realiteettien ja ideaalien ristivedossa omana tahtona, jonka toteuttamisesta seurasi rangaistus. Sinnemäen (1935, 53) kääntämänä sotarovasti Sireliuksen esittämä arviointi Amandan kuoleman jälkeen Missionstidning för Finlandissa vuonna 1872 kuuluu seuraavasti: ”Hänestä on sanottu, että hän oli saanut nuoruudessaan seurata niin paljon omaa tahtoaan, että se myöhemmin maksoi hänelle monta vaikeaa taistelua”.

Amanda edusti sekä heräävää diakoniaa (vapaaehtoisesti Kristukselle) että ensimmäistä sairaanhoitajan ja sosiaalityöntekijän ammattia. Hänen aktiivista, ulospäin suuntautuvaa naiseuttaan ihannoitiin, mutta samalla siinä nähtiin autoritaarisia¹¹² piirteitä. Amandan sisäänpäin vetäytyvää naiseutta ei juuri dokumentoitu. Itse hän kirjoitti vuonna 1878 Aurora Karamzinille toivovansa Mariamieltä istuakseen hiljaisena Jeesuksen jalkain juuressa (Wirén 1942, 111). Amandan loppuun kuluminen kertoo siitä, että uudenlaista kristillistä naisihannetta oli lähes mahdoton toteuttaa. Miten saattoi yhtä aikaa touhuta moneen suuntaan ja olla hiljaa? Diakonissasisaressa odotettiin yhdistyvän kaksi Raamatun naista: Martta ja Maria.

¹¹¹1906, 137-138

¹¹²Väittämästä on tullut klassinen. Samalla kun hoitajakunnan työ on nähty alistettuna miesvaltaisen lääkärikunnan varjoon, on väitetty, että hoitopuoli on ollut autoritaaristen naisten hallitsema (Sinkkonen 1981, 210).

Martan työt Marian mielellä

Diakonissakutsumuksen ytimeen rakennettiin ideaali, jossa tehdään Martan työt Marian mielellä. Mariamielellä ei kuitenkaan viitattu Jeesuksen opetusta kuunnelleeseen Betanian Mariaan, vaan Galilean Mariaan, Jeesuksen äitiin. Tähän Mariaan Martti Luther yhdisti alistuvuuden, tottelevaisuuden ja käyttökelpoisuuden (Koivunen 1995, 184-196). Kyseiset Raamatun tekstit vuodelta 1901 kuuluvat:

Mutta Martha teki paljon askareita, palvelen heitä; hän tuli ja sanoi: herra, etkö välitä siitä, että minun sisareni jätti minut yksin askaroitsemaan? Sano siis hänelle, että hän minua auttaisi. (Luuk.10:40)

Niin sanoi Maria: katso, minä olen herran piika; tapahtukoon minulle sinun sanasi mukaan! Ja enkeli läksi hänen tykönsä. (Luuk.1:38)

Diakonissakutsumuksen ydinsisältö kirjattiin Sisarillemme-oppaaseen. Diakonissakäsitteeseen liittyi neljä sanaa: ”työ, ponnistus ja vaiva siihen suuntaan kuin Martan toiminta”. Tähän kytkettiin huolenpito muista, tosi nöyryys ja rakkauden vapaaehtoinen uhrautuvaisuus. Mariakin antautui kokonaan Jumalan tahdolle, opetti sisar Lina tulevia diakonissoja. Sisarkasvatus oli kristillisen luonteen kasvatusta. Kasvatuksen kaikkivoipaisuuteen ei kuitenkaan luotettu sokeasti: ”Luonnostaan itsekästä ihmissydäntä ei saada uhrautuvaiseksi ja palvelevaiseksi opettamalla”.¹¹³ Tulija oli aluksi vuoden verran oppilas, sitten koesisar 3-5 vuotta. Tänä aikana koeteltiin kutsumuksen vakavuus: koesisaren luonteenlujuus, lahjat ja työkelpoisuus. Diakonissoiksi vihittiin kuudentena tai seitsemäntenä kasvatusvuonnaan ne, jotka olivat kypsyneet käsittämään rakkauden kutsumukseen ja jotka halusivat omistautua diakonissatyölle. Diakonissalaitos lupasi tehdä oman osuutensa. Se oli koti, joka ylläpiti, suojeli ja ohjasi. Työajan jälkeen kentältä kotiin palaavia sisaria odotti lepo- ja turvapaikka. (Snellman 1911, 14-19.) Perusodotus oli, että sisar sitoutui eliniäkseen: ”Palveluspiikain toimi on elinaikainen kutsumus”.¹¹⁴ Näin Martan perheenemäntähyveet oli yhdistetty Marian kutsumususkollisuuteen.

¹¹³Betania no. 6, 1906, 84.

¹¹⁴Otto Hjelt Tilissä 1869, 4.

Palvelemisen ylistely liitettiin Marian kiitosvirteen.¹¹⁵ Pohjasävelenä kutsumuksessa oli rauhallinen luottamus siihen, että oli tullut Jumalan valitsemaksi. Valittuna olosta seurasi hiljainen antautuminen, joka ei ollut orjan täytymistä vaan lapsen tahtomista. Oslon diakonissalaitoksen johtaja Aug. B. Jahnssen painotti palvelemisen autuutta: ”Palvelemisen virrellä, jota edelleen tahdomme laulaa, ei ole paljoa yhteistä uhri sanan kanssa. Se sana lausutaan vain ikäänkuin unohdettavaksi.” Se ei ollut uhria, mikä täydellisimmin tyydytti itseä, mikä kehitti omia voimia ja synnytti ihania toiveita. (Jahnssen 1920, 99-100.) Tällainen määritelmä toi antautumisen keskeiseen asemaan.

Sisarillemme-opas on täynnä Raamatun sitaatteja ja yksityiskohtaisia ohjeita siitä, kuinka sisarista tai pikemminkin tyttäristä,¹¹⁶ tulee Jumalan mielen mukaisia palvelijoita. Oikealla diakonissalla oli oikea palvelijamieli. Sisarkutsumus oli nöyrää palvelua ja uskollisuutta vähässä. Ydin oli hyvän tekemisessä. Diakonissalaitos oli palveluksen talo. Sinne ei sopinut tulla ”kuin luostariin vain omaa sielua hoitamaan” (Miettinen 1936, 73).

Diakonian auktoriteetit rakensivat naisten kannalta ristivetoista kutsumusta. Lina Snellman saarnasi ambivalenttia kutsumusta, jossa sisarilla ei tullut olla ambitiesiä mutta: - Täällähän on kysymys kasvattamisesta siihen, mitä me emme ole - on tultava joksikin - ja jokainen asettaa päämäärän korkealle, niinkuin tiedetään (Wirén 1927, 125). Linan puhe juonsi ilmeisesti Herman Råberghilta, joka toimi laitoksen sielunhoitajana vuoteen 1884 asti: ”Jumala tahtoo, etteivät hänen ystävänsä näytä olevan mitään, mutta heidän pitää olla jotakin” (Kansanaho 1967, 60). Diakonissatehtävää kuvaavassa teologisessa kirjallisuudessa sisarta velvoitettiin olemaan kestävä ja vahva suorittaja.

En voi!
Jo joudu toimimaan
ja pane parhaasi
Sä paljon voit, jos tahdot vaan
ja luotat Luojaasi.
Sä minkä voit, tee ajoissa.
Voi muuten käydä näin:
Sä ellet tahdo voidessas,
Et voikaan tahtoissas.
(Wirén 1927, 295.)

¹¹⁵Kyseessä on Luukas 1:46-55, jota voi naisnäkökulmasta tulkita naisen puolustus- ja vahvistamispuheena. Köyhä ja nuori Maria Galileasta odottaa aviotonta lasta mutta tajuakin odottavansa Jumalan lasta ja suostuttuaan synnyttämään Jeesuksen puhkeaa riemuun. Jumala on katsonut hänen nöyryytykseensä. Va iennut nainen löytää sanat, kun toinen nainen, Elisabet, puhuttelee häntä. (ks. Schaberg 1992, 275-292). Hannele Koivusen (1995, 184-196) mukaan Martti Luther puhdisti uskonnon naiseudesta liittämällä Maria-kuvaan alistuvuuden ja tottelevaisuuden. Kiitosvirren humilitas-sana käännettiin sanaksi mitätön, alhainen. Maria ei enää ylistänyt kiitosvirssissä omaa onneaan vaan sitä, että oli ei-mitään, mitätön mutta kuitenkin käyttökelpoinen. Puhdistetun uskon ihanteeksi tuli ahkeruuden, työn ja velvollisuuden korostaminen. Kristinuskon naisihanne vaihtui katolisesta Taivaan kuningattaresta ja ortodoksisesta Jumalansynnyttäjistä ahkeraan Marttaan.

¹¹⁶Ks. Eeva Hurskainen (1992) Sisar Linan tyttäret.

Moraalisesti voimakkaita ja ruumiillisesti vahvoja diakonissasisaria tuotettiin evankeelisella innolla ja kunnianhimolla. Mutta miten olisivat yhdistettävissä Martan moninainen puuhailu ja Marian kiitollinen mieli? Kysymys oli polttava jokaisessa Suomen neljässä diakonissalaitoksessa. Laitosten yhteisessä kokouksessa Viipurissa vuonna 1913 keskusteltiin työn ja levon suhteesta Betanian Martan ja Marian kautta. Jenny Ivalon (1913, 145-149) alustuksen *Mikä on diakonittaren tärkein tehtävä?* pohjalta käytiin vilkas keskustelu. Ivalon mielestä tärkeintä sisarelle oli juurtua Kristukseen, sillä diakonian päämääränä oli ”auttaa toisia uskon Kristukseen”. Ilman omaa juurtumista ei voinut pitää huolta toisten sieluista. Sisaret valittelivat kylmenemistään, hengellistä kuihtumistaan ja ruumiillista väsymistään. Diakonissalaitosten johtajattaret olivat huolissaan sisarten hiljaisten hetkien vähyydestä, mikä johti uupumiseen. Kun Martan toimet veivät sisaren ajasta valtaosan, ei jäänyt aikaa levätä.

Luukkaan (10:38-42) kertomus Betanian sisaruksista kuuluu:

Niin tapahtui heidän vaeltaessansa, että hän meni yhteen kylään, ja muuan vaimo, Martta nimeltä, otti hänet huoneeseensa. Ja hänellä oli sisar, nimeltä Maria, joka istui Jeesuksen jalkain juureen ja kuunteli hänen puhettansa. Mutta Martta teki paljon askareita, palvelen heitä; hän tuli ja sanoi: Herra, etkö välitä siitä, että minun sisareni jätti minut yksin askaroimaan? Sano siis hänelle, että hän minua auttaisi. Niin Jeesus vastasi ja sanoi hänelle: Martta, Martta, paljon sinä suret ja pyrit; Tarvitaan vaan vähä taikka yksi; Maria on hyvän osan valinnut, jota ei häneltä pidä otettaman pois.¹¹⁷

Sisarten puheessa heiltä vaadittu mariamieli sai näin lisätulkinnan. Se liitettiin Martan pikkusisaren hyvään osaan eli pysähtymiseen, jossa ei saada mitään aikaiseksi. Alustuksensa jälkeen Jenny Ivalo kysyi, miten saataisiin sisarille lepopäivä. Viipurin diakonissalaitoksen johtajatar Greta Brax vahvisti tämän tarpeen toteamalla, että diakoniatyö kärsisi, jos hiljaiset hetket katoaisivat työn vuoksi. Lina Snellman vahvisti tämän kertomalla, että hiljaisten hetkien laiminlyöminen johtaisi siihen, että niistä ei enää saataisi hyötyä. Johtavien oli siis ensin tehtävä parannus. Lina tarkoitti vastuuta sisarten levosta. Näin toteutuisi diakonissalaitosten tärkein tehtävä. Lohdutusena kuitenkin oli, sisar Lina jatkoi, että Jumala ”voi antaa myöskin aikaa”, tarkoittaen, että ulkoisten olojen ei tarvinnut ehkäistä sisäisen elämän kasvamista. Myös Helsingin diakonissalaitoksen johtaja, Artur Palmroth, käänsi kysymyksen jaksamisesta hengelliseksi kilvoitteluksi. Hän kuulutti itsekuria: ”Vika on meidän mielessämme, koska

¹¹⁷Feministisessä luennassa molemmat naiset on nähty vaiennettuina naisina. Martta yrittää olla aktiivinen ja puhelias, Maria kuuntelee passiivisena eikä edes yritä kyseenalaistaa. (Schaberg 1992, 288-289.) Luukas on helppo nähdä vahvistamassa patriarkaalista roolijakoa ja tuottamassa kahta kilpailevaa naiseutta, joista kumpikaan ei tue naisen ääntä. Hiljaista nunna-Mariaa ylistetään ja valittavaa perheenmääntä-Marttaa moititaan. Kautta kristinuskon historian tätä pientä Raamatun kertomusta on käytetty naisten erottelemiseen. (ks. Malone 2000, 51-52.) John Collins (1998) penää Betanian sisarten ja Jeesuksen sanojen lukemista historiallisessa kontekstissään. Tapahtumapaikkana on vieraan saapuminen kahden naisen kotiin. Toinen valmistaa ruokalajeja, toinen istuu vieraan jalkojen juureen kuuntelemaan, mitä tällä on sanottavaa. Vastakkain eivät ole palveleminen ja kuunteleminen vaan kuuleminen ja levoton monipuuhaisuus.

emme tee työtä Herrassa... Ei kukaan hakija tule luokseni, ei kukaan tule minua puhuttelemaan, ellei Herra tahdo”. Jos Jumala antoi tehtävän, hän myöskin varasi siihen ajan. Unettomat yötkin kääntyisivät siunaukseksi. Arvatenkin me-muotoa käyttävät sisarkodin johtajat kielsivät lepoa itseltäänkin.

Sortavalan diakonialaitoksen johtaja Otto Aarnisalo puolestaan toivoi, että lepo ja hiljaisuus kirjattaisiin johtosääntöihin, sillä sisaren tärkein tehtävä ei ollut minkään urakkatyön suorittaminen.¹¹⁸ Hän kertoi itse pitävänsä joka viikko ehdottomalla johdonmukaisuudella yhden vapaapäivän. Hänen mukaansa diakoniaväki ei voinut koskaan pitää liian paljon huolta itsestään.

Helsingin sisaryhteisössä oltiin tietoisia siitä, että sisaret toimiessaan varsinkin yhteisön ulkopuolella olivat vaarassa sisäistä Martan poljennon, jolloin palveleminen, ei uskon harjoittaminen, oli tulla pääasiaksi. Niinpä esimerkiksi kiertokirjeessä vuonna 1910 sisaria neuvottiin hengähtämään Martan monipuuhaisuudesta.¹¹⁹

...ja sen mukana mieli väsy... jätä kaikki muu syrjään, sillä vain yksi on tarpeellinen, kunnes saat sydämeesi iloa Jeesuksessa tai ainakin turvallisen mielen Hänessä... niin että työmme ei olisi orjan eikä palkkolaisen työtä vaan morsiamen rakkauden palvelusta.

Sisaryhteisön sisältä nousevan antautumispuheen ytimessä oli ajatus siitä, että Jumala auttoi vain itsessään heikkoja, ei sellaisia, jotka palvelivat oman voimansa tunnossa. Oli tultava kyllin heikoksi, jotta epäili omaa voimaansa ja etsi voimaa Kristuksesta. ”Emme mitään ole, emmekä mitään voi” (Snellman 1911, 39). Artur Palmroth ohjasi sisaria me-muodossa joulurauhaan 1901: ”Muistakaamme vaan, että Herran apu tulee vasta sitten, kun tunnemme oman voimattomuutemme”.¹²⁰ Heikkouspuhe oli vastavoimaa palvelun uskontunnustukselle.

Keitä haluttiin, ketkä tulivat?

Mutta jos sisään pyrkijöillä, joista jotkut ovat kaikkea koulusivistystä vailla, sen lisäksi ei ole oikeaa käsitystä diakonissakutsuksesta, sen edellytyksistä sekä kehityksen ja kasvatuksen tarpeellisuudesta tähän kutsumukseen, niin tulee tämä ikävä totuus pysymään.¹²¹

¹¹⁸Sortavalan diakonissalaitoksen käynyt diakonissa Aune Soukainen (1937, 95) on kertonut Aarnisalolta saamastaan työnohjauksesta. Joka päivä oli levittävä tunti. ”On eristädyttävä täydelliseen hiljaisuuteen. Ellet muuten saa sitä asiakkailta, niin piiloudu... Älä vain saa mitään aikaan.”

¹¹⁹26.8.1910, HDL, sisarkirjeitä.

¹²⁰Kiertokirje 19.12.1901, HDLJ.

¹²¹Kertomus Helsingin diakonissalaitoksen toiminnasta vuosina 1891-1893 (s. 3).

Vuosikertomuksessa 1891-1893 tarkoitettiin suurta eroavien määrää. Kirjoittaja oli pettynyt, koska diakonissan kutsumukseen tarjoutui enimmäkseen naisia, joiden yleissivistys ja käsitys kutsumuksesta ei ollut kyllin syvä. Diakonissalaitokselle toivottiin sivistyneiden kotien, erityisesti pappiloiden tyttäriä. Näiden haluttiin toimivan kulttuurisena ja hengellisenä esimerkkinä alempien luokkien naisille. ”On ymmärrettävää, että kuta enemmän sivistyneitä naisia antautuu diakonissoiksi, sitä korkeampana pysyy sivistystaso diakonissalaitoksissa” (Wennerström 1916, 141). Koulutetunkin naisen oli irtauduttava maailmasta ja maallisista motiiveista.

Emme ajattele niitä verrattain harvoja erikoisen lahjakkaita naisia, jotka meidän päivinämme ovat tilaisuudessa tyydyttämään tiedonjanoaan ja siten saavuttamaan korkeita, jaloja päämääriä; emmekä myöskään niitä, joita läheiset siteet elämässä velvoittavat valmistumaan edullisiin yhteiskunnallisiin virkoihin. (Snellman 1912, 140.)

Kokonaan hylättiin sosiaalista nousua tavoittelevat naiset, ”ne, jotka saavuttaakseen edullisemman aseman”, toisinaan tulevat diakonissalaitoksiin” (mt.). Betania-lehtikin muistutti näihin aikoihin, että diakonissan kutsumuksesta kiinnostunut ei pyrkinyt eteenpäin, ei ollut oloihinsa tyytymätön eikä ollut tiedonhaluinen.¹²² Hakijan oli ymmärrettävä kutsumuksen merkitys, jota keskiluokan naiset olivat määrittämässä. Esimerkiksi Hilda Käkikosken, keskiluokkaan nousseen kansanedustajan myötätunto oli vuonna 1911 sivistyneen naisen puolella, kun hän pohti halutun antautumisen puhtautta (Hainari 1913, 446).

Pääseikkahan on oikea diakonissan mieli. Kun tyttö sivistyneestä kodista, yliopistosta, opettajatoimesta y.m.s. pyrkii diakonissaksi, silloin on melkoisia takeita siitä, että hänessä on tapahtunut hengellinen herätys ja diakonissamieli on siten syntynyt tai on syntymässä. Sillä hän on jo ”jotakin”, ja diakonissaksi, palvelijaksi, pyrkiminen tietää ihmisten silmissä astumista ”alaspäin”. Mutta niin ei ole aina kansantytön, joka lähtee navetasta tai tehtaasta. Ruumiillista työtä kansan kesken vielä yleensä halveksitaan - ainakin se on rasittavaa; ja tytöllä ahtaissa oloissa on halu päästä jotakin muuta oppimaan, näkemään maailmaa laajemmalta, ”tulemaan joksikin”. Diakonissatoimi voi näyttää ”ylennyksen” tieltä sille, joka on ”alhaalla” kasvanut. -- Saattaa kuulua Jumalan kutsuva äänikin, mutta kansanlapsen ei ole aina helppo heti erottaa tätä ääntä itsekkäisyyden sireenilaulusta.

Sisarkodissa pelättiin, että kansannaisen ratkaisu oli sittenkin liian maallinen, kun se sivistyneellä naisella oli jalompaa Jumalan tahdon tavoittelemista ja vaati suuremman uhrin. Luokkaylemmyyteen liitettiin siveellinen paremmuus. Tekisikö kansannainen kutsumuksellisesta palvelemisesta arkista

¹²²Betania no. 9, 1912, s. 149.

raatamista? Todellisuudessa diakonissakutsumus ruumiillistui eniten juuri maalais- ja työläiskotien tyttärissä. Sisarkotiin tulleiden naisten säätyluokka oli vuonna 1907 seuraavanlainen (Hjelt 1908, 42):

Työläisten, torpparien jne. tyttäriä 71

Talollisten tyttäriä 68

Käsityöläisten tyttäriä 41

Liikemiesten, teollisuuden harjoittajien ja muiden säätyhenkilöiden tyttäriä 34

Pappien tyttäriä 12

Virkamiesten ja sotilaitten tyttäriä 11

Naisia, joiden säätyä ei ollut merkitty 14

Suurin osa sisarista tuli suomenkielisten kansannaisten parista. Sisarista (koesisar tai diakonissa) 58 oli suomenkielisiä, 29 ruotsinkielisiä (Hjelt 1908, 42). Oppilaista lähes kaikki olivat vuonna 1907 suomenkielisiä. Silti johtokunnan pöytäkirjoja alettiin kirjoittaa suomeksi vasta vuonna 1936. Ruotsiksi niitä kirjoitettiin vuoteen 1956 asti. (Kansanaho 1967, 131, 243.)

Valtaosa sekä oppilaista että koesisarista erosi. Vuoteen 1907 mennessä (40 vuoden aikana) diakonissalaitoksessa oli vihitty 49 diakonissaa, joista viisi oli eronnut. Vuonna 1907 kirjoissa oli 44 diakonissaa, 43 koesisarta ja 17 oppilasta. Kaikkiaan laitokseen oli ilmoittautunut 271 naista, joista joka kuudennesta oli tullut diakonissa. Kolme neljästä tulijasta lähti jo oppilasaikanaan. Naisten omia julkilausuttuja erosyitä olivat mm. sairaalloisuus, sukulaissuhteet tai esimerkiksi kihlaus (Hjelt 1908, 43-44). Osa erotettiin. Pääsyy erottamiseen oli se, ettei oppilasta tai koesisarta ollut katsottu sopivaksi diakonissan kutsumukseen (Kansanaho 1967, 131). Betaniassa (no. 6) tuotiin vuonna 1907 esille kutsumuksen realiteetteja:

Sangen usein ovat terveydelliset syyt esteenä oppilaan jäämiselle, toisinaan puutteelliset lahjat ja taipumukset ja usein se että puuttuu palvelevaista mieltä. Monella ei ole ollut juuri minkäänlaista käsitystä asiasta ennen tuloaan. Joku luuli, että täällä vain luettaisiin ja veisailtaisiin ja istuttaisiin sairaan vieressä hänelle lukemassa ja antamassa juomaa ja lääkettä milloin hän tarvitsee; kun hän sitten joutuikin jokapäiväiseen työhön, niin hän huomaa pettyneensä. Toiset haluavat päästä sairaanhoitajattariksi, ja kun heille sitten selviää että diakonia onkin jotakin muuta kuin tavallista sairashoitoa, niin he menevät opittuaan sen verran sairashoitoa että voivat ruveta sitä itsenäisesti harjoittamaan.

Diakonissalaitoksen näkökulmasta keskeyttäneillä ja erotetuilla oppilailla ja koesisarilla ei ollutkaan kutsumusta Jumalalta. Kyseenalaistivatko koesisaret itse suoraan taivaasta annetun

diakonissakutsumuksen? Koesisar Lydia, joka palveli leprasairaalassa 1915, oli vuonna 1918 väsynyt taistelemaan diakonissan arvosta. Hän kirjoitti: **jalompaa tavoittelen**.¹²³ Diakonissan kutsumus oli osoittautunut hänelle kohtuuttoman raskaaksi. Lydia ei kuitenkaan syyttänyt itseään vaan kyseenalaisti kutsumuksen voiman: **Herra ei anna enään voimia niin paljon kuin laitos vaatii minulta työtä. Siksi olen saava pian selvyuden, lähdenkö.** Lydia vihjasi, että Diakonissalaitos vaati enemmän kuin Jumala. Ratkaisun jäämisestään hän jätti Jumalalle.

Lydia kyseenalaisti myös sisarkasvatuksen ja -hierarkian: **Vielä kysyisin, miksi niin moni nuori sisar taistelee täällä kovia taisteluita, olemassaolostaan täällä? Tunnen monta elämänhaluista, tultuaan reippaita, jonkun aikaa oltuaan menevän pää alaspäin painettuina surun leima kasvoilla, ei innostusta, ei halua toimia niin kuin oli aikonut. Olen tätä tutkinut ja luulen, että on johtavissa jotakin sellaista, joka tuon vaikuttaa, en ennen sitä huomannut niin paljon.**

Vielä Lydian aikana ruotsia puhuvat säätyläisdiakonissat dominoivat diakonissalaitoksella. Heidän omat koulutusehtonsa olivat erilaiset kuin muilla naisilla. Esimerkiksi Lina Snellmanin kasvatus diakonissaksi Tukholman diakonissalaitoksessa kesti yhteensä kuusi kuukautta, sekin eri jaksoissa. Lina saapui diakonissalaitokselle 1883 ja samana vuonna hänet vihittiin diakonissaksi. Hänen ei tarvinnut hakea diakonissalaitokselle eikä yletä kutsumushierarkiassa, sillä häntä pyydettiin johtajattareksi. (Wirén 1927.)¹²⁴ Elisabeth Blomqvist saapui 1879 ja hänet vihittiin 1881.¹²⁵ Hia Björkenheim tuli vuonna 1894 ja toimi pian sekä johtavan sisaren tehtävissä että taloudenhoitajana (Vaalas 1975, 46). Sisar Aino Miettinen on pohtinut ruotsin kielen hegemoniaa diakonissalaitoksella: ”Kenties minä synnyin liian varhain: ensin minua vastassa oli kieli, sitten mieli” (Palo & Palo 1980, 67). Ida Laurila, Pirkkalan diakonissa vuosina 1929-57 kertoo hakeneensa vuonna 1925 Viipurin diakonissalaitokseen, koska ”Minä aattelin, kun siellä on niin paljon niitä ruotsia puhuvia ja kaikkia semmosia”.

Sisar Linan haasteena oli korkeakouluttaa kansannaisia diakonissoiksi. Hierarkian huipulla hän koki kylmän vastatuulen. Monet nuoret naiset, jotka olivat tulossa, eivät tulleetkaan. Suurin osa niistä, jotka tulivat, lähtivät kesken pois.

¹²³Lydia Leppänen 14.8.1918 A. Palmrothille.

¹²⁴Snellmanin ja joidenkin muiden johtavien sisarten taustasta, yhteyksistä ja koulutuksesta, ks. Mustakallio 2001.

¹²⁵Helsingin diakonissalaitoksessa vihityt diakonissat, luettelo, HDLJ.

Johtajatar ja johtaja

Lina Snellman kiivaili 40 vuotta diakonissakutsumuksen puolesta: ”Ja minä kun olin niin suuresti ikävöiden kuroittautunut ihannetta kohden!” (Wirén 1927, 289). Linan isä, oululainen laivanvarustaja, oli J. V. Snellmanin serkku. Kouluopetusta Lina oli saanut erään merikapteenin lesken luona ja Oulun ruotsalaisessa tyttökoulussa, joka aloitti toimintansa Linan ollessa 13-vuotias. Hänen heräämisensä tapahtui 16-vuotiaana. Sitä leimasi voimakas pietistinen leima ja uskonnonopettajan aikaansaama vakava henki. Lina salasi uskonsa: ”Hiljaa ja huomaamatta kannoin povessani autuasta salaisuuttani”. (Wirén 1927, 21-28.)

Edvin Wirénin (1927) kirjoittama elämäkerta kertoo tarinan diakonissaksi ryhtyvistä säätyläisnaisista, joka pyrki sisarkodin äitinä kohti täydellisyyttä. 34-vuotias kotona asunut Lina suri vanhempiansa kuoleman jälkeen:¹²⁶ ”Olen jäänyt yksin tämän elämän ajaksi. Anna minulle paikka täyttääkseni, polku kulkeakseni, Sinun johtamanasi”. (Wirén 1927, 47, 53.) Linalta puuttui sekä koti että työpaikka. Helsingin diakonissalaitoksella etsittiin uutta johtajatarta.

Tukholman Diakonissalaitoksen johtaja pastori Bring rupesi suostuttelemaan Linaa Raamatulla. Bring tarjosi tulevaisuudestaan epävarmalle ja täyttymystä etsivälle naisella päätöksentekokykyä pelottavan uran edessä. Lina ei voinut ”istua lepäämään itsekkyydessä”, kun naisella oli niin paljon tilaisuuksia toimia seurakunnassa (Wirén 1942, 224). Linan ystävätär Louise Fryxell pohti tämän toisena johtamisvuonna naiseuden ja johtamisen suhdetta sisarkodissa:

Kyllä minä ymmärrän, että asemasi on vaikea. Sinä tarvitset vapautta voidaksesi määrätä ja järjestää, mutta naisellinen olemuksesi kaipaa tukea. Kuinka saada nämä yhdistetyiksi? Sinä viittaat vaaraan, joka piilee siinä, että sinä olet se, jota kaikki tottelevat. (Wirén 1942, 241.)

Linan kymmenen ensimmäisen vuoden aikana Helsingin diakonissalaitoksella ei vihitty yhtäkään sisarta. Lina turhautui ja oli jättämässä diakonissan kutsumuksen. 1890-luvulla oli koittamassa diakonian nousukausi. Linan tueksi saapui Hia Björkenheim, joka oli sairastanut diakonissalaitoksella 16 viikkoa ja päättänyt sitten antautua diakonissaksi. Hia oli lapsena orvoksi jäänyt aatelisnainen. Sisar Hialle annettiin jo koesisaraikana johtavan sisaren tehtäviä. (Vaalas 1975, 42- 46.) Sisar Linaa alkoivat rasittaa uudet huolet: diakonissalaitoksen laajentaminen, johon liittyi miesten rohkea

¹²⁶Lina ei hoitanut yksin vanhempiaan: ”Niin kuin äidin sairauden aikana oli hänelle nytkin tueksi ja avuksi Sophie Brunberg, muuan lämpimästi uskovainen, heränneisiin lukeutuva vanha neiti” (Wirén 1927,46).

rakennusprojekti ja sen seurauksena velat:¹²⁷ ”En tahdo ulkonaista laajentumista, en jaksaisi sitä kantaa, en kestä, en kannattaa” (Wirén 1942, 265). Uudessa sairaalassa oli työvoimapula (mt. 335):

Sisaria tuli ja meni - olihan heidän jokaisen saatava lepoa ennen vastaisen työn alkamista - ja kaikkien yhteisvoimat on tarvittu, jotta saisimme aikaan järjestystä kaikilla aloilla. Ja kun sisarten joukossa sattui toinen sairastuminen toisensa jälkeen - ja kun sairaalan avaamisen lopullisesti määrätty päivä läheni - silloin minut valtasi 'vavistus ja pelko'.

Molemmilla naisilla oli keinot päästä laitoksesta etämmälle. Raskasmielisyyteen taipuvainen Lina lähti etsimään ulkomailta apua. Hän lähti lepäämään kylpylöihin tai työmatkoille muiden maiden diakonissalaitoksiin (Wirén 1942, 236-337). Sisar Hia puolestaan vietti pitkiä aikoja sukulaistensa luona suvun tätinä, jota aina silloin tällöin tarvittiin (Vaalas 1975, 65, 89-96).

Linan kamppailu sisarkotiaatteen puolesta oli ankaraa: maailmallisuutta piti torjua, ihannetta puolustaa, sisäänrakennettavaa kontrollia opettaa. Lina kurottautui kohti moraalisen-asteettista elämää mutta kielsi sen: ”Tunnussanamme ei perustu askeettiseen maailmankatsomukseen” (Snellman 1912, 140). Ehdoton erottautuminen Jumalalle, palveleminen palkatta ja elinikäisyys viittaavat juuri protestanttiseen sisarkuntaan.

Sisar Lina puolusti sisarkotijärjestelmää eri diakoniyhteyksissä, mutta epäuskon hetkinä hänessä heräsi kateus, olivatko vapaiden laitosten sisaret sittenkin onnellisempia kuin sisarkotisisaret. ”Ajalliset huolet tuntuivat paljoka vähemmän painavan, maailmallisuuden vaara vähemmän uhkaavan heitä kuin meitä”. Samaisessa kiertokirjeessä 1904 Lina antoi tunnustuksen tälle toisenlaiselle naisdiakoniale: ”Ymmärrän nyt paremmin tätä alkuperäisemmin suomalaista diakoniaa, jonka työ kohdistuu maalaisseurakuntien unohdettuun kurjuuteen, johon meidän kätemme ei olisi kenties koskaan yltänyt”. (Wirén 1927, 264.)

Lina halusi olla sisarilleen hengelliseksi hyödyksi murehtien kuitenkin, ettei ollut (Wirén 1927, 333). Kirjeissään hän tunnusti omaa halpuuttaan ja huonouttaan ja pyysi esirukouksia. Hän myös pelkäsi panevansa sisarensa liian kovalle koetukselle. (Wirén 1942, 299, 236.) Muistelmissaan Lina tunnusti, että hän oli luultavasti vaikuttanut painostavasti sisariin (Wirén 1927, 133). Joko Linan masennuskaudet olivat vaikeita tai hän pietismin kielellä saattoi tunnustaa huonouttaan ja heikkouttaan. Linasta on täytynyt huokua myös tyytymystä diakonissana, sillä ankaruudestaan huolimatta hän sai

¹²⁷Sisar Greta Brax, joka siirtyi Viipurin laitoksen johtajattareksi kirjoitti sisar Hialle vuonna 1924: ”Niin minä saan nyt seistä ja kuunnella mitä herrat pohtivat. Koen tilanteen täsmälleen samalla tavalla kuin Äiti 27 vuotta sitten” (Vaalas 1975, 58).

osakseen sisarkotiin kiinnittyneiden tytärten kiintymyksen. 70-vuotisjuhlaonnittelu vuonna 1916 ”armaalle äidille” kertoo tästä (Mustakallio 2001, 35):

Lapsesi kaikki
Kilvan tulemme sua kiittämään
Mitä oon tehnyt?
Kysynet ehkä
Nöyränä kuten ainiaan.
Paljon oot tehnyt!
Paljon opetit
Paljon varoitit
Paljon eestämme rukoilit

Me salojen lapset
Me mökkien oppimattomat tyttäret
Luoksesi tulimme
Oppia saimme
Oppia työhön, elämään
Oppia rukoukseen
Kuntomme katsoit
Työt meille jaoit
Sarkamme jokainen olemme saaneet.

Laitoksen johtaja ja sisarten paimen oli Artur Palmroth (1864-1948) vuosina 1899-1919. Hänenkin odotettiin kantavan uupumattomuuden hyvettä, ja Linan tavoin myös hän väsyi ja halusi vaihtaa työpaikkaa. Vuonna 1911 Arturin oli jäätävä 47-vuotiaana osapäivätyöhön.

Ollessaan vuonna 1914 sairaslomalla Artur kertoi kiertokirjeessä¹²⁸ hakeneensa Tuusulan kirkkoherran virkaa: ”En minä tahtoisi vaikeuksia paeta enkä itseäni säästää, en myöskään kulkea omia teitäni”. Eräs norjalainen lääkäri ja tohtori Schauman olivat kehoittaneet häntä hakeutumaan toisiin toimiin, jälkimmäinen maalle rauhallisempiin oloihin:

Kun hän arveli, että hermoni eivät voisi kestää nykyisen toimeni ponnistuksia. Selvästi tunnen, etten voi täyttää nykyisen virkani vaatimuksia ja että siitä koituu melkoisen paljon vaikeuksia sekä niille, joiden on kanssani kannettava kuormat, että itselleni ja työlle kokonaisuudessaan, ja se panee kysymään onko oikein, että jään paikoilleni.

Kirkkoherran virka tuntui helpommalta kuin diakoniapapin tehtävä. ”Olosuhteet siellä näyttävät sellaisilta, että luulen voivani täyttää viran velvollisuudet”. Artur pyysi sisarilta esirukousta. Sisar

¹²⁸17.2.1913, HDL.

Matilda, joka palveli Tampereen kaupunkilähetyksessä ei halunnut pastorinsa lähtevän. Hän kieltäytyi rukoilemasta Arturin haluaman uuden työpaikan puolesta.

On kuin Pastori tahtoi kysyä, että minkä tähden tämä muutto olisi liikuttanut sisartakin, joka näyttää vähin tarvitsevan neuvoani – pari kertaa viiteen vuoteen kirjoittaa ja tavattaessa ei ole paljonkaan sanottavaa. – Niin, eipä minulla ole paljon siihen sanomista, mutta siitä huolimatta nousi minussa kapina kun ajattelin mahdollista muutosta. Tuntui niin kuin asiamme olisi jäänyt vaille ymmärtävää tukea ja voimakasta esirukousta... ja vielä minusta tuntui niin kuin me nuorempi polvi kadottaisimme isällisen tuen.--¹²⁹

Artur ei saanut hakemaansa kirkkoherran virkaa. Virkaan tuli valituksi Oulun diakonissalaitoksen johtaja Uno Wegelius, joka hänkin oli uupumassa diakoniapappina (Mustakallio 2001, 365). Ylirasittuneen Artur Palmrothin jääminen laitokselle oli sisar Matildalle merkki siitä, että hengen voimilla oli etusija.

Artur oli konservatiivinen hengellinen johtaja. Hänen mielestään vain papilla, ei maallikolla, oli oikeus antaa varsinaista sielunhoitoa (ks. Markkola 1999, 200). Kun Jenny Ivalo (1920, 93) Sortavalassa tulkitsi sielunhoidon osana sisaren ja kristityn kutsumusta, niin Artur Helsingissä korosti Sisarillemme-oppaassa sielun paimentamista vain papin tehtävänä. Hän viittasi Raamattuun (1. Piet. 3:2-4), jossa vaimojen tuli olla kuuliaisia miehilleen, jotta nekin, ”jotka eivät usko, voitettaisiin ilman sanoja”. Lina avarsi samassa oppaassa näkemystä: sisarella tuli olla ”sielunpaimenen viisautta ja kykyä koetella henkiä, voidakseen harjoittaa avuliaisuutta oikeaan aikaan”. Sisar harjoitti sielunhoidollista toimintaa. (Snellman 1911, 95, 102.)

Lopettaessaan johtajan uransa 55-vuotiaana Artur jatkoi sisarten sielunhoitajana ja kiertokirjeiden kirjoittajana kuolemaansa saakka, yli 20 vuotta (Kansanaho 1967, 263). Arturin tehtävä oli auttaa naisia omistautumaan Jumalalle. Hän kanavoi naisten seksuaalista, hengellistä ja älyllistä energiaa diakonissan kutsumukseen. Samalla hänen oli vakuutettava ulkopuolisille, että kyseessä ei ollut naisten vapauden sortaminen (ks. Palmroth 1917, 4). Patriarkaalisin isän oli pidettävä tyttäret tyytyväisinä. Itse asiassa tyttäret olivat isänsä ura.

Diakonissalaitos oli perheyhteisö, joka järjestyi patriarkaalis-hierarkisella tavalla johtajan ja johtajattaren alaisuuteen. Vaikka luokkia ylitettiin, oli kodin perherakenne sangen hierarkkinen: johtaja, johtajatar, vihitty sisar, koesisar, oppilas. Kaikki olivat alisteisia yhteiselle kutsumukselle,

¹²⁹Matilda A. Palmrothille 8.1.1914.

mutta varsinkin ”äiti”-Lina ja ”isä”-Artur tekivät erotuksia tyttärien välillä. Lina ja Artur kantoivat ristiriitaa, jossa yhdistetään kotia ja kasvatuslaitosta ja samalla viedään taistellen diakonia-aatetta eteenpäin (ks. Hurskainen 1992). Lina ja Artur vaativat samaa itseltään kuin kasvatettaviltaan. Myös heidän itsensä oli tultava joksikin.

Sisaret yhteisössä

Diakonissat olivat uskonsisaria ja kuuluivat sisarpiiriin. Sisar-nimityksen, neljä kertaa vuodessa maksettavan yhtäläisen taskurahan ja puvun tarkoituksena oli taata yhdenvertaisuus sisarten välillä. (Suvanto 1979.) Yhteyden haluttiin muistuttavan sukulaisuutta vaikka naiset tulivat eri luokista. Sisar Lina teroitti Sisarillemme-oppaassa samanarvoisuutta sisarten suorittamien palvelustehtävien välillä.

Älkööt sisaret keskenään tehkö mitään erotusta: sisar, joka vuosikausia hiljaa ja uskollisesti on tehnyt työtä leipomossa, pesutuvassa, ompeluhuoneessa tai puutarhassa tai on hoitanut lehmiä, joiden maito on sairaitten ravinto, on varmaankin Jumalan ja Hänen enkeliensä edessä saman arvoinen kuin toinen, joka on hoitanut isoa keittiötä tai apteekkia, ollut seurakuntatyössä taikka opettajana koulussa. Saakoon siis jokainen sisar tovereiltaan oikean arvonannon. (Snellman 1911, 90-91.)

Yhdenvertaisuuden tavoite muistutti nunnan siveys- ja kuuliaisuuslupausta: sisarten tulee rakastaa toisiaan yhtäläisesti eikä ketään saa sulkea ulos (Malchau 1997, 56). Hierarkkisuus ei nosta Sisarillemme-oppaassa päätään. Kyseessä oli molemminpuolinen omistautuminen, äidillinen ja sisarellinen: ”Diakonissakodin äidillinen huolenpito jokaisesta sisaresta yhdeltä puolen, ja yksityisen avulias uhrautuvaisuus toiselta” (Snellman 1911, 85). Yhteiselämä oli osa kutsumukseen kasvattamista. Sisarkodin jäsenenä oleminen edellytti jokaisen oman elämän hukuttamista ja antautumista toisille yhteiselämän hyväksi. Myös helsinkiläisten naisten oli muutettava asumaan sisaryhteisöön (Hurskainen 1992, 65). Sisarkodissa oli oma ruokala, ompelimo, pesula ja silityshuone. Ruoka- ja vaatehuolto vapautti ison osan sisarista perheenemännän velvollisuuksista. Sisaryhteisössä luvattiin ylläpitää, suojella ja ohjata, ja siellä saisi levätä vanhana.¹³⁰

Vanhemmat sisaret koettelivat ja arvioivat nuorten sisarten sopivaisuutta kutsumukseen, heidän luonteenlujuttaan ja työkelpoisuuttaan. Samalla heidän tuli valvoa omaa käytöstään: ”Halumme voittaa heidät Jumalalle, kutsumukselle ja yhteydellemme tehköön meidät alttiimmiksi kieltämään

¹³⁰Oma vanhainkoti Eelim rakennettiin vuonna 1928. Lepokodit olivat Kotivalli ja Heponiemi, joihin sisaria kutsuttiin kesälomillaan. (Kansanaho 1960, 206.)

itsemme” (Snellman 1911, 49). Velvoite suhteessa näkyvään uskoon oli kaikille ankara. Yksittäinen sisar kantoi vastuuta koko sisarkunnan uskosta ja maineesta. ”Ajattele, että sinustakin riippuu miten lähelle päämäärää pääsemme (Snellman 1911, 78).”

Sisaria kasvatettiin yksinkertaisiin tapoihin ja säästäväisyyteen.¹³¹ ”Pane nyt mieleesi: Ei turhia menoja! Ei turhaa pesua! Ei turhaa pikkurihkamaa!” Diakonissaihanteeseen kuului tyytyminen vähään. Vedottiin myös suoraan laitoksen rahapulaan: ”Tietänette kaikki senkin, ettei meidän laitoksellamme ole mitään pääomaa, että sitä vastoin painavat suuret velat”. (Snellman 1911, 61, 85.) Askeettiset ja palkattomat sisaret ylläpitivät diakonissalaitosta. Vaikka palvelijaihanteeseen kuului palkattomuus, se ei kuitenkaan merkinnyt sisarelle puutetta. Lina Snellman (1912, 139-140) markkinoi sisarkutsun turvatulla nykyisyydellä ja tulevaisuudella.

Emme suinkaan uskottele itsellemme, että diakonissatyö vanhan järjestelmän mukaisissa laitoksissa "palkkaan" nähden asettaisi sisaremmen yläpuolelle Vapahtajamme määräystä: "työmies ansaitsee saada palkkansa". Päinvastoin luulemme, että diakonissalaitostemme tarjoama aineellisessa suhteessa turvattu nykyisyys ja tulevaisuus ovat suuremman arvoiset kuin moni maallinen pääoma.

Sisarkodissa vallitsi luostarinomainen päiväjärjestys. Päivä alkoi yhteisellä aamurukouksella. Aterioille kokoonnuttiin yhteen ja ruokasalissa oli istumajärjestys. "Oppilasmammat" istuivat pöytien päissä. Johtajattaren pöydässä istui muutama vanhempi diakonissa ja talon vieraat. Aterioiden aikana joku sisarista luki toisille sanomalehteä ja kodin ulkopuolella asuvien sisarten kirjeitä. Iltaisin pidettiin rukoushetki ja sunnuntaiamuisin hiljainen hetki. Myös juhlia pidettiin, esim. vuosijuhlat, diakoniatapahtumat ja kirkolliset juhlapäivät. (Suvanto 1979, 37-38, Hurskainen 1992.) Oppilaiden ottaminen koesisariksi oli tärkeä rituaali, kuten myös diakonissavihkimykset: ”Perhejuhlallisuutena pidetään koesisareksiotta, kun taas diakonissavihkimykset, jotka tapahtuvat puolipäiväjumalanpalveluksen yhteydessä, kuuluvat yhteiselämän juhlahetkiin” (Wirén 1927, 236).

Tärkeitä olivat myös hiljaiset hetket ”Herran kasvojen edessä suljetussa kammiossa” (Snellman 1911, 96). Suljettu kammio vaikuttaa metaforalta, sillä oppilaita asui monta samassa huoneessa, kun taas koesisaret ja diakonissat nukkuivat 1-2 hengen huoneissa (Suvanto 1979, 36). Arkisemmin sanottuna sisaruus oli kurinalaista elämää sisäoppilaitoksessa (ks. Miettinen 1936, 75-78):

¹³¹Tuhlaus ei sopinut kurjien palvelijalle: Älä tuhlaa valoa, lämpöä tai vettä! Älä anna sähkölamppujen palaa tai lämpöjohtojen olla auki aiheettomasti! Kokoa myöskin kynttilänpätkät, saippuapalaset ja säästä tulitikkuja! Niinkin mitättömät kappaleet kuin kangastilkut ja paperipalaset, kun ne kootaan määräpaikoilleen, kelpaavat käytäntöön. Tiedäthän senkin, että täällä kootaan käytettyjä postimerkkejä, jotka puhdistettuina ja järjestettyinä myödään, samaten kootaan tuhansia "pakettinappuloita", joilla saa kangaspätkiä vaatteiksi köyhille lapsille jouluksi. (Snellman 1911, 63-64)

Jossa pyritään hengen, sielun ja ruumiin tarpeita vartenottaen hiljaisuuteen, puhtauteen, järjestykseen, kaikin puolin raittiiseen vaatimattomaan elämään. Säännölliset elämäntavat, hartaushetket, säännöllinen työ ja lepo, lukuaikoina myöskin voimistelu, kuuluvat järjestykseen.

Sisarkoti ei korvannut kotia. Pikemminkin päinvastoin. Vuosikertomus 1917 kertoo sisarkodin suhteesta vanhempien kotiin. Tulo sisarkotiin oli luopumista naisen maailmasta eli kodista.

Koti on naisen maailma. Nuoret naiset, joilla vielä on onnellinen vanhempain koti, eivät suinkaan liity yhteytemme täältä etsiäkseen kotia. Näiden, samoin kuin niidenkin, joiden elämä on yksinäisempää, on päinvastoin diakonissakutsumuksessa auliisti alistuttava luopumaan monista kotielämän ilonaiheista. Sillä kotielämää tämän sanan tavallisessa merkityksessä ei diakonissalaitos monine tehtävineen pysty luomaan. Ei yksin ankara, monenlaatuinen työ, vaan iän, kehityksen, luonteen ja sivistyksen erilaisuus vaikuttavat, ettei tämän kodin piirissä voi olla luonnollisen kodin sydämellisyyttä. (Snellman 1917b, 108.)

Kutsumukseen kasvattamisesta ja yhteisestä sisarpuvusta huolimatta naiset olivat oman säätynsä edustajia ja yksilöitä. Heitä liitettiin sisarkodin yhteyteen hengellisen puheen avulla.

Uskomme, että monivuotinen *kodinyhteys* laitoksissamme voi sydämellisesti yhdistää niitä, jotka siinä näkevät *Jumalan lahjan*, tuen kutsumuksen vaikeuksissa, ja jotka saavat kokea esirukousten tuottamaa apua kiusauksissa ja heikkouksissa, edellyttäen, että Jumalan Pyhä Henki pääsee kaikissa kodin jäsenissä vaikuttamaan uudistavalla voimallaan. (Snellman 1911, 45.)

Naisten välistä rakkautta ei päästetty sisarkodissa liian konkreettiseksi vaan se hengellistettiin. Ystävyys oli siunaukseksi, ”jos sen päätarkoitus on keskinäisesti vahvistaa uskonelämää ja rakkautta kutsumukseen”. Pienet ystävyyspiirit tukivat sisarkotia sillä edellytyksellä, että Jeesus oli niiden keskipiste. Suitsutuksen sytyttämistä toiselle sisarelle oli varottava, eikä kodissa milloinkaan tullut sallia toisen suitsuttaa itselle. Vaikka henkilökohtainen ystävyys oli Jumalan lahja, ei sitä saanut käyttää väärin (Snellman 1911, 79-80.)

Diakonissalaitos pyrki tarjoamaan ympäri maata työskenteleville sisarille tukea ja suojaa. Sisarkodin ulkopuolella palvelevia sisaria muistettiin aamurukouksissa ja heille lähetettiin mm. syntymäpäivätervehdyksiä ja kiertokirjeitä. 1900-luvun alussa Lina Snellman alkoi kirjoittaa kiertokirjeitään myös suomeksi: ”Rakkaat sisaret! Koetan nyt kirjoittaa suomeksi, koska useimmat

teistä tätä kieltä paremmin tunnette ja enemmän rakastatte”.¹³² Tukeen liittyi julkilausuttu kontrolli. Tarkoitus oli ”kirjeenvaihdon kautta ja siten, että joku persoonallisesti käy tervehtimässä ulkona olevia sisaria, ylläpitää sisällistä yhteyttä ja tarpeellista valvontaa”.¹³³ Sitäkin valvottiin, ettei sisaria maakunnissa kohdeltaisi kaltoin.

Sisarkotisisariin luotiin vahva me-henki. Sortavalan diakonissalaitoksen 1930-luvulla käynyt diakonissa Aino Elo¹³⁴ muistaa, että yhteiset sisarkokoukset Helsingin sisarten kanssa eivät tahtoneet onnistua, koska nämä ”halusivat olla omiensa kanssa” ja lähtivät omaan sisarkotiinsa kesäjuhille. ”Siellä oltiin päätä ylempi muita sisaria”.

Eräs vihkimys

There is nothing more spiritual than female sexuality

Luce Irigaray (Whitford 1991, 142)

Sisarkoti kutsui koesisaret hiljaiselle kurssille ennen diakonissavihkimystä.¹³⁵ Vihkimystä edeltävänä syksynään 1911 Matilda kirjoitti valmistuskurssiltaan me-muodossa kutsumusromanttisen kirjeen pastorilleen.¹³⁶ Kuusi koesisarta oli allekirjoittanut kirjeen, joka oli kirjoitettu "sairaspuolen vinnillä". Kirje on sisäpiiriltä ”rakkaalle” pastorille. Se on kertomus kotiintulemisesta, naisten välisestä yhteisöllisyydestä ja kiitos kiltille patriarkalle. Koesisaret olivat antautumassa diakonissoiksi. Ratkaisun tekeminen sekä houkutti että pelotti.

Täällä ylähällä asustaa taaskin, niinkuin tavallisesti syksyisin, joukkue, joka kantaa nimeä "kurssi". Se tahtoo lähettää yhteisen tervehdyksen sinne kauvas omalle pastorilleen, samalla kiittää kiertokirjeestä.

Pian on kaksi viikkoa kulunut siitä kun kokoonnuimme tänne yhteiseen pesään, eri puolilta, kulkemasta. Erilaisilla tunteilla tietenkin. Mikä kaivaten työmaataan varsinkin jos jätti sen ainaiseksi, mikä tuntien jonkinlaista pelkoa muistityön epäonnistumisesta, mikä nauttien siitä ainoasta tunteesta että taas oli kotona.

¹³²24.3.1905, HDL.

¹³³Betania no. 9, 1916, 139.

¹³⁴Haastattelu 21.11.1996.

¹³⁵Sisarvihkimyksiä edelsi ns. hiljainen kurssi, jonka aikana koesisaret syventyivät Raamatun tutkisteluun ja rukoilivat yhdessä ja toisaalta olivat sisarkodin jäsenten rukousten kohteina. Monelle tulevalle sisarelle kurssi oli vahva hengellinen kokemus, pyhää aikaa ja toisaalta initiaatiomeno diakonissaksi. Diakonissanpukuun pukeutuminen tulisi avaamaan uusia ovia. Lopullinen "turvapaikka" oli varmistumassa, samoin jatkuvuus ilman taloudellisia huolia. (Hurskainen 1992, 109, Heinonen 1991, 39, 54.) Vastassa olivat sekä diakonissan viran oikeudet että velvollisuudet.

¹³⁶A. Palmrothille 17.10.1911, HDLJ.

Alussa oli niin. Nyt, parin viikon kuluttua, on yhteinen tunnustus "täällä on hyvä olla, monessa kohdassa saamme enempi kuin toivoimme".

Yhdessä kerrottu puhuu omasta puolestaan. Koesisaret juonellistivat kertomisensa yhteiseksi kiitollisuudeksi, nautinnoksi ja saamiseksi. Sisarkoti lämmitteli kotiin saapuvia, jotka elivät hetken keskenään ja toistensa kokemuksista käsin. Matilda ei nostanut esiin omia ajatuksiaan eikä käyttänyt hengellistä sanamuotoa.

Valmistuskurssilaiset olivat kotona erityiskohtelun alaisina. Kristuksen ”morsiammet” olivat siinä harvinaisessa tilanteessa, että heillä oli aikaa seurustella sulhasensa kanssa. Työteliäisyyden ihanne teki tilaa mietiskelylle ja olemiselle. "Joukkueelle" tehtiin tilaa olla avoimia hengellisyydelle.

Jonkin saaminen kerrottiin tunnustamalla. Rakkauttako koesisaret tunnistivat saavansa? Sitä on vaikea selvittää eivätkä he itsekään konkreettisesti ruvenneet kertomaan. Sisarkodissa oltiin vastaanottamassa huolenpitoa. Itsetutkisteluun liittyi kaksi viikkoa vapautta raskaasta diakonissatyöstä ja jotakin sen aikana rupesi syntymään: "Diakonissaelämä aina pulppuaa voimakkaimmin itse sisarkodissa" (Snellman 1911, 82).¹³⁷

Paluu oli silti herättänyt monenlaisia tunteita. Oman työpaikan jättäminen oli surettanut jotakuta, toista oli pelottanut kotona vastaantuleva "muistityö". Kotona oli siis odotettavissa myös uskontuskia ja –kamppailuja, keskusteluja uskosta ja kutsumuksesta. Epäsopivista vaikuttimista oli puhdistauduttava ennen vihkimystä. Yhtäältä antautuminen diakonissaksi muistutti siitä, että päätäntävalta tulevaisuudesta kuului diakonissalaitokselle. Toisaalta vastuun omasta tulevaisuudesta sai jättää sen haltuun.

Naiset olivat sekä tutkivien katseiden että lempeän palvelun kohteina. Koesisaret oli valikoitu¹³⁸ vihittäviksi ja heitä oltiin valmistamassa sisarkodin täysivaltaiseen jäsenyyteen. Tämä liikutti koko sisaryhteisöä: "Diakonissavihkimys koskee läheisesti koko sisarpiiriä, diakonissat kun muodostavat meillä suljetun piirin"¹³⁹

¹³⁷ Koska mikään ei ole niin hengellistä (spirituaalista) kuin naisen seksuaalisuus, kuten Irigaray sanoo, jatkan, että sukupuolijärjestelmä pulppuaa aina voimakkaimmin itse uskonnossa.

¹³⁸ "Efter profituden upptagas till diakonissor de, som härför anses mogna, och vilka fattat den kärlek till kallet att de önska, såsom medlemmar af diakonissgemenskapen, fortfarande ägna sig at detta arbete. Dock är det fortfarande kärleken, som frivilligt bör binda." (Hjelt 1908, 34.) "Koeajan jälkeen vihitään diakonissoiksi ne, jotka katsotaan diakonissatoimeen soveliaiksi, jos he edelleen tahtovat tälle työlle antautua ja kuulua diakonissalaitokseen. Kasvatus- ja koeajan päätyttyä, ennen kuin sisar otetaan diakonissaksi, saa hän työstään vapautettuna kolmiviikkoisen valmistusajan kuluessa sisarkodin oppitunneilla ja itsekseen Mestarin eteen hiljentyneenä syvenytään hänen kutsuunsa." (Brax & Tensikkala 1917, 34-35.)

¹³⁹ Vihityt sisaret osallistuivat vihittävien sisarten valitsemiseen. Sisarten odotettiin kertovan mielipiteensä, "arvostelunsa", vihkimyksen edessä olevista koesisarista. Äänestysvaltaa sisarilla ei ollut. "Lopullisen ratkaisun täytyy jäädä niille, jotka lähinnä ovat vastuunalaiset Jumalan ja ihmisten edessä, nim. sisar Linalle ja minulle. Me esitämme sisarille ne koesisaret, jotka meidän mielestämme voivat tulla kysymykseen vihittäviksi diakonissoiksi." (Kiertokirje, Artur Palmroth 13.6.1910, HDLJ, kansio 38.)

Koesisaret saivat enemmän kuin he toivoivat mutta he eivät saaneet pastoriaan siihen ruumiilliseen ja spirituaaliseen tilaan, johon he valmistuskurssinsa ajaksi asettuivat vastaanottamaan, mitä ylhäältä annettaisiin. Aivan olennaista näyttää puuttuneen, kun pastori Palmroth oli ruumiillisesti poissa yhteisöstä ja sen spiritualiteetista.

Yksi kaipaus on. Yhteinen sekin. Jospa meidän vanha pastorimme olisi kotona. Ei niin, että jotakin vaille jäämme, mutta poissaoleva otti meidät vastaan tullessamme ensi kerran taloon. Hän opetti ja neuvoi, lähetti menemään - seurasi kulkemassakin, ja nyt ymmärtäisi parhaiten vaikeudet, jotka taisteltiin, keventäisi mielen painoa, selvittäisi ongelmia, neuvoisi uudelle taipaleelle.

Ei ihme, että 47-vuotias Artur Palmroth ei ollut sisarkodissa. Hän oli toipumassa pappisuupumuksesta.¹⁴⁰ Artur oli vastaanottanut sisaroppilaat, kouluttanut ja inspiroinut, toiminut sisarten asianajajana (ongelmien ratkaisija), visionäärinä (ohjannut uuteen) ja jopa henkivartijana (seurannut kulkemassa). Edes rivien välistä ei heijastu tyttäriin, sisariin tai morsiamiin kohdistunut kontrolli, ellei "seurasi kulkemassakin" siihen ironisesti viittaa.

Miten lähellä naisten spirituaalinen ikävöiminen oli seksuaalista ikävöimistä? Kirjeessä lähellä vihkimystä on hipaisu seksuaalisuutta, josta saa vain vilkaisun, sillä se on juuri pukeutumassa diakonissan pukuun. Hiljainen kurssi merkitsi hyvästejä miehille. Maallisesta rakkaudesta oli luovuttava, jos halusi kirkolliseen virkaan. Eeva Hurskaisen (1992, 121) haastattelema sisar on kertonut:

Hiljainen kurssi ennen vihkimistä oli minulle jotenkin ristiriitaista aikaa. Tunsin, että olin nainen ja olin kiinnostunut miehistä. Mutta kun tuolloin ei voinut olla samanaikaisesti diakonissana ja naimisissa, diakonissapuoli minussa voitti.

Naisten kaipauksen vihkimyksen edellä voi feministisestä näkökulmasta tulkita spirituaalisena ja seksuaalisena haluna, jaettuna kaipauksen tilana patriarkaalisen uskonnon tilassa (ks. Anderson 1998, female desire and yearning, 171-203). Selibaattinenkin eksistenssi on seksuaalista (ks. Gray 1995, 64-69). Koesisaret katsoivat itseään suhteessa alamaisuuteen miesauktoriteetille. He toisin sanoen määrittelivät spirituaalista kaipaustaan papin kautta. Seitsemän koesisaren valmistautumisessa vihkimykseensä oli sellaista intensiteettiä, että sisar Linakin iloitsi kiertokirjeessä.¹⁴¹

¹⁴⁰ Artur Palmroth oli sairaslomalla. Hän oli syksyllä 1911 saanut lääkäreiltä määräyksen tehdä työtä vain osan päivää (Vaalas 1975, 71).

¹⁴¹ 4.2.1912, HDL.

Tiedätte mitkä 7 sisarta kuuluivat kurssiin, mutta ette kentiesi tiedä, kuinka rakas tämä kurssin aika heille oli. Minä oikeastaan olisin jäävi tätä lausumaan. Mutta kyllä sitä näkee ja tuntee, missä iloa ja kiitollisuutta liikkuu. Meille kotona tämä "kurssin aika" myös on ilon ja toivon aika, kun saamme nähdä keskellämme sisariamme, jotka jo ovat olleet itsenäisessä työssä ulkona ja heistä toivomme tuota lujempaa liittymistä Jumalan työhön ja myös kotielämäämme, yhdyspyrkimiseemme kutsumuksemme oikeaan käsitykseen Jeesuksen mielen mukaan.

Spirituaalinen episodi pyrkii avautumaan. Ehkä sisar Lina tarkoitti jääviydellään omaa paikkaansa. Sisarkodin äiti kukoisti, kun tyttäret palasivat hänen helmoihinsa ja lupasivat kuuliaisuutta sisarkotijärjestelmälle. Helposti masentuvassa sisar Linassa heräsi toivo sisarkodin tulevaisuuden suhteen. Vihkimyksen läheisyys loi yhteyttä, eheyttä ja lämpöä - hyviä tunteita. Jonkinlaista hengellistä hellyyttä naiset kokivat ja levittivät sitä myös ympärilleen. Syntyikö lämpö naisten sisältä, sisarkodista vai ulkopuolelta? Kuka tai mikä sen synnytti? On mahdoton sanoa, miten naiset spirituaalisuuden (hengellisyyden) tunsivat, ja miten ja mistä se heihin tuli. Iloa ja kiitollisuutta naisissa joka tapauksessa ruumiillistui. Kokemusta henkisydestä tiedettiin myös odottaa. Muuten palveleminen ei ollut diakoniaa: "Jollei oma sielusi riemuitse lihavuudessa (Jes. 55:2), pysyvät pyrintösi maan päällä, mitä ja miten tehnetkin." (Snellman 1911, 98).

Seuraavana kesänä muutaman kuukauden päästä Matilda vihittiin diakonissaksi yhdeksän muun koesisaren kanssa (ks. Betania 1912 no. 7). Naiset antoivat diakonissalupauksensa (Brax & Tensikkala 1917, 36):

"Tahtovat Herran seurakuntaa palvella, tahtovat rukoillen ja valvoen ahkeroida oikean palvelijamielen saavuttamista ja säilyttämistä ja kuuliaisena Jumalan käskyille osoittaa sitä kutsumuksessaan."

Vihkijä puolestaan lausui:

Tämän tunnustuksenne perusteella asetan teidät palvelemaan diakonissoina evankelis-luterilaisessa kirkossamme tämän laitoksen välityksellä kolmiyhteisen Jumalan, Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimessä. (Suvanto 1979, 39.)

Tämän jälkeen sisaret polvistuivat, ja vihkijä laski kätensä kunkin sisaren päälle. Sitten sisaret lauloivat Diakonissojen laulun. Näin diakonissat saivat palveluvirkansa. Sisarten ei tarvinnut luopua evankeelisesta vapaudestaan, korostettiin (Erkamo 1969, 58). Sisaria sitoi vain kuuliaisuus Jumalan tahdolle ja omalletunnon (Suvanto 1979, 39). Mitä sisar siis lupasi vihkimyksessä? Hän ei luvannut

itseään jollekulle tai jollekin. Eikä hän antanut nunnan sitovia lupauksia kuuliaisuudesta, köyhyydestä ja naimattomuudesta. Sisar lupasi tahtoa palvella.

Mikä ero oli Helsingin diakonissalaitoksella ja luostarilla? Martha Vicinuksen (1985, 48-49) tutkimus naimattomien naisten yhteisöistä 1850-1920-lukujen Englannissa avaa ymmärrystä nunnien ja diakonissojen välisille eroille ja samuuksille. Evankeelisten metafora oli Jumalan valo, jota jokainen diakonissa kantoi valonsäteenä koteihin. Sisarkuntien metafora oli puhdas tila maailmasta erotettuna etsijöitä varten, jotta nämä löytäisivät helpotuksen ja avun.

Evankeeliset työskentelivät sillä periaatteella, että köyhien elämään, "pimeyteen", mentiin tekemään tilaa "auringonvalolle ja raikkaalle ilmalle". Nunnille puolestaan elämä erillään oli olennaista. Heidän työnsä toisten puolesta oli hedelmällistä vain suhteessa siihen, kuinka paljon he olivat edistyneet itsensä voittamisessa. Jokaisen oli uhrattava itseytensä ja vihkiydyttävä Jumalalle. Nunnilla rukous tuli ennen hyviä töitä. He toivat maailman omaan tilaansa, pyhyden piiriin, kun diakonissat puolestaan veivät visionsa paremmasta maailmasta ulos maailmaan vaikuttaen yhä laajempiin ja laajempiin piireihin. Evankeelisten ylpeydenaihe oli, että he olivat aina köyhien saatavilla, kun taas nunnat kerskasivat sillä, että heillä oli pyhät ajat rukoukselle. Kuten Vicinus toteaa, sisäänpäin kääntyminen saattoi sekä täyttää että tyhjentää nunnaa, kuten kaikkein luovimpien lahjojen vapautuminen saattoi sekä tilavoittaa että puristaa diakonissoja. Sekä diakonissat että nunnat yhdistivät Martan ja Marian mutta eri tavalla. Yhteistä oli samanlainen kuuliaisuus-retoriikka. (mt. 66-67.)

Sisarkoti oli nunnia muistuttavien naisten yhteisö luterilaisessa kontekstissa.¹⁴² Korosteinen eronteko luostariin oli merkinä pohjimmaisesta samuudesta.¹⁴³ Mutta sortiko marttaylpeys (ulospäin, pelastaminen) mariaylpeyttä (sisäänpäin, vetäytyminen)? Oliko Maria toinen sisarkodissa, kun Martalla oli kiire palvella yhteiskuntaa? Ja jos vain Martan tarina on kerrottu, niin mitä Marialle tapahtui? Ja mitä tämä kaikki merkitsi yksittäiselle naiselle, joka oli kirjottautumassa toimivaksi naissubjektiksi?

¹⁴²Vrt. Englanti. Anglikaaniset sisarkunnat vetivät viktoriaanisessa Britanniassa monin verroin enemmän naisia kuin diakonissalaitokset, vaikka kirkko preferoi diakonissojen sääntökuntia kanavana naisten työlle. Syynä oli diakonissalaitosten kuuliaisuus episkopaaliselle auktoriteetille. Sisarkunnat eivät olleet samalla tavalla kirkon kontrollin alla. Lisäksi diakonissalaitoksiin ei, toisin kuin sisarkuntiin, tultu ilman vanhempien lupaa. Kun Englannissa vuonna 1900 oli 180 anglikaanista diakonissaa, anglikaanisia sisaria oli 3000-4000, 60 eri yhteisössä. Anglikaaniset sisaret eivät saaneet vierailta Kaiserswerthin diakonissojen luona Saksassa. Katolisuutta (antikatolinen aika) pelättiin myös Englannissa. Naisten yhteisöjä pelättiin paavillisina. Kuitenkaan muuta mallia ei ollut kuin nunnakunnat. Englannissa ei ainoastaan pelätty katolisuuden tunkeutumista vaan sisarkuntien yhteyttä korkeakirkollisen anglikanismin siipeen, jota pidettiin epäisänmaallisena ja naismaisena. Susan Mummin tutkimuksessa sisarkuntien etuna oli elinikäinen turva, oma kulttuuri ja tilaisuus saada täyttymystä älyllisille ja kutsumuksellisille kaipaajille. (Mumm 1999, 3, 152-53, 179, 190-94.) Catherine Prelinger (1986, 165, 175, 185) toteaa, että Britanniassa diakonissoilla ei ollut sisarkotidiakonian tuomaa suojaa paikallisia pappeja vastaan. Diakonissa oli paikallisen seurakunnan papin apulainen. Diakonissan oli hiljaisen työn kautta (altruistinen ylemmyys, älyllinen alemmuus) osoitettava tarpeellisuutensa kirkolle. Toisaalta diakonissayhteisöt pohjautuivat vähemmän luokkahierarkioille kuin sisarkunnat. Tämän tutkimuksen valossa suomalaiset sisarkotidiakonissat sekä hyötyivät diakonissalaitoksen paternaalisesta suojelusta (tilaa individualismille) että menettivät sille itsenäisyytään.

¹⁴³Kaarle Sulamaan oivallus. Ks. myös Hurskainen 1994.

NELJÄ NAISTA¹⁴⁴ – NELJÄ KUTSUMUSTA

Diakonissalaitoksen portilla

Kansannaiset tiesivät hakiessaan diakonissalaitokselle, että heidän motiivinsa ja kykynsä olivat suurennuslasin alla. Kutsumusajattelulla torjuttiin varsinkin sosiaalista nousua.¹⁴⁵ ”Ja vaikka tytön omat vaikuttimet olisivatkin täysin puhtaat, ei hänen ole aina helppo vapautua omaisten ja ystävien käsitystavoista”, analysoi Hilda Käkikoski työväestön naisten motiiveja vuonna 1911 (Hainari 1913, 447). Se, että oikea hakija ei etsinyt maallista hyvää, merkitsi sitä, että ajallisiin liittyvät toiveet oli piilotettava myös itseltään. Maallinen palkinto, hyväksytytty sosiaalinen asema ja sen tuoma sosiaalinen arvonanto tulisivat myöhemmin sivujuonena (ks. Helander 1995, 543).

Oikeassa motivaatiossa tuli ensin hengellinen herääminen.¹⁴⁶ Sen seurauksena hakija tunsu vetoa ”kurjien palvelemiseen”. ”Herran tähden” hakija oli valmis oppilaana alistamaan tahtonsa diakonissalaitoksen säännöille, eikä hän kyseenalaistaisi tottelevaisuuttaan diakonissalaitokselle omantuntonsa pakottamisena.¹⁴⁷ Lisäksi hakija oli tarvittaessa valmis jättämään laitoksen, esimerkiksi puutteellisten lahjojen tai sairaalloisuuden vuoksi. Lopuksi hakijan oli oltava ”vakaantunut” olemuksessaan, mikä tarkoitti sitä, että hänet voitaisiin koetusajan jälkeen tarpeen mukaan lähettää omin päin sisarkodin ulkopuolelle työhön.

Millaiseen konkreettiseen hengelliseen työhön oppilaaksi hakeutuva nainen oli tulossa? Ohjesääntöjen mukaan sisar ensinnäkin neuvoi ja auttoi ihmisiä hankkimaan Raamatun. Toiseksi hän luki Raamattua vanhoille ja sairaille. Kolmanneksi hän rohkaisi sielunhoidon tarpeessa olevia kääntymään seurakunnan pastorin puoleen. Vasta neljäntenä tulivat maallisemmat tehtävät, kuten köyhistä ja sairaista huolehtiminen. Sisaren odotettiin elävän uskoaan naisena, hiljaisuudessa ja nöyryydessä, mutta niin, että uskonto näkyi. (Markkola 2002, 95-106, 157.)

¹⁴⁴HDL, sisarten hakemuksia (kuolleet): Matilda Hjon (kansio 2), Anna Pauliina Hynninen (kansio 2), Sanna Pirilä (kansio 4), Anna Tolvanen (kansio 6).

¹⁴⁵Kutsumusajattelu liitettiin myös pappeuteen. Teologinen ura 1900-luvun alussa ei enää tarjonnut entisenkaltaista sosiaalisen nousun väylää vaan se oli saamassa aikaisempaa selkeämmän ”kutsumustehtävän” luonteen. Talonpoikaista syntyperää olevien teologien määrä väheni ratkaisevasti 1800-1900-lukujen vaihteessa. (Murtorinne 1995, 48.)

¹⁴⁶Vuodesta 1892 ”Evankelis-Luterilaisen tunnustuksen sisällä” (Några upplysningar för dem som vilja blifva Diakonissor).

¹⁴⁷Mt. Då inträdet sker frivilligt och en syster under övningstiden är i tillfälle att pröva inom Diakonisshuset gällande ordningar, bör det ej anses såsom samvetstväng, om man fortfarande af henne begär sammvetsgrannlydnad i mindre saker som i större. Sisarillemme-oppaassa (Snellman 1911, 31) varoitettiin omavaltaisuudesta: ”En minä tahdo tahi minäpä tahdon. Se estää eri tahtojen yhteensulamista ja tekee mahdottomaksi oppilasaseman”.

Artur Palmroth ja Lina Snellman odottivat uusia hakupapereita. Heidän tarkastuksensa kohteena olivat hakijan kokemus heräämisestä, ruumiin terveys sekä luonteen hiljaisuus ja nöyryys. Tässä luvussa tutkin naisten kirjoittamia tekstejä diakonissalaitoksen valikointiprosessin läpi luettuna, pitäen mielessä laitoksen rekrytointipolitiikan reunaehdon. Arturin ja Linan oli valittava laupeudensisariksi kasvatettavat naiset siitä joukosta, joka haki.

Anna - Olen saanut kiihoittavan halun siihen toimeen

Olen kuullut puhuttavan Diakonissalaitoksesta ja siellä käyskentelijän hartaudesta, ja sitä, tarkemmin ajatellessani, olen saanut kiihoittavan halun, pyrkiä siihen toimeen

Anna Tolvanen, suomenkielinen palvelijatar haki Helsingin diakonissalaitokselle vuonna 1896. Hakemus oli nöyrä mutta rohkea. Anna oli varma omassa uskossaan: **Herran tahdosta aion tämän askeleen ottaa.** Hän seurasi Kristusta: **Sydämessäni tunnen, Herrani Jeesuksen, rakkaudesta kehoittavan minua, ottamaan tämä toimitus osakseni.**

...ja ilmoitan että haluni on ollut jo muutama vuosi takaperin, pyrkiä Diakonissalaitokseen, vaan nuoruuteni tähden en ole siihen ennemmin ryhtynyt. Nyt pyydän nöyrimmästi jos olisi mahdollista päästä.

Mikään ei pidättänyt Annaa, eivät sen paremmin vanhemmat¹⁴⁸ kuin työpaikkakaan: **Ei ole aikomukseni minkään erityisten töiden tai vaatimusten tähden muuttaa työpaikkaani.**

Anna pohti edellytyksiään tulla oikeaksi diakonissaksi: **Tarpeellisena tähän työhön pidän nöyryyttä, kuuliaisuutta, puhtautta, kärsivällisyyttä ja totista Herran pelkoa.** Herran pelon¹⁴⁹ osalta hän viittasi kasvatukseensa: **Wanhempani ovat kyllä kaikin voiminsa koettaneet opettaa lapsiansa, nöyryyteen, kuuliaisuuteen ja Herran pelkoon,** ja ilmoitti, mitä hän odotti diakonissan toimesta itselleen: **Siitä en odota itselleni mitään.** Diakonissalaitoshan oli halunnut tietää diakonissaksi pyrkivien odotuksista.¹⁵⁰

¹⁴⁸”Tyttäreemme Anna Stiinan Diakonissa laitokseen hakemukseen olemme suostuvaiset kuin myöskin tarpeen aikana voimaimme jälkeen autamme. Hämeenlinnassa 25p Kesäk. 1896. Eliisa ja F Tolvanen.”

¹⁴⁹Raamatun mukaan (1901 suomennos) Herran pelko on viisauden alku (Ps.111:10). Se on herran pelko: vihata paha, ylpeyttä, tuimuutta ja pahoja teitä (Sananl. 18:13). Herran pelko on tiedon alku (Sananl. 1:7, 1933 suomennos).

¹⁵⁰”Hvad väntar du dig för egen del af detsamma?” Några upplysningar för dem som önska blifwa Diakonissor, 1893.

Hakemuksensa toisessa osassa Lyhyt katsaus elämääni Anna kertoi itsestään seuraavaa:

Kotoisin olen Karjalasta, Kuopion läänistä, Tohmajärven pitäjämästä, ja kemiin kylämästä. Siellä olostani en tiedä juuri mitään kertoa, sillä minä olin niin pieni vielä silloin, etten paljon mitään osannut toimittaa, vaan leikin toisten lasten kanssa. Kahtena viimeisenä kesänä kävin siellä pienten lasten koulua, jota pidettiin vasta lukua alkaville. Olin 9sän vuotias, kuin muutimme sieltä Haminaan, sillä Isäni määrättiin sinne posteljooniksi. Haminassa olimme ainoastaan yhden kuukauden ajan, sieltä vaihtoi hän erään toisen posteljoonin vaatimuksesta Hämeenlinnaan. Täällä menin kohta seuraavana syksynä kouluun, pääsin heti toiselle luokalle, kuin osasin jo vähän laskea ja kirjoittaa. Kouluajaltani en voi mitään erityistä kertoa sillä minä en ollut missään muualla, kuin koulussa ja väliajat vietin kotona pienissä kotiaskareissa.

Anna oli siirtynyt paikasta toiseen posteljooni-isän työtehtävien mukana mutta hän oli voinut käydä kansakoulun kokonaan läpi. Se, että hän mainitsi tämän erikseen, merkitsee sitä, ettei kansakoulun läpikäyminen vielä 1880-luvulla ollut itsestäänselvyys vaan etuoikeus. Hämeenlinnassa Anna oli palvellut eversti Gottlundin perheessä kolme vuotta: **Olen siivonnut huoneita, ommellut, virkannut sukkaa, kutonut y.m. tehnyt. Taloudellisiin toimiin en ole tottunut.** Anna oli siis piikonut ruotsinkielisessä herrasväen perheessä. Näin häntä oli jo sosiaalistettu ylemmän luokan tavoille. Anna tiesi, millainen sivistynyt koti oli ja mitä sen puhtausvaatimuksiin kuului.

Anna nimesi vain yhden suosittelijan, kansakoulunopettaja neiti Nikanderin. Eversti ei näy kirjoittaneen suosituksia, mutta Annan hakupapereihin on talletettu ruotsinkielinen muistilappu: ”Ehkä pastori kirjoittaa tälle neiti Nikanderille. Eversti G. - hyvin hauska ihminen, mutta häntä pidetään kristittyinä - suositteli tätä tyttöä lämpimästi. Hän on Marian¹⁵¹ sisar”. Näin myös työnantajan kristillisyydestä oli tarkistettu.

Myös neiti Nikander suositteli Annaa lämpimästi:

Mitä Anna Tolvaseen tulee en tiedä muuta kuin hyvää hänestä, tosin siitä jo on useampi vuosi, kuin hän kävi iltakoulussa, ja siellä hän oli mitä herttaisain oppilas.

¹⁵¹Maria oli Annaa kolme vuotta vanhempi. Hän oli edellisen vuoden lokakuussa päässyt diakonis salaitokselle oppilaaksi mutta hänet oli joko erotettu tai hän oli itse lähtenyt saman vuoden joulukuussa: ”Ej lämplig, orsaken till afgång: missnöjd att ej hastigare komma upp till sjukvard. Mycket olik sin syster Anna”. (Ba1.) Maria oli siten eronnut puoli vuotta ennen kuin Anna haki diakonissalaitokselle.

Uskontotunnit häntä suuresti miellyttivät ja hän olikin hyvin edistynyt siinä aineessa, mutta minä toivon, että hän vieläkin on samaa mieltä, sillä olen pitänyt häntä vähän silmällä, enkä ole itse, enkä myöskään muiden kuullut puhuvan hänestä mitään epäedullista. En siis voi muuta kuin lausua hänestä paljosta kiitettävää, siinä suhteessa, jossa häntä tunnen. Jumala, Kaikkivaltias suokoon, että en erehtyisi.

Kunnioituksella Olga Nikander

Opettaja oli siis seurannut Annan kehitystä. Isäntäväki puolestaan oli valmis päästämään uskollisen palvelijansa luotaan, mikä ei ollut itsestään selvää 1800-luvun lopulla.¹⁵² Entä millainen oli Annan pelastumiskertomus? Anna kertoi heräämisestään epäkonventionaalisesti. Hän ei kertonut ns. synnistä-pelastukseen tarinaa (ks. Brereton 1991) vaan kulki pitemmittä puheitta suoraan armoon.

Wasta jälkeen kouluaikani rupesin paremmin tutkimaan Jumalan sanaa ja pyytämään häneltä armoa ja laupeutta kohtaan, jota myös olen saanut kokea, näinä viimeisinä vuosina. Rippikouluni aikana ja rippikoulun jälkeen, Hän on todella hoidellut minua niin suurella rakkaudella ja laupeudella, että en voi niin paljon kiittää kuin tahtoisin Hänen hyvistä töistään.

Tämä on hakupapereiden ja lyhyen elämäkerran ristiriidaton juoni. Hakupapereiden Anna pani luottamuksensa Jumalan hyvyyteen. Naispalvelija halusi palvella Jumalaa sisarena, ei yhden perheen peruspalvelijana.

Ei ole minulla täällä maailmassa mitään kallista joka pidättäisi minua ottamasta tätä, hänen määräämänsä tointa, jota hän rakkaudestaan minulle tarjoaa. Ilo mielellä tahdon hänen avullaan ottaa vastaan kaikki mitä hän tarjoaa, josko ne olisivat sitte suruja tahi iloja.

Annan elämä ja kutsumus on kirjattu ruotsiksi laitoksen sisarkirjaan kohtaan esihistoria seuraavasti:

s. Tohmajärvellä 22/11-76. Isä nahkuri, sittemmin posteljooni. Molemmat vanhemmat elävät. Ylempi kansakoulu Hämeenlinnassa. Taloustoimissa kotona vuoteen 1892. Palveluksessa Eversti Gottlundilla vuoteen -96. Terve paitsi että hänellä on ollut influenssa ja 12 vuoden iässä lavantauti. Kristitty koti. Herännyt konfirmaatioiässä.

¹⁵²Esim. Maria Tolosen emäntä, pankinjohtajan rouva E. Wallenius, oli vuonna 1911 haluton päästämään palvelijaansa. Hän vetosi tämän ei-kehuttavaan terveyteen ja vaikuttimiin. Toinen suosittelija, neiti Jauhiainen, sen sijaan suositteli Mariaa ystävällisenä, iloisena, vaatimattomana ja nöyränä. "Tästäkin nykyisestä paikastaan eivät tahtoisivat häntä pois päästää". (HDL, sisarten hakemuksia, kansio 6.)

Eversti Gottlundin luona kuullut ja lukenut (eversti uskovainen ja lämmennyt kristillisel-
liselle rakkaudentoimelle) diakonissa-asiasta, jopa lehdestämme. S. Elli Sidensnöre¹⁵³
hoitanut yhtä everstin lapsista ja Anna myös siten tullut vaikutetuksi.

Anna pääsi diakonissalaitokselle. Hän oli laitoksen 105. oppilas, mutta seitsemän vuoden päästä vasta
30. diakonissaksi vihittävä koesisar.¹⁵⁴

Sanna - **Haluan päästä oppilaaksi Diakonissa laitokseen**

Sanna Pirilä, talollisen tytär Pohjanmaalta haki diakonissalaitokselle vuonna 1901, viisi vuotta
myöhemmin kuin Anna, vaikka hän oli tätä kymmenen vuotta vanhempi. Ennen varsinaisten
hakupapereiden lähettämistä Sanna toimitti kaksi kirjettä diakonissalaitokselle kuulostellen
mahdollisuuksiaan. Ensimmäisellä kerralla joku muu kirjoitti kirjeen Sannan puolesta:

Ilmajoki 1901

Neiti Snellman!

**Monta vuotta olen halunnut päästä oppilaaksi Diakonissalaitokseen. Waan
en ole uskaltanut pyrkiä kuin en ole käynyt kuin kolme vuotta kansakoulua,
kuusikuukautisen kurssin Ilmajoen kansanopistoa, talouskoulukurssin
Tampereella ja lomakursseilla kesällä 1898.**

**Koulutietoni eivät ehkä vastaa sinne laitokseen pääsön vaatimuksia?
Kasvatuksen olen saanut talonpoikaiskodissani. Pyydän teiltä lähempiä
tietoja, jotka koskevat näitä asioita.**

**Paljonko on oppilasmaksu? Minkälaiset puvut ovat tarpeelliset? Nöyrimmästi
pyydän että antaisitte minullen tarpeelliset tiedot.**

¹⁵³Elli Sidensnöre oli tullut diakonissalaitokselle vuonna 1892 20-vuotiaana. Hän oli Annaa neljä vuotta vanhempi ja
vielä koesisar hoitaessaan everstin lasta. Ellin ja Annan tiet kohtasivat uudestaan Sörnäisten lepra-asyylis sa ja
Oriveden leprasairaalassa. Elli palveli leprasairaalassa johtajatarharjoittelijana vuosina 1902-1906 ja johtajattarena
26.9.1910-27.9.1913. (Sinnemäki 1936, 140 & HDLJ, vihityt diakonissat & Ba 6, lepra-asylen.)

¹⁵⁴Ba1 & HDLJ, vihityt diakonissat.

Seuraavan kirjeen Sanna kirjoitti omakätisesti.

K. Johtajatar! Suokaa anteeksi.

Taasen vaivaan teitä kysymyksillä. Woiko päästä laitokseen kansan nainen jolla ei ole päästö todistusta kansakoulusta eikä osaa kun Suomen kieltä?

Annetaanko laitokselta kohta täysi hoito nimittäin oppilas vuonna? Onko jotain erityisiä hakemus kirjoja tai paperia? jos on pyydän olkaa niin hyvä ja lähettäkää jos mahdollinen on.

Tahtoisin koetta koska en saa tyyrytystä kun yhä haluan sille uralle, että vois in elää Jumalan kunniaksi ja tarvitsevan lähimmäiseni tos i hyöryksi.

Kirjeen ylänurkkaan kirjoitettiin laitoksella: saanut tiedot ym.m. Sanna hankki ripeästi hakemukseen tarvitut papintodistuksen¹⁵⁵ ja lääkärintodistuksen, joka kuului seuraavasti:

Talollisen tytär Ilmajoen pitäjän Peltoniemen kylästä Sanna Pirilä on pyytänyt minulta todistusta terveydestään päästäksensä oppilaaksi diakonissa laitokseen, jonka johdosta toimittamastani tutkimuksesta tuli ilmi, että hänellä on hyvä terveys, vakaa ja virheetön ruumiin rakennus, on rokotettu sekä tarttuma taudeista vapaa, ja todistan tämän sekä ennen tekemälläni lääkärin valalla, että niin totta kuin Jumala minua auttakoon ruumiin ja sielun puolelta.

Ilmajoki 24 p:nä Toukokuuta 1901

L.M. Castren, lääket.lisent. kunnanlääkäri.¹⁵⁶

Sanna lähetti varsinaisen hakemuksensa vasta kesäkuun lopulla. Hakemus oli lyhyt ja kieleltään kömpelö ja virheellinen - mutta yksinkertaisuudessaan voimakas.

¹⁵⁵“Talontytär Susanna Wilhelmina Valentinin tytär Ala-Pirilä synt. 11/8 1866 täällä, kuuluu tähän evankelis-lutherilaiseen seurakuntaan, on rokoitettu, H.p. ehtoollisella käynyt ja nauttii kansalaisluottamusta ja on hyvämaineinen. Hakemusta varten Diakonissa laitokseen todistaa: Ilmajoki 24 p:nä Toukokuuta 1901 Fr. Heikel.”

¹⁵⁶Tämä lääkärintodistus ei riittänyt vaan muiden oppilaiksi päässeiden tavoin Sanna tutkittiin tarkasti vielä diakonissalaitoksella. Diakonissalaitoksen lääkärintarkastuksessa hänen silmänsä todettiin sairaiksi ja niitä hoidettiin sinkkiliuoksella kaksi kuukautta, minkä jälkeen hoito jatkui diakonissalaitoksella. Sanna oli hyvin likinäköinen ja hänellä oli trakooma, mikä kirjattiin jälkikäteen myös hakupapereiden lääkärintodistukseen 3.9.1901. (Ba1.)

K. Diakonissa laitoksen johtaja!

Haluan päästä oppilaaksi Diakonissa laitokseen en kunnian enkä palkan tähden, vaan Kristuksen rakkaus vaali palvelemaan häntä. Paperit ei ole arvokkaat, mutta en ole enempi arvoinenkaan koti töissä elänyt yksinkertaista talonpoikais perhettä apuna vanhemmillani, en voi enempää itsestäni selittää, vaan ehkä rouva Sanni Tallus ja O.W. Tupala, pastori.

Sanna ilmoitti halunsa puutteitaan selittelemättä. Sanna siis puhui omasta paikastaan käsin, ylentämättä tai alentamatta itseään. Toisaalta hänkin, Annan tavoin, toisti diakonissalaitoksen pääsyvaatimuksia. Sanna tiesi käyttökelpoisuutensa diakonissan fyysisesti raskaaseen työhön. Edessä oli kuitenkin kipeä kysymys: kelpaisiko hän kansannaisena, joka oli käynyt vain kolme vuotta kansakoulua? Kelpaisi, joskaan ei suoralta käsin. Diakonissalaitos kehotti Sannaa paikkaamaan koulutietojaan. Hän toi kuitenkin pian ilmi, kuinka vaikea talon tyttären oli istua koulun penkille, varsinkin heinänteon aikaan.

Ilmajoelta 25/7

K. Johtajatar!

Kiitokset mitä surimmat lausun kutsukirjeestä, vaan pyydän anteeksi, kun en ennen ole kirjoittanut. Olen tämän viikon vasta saanut käydä koulua opettajatar Mamberg joka opettaa oli pois etten voinut heti alkaa en tällä viikolla ole kauvas opinnoissa ehtinyt täytyy vähän olla heinäniityllä apuna ja koulullen on kaksi km matkaa olen jokapäivä ollut vähän tulevalla viikolla voin vasta oikeen ottaa koko päivät, kuinka kauvan mun pitää opetella ja jos en ensi kurssin pääse niin millonka tulen pääsemän? Odotan ja koitan valmista minkä ymmärrän ja voin. Its` en tunne viisauttas, järken sit ei tajua; En mäe näe kirkkauttas, silmän kun on sokia. Avaa siis sä Herrani, näkeväksi silmäni!

Sanna lopetti kirjeensä heränneitten virteen ja toi näin hengellisen puolensa esille. Ehkä hän viestitti virren sanoilla myös ruumiillista vaivaansa, voimakasta likinäköisyyttä ja trakoomaa, mikä huomattaisiin diakonissalaitoksen lääkärintarkastuksessa. Mikäli Sannalla todella oli trakooma, oli hän vaarassa sokeutua.

Sannalla oli vahvoja pohjalaisia heränneitä suosittelijoita, jotka vaatimattomuuden retoriikallaan suorastaan työnsivät häntä diakonissalaitokselle. He vakuuttivat, että Sanna oli siististä talonpoikais-

kodista ja kunnollisten vanhempien lapsi. Sanna oli elänyt siveellistä elämää. Sanni Tallus argumentoi Raamatulla:

Sanotaan, Ihminen näkee mitä silmäin edessä on, mutta Jumala katsoo sydämmeen; Mutta Jumalan sana todistaa myös että "Hedelmistä puu tunnetaan". Siis mitä ihmisenä voin arvostella toisen kristillisyyttä, voin sanoa Sanna Pirilän olevan mestarinsa uskollisen seuraajan, puhumattakaan hänen muutenkin nuhteettomasta säädyllisestä ja siivosta elämästään jo ennen heräämistään. Sen takia että hän on tosi uskovainen¹⁵⁷ haluaa hän Diakonissaksi eikä päinvastoin. Hän sanoo että voihan Herraansa palvella muullaisillakin elämän aloilla, mutta tuota haluaan, palvella juuri tuolla alalla, nimittäin tulla Diakonissaksi, tahtoisihan hän kovin halusta perille saattaa. Suokoon Herra sen hänelle. Hän täysin käsittää että Diakonissa toimi vaatii vakavuutta ja uhrausta, mutta rakkaus kalliiseen mestariinsa on tekevä hänelle kaikki mahdolliseksi.

Sanni Tallus vakuutti erityisesti Sannan ruumiillista kestävyyttä, jota tarvittiin uudenaikaisessa diakoniassa.

Niin kutsuttu "Seurakunta Diakonaatti" toimi rupeaa nykyaikana saamaan yhä enemmän kannatusta ja huomiota osakseen. Soveliaampaa henkilöä mainittuun toimeen kun Sanna Pirilä voisi tuskin ajatella. Hän on henkilö joka jo lapsuudesta tottuen tosielämään voisi vaivoja pelkäämättä astua Seurakunta diakonissan paljon vaivaa ja vastusta kysyvään toimeen.

Asia oli diakonissalaitokselle hieman arka ja varsin ajankohtainen. Se oli havahtumassa seurakunnallisen diakonian tarpeisiin. Diakoniatyö Suomessa oli kehittymässä seurakunnalliseksi työmuodoksi, mutta sisarkodin sisaria ei riittänyt seurakuntiin. Silti Sanni Tallus pyysi anteeksi, ”että tätä olen tässä esitellyt ja teitä vaivannut”. Keskeistä vakuuttelussa oli, että Sanna ei tulisi keskeyttämään fyysisten rasitusten vuoksi.

Muuten mitä tulee elämän jokapäiväisyyteen on hän kodissaan saanut oppia ahkeraan työn tekoon eikä turhaan lellittelyyn, joka jo muuten sekin on kasvattanut hänestä kunnan ihmisen, joten käsittääkseni Diakonissa toimen käytöllinen puolikin tapaisi

¹⁵⁷Tosi uskovainen alleviivattuna kuulostaa tässä heränneen kansan käyttämänä oudolta. Sanni Tallus ilmeisesti oletti, että diakonissalaitos odotti herätyskristillistä vakuuttelua. Heränneen kansan usko oli pikemminkin odottavaa, kyselevää ja ikävöivää kuin varmuutta siitä, että oli uskovainen tai uskossa. Ylhäältä tulevia varmuuksia ja kysymyksiä kartettiin. Oikeaksi vastaukseksi uskomisessa riitti selostus haavoista ja tappioista kilvoituksen tiellä. (Elenius 1996, 61.)

hänessä sängen ansiokkaan toimeen panian, johon Kristuksen hengen kautta valistunut mieli toisi valoa ja pehmeyttä.

Lopuksi Sanni Tallus nöyrästi delegoi päätöksen Jumalalle: ”Hän johtakoon asian suosionsa jälkeen”.

Viikkoa myöhemmin pastori O.W. Tupala antoi tarkan selonteon Sannan soveliaisuudesta diakonissaksi. Hän oli saanut Lina Snellmanilta kirjeen, jossa pääsyvaatimuksena esitettiin mm. vilpitön mieli ja nöyrä henki. Ilmajoen kirkkoherra ei tuntenut hyvin Sanni (käytti väärää nimeäkin) Pirilän hengellisyyttä, mutta oli ehtinyt koetella hänen kutsumusmotiivejaan.

Yllä mainittu Sanni Pirilä noin 35 vuotias talollisen tytär on noin kaksi vuotta ollut minulle tunnettu. Olen moniaita kertoja puhellut hänen kanssaan hengellisistä asioista. Olen huomannut, että hänellä on ollut elävä halu olla totinen oksa totisessa viinipuussa. Mutta mikäli tunnen hengen elämää, todellista uskonelämää ei löydy sen perheen jäsenistä ja juuri sitä kohtaa on Sanni Pirilä minulle joskus valitellut. Erään kerran kyselin häneltä onko hän todella ajatellut, mitä Herra vaatii siltä, joka antautuu diakonissana palvelemaan seurakunnan kärsiviä jäseniä, ja miten siinä palveluksessa ei saa muuta palkkaa odottaa ihmisten puolelta kuin sitä mikä Mestarimmeakin osaksi tuli, sain häneltä vastaukseksi, että ulkonaisesti helppoja päiviä hän ei toivo ja palkan maksua ihmisiltä ei odota. Näitä ei hänellä ole tähänkään asti suotu; mutta se olisi jo suuri armopalkka, jos hän saisi ja voisi tehdä jotakin rakkaudesta Häneen, joka rakkauttaan on alkanut hänellekin kirkastaa. Tähän tapaan olen havainnut hänen ajattelevan elämänsä tehtävästä. Olen tosin kysynyt häneltä: luuleeko hän, että tuo mille hän aikoo antautua on juuri se ala mille Herra kutsuu häntä ja hän sanoi rukoilleensa juuri tämän suhteen Jumalan tahdon tapahtumista ensi sijassa. Vaikea on tarkoin toista tuntea. Mutta luulen, että hän on rehellinen Jumalan edessä ja että tuo uskonnollisuus mikä hänellä on, on Jumalan hengen työtä.

Tupala valaisi herännäisyyteen¹⁵⁸ liittyvällä puheella Sannan kutsumustietoisuutta, esimerkiksi armopalkka. Rahapalkkaa Sanna ei osannut vaatia, eikä hän ollut suruton. Hän pyrki kilvoittelemaan hyvää kilvoitusta ja hänen sydämensä ikävöi diakonissan työhön. Koetusaikana nähtäisiin, olisiko Sannassa totisen kristityn ominaisuuksia. ”Jumalan tahto tapahtukoon”, päätti Tupalakin pitkän suosituksensa.

¹⁵⁸Tarkemmin esim. Elenius 1996. Herännäisyys oli kirkollinen kansanliike, joka omalta osaltaan murensi sääty-yhteiskunnan perusteita. Herännäisyyteen liittyviä sanoja ovat esim. alatien kristillisuus, uskon yksinkertaisuus, kyselevä mieli, ikävöinti, kilvoittelu. Suruttomuus on tarkoittanut omatekoiseen jumalisuuteen nojaavaa väärää varmuutta. Suruton kiinnitti mielensä ajallisiin.

Sisarkirjassa¹⁵⁹ Sannan taustaa ja kutsumusta kuvataan ruotsiksi. Sanna oli herännyt jo lapsuudessa ja osoittautunut luottamuksen arvoiseksi kirkollisena, ei hurmahenkisenä naisena.

Isä talonpoika, talollinen. Vanhemmat elävät. Ollut kotona. Lapsesta lähtien osallistunut kaikkiin tilan töihin: navetta, maanviljelys, talous; jonkin verran harjoittanut käsityötä. 3-vuotinen kansakoulukurssi. Harjoitellut kaksi kuukautta Ilmalan vaivaistalossa. 11 kuukautta ollut luottamustehtävä pappilassa. Herääminen lapsuudessa. Kirjoituskoulussa ratkaisevammin Jumalan puoleen. Vapaakirkollisen saarnaajan kosketuksen kautta kiinnittynyt kirkolliseen kristillisyyteen. Kuullut diakonissakodista. Tullut vedetyksi erityisesti lehtemme kautta.

Sanna pääsi Helsingin diakonissalaitokselle syyskuussa 1901. Hän oli juuri täyttänyt 35 vuotta. Sanna oli 161. oppilas ja tulisi olemaan 48. vihitty diakonissa.¹⁶⁰

Matilda - Hartain toivoni on päästä oppilaaksi Diakonissalaitokseen

Matilda Hjon, 27-vuotias kiertokoulun opettaja¹⁶¹ haki diakonissalaitokselle vuonna 1904. Hän kirjoitti hakemuksensa erittäin kauniilla käsialalla ja hänellä oli monia todistuksia.¹⁶²

**K. Johtajatar ja Johtaja
Diakonissalaitoksella
Helsinkissä**

**Hartain toivoni on päästä oppilaaksi Diakonissalaitokseen. Täten pyydän
jättää hakemukseni ja mukaan liitetyt todistukseni suosiolliseen huomioon.**

Karkussa 30 p. Jouluk. 1904

Nöyrimmästi kunnioittaen

osote Heinoo

¹⁵⁹Bal.

¹⁶⁰Bal ja HDLJ, vihityt diakonissat.

¹⁶¹Kiertokoulu syntyi, kun seurakunnat asettivat kiertäviä opettajia lukkarien avuksi 1700-luvulla. Kansakouluasetuksessa (1866) erotettiin kirkko ja koulu hallinnollisesti toisistaan ja kansanopetus irtaantui kirkon välittömästä valvonnasta. Kuitenkin alkuopetus jäi edelleen kirkon vastuulle, lähinnä kiertokoulujen muodossa. Kiertokoulujärjestelmä toimi vielä 1900-luvulla. (Vapaavuori 1997, 159-60.)

¹⁶²Erinomainen todistus ylemmästä kansakoulusta, todistus Sammaljoen Valolan koululta kesällä 1897 pidetystä seminaariin valmistavasta kurssista, todistus 1898 Sammaljoen seminaariin valmistavasta koulusta, päästötodistus Hämeenlinnan kiertokouluopettaja-seminaarista toukokuulta 1899 sekä työtodistus nelivuotisesta työrupeamasta kiertokoulunopettajattarena Artjärven seurakunnassa. (SKY.)

Pitkässä jälkiosassa Matilda perusteli toivettaan, ei kutsumustaan. Päinvastoin kuin Anna ja Sanna, Matilda ei ilmaissut saaneensa kutsumusta Jumalalta. Itse asiassa hän oli vuosikausia koetellut ajatusta diakonissan kutsumuksesta.

Edellä lausuttu toivomukseni ei de minulla mikään hetken mielijohde vaan kauvan harkitun ajatuksen tulos. En kuitenkaan voi sanoa, että minulla olisi joku voimakas kutsumus siihen toimeen mutta salainen sydämeni toivo, joka jo vuosikausia on ollut vireellä huolimatta vakavista syistä kelvollisuudestani ja sopivaisuudestani, joita on esille tuotu estämään minua ottamasta ratkaisevaa askelta. Kovalla koetuksella on ollut salainen sydämeni toivo. En ole kelvollinen, en kyllin vakava, uskoni on puutteellinen, rakkauteni Jumalaan ja lähimmäiseeni ei kyllin voimakas kestäämään kieltäymyksiä j.n.e. Ne ovat painavia vastalauseita omissa ajatuksissani ja usein ulkoapäinkin, mutta siitä huolimatta rohkenen viimeinkin esittää Teille toivomukseni.

Matilda rohkeni vain toivoa. Hän ei voinut innolla tai edes tynesti vain antautua. Oman tahdon luovuttaminen oli Matildalle ilmeisen vaikeaa mutta se sisältyi uuteen uramahdollisuuteen.

Tunnen laitoksen vaatimuksia ja niitä kieltäymyksiä, joita saa asettaa luonnolliselle ihmiselle, jos en kokonaan niin kuitenkin osaksi.¹⁶³ Tiedän olevani heikko niihin itsessäni, mutta uskon, että Hän joka on minussa herättänyt ja elossa pitänyt toivon sinne tekee työtä minussa, auttaa vahvistaa, täyttää puutteitani.

Päätöksen teko on ollut vaikea. Olen rukoillut Herralta vastausta kysymykseeni onko se kutsumukseni, mutta en tiedä saaneeni - Vastausta Laitokselta pidän vastauksena ylhäältä.

Matilda ei kirjoittanut katsausta entisestä elämästään eikä hän kertonut heräämiskokemuksestaan. Suhde Jeesukseen jäi siten kertomatta. Hakupapereista ei myöskään käy ilmi, mitä Matilda oli tehnyt yli vuoden ennen hakemistaan diakonissalaitokselle. Sisarkirjan¹⁶⁴ mukaan hän oli auttanut vanhaa

¹⁶³Matilda tarkoitti ilmeisesti sitä, että hän oli ollut kolmisen vuotta aikaisemmin sisarensa Sandran oppilasvuonna viikon tutustumassa sisarkodissa. Sisarkirjan (Ba1) mukaan hän oli siitä lähtien ajatellut itsekin tulla. Matilda uskoi tullessa vedetyksi diakonissan työhön jo ennen Sandraa.

¹⁶⁴Ba1.

kansakoulun opettajatar ja asunut kotona leskeksi jääneen äitinsä kanssa. Tietoja on kirjattu myös isästä, joka oli ollut sotilas, harjoittanut kruununpuustellissa maanviljelyä ja kuollut vuonna 1890.¹⁶⁵

Matildalla oli kaksi miessuosittelijaa, paikallinen kirkkoherra ja kunnallislautakunnan esimies. Kumpikaan heistä ei tuntenut Matildan suhdetta Jumalaan. Emil Bergroth vastasi virkaveljelleen Artur Palmrothille hieman kylmäkiskoisesti ja jarrutellen:

Kirjeenne johdosta, koskeva Olga Hjon, saan kunnian ilmoittaa. Kun v. 1896 muutin Karkkuun, oli Olga Hjon kiertokoulun opettajana täällä. Sitte erosi hän omasta pyynnöstään toimestaan, meni kiertokoulunopettajaseminaariin Hämeenlinnaan, on sitte ollut opettajana, mutta erosi taas ja on nyt ollut kotona. Mitään elävämpää suhdetta Jumalaan en huomannut hänessä, vaikka oli uskonelämässään nuhteeton, enkä luule, että tuttavapiirinsäkään olisi pitänyt häntä vakavana kristittynä. Luonteeltaan on hän hiljainen; lahjat lienevät hyvät. En ole huomannut hänessä harrastusta Jumalan valtakunnan työhön, mutta luulen hänen luonteensa olevan nöyrän ja palvelevaisen. Nykyään näyttää hänessä tapahtuneen muutos ja jos hän pysyy siinä mielessä, jossa nyt on, pidän häntä soveliaana diakonissaksi. Ehkäpä olisi hänelle hyväksi, jos vielä vähän aikaa saisi miettiä ja vakaantua päätöksessään? Kun vasta hiljattain kuulin hänen aikovan diakonissaksi, enkä ole ollut tilaisuudessa puhutella häntä muuten kuin yhden ainoan kerran sen jälkeen, on minun mahdotonta antaa varmaa lausuntoa hänen sopivaisuudestaan diakonissaksi.

Vihjeenä oli, että Matilda on epävakainen ja tyytymätön oloihinsa. Seuraavana päivänä 8.1.1905 Taavi Ylöstalo ilmoitti lähes yhtä epävarmasti:

Arvoisan kirjeenne johdosta, voin ilmoittaa seuraavaa. Opettajatar Olga Hjon, joka puolitoista vuotta sitten on ollut useamman vuoden Artjärven seurakunnan kiertokoulun opettajana, ja sen mukaan kuin häntä tunnen, on hän osoittanut harrastusta Jumalan valtakunnan asioissa, sekä nöyryyttä ja uskollisuutta tehtävissään (hänen ristillistä vakaumustaan en likemmin tunne) Luonteensa ja lahjansa ovat sangen hyvät, ja jos hän on kasvanut vielä armosta niin pidän hänen hyvin sopivana Evankelis-luterilaisen Diakonaattilaitoksen jäseneksi.

Kunnioituksella

Taavi Ylöstalo

¹⁶⁵Matilda oli tällöin ollut 13-vuotias. Perheessä oli Sandran lisäksi kaksi vanhempaa sisarta, Alfhilda Olivia ja Iida Emilia. Ensin mainittu avioitui ja sai viisi eloonjäänyttä lasta. Myös Iida Emilia avioitui ja sai neljä eloonjäänyttä lasta. Äiti Henriika Mikontytär kuoli vuonna 1920, 59-vuotiaana. Isä Frans Fabian John eli 44 vuotta. Hän oli sotilasuralla vuoteen 1868 kouluttaen aliupseereita. Isän kuoltua puustellin vuokraoikeus myytiin ja mökin pitäjäksi tulivat äiti, Sandra ja Matilda. Mökki oli Sandran (k. 1952) nimissä, joka puolestaan testamenttasi sen Matildalle. (SKY.)

Matilda ei päässyt diakonissalaitokselle. Artur Palmroth lähetti hänelle kirjeen kehoittaen häntä odottamaan ja uudistamaan pyyntönsä puolen vuoden päästä - mikäli hän pysyisi entisessä päätöksessään. Matildan kutsumusta siis koeteltiin. Tahtoiko hän todella antautua diakonissatyöhön? Muutaman kuukauden päästä Matilda tunnusti:

En voi olla sanomatta, että olen tällä ajalla horjunut ja monta kertaa koettanut kuolettaa halua tulla Diakonissalaitokseen. Mutta, siitä huolimatta olen lopultakin lähtökohdassa ja uudistan täten pyyntöni päästä oppilaaksi Diakonissalaitokseen. Itse en voi muuta sanoa kuin, että minulla on tahtoa, senkään lujudesta en voi kerskata, ja halu saada koettaa.

Epävarmuutensa Matilda käänsi nyt edukseen – tai hän oli kasvanut puolessa vuodessa huimaa vauhtia armossa. Hän pohjusti kaipauksensa ja uratoiveensa yhdellä raamatunlauseella. **Ylen lupaavalta kaikuu minulle Ylhäältä: "Minä olen heikoissa väkevä".**

Sisarkirjaan¹⁶⁶ kommentoitiin Matildan hengellisyydestä ruotsiksi: Äiti yrittänyt johtaa lapsensa Jumalan luo, ei tiedä tarkkaa heräämistään, rakastaa Jumalan sanaa. Matilda pääsi diakonissalaitokselle syyskuussa 1905. Hän oli 222. oppilas ja tulisi olemaan 73. vihitty diakonissa.¹⁶⁷

Anna Pauliina - **En käsittänyt mistä se johtui**

21-vuotias ompelijatar Anna Pauliina Hynninen haki Helsingin diakonissalaitokselle lokakuussa 1902. Hän oli heräämisen tilassa ja etsi hengellistä yhteisöä. Anna Pauliina halusi jättää maailman. Hän oli käynyt pastori Palmrothin kanssa kirjeenvaihtoa ja tullut vaikutetuksi: **Olen saanut enemmän ja enemmän halua Diakonissatyöhön pastorin minulle lähettämästä kirjeestä.** Annan tavoin hänen kutsumushalussaan oli kaipausta päästä kristittyjen naisten yhteisöön.

Sentähden tahtoisin tulla Helsingin Diakonissa laitokseen täällä kun on kotini ja tuttavani jotka voisivat tulla kiusaukseksi¹⁶⁸ minulle, aikomukseni olisi luopua kaikesta joka minua estäisi toimessani, luulen pian kuitenkin ikävänkin haihtuvan kun tulisin niin kauaksi, siellä kun minulla ei olisi tuttavita joita

¹⁶⁶Ba1.

¹⁶⁷Ba1 & HDLJ, vihityt diakonissat.

¹⁶⁸Eeva Liisa Hyytisen tutkimuksesta (1995) käy ilmi vanhoillislestadiolaisten naisten voimakas tarve sitoutua samalla tavalla uskovien yhteisöön, jotta he itse pysyisivät uskovina. Uskomisen kiinteässä yhteisössä ei ole yksityisasiä. Naisten tarinan pääjuoni on yhteisösidonnainen uskonnollisuus.

mieleni tekisi tavata, voisin pianikin perehtyä uusiin olosuhteisiin. Mitä odotan saavani Diakonissalaitokselta?

Minun toivomukseni olisi sen vähän ajan joka meillä on oltava täällä muukalaisuuden maassa saada olla Jeesuksen palvelia ja kuinka onnellista sen vähän verrattuna Jeesuksen rakkauteen saada kieltäytyä maailman iloista ja nautinnoista ja antaa itsensä kokonaan Hänen palvelukseensa. Vielä pyytäisin mainita ettei pastori ajattele tämän johtuneen mieleeni nyt vasta, pitemmän ajan olen harkinnut ennenkuin rohkenin ruveta kirjoittamaan sinne.

Anna Pauliinaa näytti vetävän puoleensa sisaryhteisö luostarina, eikä niinkään yhteisönä, joka palveli maailmaa ja korosti protestanttista palveluoppiaan. Toisaalta Anna Pauliina tiesi sisarkutsumuksen realiteetit, sillä Matildan tavoin hänkin kamppaili ankaran kutsumuksen edessä. Kahdesta äänestä voimakkaampi oli noussut Raamatusta ja voimaannutti Anna Pauliinaa diakonissan kutsumukseen: **Ja hän sanoi minulle: ”Tyydy minun armoonni sillä minun voimani on heikoissa väkevää.” Nuo sanat jo antoivat minulle tarpeeksi lohdutusta ja vakuutusta että se on Herran tahto ja Hän on sen työn minulle määrännyt.**

Heikkouspuheeseen vetoamisesta huolimatta Anna Pauliina ei vielä päässyt diakonissalaitokselle. Hän oli liian äsken kääntynyt. Heräämisen kestävyyttä ja kutsumushalun voimakkuuta koeteltiin talven yli. Sinä aikana Anna Pauliinaa tutustutettiin diakonissan työn realiteetteihin. Pielisjärvellä lastenkodissa hän tunnisti vajavaisuutensa palvelukykyjensä suhteen.

Paljo hyvää me olemme saaneet täällä hyviltä ihmisiltä. Se tekee niin syvän vaikutuksen kun näkee miten ihmiset oikeen sydämestään tahtoisivat tehdä hyvää meille, se nöyryyttää myös samalla kun ei itse juuri kykene mitään kenenkään hyväksi tekemään.¹⁶⁹

Seuraavan vuoden toukokuussa 1903 Anna Pauliina lähetti hakemuksensa liitteineen. Elämäkerrassaan hän kertoi syntyneensä Viipurissa, jossa hänen isänsä oli rautateiden toimessa. Anna Pauliina oli käynyt Viipurin kaupungin kansakoulun, jonka jälkeen hän oli mennyt ompeluoppiin. Sitä hän oli käynyt kaksi vuotta. Rippikoulun Anna Pauliina oli käynyt 15-vuotiaana, tulematta herätykseen.

¹⁶⁹Pastorille 9.3. 1903, kirje hakupapereiden joukossa.

Sitten aloin niinkuin toisetkin samanikäiset toverini, etsiä tyydytystä maailman iloista ja riemuista, kuitenkin löytämättä koskaan todellista rauhaa omalle tunnolleni.

Wuosi takaperin aloin tuntea halua diakonissaksi, en käsittänyt mistä se johtui, sillä en silloin vielä tuntenut Herraa Jeesusta, en tohtinut tovereilleni sanoa aikomustani vaan yhä enemmän aloin heistä vieraantua sillä tunsin selvästi ettei minun paikkani ollut siellä. Siihen aikaan tuli eräs lapsuuteni toveri käsittämään autuutensa asian (hän on sairaanhoitajatar).

Kerroin hänelle haluni ja ajatukseni, voisiko minusta koskaan tulla Diakonissa, minusta joka niin vähän Herraa rakastan, enkä tunne haluakaan.

Niin heikko kun rukoukseni on ollutkin, olen saanut vastauksen siihen, olen saanut halua ylhäältä toimia ja olla Jeesuksen opetuslapsi niinkauan kuin Hän suo minun vaeltaa täällä murheiden laaksossa, itsessäni olen heikko ja kelvoton, vaan onhan Hän itse meidän käskenyt hädässä avuksi huutamaan ja luvannut meitä kuulla.

Anna Pauliina kertoi heräämis- ja kutsumistarinaan. Selkoa tunteisiinsa hän oli saanut toiselta naiselta. Kutsumusta oli silti vaikea pukea sanoiksi. Toisaalta siihen liittyi oma halu, toisaalta halun vahvistuminen itsen ulkopuolelta. Diakonissan tehtävä tuntui mahdottomalta, mutta Kristuksen seuraaminen näytti tekevän sen mahdolliseksi.

Suosittelija Hilda Helenius (Eklund) vahvisti lyhyellä kirjeellä Anna Pauliinan soveltuvuuden. Anna Pauliinalla oli kristillinen mielenlaatu, hän oli nöyrä, kärsivällinen, vakava, käsitti helposti ja oli uhrautuvainen. ”Hänen taipumuksensa näyttää viittaavan sairaanhoitajan kutsumukseen sillä hän enimmäkseen viettää sunnuntainsa paikallisessa sairaalassa.”

Viipurin kansakoulun johtajan Klara Arppen suositus oli epävarmempi. Hän ilmoitti, ettei tuntenut entisen oppilaansa myöhempiä kehitystä, ei siten heräämistäkään. Kansakouluaikana Anna Pauliina oli ollut muiden 10-13-vuotiaiden kaltainen oppilas, ”toisinaan hyvin kiltti ja ahkera, toisinaan taas vähemmän huolellinen”.

Minun käsitykseni mukaan hänellä silloin oli jokseenkin vaihteleva luonne, mutta paljo voi muuttua 10 vuodessa, varsinkin jos rupeaa elämää käsittämään vakavammalta kannalta. Soisin hänen olevan tosikristityn, sopivan palvelemaan kärsiviä kanssaihmisiiä.

Arvostelu ei sulkenut Anna Pauliinalta uutta uraa. Häntähän oli jo koeteltu. Anna Pauliina pääsi oppilaaksi samana syksynä (1903) alkavalle kurssille. Hän oli 189. oppilas ja tulisi olemaan 62. vihitty diakonissa.¹⁷⁰

Kutsumus naisissa

Toivoen, että halunne päästä diakonissalaitokseen on Jumalan Hengen vaikuttama, olemme päättäneet ottaa teitä oppilaaksi. Jos tuuma tänne tulosta on lähtöisin muista vaikuttimista kuin Jumalan Hengestä, niin tulette pian huomaamaan pettyneenne toiveissanne, sillä diakonissan kutsumuksena on antautua kärsiviä palvelemaan. Mutta siinä ei voi ajatella ja etsiä omaa mukavuuttaan, etuaan tai nautintoaan tai muuta mitä ihmisen luonnollinen mieli etsii. Ainoastaan se voi oikein palvella, joka löytää ilonsa siitä, että saa tuottaa toiselle iloa ja apua, ja on sen tähden valmis luopumaan omista eduistaan.¹⁷¹

Diakonissalaitoksen johtajan vastauksessa eräälle hakijalle vuonna 1918 näkyy kiristävä Jumalan henki-politiikka. Feministisestä näkökulmasta katsoen tulevien palvelussisarten haluihin ja mieliin oltiin istuttamassa helppoa syylistymistä ja puoliensa pitämättömyyttä. Diakonissalaitos halusi vahvan heikon naisen, ei heikkoa vahvaa naista.

Kutsumuksensa oivaltaminen riippui siitä, mihin saattoi tulla kutsutuksi. Kuten Mimmi Bergh (1889, 66) asian ilmaisi: ”Ken on naista kutsunut? Ja mihin? Tähän pitäisi omantunnon antaa vastaus. Meidän täytyy päästä käsittämään todellisen naisen ikävöimistä maallisen kutsumuksensa perille.” Naisen mahdollisuudet saada koulutusta olivat vielä 1800-1900-lukujen vaihteessa vähäiset. Aikakauden tyypillisin kodin ulkopuolella ansiotyössä käyvä nainen oli palvelijatar.

Konkreettiselle naiselle diakonissalaitokselle hakemisessa oli kyse oman paikan löytämisestä maailmassa, Berghin sanoin: ”kullekin taipumisensa mukaan” (s. 79). Laitoksen näkökulmasta katsottuna kutsumuksessa oli arvojärjestykset: luokkaehdot, kieliehdot, koulutusehdot, heräämis-

¹⁷⁰Ba1 & HDLJ, vihityt diakonissat.

¹⁷¹Edvin Wirénin vastaus Ida Koskiselle 1.2.1918 (HDLJ, Edvin Wirénin saamat kirjeet).

prosessiehdot, terveysehdot ja sukulaisuusehdot. Kolmea ensin mainittua heikensi se, että diakonissalaitoksella oli kova puute hakijoista. Niinpä Annalla, Sannalla, Matildalla ja Anna Pauliinalla oli, toisistaan erilaisilla avuillaan, mahdollisuus päästä diakonissalaitokselle.

Ratkaisevaa diakonissalaitoksen portin avautumisessa oli tarina hakijan hengellisestä heräämisestä. Siihen liittyvän kutsumushalun oli näyttäydettävä voimakkaana, mutta kaipauksensa oli esitettävä rauhallisesti.¹⁷² Kysymys oli silti tunteesta ja intohimosta, halusta omistautua täydellisesti. Tyytyväisen hakijan oli oltava tyytymätön johonkin elämässään ja kerrottava se hengellisin sanakäantein, toisin sanoen mitätöitävä omaa tahtoaan ja vakuuteltava omaa kelvottomuuttaan, mutta tietäen, että oli Jumalan valitsema.

Ensi lukemalla hakukirjeistä tulee esille se, millaisia mielikuvia naisilla odotettiin olevan diakonissan kutsumuksesta ja Jumalan tuntemisesta. Toistamalla hakuetoja Sanna ja Anna eivät puhuneet vain itsestään vaan myös oman aikansa kutsumuksesta. Matilda teki saman kyseenalaistamalla varovasti koko kutsumuksen. Hän ei yksinkertaisesti voinut ensimmäisellä hakukerrallaan tunnustaa naispalvelijan työtä muistuttavaa palvelustyötä parhaana vaihtoehtona itselleen. Muutkin naiset puhuivat myös omasta puolestaan. Kaikki tiesivät olevansa erottautumassa uskonnolliseen käyttöön.

Palvelija-Annasta nousi ihanteellinen taipuisuus diakonissan kutsumukselle. Oman sisaren, Marian pettymys ei ollut lannistanut häntä. Annan hakemus on kyllästetty kiitollisuudella, nöyryydellä ja kutsumustietoisuudella. Taustaehdotkin täytyivät. Annan lapsuudenkoti oli ollut kristillinen, hän oli käynyt kansakoulun kokonaan läpi, oli herännyt ajoissa eli rippikouluikässä, oli terve ja hänellä oli suosiolliset suosittelijat. Anna oli myös hengellisesti vakuuttava. Suhde Jeesukseen toi auktoriteettia ja kertoo pääsystä uskonnolliseen tietoon.¹⁷³ Diakonissalaitoksella tuskin ruvettiin epäilemään Annan uskonnollista kaipausta siltä kannalta, että hän sen avulla oli myös laajentamassa elämänsäpiiriään ja nousemassa ylöspäin. Annalle sisarkoti lupasi tasa-arvoisuutta. Kukaan siellä ei palveluttaisi itseään palkkaväellä. Sopivasti Anna oli palvelupaikassaan vedetty sivistyksen pariin. Hän oli tutustunut sisar Elliin, joka houkutteli häntä hengelliseen naisyhteisöön. Anna tunsikin voimakasta henkilökohtaista vetoa eikä voinut pidätellä itseään. Sannan tavoin Anna vetosi siihen, että Kristuksen rakkaus kehoitti häntä ottamaan diakonissan toimen vastaan. Hagiografisesta näkökulmasta katsoen nämä naiset tunsivat olevansa kutsuttuja luottamaan Jumalaan.

¹⁷²Ks. Kena 2000, 136-37. Diakonissan kutsumus oli lähellä naisen lähetyskutsumusta. Oikea Jumalan antama lähetyskutsu ei ollut tunnehuumausta vaan se oli kestävä, raitista ja yksinkertaista, evankeliumin julistamiseen keskittyvää.

¹⁷³Joensuulaisen piirilääkärin tytär Emilia Hällström mainitsee kirjeessään 1896 keskusteluistaan perheensä palvelijan Annan kanssa. Tämä oli edennyt Emiliaa huomattavasti pidemmälle hengellisissä kokemuksissa. (Ollila 2000, 116.)

Opettajatar-Matilda kamppaili halunsa kanssa. Hän ei ollut luonnostaan hiljainen ja nöyrä eikä sääntöihin alistuva. Matilda ei myöskään kertonut avomielisesti suhteestaan Jeesukseen, mikä oli vahva miinus diakonissalaitoksen herätyskristillisessä ilmapiirissä. Ehkä Matildan persoonaan ei vain kuulunut sisäsyntyisen halun sensuelli esiinnotto, kun hän kyseli Jumalan tahtoa elämässään. Mutta suositelijatkin jossittelivat. Karkun kirkkoherra kirjoitti jopa Matildan tuttavapiirin nimissä, ettei tämä ollut vakava kristitty vaikka olikin nuhteeton. Se, että kirkkoherra ei tuntenut Matildan suhdetta Jumalaan, saattaa pikemminkin kertoa siitä, ettei hän itse omilla saarnoillaan tyydyttänyt Matildan hengellisiä tarpeita. Jostakin syystä Matilda ei pyytänyt suositusta paikalliselta kansakoulun opettajalta. Ehkä siksi, että hän ei halunnut enää palvella koululaitosta. Matilda etsi väylää toisenlaiseen yhteiskunnalliseen työhön. Matildan halua koeteltiin silti vain muutama kuukausi. Hänkin pääsi sisarkotiin, kun hän oli ensin ilmoittanut, ettei kyennyt kuolettamaan haluaan tulla. Matilda hyväksyi lahjojensa toteutumisväylän juuri diakonissalaitoksen kautta. Diakonissalaitos puolestaan tarvitsi päteviä, pystyviä naisia, ja Matildasta heijastui tarvittavaa älykkyyttä, kunnianhimoa ja myös nöyryyttä. Jumalan tahdoksi nähtiin, että Matildakin tulisi. Matildan koulutustausta lupasi menestystä diakonissalaitokselle.

Ompelija-Anna Pauliina puolestaan oli herätyskristillisesti herännyt mutta vasta äskettäin. Diakonissalaitoksen näkökulmasta hän halusi liian nopeasti ja kiihkeästi jättää maailman. Anna Pauliinan mieli oli uppoutumassa tuonpuoleiseen. Hänen oli odotettava vuosi, kunnes hänen intonsa muuttui rauhallisemmaksi kutsumukseksi.

Talontytär-Sanna oli heikon koulusivistyksensä ja ikänsä puolesta lähes menettämässä mahdollisuutensa uuteen uraan. Sanna oli Matildan tavoin viivytellyt hakemistaan. Hänen kelvottomuuspuheestaan kuului hengen paloa, joka etsii kanavaa hyödyttää lähimmäistä ja isänmaata, ei vain kotitilaa ja sisaruksia. Sannan valttikorttina oli hänen käyttöarvonsa diakonissalaitoksen avartuessa kohti avodiakoniaa.

Eksplisiittisesti kutsumus Annassa, Sannassa, Matildassa ja Anna Pauliinassa liittyi Jumalan kaipuuseen, Jumalalle omistautumiseen ja Jumalan tahdossa¹⁷⁴ pysymiseen. Suhteessa Jumalaan kutsuttuna oleminen lupasi aivan muuta kuin painavaa iestä ja raatamista. Itse asiassa antautuminen lupasi uhrautumisen vastakohtaa, kevyttä iestä. Nimimerkki A.M. kertoi Betania-lehdessä vuonna 1920, miksi hän oli aikoinaan hakenut diakonissalaitokselle: ”Toivoin siellä pääseväni lähemmäksi Häntä, jolla on tuo sovelias ies ja joka keventää kuormamme ja ne, mitä toisten puolesta

¹⁷⁴Vrt. karjakko Ida Laurila, joka sai kutsumuksen vuonna 1925: ”Herra sano minulle, että sun täytyy ihmisten hoitajaksi lähtee...Ja minä sanoin isännälle, etten minä enään tuu teille karjakoksi, että minä menen vallan toiseen ammattiin, otan kaikki tavaranani teiltä pois. Isäntä sano, että tietysti sinä menet sinne, minkä kutsumus on. Ei se ollenkaan vastaan pannu. Sillon minä lähdin sitte Diakonissalaitokseen” (Haastattelu 17.12.1996).

kannamme”.¹⁷⁵ Kutsumuksen syvin perusta ei ollut palveleminen. Tämä kuultaa, joskin vain himmeästi, Annan, Sannan, Matildan ja Anna Pauliinan hakemuksista.

Ongelma oli tarjolla olevan konkreettisen kutsumuksen ankaruus, se mahdoton asento, johon hakijan oli asettauduttava armonsisarena. Varsinkin rehellisesti epäilevää Matilda pelotti lihallistaa diakonissan työtä omassa ruumiissaan. Matilda ja Anna Pauliina, joilla ei ollut vakuuttavia suosituksia vetosivat Raamattuun ja siinä heikkouspuheeseen 2. korinttolaiskirjeessä (12:9-10): "Minun armossani on sinulle kyllin, sillä minun voimani tulee täydelliseksi heikkoudessa... sillä kun olen heikko, silloin olen väkevä." Naiset perustelivat kutsumustaan sillä, että Jumalan voima valitsi heikot eli juuri heidät, heikot naiset. Itseensä ei tarvinnutkaan uskoa. En ole mitään-puhe reflektoi heikkoutta mutta ei kuitenkaan passiivista heikkoutta vaan voimaantumista heikkoudessa.¹⁷⁶ Heikkouspuhe reflektoi myös resistanssia ja kertoo siitä, millaiseen paikkaan herännyttä naista oltiin pakottamassa: vaatimattomuuden ja urheuden ristivetoon. Jo hakuvaiheessa, suhteessa organisaatioon, naisten oli taisteltava tilasta olla vain ihmisiä, vajavaisia, ei täydellisiä voimanasia.

Myös maailma oli ratkaisemassa naisten hakemisen ja pääsemisen diakonissalaitokselle. Ratkaisevaa hakemiselle oli se, että naiset päästettiin lähtemään kotoaan ja maallisista työpaikoistaan. Vanhemmat, ja Annalla myös työnantaja, sunasivat heidän ratkaisujaan. Sisarkirjaan merkittiin Annan kohdalle ”kristitty koti”, Matildan kohdalle ”äiti tosikristitty”, Sannan kohdalle ”herännyt lapsuudessa”. Anna Pauliinan vanhemmat antoivat lupansa todistajan allekirjoituksella: ”Tyttäreemme Anna Hynnisen hakemukseen päästä oppilaaksi Helsingin Diakonissalaitokseen annamme me vanhemmat täydellisen suostumuksemme”. Näiltä naisilta ei siten odotettu kotityttären osaa, vaan he saattoivat pyrkiä toisenlaisiin tehtäviin. Annan kotona oli pienempiä sisaruksia. Matilda oli nuorin neljästä tyttärestä mutta hänen isänsä oli jo kuollut. Hurskas äiti antoi mieluusti kaksi tyttäristään diakonissoiksi ja sai toisen heistä viimeiseksi elinvuodekseen hoitajakseen.

Mutta työnnettiinkö naisia maailmalle? Olivatko he peräti vanhempiensa rasituksena? Anna tuli palveluspaikastaan, muut tulivat kotoaan. Sanna tunsu työntöä kotoa hengenyhteyden puuttumisen vuoksi. Maallisessa mielessä häntä ei työnnetty. Vai työnnettiinkö sittenkin? Lähteminen 34-vuotiaana avioliiton kautta talon emännäksi olisi ollut epätodennäköistä. Sanna oli tehnyt kaikkia tilan töitä ja joutui alipainoisuutensa vuoksi diakonissalaitoksen lääkärintarkastuksessa vakuuttamaan ruumiinsa

¹⁷⁵ ”Sillä minun ikeeni on hyväksi terveydelle - ei kova, terävä eikä pakottava, vaan sopiva, laupias ja miellyttävä; ja minun kuormani on kevyt ja helppo kantaa” - Jeesus, Matteus 11:30).

¹⁷⁶ Women's Bible Commentaryn mukaan Paavali kerskasi kyseisessä kirjeessään korinttolaisille heikkoudesta keinona puolustautua voima-apostolien syytöksiä vastaan. Nämä syyttivät Paavalia mm. siitä, että hän oli persoonana heikko vaikka hänen kirjeensä olivatkin rohkeita. Hän ei tehnyt tarpeeksi ihmeitä ja tuottanut merkkejä. Paavali kieltäytyi pyytämästä anteeksi näitä "heikkouksia" perustellen että niiden kautta Jumalan voima tuli täydellisemmin paljastetuksi. Paavalin kaksiselitteeseen ristin teologiaan liittyy tyytyväisyys ja voima heikkoudessa. Kilpailijoiden syytökset heikkoudesta hän hyväksyi purevalla ironialla, koska juuri ne paljastivat totuutta Jumalasta. (Bassler 1992, 330-32.)

voimia: ”Laiha mutta terve. Sanoo jaksavansa tehdä raskasta työtä”.¹⁷⁷ Kaksi Sannan sisaruksista oli menossa naimisiin.¹⁷⁸ Todennäköisesti Sannan kohtalona olisi ollut palvella nuorempia sisaruksiaan. Koti­tilalla Sannaa odotti piian paikka.

Työntöä maailmalle oli Matildallakin. Hän etsi uutta tehtävää opettajan työn tilalle ja vaihtoehtoja oli vähän. Hänen sisarensa Sandra oli juuri aloittanut työnsä Turun Kaupunkilähet­yksen diakonissana¹⁷⁹ ja tämä mahdollisuus lienee elähdyttänyt Matildan halun päästä diakonissalaitokselle. Anna Pauliina oli luultavasti kyllästynyt ompelijan toimeen, sillä niin voimakkaan innostuksen uusi vaihtoehto sai hänessä liikkeelle. Uskonnollinen herääminen saattoi olla suora reaktio aiempaa elämää kohtaan. Anna Pauliina halusi uuden elämän.

Kumpi naisissa sitten oli ensin, maallinen vai hengellinen ratkaisu? Se mikä minulle tämän päivän näkökulmasta näyttää maalliselta - elämälle turvaa, uusi ammatti, köyhyyden vastustaminen, väylä yhteiskunnalliseen toimintaan, urakin - saattoikin naisille olla hengellistä hyvän osan valintaa eli täyttymys, sisaryhteys, omiensa joukkoon pääsy. Samoin se, mikä minulle näyttää hengelliseltä - hehkuva innostus, nunnahakuisuus, taistelu yksilöllisyytensä puolesta - voikin naisille olla ruumiillista hyvän osan valintaa eli poliittinen selibaatti, moraalinen hyvinvointi, siveellinen rikastuminen. Jos kyseisten naisten sisarkotipyrkimysten taustalla oli Jumalan tahdon tavoittelu eikä turvatomuuden pelko tai paremman elämän tavoittelu, niin oliko kyse enemmän hengellisestä vai maallisesta ratkaisusta? Mikä lopulta on hengellistä? Onko hengellistä vain se, mille on annettu hengellinen selitys?

¹⁷⁷Tieto hakupapereiden joukossa.

¹⁷⁸Bal.

¹⁷⁹Bal.

SISARKASVATUKSESSA JA DIAKONISSAURALLA

Millaista oli palvelella sisaren puvussa? Miten sisar saavutti oman paikkansa sisarkodissa? Pysähdyn tässä luvussa, matkalla leprasairaalaan katsomaan, mitä kahdelle sisarelle, Annalle ja Matildalle kuului 1900-luvun alussa, ennen heidän saapumistaan Orivedelle. Annan kanssa liikun koesisaren tilassa diakonissakasvatuksessa ja uskon ristiriidoissa. Matildan perässä kuljen sisaren tietä kohti johtotehtäviä.

Anna – palvelijasta diakonissaksi

Anna tuli diakonissalaitokselle syyskuussa 1896, kuukautta vaille 20-vuotiaana. Muiden oppilaiden tavoin hän siivosi ja auttoi ompeluhuoneessa ensimmäisen syksynsä. Sen jälkeen Anna pääsi sairaanhoidon apulaiseksi osastoille. Vuoden päästä Annasta tuli koesisar ja hän sai valita itselleen lauseen Raamatusta.¹⁸⁰ Valinta oli psalmista 123 jae 2:

Katso niin kuin palvelijain silmät katsovat heidän isäntänsä käsiin, ja niin kuin palvelijattaren silmät katsovat hänen emäntänsä käsiin, niin meidän silmämme katsovat Herran, meidän Jumalamme puoleen, kunnes hän armahtaa meitä.

Kenties Anna yritti kyseisellä raamatunjakeella kertoa, mikä oli hänen osansa uskon ja kutsumuksen välisessä suhteessa. ”Hänen määräämänsä toimi” oli törmännyt diakonissoihin kiinnitettyihin odotuksiin. Diakonissalaitoksella oltiin avaamassa uutta sairaalaa (Nya Huset). Se oli Euroopan parhaimpiin kuuluva, kerrottiin sanomalehdessä. Mitä taidokkain tekniikka yhdistyi hellään huolenpitoon (Wirén 1942, 345).

Mutta sairaalassa oli liian vähän sisaria (Wirén 1927, 184). Ja sisar Lina pelkäsi, että diakonissalaitoksen laajennusten myötä sisaryhteisön luonne ja henki olivat muuttumassa (Vaalas 1975, 57). Sisaret eivät jaksaneet hoitaa sekä sairaita ja taloa että säästää itseään (ks. Wirén 1942, 346). Koesisareltakin toivottiin kyvykkyyttä, tehokkuutta ja kestävyyttä. Nuori koesisar Anna väsähti. **Mitäs minusta olisi juuri paljon apua, jos vaikka olisinkin kotona, jos olisin yhtä typerä ja**

¹⁸⁰Ba1.

hajamielinen, kuin olen ollut viimeisinä aikoina, kirjoitti Anna sisar Linalle¹⁸¹ tammikuussa 1898 Hämeenlinnasta, jonne hän oli lähtenyt vanhempiensa luokse hengähdystauolle.

Monesti olen ajatellut: kuinka minä saan olla näin kiireellä ajalla, näin vapaana ja joutilaana ja sitä vastoin toisilla sisarilla, on siellä kotona, niin kiire aina.

Anna kaipasi yhteisöhetkiä, **olimme koossa ja Pastori tahi sisar Lina luki**, mutta poti huonoa omaatuntoa hyödyttömyydestään. Voimattomuudella oli kuitenkin eräs myönteinen seuraus:

Saan vähän levätä. Toivon että hän auttaa minua niin, että kuin tulen kotiin, saisin alkaa hänen määräämän toimituksen uudella innolla ja uusilla voimilla.

Anna piti kiinni kutsumuksestaan ja palasi pian takaisin sairaalaharjoitteluun. Neljän kuukauden päästä hänet vapautettiin työstä "sairaalloisuuden vuoksi". Annaa vaivasi epämääräinen umpisuolen tulehdus, joka kesti yhdeksän kuukautta, kunnes umpisuoli leikattiin.¹⁸² Annan päiväämätön kirje¹⁸³ näihin aikoihin kertoo rivittyttären rohkeudesta ja sitkeydestä hakea kiireisen¹⁸⁴ äiti-Linan helmoista lohtua.

Sisar Lina on hyvä ja antaa anteeksi, vaikka minä taas tulen, sisar Linan luo, tällä lapulla. Minä tiedän kyllä, että sisarella on niin paljon muuta puuhaa ja huolta, vaan kuitenkin pyydän nöyrimmästi; jos sisar Lina olisi hyvä ja muistaisi minua väliaikoina rukouksissaan Jumalan luo.

Anna kävi sotaa omaa lihaansa vastaan. Taistelu hengellisistä asioista oli uuvuttavaa. **Monesti ajattelen: kuinka voin kestää loppuun asti.** Anna etsi sisar Linan hyväksyntää ja luotti tämän esirukouksiin. Sitten hän sätti itseään.

Oi! jos kerrankin tuntisin, että minustakin olisi muille jotakin hyötyä ja siunausta. Waan aina tunnen itseni niin huonoksi siihen. En milloinkaan voi tehdä niin kuin sydämestäni soisin tekeväni.

Anna palasi helmikuussa 1899 töihin uuden sairaalan lastenosastolle, josta hänet jo kuukauden päästä lähetettiin Helsingin kaupungin köyhäinhoitoon. Vuosina 1899-1900 Anna palveli köyhien sairaalan lisäksi Töölön alueen sairaalassa, Dalsvikin köyhäinhoidossa ja sekä diakonissalaitoksen keittiössä

¹⁸¹31.1 1898, HDL.

¹⁸²Ba1.

¹⁸³HDL, Lina Snellmanille.

¹⁸⁴Lina itse poti omaa keltovottomuuttaan ja kyvyttömyyttään halutessaan olla "oikea äiti sisarille" (Wiren 1942,263, 271)

että osastoilla.¹⁸⁵ Vaikka Anna oli sisarkirjan mukaan elokuussa 1899 palvelemaan köyhäinhoidossa, hän käytännössä palveli silloin keittiössä Dalsvikin kartanossa.¹⁸⁶ Aurora Karamzin oli keväällä 1896 korjauttanut Dalsvikin kartanon ns. "goottilaisrakennuksen" sisarten lomakodiksi (Wiren 1927, 167).

Diakonissalaitos sai köyhienalosta tammikuussa 1900¹⁸⁷ epäröivän lausunnon Annan sairaanhoitajan kyvyistä. Annalta puuttui tarkkaavaisuutta. Arvioitsija myös puolusti Annaa. Tämä ei saanut riittävästi sairaanhoidon opetusta, koska köyhien sairaalassa oli vähäinen lääkärin kontrolli. Köyhät sen sijaan osoittivat "erityistä tyytyväisyyttä" Annaa kohtaan. Anna oli siirretty sairaanhoidon marginaaliin mutta diakonian oman määritelmän mukaan hän palveli diakonian keskuksessa. Diakonia on väittänyt auttavansa siellä, missä hätä on suurin (Kansanaho 1967, 135). Siinä paikassa Anna ei kuitenkaan oppinut oikeita diakonissan töitä.

Anna ei jatkanut sairaanhoidossa eikä köyhäinhoidossa. Seuraavat kaksi vuotta, 1900-01, hän teki viisi työrupeamaa keittiöissä. Sinä aikana hän teki puolen vuoden sijaisuuden Sömäisten leprahoitolassa. Sitten Anna, kahden kuukauden keittiöpulaissijaisuuden jälkeen, koki hermoromahduksen. Sisarkirjaan merkittiin: "hermostunut mieliala huomattava".¹⁸⁸ Anna sai kuukauden sairasloman, josta kerrottiin sisarkirjeessä¹⁸⁹ hienotunteisesti: "Sisar Anna Tolvanen, joka oli muutamia viikkoja vuoteessa, on taas toimissaan..."

Mikä Annaa eniten ahdisti? Kenties epäily siitä, olivatko heikkous, hitaus ja kylmyys sittenkään anteeksi annettuja, vaikka niin hän itselleen lomakirjeessä julisti.¹⁹⁰ Anna oli kompuroinut viisi vuotta diakonissan koulutuksessa eikä hänen sairaanhoitajan kykyihinsä uskottu. Oliko Annalle diakonissana ollenkaan paikkaa? Ehkä Anna pelkäsi, että hänet erotetaan diakonissalaitokselta. Toisaalta Lina Snellman (1911, 90) oli ylistänyt sisarkodin ihanteissa juuri sellaista diakonissapalvelusta, joka oli eniten syrjässä ja maailmalta kätöksä. Sellaisia paikkoja Annalla oli ollut ja sellainen paikka oli nytkin löytymässä. Paikka ei ollut keittiö.

Diakonissalaitoksen ompeluhuoneesta tuli Annan diakonissakutsumuksen pelastus. Hänet ymmärrettiin rauhoittaa sinne. Ja sieltä löytyi nainen, joka otti alemmuudentunteissaan vuosikausia vatkautuneen koesisaren hoiviinsa. Anna palveli kolme vuotta neiti Polly von Mickwitzin "uskollisena apulaisena". Sisarkirjaan merkittiin juuri Annan sivun kohdalle, että neiti Mickwitz "on suurella antaumuksella ja

¹⁸⁵ Ba1.

¹⁸⁶ Kirje sisar Linalle 24.8.1899.

¹⁸⁷ Kirje 11.1.1900 talletettuna hakupapereihin.

¹⁸⁸ Ba1.

¹⁸⁹ HDL, 19.12.1901, Artur Palmroth.

¹⁹⁰ Sisar Linalle 18.8.1900.

uskollisuudella johtanut ompeluhuonettamme".¹⁹¹ Anna palveli toisia diakonissoja ompelemalla ja silittämällä näiden pukuja. Viimeistään ompeluhuoneessa Annan erikoiskyky, laulaminen, huomattiin. "Täti Polly" johti sisarten kuoroa ja tämän "hienon neidin" johdolla laulettiin hartaita lauluja (Kansanaho 1967, 169). Juuri yhteisöllisen hartauden kaipuu oli vetänyt Annaa diakonissalaitokselle. Ompeluhuoneessa Annan hengellinen ja sosiaalinen arvo nousi, kun hänet vihittiin kesäkuussa 1903 diakonissaksi.

Anna, joka haltioitui ajoittain luonnosta, lupasi ennen lopullista antautumistaan uskollisuutta luterilaiselle opille ja samalla diakonissalaitokselle. Hänen omaisensa olivat sen sijaan antautumassa metodismille. Hurmahenkisyys ja vapaakirkollisuus oli vetänyt Annaakin puoleensa, mutta hän oli taistellut ja ymmärtänyt: **Jumala ei ole sekaseuraisuuden vaan rakkauden ja rauhan Jumala. Olen päässyt seloille, ettei minun tarvitse etsiä Jumalaa muualta kuin sieltä, jossa tiedän olevan puhtaan opin.**¹⁹²

Loppuvuodesta 1904 Anna lähti potilaiden mukana Sörnäisten leprahoitolasta vasta perustettuun Oriveden leprasairaalaan. Kun Anna ensimmäisten vuosien aikana lähettäisi **hyvin paljon terveisiä kaikille**, lähettäisi hän erikseen terveisiä neiti Mickwitzille.¹⁹³ Tämä puolestaan lähettäisi Annalle ainakin yhden joulukortin.¹⁹⁴

Annan tarina kertoo siitä, kuinka diakonissan kutsumukselle antautumisessa Helsingin sisarkodin kontekstissa 1800-luvun lopussa oli sekä haavoittavia että parantavia puolia. Masentuminen tuli siitä, ettei Anna tuntenut olevansa diakonissalaitokselle hyödyllinen, vaan pikemminkin arvoton sisar. Parantumista nousi siitä, kun Annallekin löytyi kunniallinen diakonissan paikka. Arvatenkin arvostuksen saaminen synnytti Annassa hänen kaipaamaansa palvelemisen voimaa.

Matilda – kiertokoulun opettajasta johtavaksi sisareksi

Sisarten palvelustyön kontekstina ei tavallisesti ollut palveleminen maailmalta piilossa. Matildan tarina diakonissatietä raivaavasta naisesta kuljettaa sisaren yhteiskunnallisiin mullistuksiin ja myös lähelle papin reviiriä. Millainen johtajan paikka oli mahdollinen toimintatarpeiselle sisarelle? Kysyn toisinkin: millaisen johtajan paikan sisar saattoi itselleen raivata ja miten hän neuvotteli rajoistaan? Matildankin oli nojattava sukupuolitetussa kutsumuksessa nais erityisyyteensä.

¹⁹¹Ba1.

¹⁹²Sisar Linalle 14.4.1903.

¹⁹³Sisar Linalle 27.12.1904, 11.1.1905, 3.11. 1906, 28.12.1906, 22.12.1907.

¹⁹⁴Sisar Linalle 27.12.1904.

Matilda tuli diakonissalaitokselle syyskuussa 1905. Hän oli 28-vuotias, vuoden nuorempi Annaa, joka oli jo vihitty diakonissaksi ja palveli toista vuottaan Oriveden leprasairaalassa. Matilda tulisi sinne vasta 15 vuoden päästä suoraan johtajattareksi.

Matilda oli toiminut neljä vuotta kiertokoulun opettajana. Sisarkodissa häntä kasvatettiin kuten toisia oppilaita. Hän kävi oppilaskurssin, siivosi ja palveli Silitys-huoneessa useita viikkoja. Sen jälkeen hän seurasi diakonissaa Piirihoidossa ja meni sitten töihin diakonissalaitoksen osasto III:n keittiöön ja ruokasaliin. Keväällä 1906 Matilda aloitti työt osastoilla.¹⁹⁵

Kun Matilda vuoden päästä otettiin koesisareksi, hänen raamatunlausevalintansa oli Psalmista 119 jae 175. Toisin kuin Annan odottamassa armahtamisessa, kyse oli itsevarmasta oikeuden saamisesta: ”Saakoon minun sieluni elää ja ylistää sinua, ja sinun oikeutesi minua auttakoot.”¹⁹⁶ Koesisarena Matilda oli ilmeisen oppivainen, toimellinen ja itsellinen. Hän palveli diakonissalaitoksen sairaalassa leikkaussalissa, narkoosissa ja lastenosastolla. Kolmantena vuonnaan 1908 hän palveli kolme kuukautta ylimääräisenä apulaisena Turun Kaupunkilähetyksessä. Hänen Sandra-sisarensa palveli siellä vihittynä diakonissana.¹⁹⁷ Sitten Matilda palveli Kumpulan veneeristen tautien sairaalassa ja kirurgisella poliklinikalla. Hänestä ei kuitenkaan tullut prostituoitujen hoitajaa eikä leikkaussalihoitajaa. Matilda ei pyrkinyt jäämään sisarkotiin eikä sen läheisyyteen. Hän lähti Tampereen Kaupunkilähetykseen¹⁹⁸ jo 1908 ja palveli siellä seuraavat 10 vuotta, 42-vuotiaaksi.¹⁹⁹ Kun Matilda vuonna 1912, 35-vuotiaana vihittiin diakonissaksi, oli hän jo neljä vuotta tehnyt diakonissan työtä Tampereella.

Miksi Matilda lähetettiin Tampereelle? Hän pyysi päästä sinne. Kun Tampereella tarvittiin uutta sisarta, esitti Matilda halunsa Karkussa asuvan äitinsä avulla.²⁰⁰ Ensin Matilda lupasi totella laitoksen johdon tahtoa:

**Tulen aina tyytymään nurisematta niihin paikkoihin mitkä minulle määrätään.
Otan ne vastaan Herralta ja napisen tietysti Häntä vastaan, sillä Hänen kanssaan aina riitelen ja vastustan Hänen työtään itsessäni.**

¹⁹⁵Ba1.

¹⁹⁶Ba1.

¹⁹⁷Ba4.

¹⁹⁸Kaupunkilähetystyö taisteli syntiä, kurjuutta ja sairautta vastaan nopeasti kasvavissa kaupungeissa. Sen organisoituminen oli osa sosiaalista kysymystä. Esikaupungissa asuva diakonissa toi kirkon lähemmäksi työläisiä. (Markkola 2002, 110-117.)

¹⁹⁹Ba1.

²⁰⁰20.4.1908 Artur Palmrothille, kirje Olga Kihlströmin kirjeitten joukossa.

Matilda siis ilmaisi, ettei hän alistunut sokeasti taivaalliselle herralle. Sitten hän hädin tuskin uskalsi toivoa uutta työpaikkaa:

Minulla on suuri halu puhua pastorille eräästä ajatuksestani. Pyydän heti alussa anteeksi sen, että olen mieleeni päästänyt sellaisen ajatuksen ja vielä antanut sen kehittyä niin pitkälle että se tulee ilmoille. Ja samalla pyydän ettei minua ymmärrettäisi väärin taikka lyhyesti: ettei pastori luulisi minun jotain vaativan, panevan jotain ehtoja, toivovan että minun ajatusteni mukaan pitäisi tehdä.

Lopuksi Matilda vetosi velvollisuuteensa äitiään kohtaan.

Mutta koko tämä ajatus tietysti johtuu siitä, että äiti asuu niin lähellä Tamperetta ja se sairastapaus, joka äidillä tänä talvena oli, on niin monta kertaa vienyt siihen toivomukseen, jos olisin vähän lähempänä, voisin neuvoa hoitoa, pyörähtää katsomaan ja muuta sen moista. –

Matilda tiesi, että jos vanhemmat tarvitsivat tyttärensä hoitoa, tahtoi diakonissalaitos ”valmistaa sisarelle tilaisuuden täyttämään tämän Jumalan säätämän velvollisuutensa”.²⁰¹ Matilda sai haluamansa työpaikan.

Kahdeksan vuoden päästä Matilda ilmaisi pettymyksensä: **Olin terve ja parhaassa työkunnossa mutta Tampere on tehnyt minusta lumpun.**²⁰² Vastoin tapojaan hän tunnusti ruumiillisen vaivansa. Matildan selkä uhkasi pettää, mutta vain lomalla: **Olen melkeen ollut vuoteessa nämät kaksi viikkoa kun olen ollut poissa työstä.** Mikä tai ketkä Matilda painoivat? Poikkeukselliset olot Tampereella, kaksi diakoniapapeista ja taakka naisdiakonin organisoinnista. Suurlakko oli koettu, kansalaissota oli tulossa. Tamperetta kiusasivat taudit, työttömyys, ruokapula ja sodan uhka. Sisaret taistelivat kuolemaa, lasten aliravitsemusta ja naisten työttömyyttä vastaan. Yhteiskunnallinen äitityö oli rajatonta.

Kaiken keskellä Matilda yritti sopeutua diakonissaihanteeseen. Oikealla mielellä varustettu diakonissa oli "avulias jok`ainoata kohtaan". "Älä ajattele, äläkä sano: Ei se minulle kuulu". Oikeaan mieleen kuului mielenalttius, jossa laupeudentyötä harjoitettiin nurkumatta, vihastumatta ja ilomielin. (Snellman 1911, 31, 75.) Miten sisar saattoi auttaa vain rajallisesti? Matilda kertoo vuonna 1914 rajoistaan:

²⁰¹Kiertokirje 29.7.1907, HDL.

²⁰²Artur Palmrothille 26.7.1916, HDLJ.

lavantautisia ja pitivät ompeluseuroja.²⁰⁵ Matildan huolena oli naisten työllistäminen. Lisäksi hän oli amurilaisten oma sisar²⁰⁶ (Järventie 1959, 69-75.)

Sisarten kaupunkilähetytyö oli avohuoltoa, jossa ristiriitoja tuotti diakonissan diffuusi rooli (ks. Sinkkonen 1967). Työtä ei oltu jaettu eri ammattiroolien mukaan, esim. kotisairaanhoidajalle, sosiaalityöntekijälle ja työnvälittäjälle. Sisaren oli sovitettava ompelu- ja paikkuseurat yhteen lasten ruokaloiden ja naisten työnjakelun kanssa. Tämän lisäksi oli vielä huolehdittava koti-, lääkäri- ja kansliakäynneistä. Paineisiinsa Matilda haki työnohjausta diakonissalaitokselta. Hän kertoi työn rajattomuudesta omalle pastorilleen.²⁰⁷ Päivittäin sisaret ohjasivat monia avun tarvitsijoita kiertävien sairaanhoitajien luokse. Matilda halusi päästä vapaammaksi sairaanhoidosta mutta ei päässyt.

Saa lopulta kumminkin lähteä itse. Sattuu etteivät löydä kotoa tai lääkäri on kehottanut erikoisesti hakemaan diakonissaa. Sairashoidosta me emme Tampereella pääse niin kauvan kun diakonissoina esiinnyimme. Lisäksi olemme saaneet kaikenlaiset köyhäin avustus tavat. Siihen kuuluu semmoiset kuin tallukan teossa ohjaamiset, monenlaisten lappujen jaot y.m.

Sosiaalinen työ siis painoi päälle. Perheiden jäljillä pysyttiin piirijaon avulla. Kirjanpito oli Matildan vastuulla, ja se oli tehtävä öisin ja pyhisin. Valitettavasti uusi esimies oli sokea sisarten työmäärälle.

Luulen, ettei kukaan tiedä meidän työme paljoutta. Ei sitä tiedä esimiehemmekään. Pastori Hallio sen tunki. Hän otti vaivakseen tulla siihen sisälle, eikä pitänyt asianaan lisätä työtä ottamatta selvää kuinka ja kuka sen ennättää tehdä.

Sisarystävällinen Hallio oli lähtenyt Mäntsälään kirkkoherraksi muutama kuukausi aiemmin. Uusi esimies oli ilmeisesti rovasti A. Ahonen, kaupunkilähetyksen uusi rahastonhoitaja, joka oli jo toiminut kaupunkilähetyksen sihteerinä (Järventie 1959, 158). Johtokunnan puheenjohtaja oli tuomiorovasti Waldemar Walli, joka oli vuonna 1896 ollut perustamassa Oulun diakonissalaitosta ja ryhtynyt siellä itsevaltiaaksi. Toisena vuonnaan Walli toimeenpani organisaatio-uudistuksen, jossa johtajattaren ja naisten asemaa päätöksentekijöinä heikennettiin huomattavasti (Mustakallio 2001, 168-169). Kolmas pappi A. Wallenius oli avoin sisarten mielipiteille. Hän oli työskennellyt viisi vuotta Helsingin Kaupunkilähetyksessä ja ollut merimiespappina Lontoossa (Järventie 1959, 60). Walleniuksen kanssa

²⁰⁵Työn jakelu perhettäin elättäville naisille aloitettiin 1914. Kymmenet naiset saivat ompelutyötä ja sitä kautta rahaa perheensä elatukseksi erotuksena almujen saannista. Ruoan jakelu lapsille johtui työttömyydestä ja elinkustannusten kalleudesta ja tapahtui Amurissa ja Tammelassa. (Järventie 1959, 71-74.)

²⁰⁶Sandra Hjonin kirjeessä 8.9.1917 oleva viesti Matildalta sisar Linalle, HDL.

²⁰⁷Artur Palmrothille 6.8.1916.

Matilda mietti syytä, kun Ahonen halusi siirtää kaksi sisarta Tammelaan ja yhden Amuriin. Wallenius kertoi, että näin sihteeri pääsisi Kaupunkilähetyksen Tammela-huoneiston huolehtimisen vastuusta, kun sisaret muuttaisivat siihen: **Se pisti minua kovasti. Eikö meidän päällemme ole jo tarpeeksi säilytetty ja pitääkö vielä sihteerin omastaan siihen vähän lisätä.**²⁰⁸ Ikääntynyt Walli²⁰⁹ näyttää antaneen Ahoselle vapaat kädet: **Ja sitä paitsi ei rovasti paljon puutu past. Ahosen toimiin. Kaiken aikaa on tuntunut niin kuin takana olis joku mielivalta.**²¹⁰ Sisarilla ei ollut työ- eikä kotirauhaa.

Se, mikä näyttäytyi Matildalle sisarkodin ja –yhteyden hajottamisena, kerrottiin myöhemmin voittona diakonialle (Järventie 1959, 75). ”Myöhemmin kun Kaupunkilähetys oli saanut haltuunsa kiinteistöt Amurista ja Tammelasta, diakonissat muuttivat niihin päästen täten lähemmäksi esikaupungissa olevia piirejään. Sisaret saattoivat nyt entistäkin tehokkaammin olla mukana sen hädän lievittämisessä, mikä oli vain kasvava sodan varjojen langetessa Suomenkin ylle.”

Miksi sisarkodin hajauttaminen oli Matildalle niin vaikea asia? Ensinnäkin sisaryhteisö suojasi sisaria loppuun kulumiselta. Sisaryhteys generoi sisarvoimaa. Esimerkiksi kun hätä kaupungissa oli imaista sisar Olga mukaan, vetivät toiset sisaret jarrusta.

Luulen, että sisar Olga hermotkin saivat tarpeellista lepoa, kun meitä on kaksi jarruttamassa liiallista touhua. Minusta on tuntunut oikeen parantavan rauhalliselta.²¹¹

Toiseksi Matildasta oli tullut johtava sisar, ja Tampereen sisarkoti vahvisti hänen vaikutusvaltaansa. Matilda oli ottanut tehtäväkseen, tai se oli annettu hänelle, valvoa moraalisesti erinomaisten sisarten kasvatusta. Sisaruuden ehtona Tampereella oli **terve vahva ihminen ja sellainen, joka vielä saattaa tottua kaikenlaisiin oloihin sekä työnteossa ja mukautumisessa tasaväkinen, muuten me uuvumme.**²¹² Matilda toivoi **nuorta vilkasta voimaa** ja torjui kahdessa kirjeessään²¹³ 47-vuotiaan koesisar Ellen Grahnin. Tämä oli tullut diakonissalaitokselle 10 vuotta yli-ikäisenä.²¹⁴ **Luonteeltaan ei hän ole mikään avonainen ja iloinen vaan niin kuin se laatusana kuuluu ”nyreä”.**²¹⁵ Jos liian innokas sisar vei levon kanssasisariltaan, niin helposti väsyvä ja erityishuomiota vaativa sisar oli hänkin huono valinta. Sisaruuden ehdot syrjivät raskaaseen työhön tottumaton

²⁰⁸ Artur Palmrothille 27.7.1917.

²⁰⁹ Walli oli jo 70-vuotias. Hän sairasteli ja tarvitsi sijaista (Mustakallio 1997, 44).

²¹⁰ Artur Palmrothille 27.7.1917.

²¹¹ Artur Palmrothille 8.1.1914.

²¹² Artur Palmrothille 26.7.1916.

²¹³ Artur Palmrothille 26.7.1916 ja 6.8.1916.

²¹⁴ HDLJ, vihityt diakonissat.

²¹⁵ Artur Palmrothille 6.8.1916.

sisarta, joka tuli ylemmästä luokasta. Ellen oli Matilda kahdeksan vuotta vanhempi, ei siis ikäloppu. Hänellä oli kuitenkin Matildan mielestä iloton mieli. Häntä diakonissalaitos tarjosi, ja hänet, ruotsinkielisen neidin Matilda kieltäytyi vastaanottamasta. Urallaan etenevän Matildan näkökulmasta sisaresta, jonka luonnetta ei oltu vuosikausia kasvatettu reippaudella, kurilla ja järjestyksellä, ei ollut suomalaisen kansakunnan moraalin parantajaksi.

Vaatus nuoresta ja vilkkaasta työvoimasta on tulkittavissa ei vain vahvoiksi ja terveiksi työjuhiksi, vaan myös Matildalle taipuisiksi sisariksi. Kun Tampereelle tuli innokas nuori koesisar Selma,²¹⁶ tuli Matilda levottomaksi. Selma halusi itsenäisyyttä. Jos sisarkoti hajautettaisiin, tulisi juuri Amuri Selman alueeksi. Silloin hän asuisi yksin ja voisi toimia **omapäisesti**.²¹⁷

Selmalta puuttuu edesvastuun tunnetta ja luulee paljon kyvyistään. Hänellä on kyllä paljon touhua ja tietoa. Käyttää toisilta lainattuja puhetapoja, ja jos jotakin saa päähänsä tulee sen kanssa kiireimmiten esille. Mutta työhön nähden, ei hänellä ole omantunnon vaatimusta eikä tarkkuutta ja erhetyksiänsä työntää toisen syyksi, taikka kuittaa naurulla.

Matilda itse oli kamppailut Tampereella monta vuotta omantunnon vaatimuksin ja raskain taakoin, mutta taustalla vaikutti myös Matildan mustasukkaisuus Amurista: **Se on minun entinen Amurini ja he valittavat aina vielä minulle miksi heitä jätin.**²¹⁸ Matilda tiesi, että Selma halusi hänen kontrollinsa alta pois. Selmaa oli kuitenkin mahdollista diakonissalaitoksen maineen takia.

Olen koettanut hallita hänen liiallista touhukkuuttaan ja milloin on jotain huomautettu vieraitten puolelta koettanut sovitella, Laitoksen tähden, mutta ei se käy silloin enää kun hän jää yksin päinsä. Sentähden turvaudun tähän apuun. S. Selma itse on kovasti muuttamassa ja ihmettelee minkätähden minä epäilen sitä. Hänellä itsellään on suuret toiveet yksin asumisesta myöskin työhön nähden. Luonnollisesti myös halu päästä minun valvontani alta. Enkä ollenkaan tahdo sanoa, että siinä niin hyvä on ollakaan.²¹⁹

²¹⁶Selma Valtonen, joka vihittiin 1918, oli 28-vuotias itsellisen tytär Vesivehmaan kylästä. Hakupapereitten mukaan hän oli jäänyt räätäli-isästään orvoksi 10-vuotiaana ja joutunut ”vieraalle pienenä käskyläisenä ansaitsemaan leipääni...” Selma oli täydentänyt kansakoulutietojaan ja haaveillut kansakoulunopettajaseminaariin pyrkimisestä mutta ei ollut päässyt sinne huonon terveytensä vuoksi: ”Sanottiinkin minun olevan ainakin toistaiseksi liian heikon istumaan koulupenkillä ja että liikunta ainakin sopisi paremmin minulle. Päätin sitte olla kokonaan ajattelematta enään seminaariin menoa.” Ihme kyllä, Selma oli päässyt diakonis salaitokselle vuonna 1911 vaikka lääkärintodistus ei hyvää luvannutkaan: ”Ei raskaaseen työhön sovellu hennon rakenteensa tähden ja sen tähden, että sydän tuntuu vähän heikolta. Tavallista tasaista työtä, jossa ei tarvitse nostaa raskasta, ei kulkea pitkiä matkoja eikä paljon valvoa öisin, luulen hänen jaksavan suorittaa.” (HDLJ, vihityt sisaret, HDL, sisarten hakemuk- sia, kansio 6.)

²¹⁷Artur Palmrothille 12.6.1917.

²¹⁸Sandra Hjonin kirjeessä 8.9.1917 oleva viesti Matildalta sisar Linalle, HDL.

²¹⁹Artur Palmrothille 12.6.1917.

Matildan huoli diakonissalaitoksen maineen menetyksestä osoittautui turhaksi. Selma jäi Tampereelle 39 vuodeksi. Hän perusti Kaupunkilähetyksen lastenkodin ja tuli sen johtajaksi. Hän johti myös kesäsiirtolatoimintaa. Kun Selma vuonna 1957 siirtyi 69-vuotiaana eläkkeelle, hän vastaanotti Tasavallan presidentin hänelle myöntämän ansiomitalin sekä Sosiaalihuollon Keskusliiton luovuttaman kultaisen ansiomerkin. Hänen muotokuvansa maalautettiin uuden kokoushuoneiston seinälle. (Järventie 1959, 160-162.)

Kenties oli niin, että Kaupunkilähetykseen ei yksinkertaisesti mahtunut kahta johtajaksi haluavaa sisarta. Poistuessaan riveistä 10 vuoden työrupeaman jälkeen Matilda jätti syvältä kynnetyn diakoniatyön pellon, jossa Selman äitiviljelykset alkoivat kukoistaa. Silti Selmankin vallan ehdoksi tuli johtaminen naisen alueella, tässä tapauksessa lastenkoti. Kaupunkilähetys oli papiston valtakuntaa.

Mitä papit Kaupunkilähetyksessä tekivät? He johtivat, julistivat, toimittivat yhdistyksen lehteä ja rakennuttivat huoneistoja Amuriin ja Tammelaan (ks. Järventie 1959). On vaikea sanoa, olisiko Matilda halunnut samaa mutta ainakin hän olisi kyennyt samoihin tehtäviin. Sisarena hän otti kiinni siitä paikasta, mikä naiselle mahdollistui sosiaalisessa ja hengellisessä työssä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Matilda organisoï naisdiakoniaa ja raivasi diakonissoille tilaa muissakin tehtävissä kuin sairaanhoitajina. Luodessaan naiselle ja samalla itselleen työnjohtajan paikkaa hän tuli lähelle pappien tehtäviä, mutta tällä miehisellä alueella ei ollut tarjolla edes naissihteerin paikkaa.

Entä mitä Matilda sai omalta pastoriltaan? Mahdollisuuden kertoa työhuolistaan, työnohjausta ja toisinaan jopa vaikutusvaltaa seurakuntapappeja vastaan: **Kirjotan sen tähden vaan, että Pastori voi päättää antaako tämä aihetta puuttua asiaan.**²²⁰ Matilda kirjoitti vuosien 1914-17 aikana pastorilleen kuusi säilynyttä kirjettä. Niissä on ironiaa, pettymystihentymiä ja suoranaista valitusta. Pastoriltaan Matilda saikin kehoituksen perustella mielipiteitään²²¹ asiallisemmin. Tampereella Matilda kärsi arvostuksen ja myötätunnon puutteesta, myös suhteessa pastoriinsa - ja hän uskalsi sanoa sen:

Jos pastori olisi viipynyt täällä enempi, että olisin saanut tilaisuuden kertoa minkälaisella karsaalla meidän työnteko on, ehkä olisimme tulleet neuvotuiksi. Olen siitäkin kärsinyt itseni väyksiin ja pelännyt muistutusta johtokunnan puolelta.²²² ...Jos Jumala meidän kauttamme tekee työtä, tekee Hän sen näissä oloissa meidän tietämättämme. En silti tahdo väittää, että kiire on Herralta. Sen vaan tiedän, että ihmisen halu on vähentää eikä lisätä

²²⁰ Artur Palmrothille 27.7.1917.

²²¹ Artur Palmrothille 6.8.1916.

²²² Artur Palmrothille 11.3.1917.

velvollisuuksiaan. Jos en uskoisi Herran olevan kaiken takana, en alkaisi nyt ollenkaan (palaisi lomalta Kaupunkilähetykseen!).²²³

Vaikka lepo Herrassa oli diakonissoilla joutumassa tunnistamattomiin varjoihin, pysyi Matilda sisaren virassaan. Paikallaan pysyminen pohjautui Matildan uskoon, että hän oli siinä paikassa, missä Jumala tahtoi. Kun kerran diakonissalaitoskin niin tahtoi. Matildasta oli tullut arvovaltainen diakonissa.

Kansalaissota saattoi Matildan kunniallisesti pois Kaupunkilähetyksestä. Hän lähti vuonna 1918, mutta palaisi 35 vuoden päästä viettämään eläkepäiviään Tampereelle. Silloin Matilda kokoaisi uudet diakonissapolvet hoiviinsa.²²⁴ Hän testamenttaisi irtaimistostaan esineitä Tampereen Kaupunkilähetykselle.²²⁵

Matilda Tammisaaren sotavankilan sairaalassa

Sota vei Matildan miehisen työn alueelle. Ensin hän lähti ylihoitajaksi Punaisen ristin sairaalaan ja pani kuntoon Tampereen osaston kolmannen sotilassairaalan 200 potilasta varten ja toimi siellä kesäkuun loppuun vuonna 1918. Sen jälkeen hän lähti Tammisaaren sotavankilaan ja laittoi 600 potilaan sairaalan kuntoon.²²⁶

Miksi Matilda suostui lähtemään pahamaineiseen Tammisaareen? Lääkäri Hiski Mikkosen²²⁷ muistelun mukaan potilaat makasivat siellä luurankomaisina, harmaina, kuumeisina ja vihreänkeltaisina pöhöttävine kasvoineen. Nälänhätä leirillä aiheutti nälkäturvotuksia ja kuolemia ja läheisessä mäessä oli rivihauta, jonne aamuisin kannettiin ruumiita terveidenkin kasarmeilta. Vain harva lääketieteen kandidaatti meni vapaaehtoisesti Tammisaaren sotavankilan sairaalaan. Diakonissalaitos ei ollut lähettämässä Matilda Tammisaareen. Hän pyysi itse päästä sinne. Matilda lähti pelastamaan nuorta sisarenpoikaansa, joka oli määrätty sotasairaalan ylilääkäriksi. Toivo Ellilä, 27-vuotias lääketieteen kandidaatti kirjoitti pastori Palmrothille.²²⁸

...jos saisin tätini tänne ylihoitajattareksi, tulisivat olot siinä suhteessa paljon paremmiksi. Hän on tottunut työskentelemään kurjien keskuudessa ja järjestämään.

²²³ Artur Palmrothille 6.8.1916.

²²⁴ Leena Värri 24.6.2001, haastattelu.

²²⁵ Pesänselvitys 1967 Matilda Hjonin omaisille, SKY.

²²⁶ Ba 1, Sanna Pirilän kohdalla oleva irtolehtinen.

²²⁷ Haastattelu, SKY.

²²⁸ 21.6.1918 HDL, Eb 1.

Pastorilla ja sisar Linalla ei ollut vastaan sanomista. Matilda sai tulla niin pian kuin hän pääsi vapaaksi Tampereelta (reunahuomautus pastorin kirjeessä). Sisar Linalle Matilda kertoi läheisestä suhteestaan Toivoon ja lupasi kuuliaisuutta diakonissalaitokselle.²²⁹

Menen ainoastaan Diakonissalaitoksen lähettämänä ja luvalla. Laitos nostaa palkan ja minä olen sisaren asemassa. En paljon ymmärrä ajatella niitä kärsiviä, joiden pariin tulisin....Saanko minä pian vastauksen lohduttaakseni Toivoa luottamuksella, että se on Herran tahto minkä sieltä saan vastaukseksi.

Rakkautentunto sukua kohtaan ei silti ollut Matildan ainoa motiivi. Myös sotilaat vetivät häntä puoleensa. Tämä tulee ilmi 1921 Matildan johdettua 10 kuukautta leprasairaalaan: **Maailman sodan alusta asti olen ollut kosketuksissa sotilaiden kanssa. Ensin venäläisten, juutalaisten ja virolaisten sitten omien veljien, kaiken, kaiken kaltaisten. Ehkä minulla on syntyperäistä rakkauttakin sotamiehiin.**²³⁰

Mitä Tammisaaren sotavankilaan meneminen sisaren puvussa merkitsi? Sitä, että Herra oli sisaren mukana. Mutta sotavankilan ovella oli vastassa toinenkin herra, pakkotyölaitoksen johtaja. Matilda sai hänen allekirjoittamansa lupakortin,²³¹ joka oikeutti liikkumisen sairaalan alueella ja sen ulkopuolella. Korttia ei kirjoitettu diakonissalle vaan neidille - mikä muistutti siitä, että Matilda palveli sotavankilaa.

Vankilakasarmista tuli Matildan koti. Hän rupesi rakentamaan kaoottisessa ilmapiirissä omaa tilaa itselleen. Vain sermi erotti henkilökohtaisen tilan julkisesta. Oman tilansa sisustamiseen Matilda pyysi sisarkodista²³² neuvoja. Käsiä on Matildalle poikkeuksellisen epäselvää. Kirjeessä keskityttiin vain käytännön asioihin - ikään kuin sensuuri tai oma väsymys olisivat olleet jarruttamassa tunteenilmaisuja.

On valmistunut se huoneisto, johon hoitajat tulevat lopullisesti asumaan. Saan siellä asunnokseni ison kamarin ja keittiön. Mitä panen sisään, että tuntisin olevani kotona, sen hetken kun siellä saan olla? Sänkypahanen on ja pöytä samanlainen. Yhtä kaappia olen kiertänyt itselleni, pahan näkönen on mutta maalaten saa kalun. Pesupöydän sain teettää, se on hyvä uusi. Vielä meinaan teettää jonkulaisten rahin. Keinutuoli on itselläni. Onhan siinä kalustoa. En ole vielä kutsunut Tampereelta tavaroitani. Siellä on huvilasänky mutta sitä kai

²²⁹17.6. 1918, HDL, Eb 1.

²³⁰Pastori Edvin Wirénille 21.1.1921, HDL, Eb3.

²³¹SKY.

²³²26.päivä, ei kuukautta, 1918.

en pyydä, rahti tulee kalliiksi. Mutta kirjani, tauluni, mattoni; pöytäliinat ja kaikki pikku tavarat. Niitä pitäsi olla, ei muuten tunnu kodilta. Mutta se rahti?

Akkunaverhoja ei minulla ole. Saanko laitokselta kahteen ikkunaan, täällä on yhdet. Semmoiset kuin -lä (!) ovat mieleisen mutta ei suinkaan sellaisia voi saada. Minun täytyy pitää samaa huonetta jonkinlaisena vastaanottohuoneena ja sänkykamarina. Tarvitsisin siis kaihtimen (sermi). Ehkä voisin täällä teettää puun mutta kangas? Ajattelin sen vuoksi että ehkä kotoa voitaisiin luovuttaa yksi, siksi kun kangas halpenee että voin itse hankkia. Joku vaalea 4 osainen. Jos liikenee.

Pyytäessään sisarkodista ´osia´, verhoja ja kangasta Matilda pyysi diakonissalaitokselta myös suoja ja suojelua. Ehkä Matilda pysyi koossa katsomalla tiukasti vain siihen, mille saattoi tehdä jotakin. Seuraavana aamuna kirje jatkui loppuhuokauksena, mutta myös uuden päivän suunnitelmina. Uusi sairaala piti saada näyttämään sairaalalta.

Matilda oli ottanut haasteen vastaan ja teki voitavansa kostomielialan keskellä. Matilda joutui puolustamaan sekä sairaanhoitajia että sairashuonetta. Erästä sisarista alettiin syyttää avunannosta vangille. Matilda raportoi pitkässä kirjeessä pastorille.²³³

Asia on tämä. S. Edith löysi sotilaitten jättämän likasen puvun, pesetti sen ja paikkasi yhtä vankia varten jolla oli puku peräti kulunut. Sama vanki vapautettiin sitten armahduksen nojalla ja tuli kysymykseen mistä oli puku kotoisin. Vanki kertoi ja sai suunnattoman haukkumisen sekä viittauksen, että hän oli tahtonut karata. Liekö siinä vai jälestä päin mainittu rikostoveriksi s. E., en tiedä, mutta niin kulkee juttu leirillä...

Edith on sanonut johtajalle, että jos hänen menettelynsä katsotaan vääräksi niin ei hän tahdokaan jäädä tänne sillä ei hän pääse luonnostaan tehdä hyvää ja kun sitä ei saa tehdä.

Yksi asia minulla on selvillä ja se on, ettemme elä täällä oikeuden vaan mielivallan alaisina...Tuntuu kuin he olisivat alkaneet järjestelmällisesti vainota sairashuonetta ja kaikkea siihen kuuluvaa.

²³³6.11.1918, HDLJ.

Olen sielultani hyvin väsynyt ja valitan usein "miksi minun, Herra, tänne toit". Jään nyt kuitenkin vielä jos kotona niin tahdotaan. Onhan se silloin Jumalan tähden.

Matilda valitti Jumalalle mutta luotti diakonissalaitoksen arviointikykyyn oman jaksamisensa suhteen. Jääminen oli uskonasia, kun emotionaalinen ja älyllinen energia olivat ehtymässä. Mitä laupeudensisar saattoi vainon alla tehdä? Pitää yhtä toisten sisarten²³⁴ kanssa ja vedota maanpäälliseen auktoriteettiinsa, pastoriinsa. Artur Palmroth kirjoitti vankilan johtajalle. Tammisaaren Pakkotyölaitoksen johtajan leimalla varustetulla kirjeellä²³⁵ tämä vastasi virallisesti ja kiukkuisesti: "...Mitä sitten tulee oikeuteen rangaista sairaanhoitajattaria tai eroittaa heitä toimestaan en voi olla noudattamatta kuritushuoneiden ohjesääntöä tässä suhteessa, joten tämä oikeus on vankilan Johtokunnalla". Vankileirin johtaja painoi auktoriteettisanoillaan: syypää, varoitus, vastoin määräyksiä, olisi heti erotettu, määräys maksaa heti lopputili, oikeus rangaista sairaanhoitajattaria. Niiden seurauksena sisar Edith lähti, mutta uutta apua oli tulossa Tampereelta, kristityltä sairaanhoitajalta. Silti Matilda tunsu kiusausta lähteä.²³⁶

...Sitemmin jäin ajattelemaan olisko minun ehkä jätettävä paikkani? Sovittiko Jumala juuri hänen vapaaksi minun paikalleni aikoen, vaiko vaan minulle tueksi työssä? Vastenmielisyyteni täällä oloon kyllä hävisi tavallaan, kun ajattelin sellaista työtoveria. Ainakin sen helpotuksen Jumala minulle soi tämän tiedon kautta. –

Suomenlinnasta oli tulossa lisää 500 vankia sietämättömiin oloihin. Matilda nousi nyt lääkäreiden kanssa vastustamaan laitoksen johtajan diktaattorin henkeä. Johtaja oli kieltänyt kristillisen toiminnan, jota Matilda oli virittänyt: **Aavistan, että minua etsitään sen syyn tähden ja varmaan jos saisivat kiinni jostain asiallisesta rikkomuksesta, käyttäisivät sitä mielihyvällä erottamiseen.**

Matilda pysyi paikallaan vielä kolme kuukautta. Hiski Mikkonen (1953, 42) on muistellut hänen työtään: "Sisar Matilda oli toimielias nainen... Ihmeteltävällä tarmolla hän onnistui aina hankkimaan yhtä ja toista välttämätöntä, instrumenteista pesuvateihin ja vuodevaatteihin saakka". Tohtori Kainulainen kirjoitti Matildalle vuonna 1921 edellisen vuoden kokemuksistaan: "Luulisin sen tuottavan vähemmän katkeruutta teille, jonka työ on jättänyt näkyvästä jälkeä kuin minulle ja monelle muulle, jotka kaiken

²³⁴Lääkäri Hiski Mikkonen kirjoitti Matildasta vuonna 1953 (s. 42) Suomen kuvalehdessä 17-osaisessa muistelmasarjassaan, osassa seitsemän: "Ylihoitajattaremme sisar Matilda kokosi joskus hoitajattaret huoneeseensa. Siellä laulettiin hengellisiä lauluja".

²³⁵15.11.1918, HDL, Eb1.

²³⁶22.11.1918, HDL, Eb1.

koitettuamme saimme tyhjän aikaan”.²³⁷ Matilda sai myös Hiski Mikkoselta kirjeen,²³⁸ jossa tämä analysoi äskeisiä tapahtumia:

Taisi tosin olla siellä niin, että ne olivat kuolleet aikaisemmin, joista yleensä henki jollakin tavalla ruumiista eroon voi päästä. Surullisinta oli kuitenkin, että meikäläistenkin toiminta on joissakin suhteissa ollut sellaista, ettei sitä voi häpeämättä ajatella. Olihan se vankien kohtalokin sellainen, että se jättää varmaan mustan lehden Suomen valkeaan historiaan. Niistä ajoista lienee toistaiseksi kuitenkin parasta vaieta...

Matildan auktoriteetti ja palvelemisen voima oli noussut uskollisuudesta velvollisuuksiensa täyttämässä Herran asiassa. Jättäytyminen Jumalan johtoon ja diakonissalaitoksen tahtoon auttoi häntä kestäämään. Uskollisuudessa kutsumustehtävälle oli silti Matildallakin rajansa, mikä ei ole nähtävissä muualla kuin sisarten työluettelossa. Oltuaan Tammissaarella 8 kuukautta, Matilda tarvitsi yhtä pitkän ajan toipumiseen diakonissan työstään.²³⁹ Matilda lähti äitinsä luokse Karkkuun.²⁴⁰

Sisaren paikka

Anna ja Matilda yhdessä kertovat siitä, kuinka erilaisia sisarkasvatukseen tulleet naiset olivat, ja miten erilaisia teitä diakonissaksi tultiin. He kertovat myös samanlaisuuteen muovaamisesta. Anna ja Matilda tiesivät, mitä heiltä odotettiin: kykyä olla ruumiillisesti jaksava henkistynyt naisolento. Kyse ei ollut vain Jumalan kunniaista vaan myös diakonissalaitoksen maineesta.

Matilda halusi organisoida ja johtaa, ja hän sai siihen tilaisuuden. Sen tehdessään hän nosti diakonissan ammatin arvostusta, samoin naisen kykyä toimia vaikeissa olosuhteissa. Vastuu oli painava diakonissojen rajattomassa työssä Kaupunkilähetyksen avohuollossa. Matilda halusi Tampereelle parasta diakonissa-ainesta ja osallistui sen määrittelyyn, mikä oli parasta. Johtaessaan Jumalan kunniaksi hän ei muokannut vain itseään vaan myös tulevia sisarpolvia. Kenties Matilda ylirasituksen vuoksi rupesi sättimään sisariaan. Toisin kuin Anna, Matilda ei ruvennut syyttämään itseään, kun työtä oli yli voimien. Matilda tiesi, ettei kiire tullut ylhäältä. Palvelemisen poljento Tampereen poikkeuksellisen ankarissa yhteiskunnallisissa oloissa sai Matildan tuntemaan itsensä lumpuksi, kuluneeksi vaaterievuksi.

²³⁷ Sitaatti Matildan kirjeessä Edvin Wirénille 21.1.1921, HDL, Eb3.

²³⁸ Kirje 17.4. 1919, SKY.

²³⁹ Ba 8.

²⁴⁰ Talvella 1919 Matilda lähti töihin lähellä sijaitsevaan Loimijoen kunnalliseen sairaalaan. Hänen sisarensa Sandra jäi hoitamaan äitiä, kunnes tämä kuoli toukokuussa 1920. Ba8, Sandra Hjon sisar Hannalle 6.4.1925, HDLJ.

Osa Tampereen diakonipapeista sääteli diakonissa-ammattia, ja Matilda koki sen ajoittain mielivaltaana. Oma pastori suojasi sisarta tiettyyn rajaan asti mutta oli lojaali myös pappiveljilleen. Paikallinen sisarkoti hajautettiin, ja Matildan keinot kontrolloida sisaralaisiaan heikkenivät. Kuitenkaan papit sinänsä eivät olleet Matildan ongelma vaan jotkut heistä. Matilda teki, mitä hän diakonissana saattoi. Loput oli jätettävä herroille. Matilda pyrki määrittelemään ja laajentamaan naisen paikkaa diakoniatyössä. Myös Anna pyrki eroon sairaanhoitajan roolin kautta määrittelyksi tulemisesta, Matilda tietoisemmin. Työnjakokiista kunnallisen sairaanhoidon kanssa kertoo diakonissan omalaatuisesta naispaikasta. Palkaton laupeudentyö oli vapaaehtoista kristillistä palvelua. Ulkopuolelta ei tultu sanelemaan sisarten työaikoja.

Molemmilla sisarilla tulivat kutsumuksen rajat vastaan. Annalla jo nuorena koesisarena, Matildalla kuudentena diakonissavuotenaan. Hän oli silloin 41-vuotias. Olennaista lienee, että molemmille löytyi sisaryhteisön suojissa ja nimissä omien edellytystensä mukaiset paikat. Sisaryhteisö suojasi loppuunpalamiselta vaikka diakonissapalvelu myös aktivoi väsymistä. Rajaton palvelu ja avuliaisuus kaikille oli sisaren itsensä sisäistävä ankara velvollisuus. Oikea diakonissa teki koko ajan hyvää.

Rima Lunin Schultzin (1992) tutkimus naisten työstä ja naisten kutsumuksesta Chicagon episkopaalisessa kirkossa paljastaa naiseuden perusjännitteen historiallisessa palvelustyössä. Kun moraalinen ylemmyys alamaisella naiseudella kietoutettiin yhteen palvelemisen kanssa, saavuttivat naiset jotakin omalla alueellaan, mutta he myös menettivät jotakin. Aluksi naisten innovaatioita tuettiin mutta sitten ne absorboitiin miehiseen hegemoniaan. Kenties Matilda koki tullessa lumpuksi juuri tästä syystä. Mielikuva itsensä uhraavasta naiseudesta hidasti naisten uusien työmahdollisuuksien legitimoitua.²⁴¹

Palvelustyö oli myös naisen yksilöitymistä, itseksi tuloa. Arka Annakin rakensi sukupuolta ja naiskeskeistä uskonyhteisöä. Häntä vetivät puoleensa naisten omat tavat olla uskonnollisia keskenään. Molemmilla naisilla oli rohkeus mennä sinne, missä oli suurin kärsimys, mikäli suurin kärsimys oli köyhien sairaalassa ja sotavankilan sairaalassa. Sen jälkeen, kun sukupuolitettu kutsumus oli kuljettanut heidät kärsivien läheisyyteen.

²⁴¹ Anthony Fletcherin (1998, 187-203) mukaan englantilaiset naiset menettivät 1800-luvulla tasa-arvoisen sielunsa ja saivat tilalle naisen sielun, jolloin alettiin puhua naisen hengellisestä ylemmyydestä ja hurskaudesta. Kun hengellisen elämän tila sukupuolitettiin, kapeni naisinen tila. Viktoriaaninen patriarkaatti rajoitti naisen spirituaalisuuden käytännölliseen kotihurskauteen. Keskiluokka oli syntynyt.

Muistakaa rukouksissanne joskus meidänkin kurjaa joukkoa täällä ja meitä hänen heikkoja palvelioitaan²⁴³

Sisaret Anna, Sanna, Anna Pauliina ja Matilda tulivat toteuttamaan diakonissan kutsumuksiaan Oriveden leprasairaalaan. Anna tuli 28-vuotiaana vuonna 1905 potilassiirron mukana Helsingistä ja lähti vasta vuonna 1945. Sanna tuli viisi vuotta Annan jälkeen ja jäi eläkkeelle vuonna 1930. Hän oli tullessaan 43-vuotias ja oli saanut kaksi vuotta aiemmin diakonissan vihkimyksen.²⁴⁴ Annan ja Sannan ensimmäisinä vuosina sairaalaa johtivat Cecilia Blomqvist ja Elli Sidensnöre. Anna Pauliina tuli 35-vuotiaana 1916 johtamaan sairaalaa Olgan kuoleman jälkeen.²⁴⁵ Hänen seuraajakseen tuli vuonna 1921 43-vuotias Matilda, joka jäi sairaalaan sen lakkauttamiseen saakka. Samana vuonna tuli diakonissalaitokselta eronnut Siiri Siniranta, joka hänkin jäi vuoteen 1953 asti. Avatakseni ymmärrystä sisaren paikasta ja tilasta leprasairaalassa, kiinnitän ensin huomiota lepran paikkaan Raamatussa ja leprasairaalan paikkaan historiassa.

Lepran paikka

Sairaus on Vanhan Testamentin mukaan synnin seurausta. Jos ei kuuntele Jahven ääntä ja pidä hänen käskyjään, saa osaksensa tottelemattomuuden kiroukset. Näitä ovat esimerkiksi ruttotauti, ruvet, paiseet ja mielisairaus.²⁴⁶ Parantumiskeinona on kuulla ja totella Jahven ääntä.

Kuitenkin vain spitaali teki kantajansa saastaiseksi. Testamentin lakikirjaa (3. Mooseksen kirja) onkin käytetty leprastigman tuottamiseen. ”Joka spitaalinen on, hänen vaatteensa olkoot revityt, ja pää avoinna, suu peitetty; ja huutakoon: Saastainen! Saastainen!”. Spitaalinen eristettiin yhteisöstään: ”Niin kauvan kuin se rupi hänessä on, olkoon hän saastainen, yksinänsä asukoon, ja hänen asuinsijansa

²⁴²Lepra-Asylen (turvakoti) mainitaan diakonissalaitoksen arkistolähteissä (Ba6) ja spitalitautisten turvakoti suomenkielisessä vuosikertomuksessa (esim. Wennerström 1917). Lepra paikkana ja lyhennyksenä leprasairaalasta nousee sisarten kirjeistä: **Leprassa on monta potilasta, jotka...** (Matilda sisar Linalle 6.11.1922, HDLJ).

²⁴³Anna 19.3.1920 sisar Linalle. Kirje jatkuu: **..että Herran nimessä voisimme toimia, heille, sekä itsellemme siunaukseksi.**

²⁴⁴Ba1.

²⁴⁵Sitä ennen hän oli palvellut diakonissana Kitelässä, Impilahdella ja Taipalsaarella ja hoitanut muutaman vuoden sairaita omaisiaan, äitiään ja veljensä vaimoa. Ba7, Anna Pauliina A. Palmrothille 5.5.09, 12.5.09, 14.8.10, 9.10.10, 12.1.11, 30.8.11, 25.3.12, 10.4.12, 2.7.14.

²⁴⁶5. Moos.28.

olkoon ulkona leiristä”.²⁴⁷ Parantuminen oli mahdollista: ”Jos pappi tarkastaessaan pitalista huomaa, että hän on parantunut pitalitaudistansa...”²⁴⁸ Yhteisön sisälle pääsi takaisin, kun pappi oli suorittanut puhdistusrituaalin veriuhrilla.

Säädös spitaalisen puhdistamisesta on tulkittavissa myös toiseksi ilmiöksi kuin nykyisin tunnettu lepra. Eräiden nykykäsitysten mukaan spitaalilla tarkoitetaan Vanhassa Testamentissa erilaisten ihotautien aiheuttamaa rituaalista epäpuhtautta, minkä vuoksi sairas eristettiin yhteisön ulkopuolelle (Vuorinen 2002, 156). Muita lakikirjassa ilmoitettuja saastumisia olivat synnytys, kuukautiset, sukupuoliyhdyntä sekä vainajaan ja kuolleeseen saastaiseen eläimeen koskeminen. Mary Douglasin (2000, 102-107, 161) tulkitsemana epäpuhtaus ei ollut kytköksissä varsinaisen likaisuuden eikä edes moraalin kanssa. Kyse oli kultillisesta jumalallisen kanssa yhteyteen pääsemisestä.

Keskiajalla uskottiin, että lepraa aiheutti kateus ja harhaoppisuus. Sairautta sinänsä ei tulkittu vain rangaistuksena vaan myös rakkautena ja kilvoittelukeinona. Vakava sairaus liittyi sekä valittuna olemiseen että vapautumiseen maallisesta. Esimerkiksi spitaalinen eli jo maan päällä kiirastulivaihetta. Kärsimystä haettiin myös keinotekoisesti, kiduttamalla omaa ruumista (kärsimyskultti). ”Lihan” uskottiin sammuvan imitoitaessa Kristuksen kärsimyskokemuksia. (ks. Joutsivuo 1995, 62, 66-67.)

Näkemyks ihmisen synnillisyydestä muuttui uskonpuhdistuksen jälkeen aikaisempaa pessimistisemmäksi. Ei vain paholainen apulaisineen, vaan myös vihainen Jumala vaani ihmisiä sairauksien muodossa. Yhteisön oli pakotettava yksityinen synnintekijä parannukseen, koska muuten rankaiseminen uhkasi koko yhteiskuntaa. Käsitys leprasta oli siis muuttunut synnin rangaistukseksi. Kun vielä 1500-luvun lopulla Janakkalan kirkkoherra oli spitaalista huolimatta saanut hoitaa virkaansa, alettiin lepraan sairastuneita 1620-luvulla lähettää eristämismääräyksellä Seilin saarelle rakennettuun leprosorioon. Saarelle lähetettiin myös mielisairaita ja separatisteja eli kirkon opin hylkääjiä. Olosuhteet olivat riippuvaiset kulloisenkin johtajan hyvästä tahdosta. (Sandholm 1973, 182, 197, 242-246.)

Jo keskiajan Euroopassa leprasairaat olivat nousseet sosiaalisesti keskeiseen asemaan. Lepran avulla kontrolloitiin sosiaalisia jännitteitä. 1300-luvulla Ranskassa poltettiin suuri määrä ”lepraisia” syytettynä salaliitoista. Myös juutalaisia tuhottiin. ”Lepraiset” eristettiin tuhansiin laitoksiin. Samalla alempi papisto sai työpaikkoja ja leprosoriumin perustaja esirukoilijan oman sielunsa pelastumiseksi. Leprahospitaalit vaurastuivat lahjoitusten avulla. Kun 1360-luvulta lähtien lepran diagnostiikka parani, sosiaalisen kontrollin välineeksi otettiin uudet ryhmät, kuten noidat, kerettiläiset ja juutalaiset. Eurooppalaiset

²⁴⁷3. Moos.13:45-46.

²⁴⁸3. Moos.14:3.

toteuttivat omaa leprakäsitystään (saastainen, tarttuva) myös 1800-luvun maailmanvalloituksessaan eristämällä leprasairaita pysyvästi. (Vuorinen 2002, 160-61.) Kun lepratapaukset Suomessa 1800-luvun alussa lisääntyivät, kiellettiin leprapotilaiden hoito yleisissä sairaaloissa ja leprasairaat eristettiin syrjäisiin mökkeihin (Pirilä 1961, 25). Yhteiskunnan muita jäseniä haluttiin suojella tartunnalta.

Nykyaikainen sairaala²⁴⁹

1800-luvun lopulla lepraan sairastuneiden määrän pelättiin lisääntyvän. Leprapotilaita oli vuonna 1892 51 ja neljän vuoden päästä jo 67. Eräs syy luultuun lisääntymiseen oli tilastoinnin tarkentuminen. Eniten leprasairaita oli vuonna 1906, jolloin heitä oli tilastojen mukaan 115. Leprabasilli oli löydetty, ja taudin uskottiin leviävän kosketuksen välityksellä huonoissa olosuhteissa huonon ravinnon myötä. Helsingin yleisessä sairaalassa veneeristen tautien osastolla hoidettiin vuonna 1899 samanaikaisesti 11 leprapotilasta. Osaston johtaja esitti lääkintöhallitukselle toivomuksen, että leprapotilaille perustettaisiin erillinen laitos. (Pesonen 1980, 384-385.)

Lääkintöhallitus laati ehdotuksen asetukseksi leprapotilaiden hoidosta ja eristämisestä. Pääpaino oli ”pakolliseen sairashuoneeseen asettamisessa”. Jokainen lääkäri oli ehdotuksen mukaan velvollinen ilmoittamaan spitaalinsa saastuttaman henkilön piirilääkärille. Spitaalisairaana oli asuttava muista erillään. Alemmissa kansankerroksissa oli huonoimmat edellytykset järjestää asunto-olonsa siten, että tartunnan vaara voitiin välttää. Niinpä lääkintöhallitus ehdotti, että leprasairaalaan saapuminen oli pakollinen niillä spitaalinsa saastuttamilla henkilöillä, jotka saivat jatkuvaa köyhäinapua. Sivistyneempiä luokkia pakollinen sairashuoneeseen asettaminen koski silloin, kun potilas ei noudattanut määräyksiä, esimerkiksi ei suostunut asumaan muista henkilöistä erillään. (Duodecim, 1900, 196-199.) Ehdotus ei toteutunut pakkoeristämisen osalta. Vasta vuonna 1945, jolloin leprasairaita oli enää muutama, säädettiin pitalitautilaki. Syynä oli se, että Oriveden leprasairaalassa oli karkaileva potilas, jota ei voitu sopivasti eristää kotonaan (Uurasjärvi 1995, 61).

Senaatti määräsi vuonna 1900 Terveystiedehallituksen avaamaan tilapäisen leprasairaalan (Hällström 1910, 481). Diakonissalaitoksella 55-vuotias Cecilia Blomqvist, Helsingin Kaupunkilähettyksen sisar, ilmaisi toiveensa ottaa huolekseen sairaiden hoito. Diakonissalaitos kääntyi lääkintöhallituksen puoleen tarjouksensa kanssa. Sovittiin, että diakonissalaitos ottaa vastatakseen sekä hoidosta että taloudenpidosta, kiinteää korvausta vastaan. Vuokrahuoneisto Sörnäisissä vihittiin käyttöön

²⁴⁹Nykyaikaisuus ja ajatus potilaille mieluisasta parantolasta nousee senaatilta 1904 lääkintöhallitukselle saapuneesta kirjeestä (Uurasjärvi 1995, 20-21). Tarkoitus oli taata sekä moderni hoito ja huolenpito että eristää potilaat tartunnan estämiseksi. Taustalla oli pelkoa siitä, että sairastuminen salattaisiin.

kesäkuussa 1900.²⁵⁰ Cecilian avuksi otettiin kaksi palvelijatarta ja pesijätär. Työlleen Cecilia asetti kaksi päämäärää: luoda kodin tuntua ja herättää hoidokeissa taivaallisen kodin ikävää. Vuoden 1901 loppuun mennessä hän oli hoitanut kahtakymmentä henkilöä, omien sanojensa mukaan ”hoidokasta”. (Sinnemäki 1936, 136-137.)

Neljän vuoden päästä Sörnäisten leprahoitola siirrettiin Orivedelle reservikomppanialta jääneisiin rakennuksiin. Kunta oli anonut lakkautettua Suomen sotaväen kasarmia omaan käyttöönsä, mutta valtio päätti sijoittaa rakennuksiin leprasairaalan, mikä tieto otettiin Orivedellä katkerana vastaan (Hiltunen 1968, 191-192). Leprapotilaiden muutto Sörnäisistä Orivedelle tapahtui diakonissalaitoksen papin, Jussi Sinnemäen (1936, 138) kertomana seuraavanlaisesti:

Potilaita varten oli oma vaunu, joka tuotiin lähelle sairaalaa Sörnäisten rantarataa pitkin ja liitettiin sitten tavalliseen Oulun junaan. Oriveteläiset olivat kokoontuneet suurin joukoin asemalle, vaikkakin pelokkaina, katselemaan sairasten tuloa. Suurta hankaluutta oli syntyä sentähden, kun ei kukaan tahtonut antaa hevosiaan ja rekiään potilaitten kuljettamiseksi asemalta sairaalaan.

Sairaspaikkoja oli 45. Eristäminen Orivedellä tapahtui luontevasti, sillä punaisia hirsirakennuksia ympäröi yli kahdeksan hehtaarin puisto- ja viheralue. Lääkintöhallituksen tarkoituksena oli eristää koko sairaala-alue korkealla piikkilanka-aidalla, mutta hankkeen kalleuden vuoksi sairaala eristettiin vain maantien puolelta (Uurasjärvi 1995, 53). Potilaiden liikkumismahdollisuudet olivat kuitenkin suuret verrattuna Sörnäisten vuokrahuoneistoon.

Meillä oli järvi siellä metsässä. Siellä oltiin hyvin paljon kesäaikana. Siellä oli myöskin hoitajat, koittivat olla mukana. Kahvia keitettiin monta kertaa rannassa. Ei potilailla ollut lupaa mennä uimaan mutta kai ne sentään salaa siellä kävivät uimassakin.²⁵¹

Rannassa oli laituri oman tien päässä. Kyläläisten laituri oli muutaman metrin päässä aidan takana oman tien päässä. Pyykki kuljetettiin sairaalan hevosella rantaan. ”Hoidokki Kalle kulki rannassa pyykkärin mukana, huuliharppua soitteli.”²⁵²

Suljetun laitoksen julkisivu muistutti parantolaa, jonka puutarhaa ja ruusutarhaa on ihasteltu muisteluissa ja haastatteluissa.²⁵³ Aluetta pidettiin lumoavan luonnonkauniina. Lääkäri Ernst af

²⁵⁰Ба6.

²⁵¹Matilda Hjonin haastattelu 1966, lääketieteen historian museo (LHM).

²⁵²Oriveden sääaseman hoitajan Juuso Paunulan haastattelu 1976, (LHM).

²⁵³Sinnemäki 1936, leprasairaalan keittäjä (1924-53) Helmi Niherän haastattelu (LHM), Peltonen (1982).

Hällström antoi vuonna 1910 (484-85) romanttisen raportin leprasairaalaista. Sairaala sijaitsi yläväällä ja terveellisellä havupuuta kasvavalla hietaharjulla ja muistutti pikemminkin maalaiskotiä kuin laitosta. Ruusutarhoineen se muistutti kartanoa.

Sairashuoneryhmää ympäröivässä puistossa on runsaasti sekä varjoisia että päiväisiä kävelyteitä ja käytäviä, sitä paitsi nurmikkoa ja kukkalaitteita huvihuoneineen ja keinuineen sairasten käytettäväksi y.m. varten

Lisäksi on kasvitarha keittiökasvia ynnä marjapensaita varten samoin kuin avonaisia vainiomaita perunain ja kaurain sekä heinän viljelemistä varten. Järven rannassa on laituri uimahuoneineen, sekä vene soutelemista varten. Viljelys-maiden muokkaamiseksi sekä muihin ajoihin on laitoksessa hevonen; ruokajätteiden käyttämiseksi laitoksen hyväksi pidetään sikoja. Muutamia lampaitakin on pidetty kotitarvetta varten.

Sairaalan osastot, Lepola ja Turvala, olivat kahdessa hirsirakennuksessa. Turvala oli aluksi miesten osasto, mutta vaihtui laajennuksen myötä naisten osastoksi. Molemmissa rakennuksissa oli huoneet sisarille. Johtava sisar asui Rauhalassa, komppanian entisessä lasaretissa. Sisar Matildan kanssa siellä asui sairaanhoitaja Siiri Siniranta. Rakennuksessa oli myös lääkärin kanslia. Talousosasto oli Toimelassa, jossa oli avara keittiö, leivintupa ja asunnot keittiöhenkilökunnalle. Toivola oli potilaiden vieraiden ja muiden vieraiden yöpymispaikka. Imatra toimi myöhemmin voimalaitoksena koko sairaalalle. Siinä asuivat talonmies sekä osasto- ja keittiöapulaiset. Kaikki rakennukset lämmitettiin puilla.²⁵⁴ (Hällström 1910, 483-84, Peltonen 1982, 4.)

Henkilökunta oli vuonna 1918 seuraavanlainen: laitoksen ulkopuolella asuivat pappi ja lääkäri, joka oli Oriveden kunnanlääkäri.²⁵⁵ Sairaalaassa asuivat johtajatar, kaksi naishoitajaa, siivoojattaret, keittäjätär, leipojatar, vaatteiden pesijätär ja tallirenki. (Sinnemäki 1936, 143-144.) Vuoteen 1919 asti oli miesten puolella mieshoitajia eli diakoneja. Diakoniaväen lisäksi sairaalassa asui siis siivoojia, taloushenkilökuntaa ja yksi mies, talonmies. ”Kyllä siellä väkeä oli”, on Juuso Paunula²⁵⁶ muistellut. Kaikilla oli ”asunto, lämpö, valo, pesu ja täysi ravinto”. ”Ruoanpito” nieli valtaosan menoeristä. (Hällström 1910, 482, 485.) Hoito leprasairaalaassa muodostui kalliimmaksi kuin muissa sairaaloissa. Kun vuonna 1915 potilaskustannukset läänien yleisissä sairaaloissa potilasta kohden olivat 99 mk ja mielisairaaloissa 852 mk, olivat ne leprasairaalaassa 950 mk (Uurasjärvi 1995, 47).

²⁵⁴Lääketieteen historian museossa on rekonstruoitu potilashuone leprasairaalaista (ks. valokuva Uurasjärvi 1995, 50). Huoneet olivat korkeita, ikkunat avaria, katot öljymaalatut, seinät laudoitetut (Hällström 1910, 483).

²⁵⁵Wäinö H. Helme oli sairaalan lääkäri vuosina 1919-1947. Helmi Niherä (1976) on kertonut, että hän oli hieno herrasmies, joka tervehti kaikkia ”ja oli aina herttainen”. Helmeellä oli tapana sanoa: ”Täällä tohtori vaan, sopiskos tulla”. Helme halusi tulla haudatuksi leprasairaalan omalle hautausmaalle, mutta omaiset eivät suostuneet siihen. Vuonna 1945 Helme piti pitalitautilain laatimista tarpeettomana (Irja Seppälä 1979, LHM).

²⁵⁶Juuso Paunula 1976.

Paikkakuntalaisille leprasairaala tarjosi monenlaisia työmahdollisuuksia ja toi liikettä. Esimerkiksi maito haettiin kirkonkylästä. Halonmyyjät ja -hakkaajat tulivat paikan päälle pelosta huolimatta.²⁵⁷

Jos sitä ny pelkäs ja vähän hirvitteli, mutta oli se rahakin mukava, kun sai siinä jotakin tavaraa myytyä. Se antoi jonkinlaista vauhtia elämälle.

Orivedellä oli Suomen ainoa leprasairaala, mutta kaikki leprasairaajat eivät päätyneet sinne. Vuonna 1930 30 leprasairasta oli kotonaan ja 27 leprasairaalassa (Fagerlund 1925, 637). Päätyivätkö sairaalaan kaikkein köyhimmät? Eivät. Leprasairaalaan valikoitui työväestö. Vuoden 1909 loppuun mennessä oli potilaiden joukossa ollut vain yksi irtolainen ja yksi vaivashoidokki. Suurin osa sairaalassa olleesta 70 potilaasta kuului torppareiden, itsellisten tai työmiesten ammattiryhmiä edustaviin tai heidän perhekuntiinsa. Talollisia potilaiden joukossa oli kaksi. Anni Mattila²⁵⁸ on muistellut, että leprasairaalassa oli yksi rakennus, josta sanottiin, että siellä oli joku ns. parempi ihminen: ”Sisar Anna hoiti hänet sivutöinänsä”. Leprasairaalasta pääsi myös pois. Vuoteen 1909 mennessä kuusi potilasta oli kirjoitettu ulos. (Hällström 1910.)

Lääkintöhallituksen laatimassa leprasairaalan päiväjärjestyksessä²⁵⁹ oli kielletty potilasta ilman erityistä lupaa suorittamasta työtä laitoksen ulkopuolella olevien henkilöitten laskuun. Työhön kykenevien potilaiden oli työskenneltävä laitoksen hyväksi viisi tuntia päivässä. Päivällistunnit (klo 12-15) ja iltatunnit (klo 18-20) sai käyttää omiin tarkoituksiinsa. Mitä työhön kykenevät sitten tekivät? Päiväjärjestyksen mukaan he nousivat aamulla kello seitsemän ja autoivat kykyjensä mukaan uunien lämmittämisessä ja siivoamistyössä. Potilaat tyhjensivät ja huuhtoivat klosetit. Heille kuului myös sairaanhuoneiden lattioiden luuttuaminen (kostea lakaiseminen) ja ovenripojen pesu lysolivedellä. Potilaat työskentelivät myös pelloilla ja ruokkivat lampaita, kanoja ja sikoja. Naiset kutoivat kangasta ja sukkia. Miespotilailla oli oma verstaansa ja liiterinsä: ”Olivat hyvin innokkaita ja käteviä; tekivät tarpeellista ja tarpeetonta.” Kesäaikana tehtiin töitä suuressa puutarhassa, ruusutarhassa ja kasvimaalla. Mutta kun lepra eteni, potilaiden oli vaikea harventaa rikkaruohoja tynkäsormillaan.²⁶⁰

Sairaalassa oli tarkat säännöt. Sairasosastoilla ei saanut polttaa lamppua tai kynttilää yhdeksän jälkeen talvella ja kesällä klo 21.30 jälkeen. Alueelta ei saanut poistua ilman laitoksen lääkäriltä saatua erikoislupaa. ”Erittäin hellyttävissä”(Päiväjärjestys kohta 8) oloissa sai lääkärin luvalla tehdä lyhyen käynnin kotonaan, ei kuitenkaan yli kahta viikkoa kestävä. Eri sukupuolta olevat potilaat saivat vierailu toistensa luona ainoastaan johtajattaren luvalla.

²⁵⁷Juuso Paunula 1976.

²⁵⁸Haastattelu Orivedellä 13.11.1996.

²⁵⁹LHM.

²⁶⁰Matilda Hjon 1966, LHM.

Oriveden leprasairaala täyttää Erving Goffmanin (1969, 612) totaalisen laitoksen tunnuspiirteet. Mallihoitola oli myös vankila, jonka saarrettua luonnetta symbolisoi piikkilanka-aita, sekä metsät ja pellot sen ja ulkomaailman välissä. Sairaalaan otettiin henkilöitä, jotka olivat kyvyttömiä huolehtimaan itsestään ja joita omasta tahdosta riippumattomista syistä pidettiin ympäristölleen vaarallisina. Näin suojeltiin muuta yhteiskuntaa.

Vieraat²⁶¹, myös julkisuuden henkilöt, tulivat katsomaan erikoista sairaalaa. Vieraskirjaan tuli tunnettujen politikkojen nimiä. Kallio vieraili sairaalassa pääministerinä ja ihaili mm. keittiön kiiltäviä kupariastioita, joita kiillotettiin joka keskiviikko ja lauantai. Presidentti Relanderinkin piti tulla, mutta hän ei ehtinyt. Sen sijaan hän lähetti kuvansa ja lohdutuksen sanoja leprapotilaille. Sairaalan johtajattaren luona vieraili ”Oriveden kerma”: ”pastorska, Laaksovirrat, emäntä Jussila miehineen, opistolta rouva Suuronen, Tohtori Helme ja hänen rouvansa ja myöskin lapset”.²⁶² Sairaala oli kansainvälisesti arvostettu.²⁶³ Oriveden leprasairaala oli sekä valtion että diakonian ylpeydenaihe.

Liha hajoaa

Leprasairaalan potilaat eivät ole jättäneet jälkeensä dokumentteja. Heidän ääntään ja kipuaan²⁶⁴ on vaikea tavoittaa. Käytyään vuonna 1914 leprasairaalassa Sigurd Wegelius²⁶⁵ paljasti potilaiden kärsimystä:

Ensimmäiseksi kiintyi katseeni erääseen 40-vuotiaaseen mieheen. ”Olen sokea”, vastasi hän tiedusteluihini. Kasvoneleet olivat vääntyneet. Iho sinipunertava, haavoja täynnä... Toinen, 45-vuotias mies valitti ääneen vaivojaan. Kasvot eivät olleet enää ihmisen. Nenä ja huulet olivat vain yhtenä haisevana paiseena. Kädet muodottomat, sormet kynnettömät... Kolmas mies samassa huoneessa kulki levottomana edestakaisin. Tauti oli hänessä vasta alullaan: ”Minulla on vaimo ja kaksi lasta Hämeenkyrössä ja minä kaipaen kipeästi kotiani”.

²⁶¹Ensimmäisinä vuosina vieraita tarvittiin vähentämään lepraan ja jopa lepran sisariin liittyvää pelkoa. Sisar Lina kiertokirjeessä 24.3.1905: ”Vielä peljätään sisaria pitäjässä, vaan kyllä se kohta poistuu kun luultavasti kesällä tulee paljokin vieraita katsomaan sairaalaa”.

²⁶²Helmi Niherä 1976.

²⁶³Nimimerkki Pirkko, 1920-luvulta (LHM): ”Amerikan lepralähetyksen edustaja, eräs maailmankuulu tohtori, joka viime vuodet on kiertänyt ympäri maapallon tutkiakseen leprasairaitten asemaa ja hoitoa eri maissa, oli antanut meidän maamme hoitolasta arvostelun, että se oli parhain ja tarkoituksenmukaisin kaikista hänen näkemistään.”

²⁶⁴Fyysinen kipu ei hermoleprassa aina tuntunutkaan. Esko Peltonen (haastattelu 26.3.2002) muistaa äitinsä Edit Peltosen kertoneen, että yhtenä jouluna erään potilaan sormi jäi oven väliin. Sormi irtosi, mutta potilas ei itse huomannut tapahtunutta.

²⁶⁵Ilmeisesti sama Wegelius tuli seuraavana keväänä takaisin, sillä Olga kirjoitti 3.5.1915 sisar Linalle: **Herra Wegelius lähti seuraavana päivänä takasi Helsinkiin, ei kukaan antanu hänelle asuntoa syystä, että hän kävi täällä sairaiden luona. Kyllä se oli hänelle ikävä lähteä heti takasin, mutta lupasi vielä kerran tulla paremmalla onnella.**

Jatkoin kulkuani tilavan ruokasalin ja tarjoiluhuoneen läpi, jossa vallitsi erinomainen järjestys ja tulini tupakkahuoneeseen. Kaksi miestä istui siellä piippuaan poltellen. Seisahduin kuin kiinninaulittuna kynnykselle. Olivatko nuo nyt eläviä, tuntevia ja ajattelevia olentoja? Olivat kyllä! Tervehtiessäni he vastasivat käheällä, tuskin kuuluvalla äänellä. Toinen heistä oli vasta aivan nuori. Mutta hän näytti vanhukselta. Pää oli muodoton möhkäle, täynnä haavoja ja kuhmuja. Nenää ei ollut. Näkö oli kadonnut. Toinen, nuori hänkin, oli kuin elävä luuranko. Nenä oli pudonnut pois ja nenäluu paljastunut. En kestänyt tätä näkyä sen kauemmin.

Vaikka samat näyt uudistuivat naisten puolella, vakuutti mm. eräs naispotilas, että ”Minä ja kaikki muutkin voimme hyvin”. Diakonissa saattoi Wegeliuksen huoneeseen, jossa oli vanha sokea nainen:

Hän huojutti ruumistaan edestakaisin ja valitti. Silmistä valui keltaista nestettä. Huoneessa oli sietämätön, kuvottava haju. Vaimoparka mätäni elävältä.

Miesten osastolta Wegeliuksen ajoi ulos muodottomat kasvot, naisten osastolta haju. Kuvauksesta päätellen lepra kalvoi jäseniä pois, sokeutti silmiä ja tulehdutti haavaumia. Tämä tapahtui yleensä hitaasti, sillä tauti ei merkittävästi lyhentänyt odotettavissa olevaa elinaikaa (Vuorinen 2002, 167). Potilaista henki suru ja epätoivo, mutta diakoni ja diakonissat, nuo uhrautuvaiset olennot antautuivat koko sielullaan työhönsä, saattoi Wegelius lohduttaa lukijaa.

Potilaiden tuskasta oli siis mahdollista kirjoittaa, kunhan ei kyseenalaistanut heidän saamaansa huolenpitoa. Potilaiden epäkiitollisuuden päästäminen julkisuuteen olisi ollut epäsopivaa. Nimimerkki Pirkko kirjoitti 1920-luvun lopulla:

Sairaat, joita täällä tapaat, keskusteleivat kanssasi tyytyväisinä, melkeinpä iloisina. ”Mikäpä hätänä”, sanovat, kun kysyt vointiansa, ”hyvähän meidän täällä on!”²⁶⁶

Entä oliko sisaren sopivaa kirjoittaa diakonissalaitokselle järkyttävästä työympäristöstään, toisin sanoen piilottiko hän mätänevän lihan? Kuolevan hoitamisesta itsessään, kuolettamisesta (ks. käsite, Utriainen 1999) ruumiillisena tapahtumana ei juurikaan kirjoitettu.²⁶⁷ Lepraruumiin hajoamisesta ja hoitamisen ruumiillisuudesta kirjoitti Anna, ja hänkin vain vähän:

²⁶⁶Nimimerkki Pirkko (LHM) lienee tiedustellut iäkkäiden naispotilaiden mielipiteitä. Kirjoituksen mukaan sairaalassa oli 18 potilasta eli ajankohta on ollut 1920-luvun loppupuoli. Kun potilaita syyskuussa 1925 oli 23, oli heistä 17 naisia ja kuusi miehiä (Matilda sisar Hannalle 2.9.1925).

²⁶⁷Välttämättömyyksien ruumiista (käsite, Tedre 1996 & 1999) eli hoivasta ruumiillisena työnä vaietaan tänäkin päivänä, vaikka suuri osa hoivasta liittyy hoivan tarvitsijan ruumiiseen, vaatien eriasteista ruumiinläheisyyttä.

**Keto rukka, joka jo niin kauan on niin avutonna maannut tuossa sängyssään.²⁶⁸
Kärsivällisyyttä se kysyy, sillä molemmat ovat niin vaikeat hoitaa, ettei konsanaan
opereerattu potilas ole niin vaikea hoitaa, kun varsinkin toinen näistä²⁶⁹ ... Silmätkin
on niin märkinyt, ettei pupillia ollenkaan näy, on vaan kun joku märkivä
lihamöhkäle.²⁷⁰**

Olga kertoi vuonna 1915 potilaiden olevan sokeita, viallisia ja täynnä haavoja.²⁷¹ Potilaiden tragedia oli siinä, että lepraan ei ollut parantavaa lääkettä. Oli vain keinoja hidastaa tautia ja lievittää tuskia. Sulfa-lääkkeet, joilla tauti saatiin pysähtymään, tulivat 1940-luvulla. Lääkkeiden vaikutusaika oli kymmenen vuotta, joten ne eivät ehtineet auttaa leprasairaalan potilaita.²⁷² Heidän hoitoinaan oli haavojen puhdistaminen ja siteiden vaihtaminen. Luumädät hoidettiin veitsellä ja terävällä kauhalla eli kirurgisesti. Viiltäviin särkyihin, kolotuksiin ja vilukuumeisiin käytettiin saatavilla olevia lääkkeitä. (Hällström 1910, 486-87.) Leprasairaalan vuosikertomuksen 1905 mukaan useat potilaat olivat kehittyneet lääkkeiden väärinkäyttäjiksi (Uurasjärvi 1995, 37). Huumaavia lääkkeitä oli siis saatavilla. Tavallisin kipulääke oli kuitenkin asperiini.²⁷³

Kipulääkkeiden ja haavojen hoitamisen lisäksi potilaita hoidettiin neljällä tavalla: puhtaudella, ruualla, ”säännöllisellä ja hiljaisella sairashuone-elämällä” ja raikkaalla ilmalla (Sinnemäki 1936, 144). Sairaalassa oli kaksi saunaa, henkilökunnalle ja potilaille omansa. Joka ei päässyt saunaan, kylvetettiin ammeessa.²⁷⁴ Lääkäri Hällström (1910, 486) on todennut:

Erittäin tarkoin noudatetaan ankaraa puhtautta niin hyvin asuinhuoneissa, joita tarkoin tuuletellaan ja puhdistellaan, kuin käynti- ja vuodevaatteissa, joita ahkeraan ja säännöllisesti vaihdetaan puhtaisiin, sekä myöskin yksityiseen henkilökohtaiseen puhtauteen, jonka ylläpitämiseksi paitsi jokapäiväistä tarkkaa pesemistä ja puhdistusta käytetään säännöllistä joka viikkoista vihtakylpyä löylysaunassa. Tämä ankara puhtaus hyvän, ravitsevan ja vaihtelevan ruokajärjestyksen ohessa on huomattu useissa tapauksissa tekevän hyvän vaikutuksen kurjista olosuhteista tulleisiin sairaisiin, joiden haavat tuntuvat tästä suotuisammasta elämänlaadusta paranevan umpeen ja särky ynnä raiste helpoittavan.

Puhdas sairaala ei tuoksunut puhtaalle. Se oli desinfiomislaitos, jossa hajut ja tartunta-aineiden tuhoaja-aineet kamppailivat tilasta. Kaikki vedet menivät likakaivoon, säiliöön, jota desinfiottiin

²⁶⁸Sisar Elisabethille 1.2.1925.

²⁶⁹Sisar Elisabethille 22.12.1931.

²⁷⁰Sisar Elisabethille 22.12.1932.

²⁷¹Sisar Linalle 19.12.1915.

²⁷²Matilda Hjon 1966.

²⁷³Matilda Hjon 1966.

²⁷⁴Matilda Hjon 1966.

lysolilla ja kloorikalkilla. Syntyi pistävä löyhkä, kun kaivo kahdesti kuussa laskettiin vesistöön. Hevosetkin säikähtivät. Lysolilla ”pyyhkieltiin” kaikki paikat. ”Jänislangatkin ja sopihan sitä toivoa, että jänis ei ottanu hajua”.²⁷⁵ Osastoille mennessä laitettiin suojatakki päälle ja suojamyssy päähän. Kun tultiin huoneesta, pestiin sublimaattiliuoksella nenät, kädet, ”kaikki”.²⁷⁶ Lysolin haju tunkeutui joka paikkaan, keittiöön ja vaatteisiinkin. Kun Anni Mattila 1930-luvulla odotti portilla pimeässä sisar Annaa kuoroharjoituksiin, tiesi hän lysolin voimistuvasta hajusta, milloin tämä oli tulossa.²⁷⁷

Sisareksi leprayhteisöön

Sairaalaan tuleva sisar oli nykykäsitteellä ilmaistuna sitoutumassa saattohoitoon, josta sai lomaa vain kesäisin: ”Aamulla seitsemältä työhön ja illalla niin kauan kuin tarvittiin. Ei ollut vapaapäiviä, ei ollut”.²⁷⁸ Hoitajat tekivät työtä seitsemänä päivänä viikossa. Päiväjärjestyksen mukaan he nousivat vuoteesta klo 6 ja suorittivat aamun hoitotyön klo 10:een mennessä. Sen jälkeen oli potilaiden kunnosta riippuen muutamia tunteja vapaata.²⁷⁹ Jos joku huono potilas tarvitsi apua näinä välitunteina, hakivat toiset potilaat hoitajan.²⁸⁰ Työpäivä päättyi kello 21.00, jolloin potilaiden oli talviaikaan mentävä nukkumaan. Sen jälkeen valvottiin tarvittaessa vuoroissa yhden tai useamman potilaan vierellä.

Oliko leprasairaala sisarten vapaaehtoisesti valitsema elinympäristö ja mentiinkö sinne jopa mielellään? Sairaalan lakkauttamisvuonna eli vuonna 1953 nimimerkki S.E. suitsutti Suomen kuvalehdessä (s. 34), että sisaria oli ollut runsaasti tarjolla, koska laupeudensisaret näkivät spitaalisten hoitamisessa suuren kutsumustehtävän. Todellisuudessa kaikki leprasairaalaan lähetetyt sisaret eivät tunteneet kutsumusta hoitaa leprapotilaita. Esimerkiksi sisar Lyidia ei halunnut vuonna 1920 tulla sairaalaan. Hän ilmoitti diakonissalaitokselle, ettei kokenut paikkaansa leprasairaalassa Jumalan tahtona. Ensin Lyidia vetosi omaisiinsa, jotka eivät halunneet hänen menevän sairaalaan. Sitten hän yritti kieltäytyä suoraan:

Eikä oma mieleni ole kanssa halukas sinne menemään, vaan jos ei ole muuta sopivaa työmaata minulle, niin olen kyllä valmis menemään sinne, vaikka ei ole minulle mieleinenkään, tartuntaa vaan pelkään syystä kun en ole oikeen vahva. Ja on toinenkin syy, pelkään sisaria, jotka ovat siellä.²⁸¹

²⁷⁵Juuso Paunula 1976

²⁷⁶Seppälä 1979, LHM.

²⁷⁷Haastattelu 20.11.1996.

²⁷⁸Matilda Hjon 1966.

²⁷⁹Sinä aikana Anna esimerkiksi torakahti, ompeli tai paikkasi vaatteita, teki puutarhatöitä ja poimi marjoja leprassa tai metsässä (Anna sisar Linalle 3.11.1906, Anna Pauliina sisar Linalle 1.12.1916, Matilda sisar Hannalle 16.9.1933.)

²⁸⁰Matilda sisar Hannalle 16.9.1933.

²⁸¹Lyidia Kontinen sisar Hannalle 15.2.1920.

Lyydia mainitsi pelkonsa kohteeksi Annan: **s. Annan olen oppinut tuntemaan ylpeänä ja minun luonteelleni on niin vaikea ollu ylpeiden ja suurten kanssa, toisia sisaria en tunne paljon.** Ilmi ei käy, kumpaa kahdesta Annasta hän tarkoitti. Leprasairaalaan johti Anna Pauliina, joka oli pian jättämässä sairaalan. Anna Pauliinan kanssa Lyydia oli ollut yhtä aikaa koesisar, kun Anna ja Sanna olivat palvelleet sairaalassa jo vuosikausia. Todennäköisesti juuri he olivat jääneet Lyydialle tuntemattomiksi, ja Lyydia pelkäsi johtavaa sisarta.

Lyydia tuli, mutta joutui ahdistuksen valtaan: **Täällä on kaikki kaunista ja hyvää, mutta sairaat ovat vastenmielisiä ja vaikeat minulle.**²⁸² Vastenmielisyyteen liittyi inhoittava haju.²⁸³

Kirjoitin viimen sinne ja lupasin jäädä, vaikka se tuntuu vaikalta, mutta en ymmärrä, kuin minun on todella jäädä oikein vaikia ja tulisin mielelläni pois. Varmaankaan tämä ei liene minun paikkani, koska on niin raskas. En tahtoisi mitenkään tehdä tätä...Siis en jää tänne, jos on joku toinen sisar saatavana, sitte vähäksi aikaa, jos ei ole ketään tuleva. Ymmärsin sen olleen pahan, kuin ilmoitin jääväni, mutta en voi niin tehdä. Tämän päätöksen olen nyt varmasti pitävä.²⁸⁴

Kuitenkin kun Lyydian tavarat oli jo maksettu Kurkijoella, oli hän sittenkin vielä valmis jäämään.²⁸⁵ Toistenkaan sisarten tuleminen leprasairaalaan ei ollut helppoa. Esimerkiksi Anna kaipasi sisarkotiin. Hänen oli muistutettava itselleen, että Jumala oli saattanut hänet Orivedelle: **silloin ovat ikävän tunteet haihtuneet ja vesiintyneet silmäni kuivuneet.**²⁸⁶ Usko oli koti ja lohdutus Annalle siirtymävaiheessa sisarkodista leprayhteisöön. Oma sisar Ida tuli käymään kahden viikon kuluttua Annan tulosta.²⁸⁷ Joulukuusi oli haettu hevosella ja Anna oli tavannut naapurissa asuvan köyhän mummon, joka ei ollut ollut kiinnostunut uskonasioista. Näin Anna oli ottanut kontaktia leprayhteisön ulkopuolelle ja myös hänen luokseen oli tultu käymään ulkopuolelta. Anna kertoi kirjeessään myös kirkkomatkasta ja muutaman sanan leprasairaiden joulunvietosta. Yksi heistä oli juuri kuollut.

6 aikaan kokoontuivat kaikki sairaat yhteen, miesten ruokasaliin viettämään Joulua. Siellä luettiin ja laulettiin, tarjottiin sairaille makeisia ja kukin sai pienen kirjan. Sen jälkeen mentiin alas naisten rakennukseen, jossa lapset saivat heidän pienet lahjansa.²⁸⁸

²⁸² Sisar Hannalle 14.3.1920.

²⁸³ Sisar Hannalle 30.3.1920.

²⁸⁴ Sisar Hannalle 14.3.1920.

²⁸⁵ Sisar Hannalle 12.4.1920.

²⁸⁶ Sisar Linalle 11.12.1904.

²⁸⁷ Sisar Linalle 27.12.1904.

²⁸⁸ Mt.

Leprayhteisössä Anna uhkui aluksi terveyttä.²⁸⁹ Hän oli saanut nukkua yönsä ja saanut pienen huoneensa tilalle isomman tilan: **Asun entisessä hoitajan kamarissa.** Yksikään naispotilaista, joita Anna hoiti, ei ollut huonossa kunnossa. Yhdellä oli kovat säryt, joita hän oli yrittänyt lievittää perunajauho-nokikääreillä ja kuppauksella. Potilas oli polttanut turvonneet kätensä palohaavoille uunissa kuumennetuilla tiilillä sillä aikaa, kun Anna oli käymässä sairaalan ulkopuolella erään juuri synnyttäneen äidin apuna.²⁹⁰ Tulevina vuosina Anna ei enää liiemmin käynyt sairaalan ulkopuolella. Hänen elinvoimansa tarvittiin leprayhteisön sisällä.

Suljettu laitos ja palveleva naiseus

Anna paljasti toisena vuonnaan, mikä häntä leprasairaalassa pelotti:

En minä muuta niin pelkää vaan kun tulee paljon erilaisia luonteita yhteen, niin se tulee vaikeaksi kuin on alituisia riitoja heidän keskuudessaan, se tekee mielen niin raskaaksi.²⁹¹

Epätoivoista sairautta läpikäyvät ihmiset rupesivat purkamaan ahdistustaan eristyksissä. Sisaren paikka oli ristiriitainen. Toisaalta sisaren oli oltava nöyrä ja palvelevainen mutta toisaalta hänen oli otettava auktoriteetti. Iloinen ja kärsivällinen haavojen sitominen ei riittänyt, kun potilaat alkoivat kapinoida.

Vuonna 1906 tapahtui ampumavälikohtaus. Eräs potilas vastusti sairaalan sääntöä, jonka mukaan seurustelu vastakkaisen sukupuolen kanssa oli kielletty. Potilaan oli lähdeävä sairaalasta. (Uurasjärvi 1995, 63.) Samana vuonna kaksi muuta miestä lähti omaehtoisen kuoleman kautta, Aukusti S-n, itsellinen 47-vuotiaana hirttäytymällä ja Kalle Erkki V-n, työmies 29-vuotiaana ampumalla (Hällström 1910, 489, 491).

Potilaissa oli nousemassa joukkokiukkua. Sisaret kokivat erityistä painostusta vuosien 1907-08 vaihteessa: **En tahdo jaksaa pitää ajatuksiani koossa. Tuntuu vaan sairasten puolelta viha meitä vastaan kiihtyvän. Sairaajat ovat niin tyytymättömät ja katkerat meihin, sekä pukuummekin, että uskontoomme nähden. Sanovat: toiset hoitajat ovat paljoa paremmat, ne kun eivät edes pistele Jumalan sanalla. Meidän on täytyntä rukouksetkin heittää kokonaan**

²⁸⁹Sisar Linalle 2.12.1905

²⁹⁰Sisar Linalle 21.2.1905

²⁹¹Sisar Linalle 3.11.1906

pois. Ei ole enää rukouksia, ei aamuin, ei illoin sairasten kanssa, niin kuin ennen oli.²⁹²

Sisarten laupeus oli törmännyt potilaiden kiukkuun uskontoa ja kristillis-siveellistä palvelustyötä kohtaan. Leprasairaalaan oli saapunut sortokauden ja suurlakon aiheuttama poliittisen murroksen vaikutus. Suomalainen työväenliike oli järjestäytymässä ja kirkon henkinen auktoriteettiasema (esivaltauskollisuus) oli järkkymässä. Maassa virtaili kirkon ja uskonnon vastaisuutta. (Murtorinne 1995, 32-34.) Sisaret rupesivat pohtimaan, oliko heidän parasta lähteä leprasairaalaan.

Konflikti ratkaistiin sairaalan seinien sisäpuolella. Diakonissalaitoksen pastori rupesi epäilemään kurinpidollisten toimien kovuutta. Johtava sisar Elli puolusti tiukan kurin tarpeellisuutta ja vakuutti sen keveyttä.

Pastori luulee, että ohjia pidetään tiukalla mutta asia on päinvastoin. Komento sanoja ei käytetä lainkaan. Wapaus sairasten kesken on täydellinen, mutta jos he jollakin tavalla antavat aiheita epäilykseen niin silloin se heiltä otetaan kerralla pois. Sen he tietävät ja siksi he ovat koettaneet koettamalla olla ihmisiksi. Olemme kokonaan heittäneet vartioimisen sillä ei ole yrittäneetkään matkoille. Miehet olivat sanoneet veli Asikaiselle että jos heitä aina pidettäisi niin kuin tänä kesänä niin ei he kiusaa tekisi eikä retkille yrittäisi. Kuinka paljon noissa lupauksissa on totta ja miten paljon niihin on luottamista se on toinen asia, mutta nyt ainakin ovat nöyriä ja tottelevaisia. Ainoastaan kaksi kertaa olen ollut ankarana sairashuoneessa, kerran kummallakin puolen, ja sairaat sanoivat että koittavat ettei sisaren enää tarvitse tulla kurittamaan.²⁹³

Komento vaikutti sotilaalliselta vaikka komentosanoja ei käytettykään. Elli turvautui diakonien tunnustukseen: **Weljet sanoovat, ettei heidän aikanaan ole Leprassa ollut näin tyyntä eikä vapaata milloinkaan.** Elli kuitenkin tunnusti oman kireytensä. Itse asiassa hän oli ollut kovassa jännityksessä. Sisaren ruumiin oli vaikea rentoutua, kun leprasairaat osoittivat pettymystään. Potilaiden tyytymättömyys kulutti ja kalvoi sisaria, sillä palvelemaan naiseuteen sisältyi halu olla hyväksyty. Potilaiden kurittomuus nousi koetusta huonosta kohtelusta. Hyvästä kohtelusta seurasi tottelevaisuutta. Jonkinlainen neuvottelusuhde sisarten (äidit) ja potilaiden (lapset) välille luotiin, ja vuonna 1910 tilanne oli rauhoittunut. Vain yksi naisista, Amalia, oli pyrkinyt karkumatkalle ja ollut rajua ja vihainen.²⁹⁴

Leprasairaala oli kaikille turvaton paikka, ellei siellä ollut auktoriteettia. Sen tähden sisar saattoi saada leprasairaista myös liittolaisen. Elli saavutti potilaiden luottamuksen vuonna 1912, kun eräs miehistä

²⁹² Anna sisar Linalle 11.3.1908.

²⁹³ A. Palmrothille 25.6.1908.

²⁹⁴ Anna sisar Linalle 18.3.1910.

rupesi yllyttämään toisia potilaita kapinaan.²⁹⁵ Mies oli tuotu edellisenä talvena kruununkyydillä ja vankivaunussa. Nyt hän vaati nimismiestä paikalle muuttamaan talon komentoa kruununlääkärin avulla. Muuten hän kääntyisi kenraalikuvernöörin puoleen: **Minä en ole puhunut pilkalla enkä muuten hänelle hänen ilkeyksistään yhtään sanaa, olen vaan lukenut hänelle Jumalan sanaa.**²⁹⁶ Elli oli ottanut auktoriteetin vastaamalla kiukkuun kärsivällisyydellä. Potilaat ja sairaalan lääkäri pistivät miehen kuriin. Tämä oli häpeästä sairas ja piiloutui lakanansa taakse.

Ylirasittunut Elli sen sijaan oli siirtymässä uuteen työpaikkaan. Hän lähti Viva Lagerborgin ylläpitämään keuhkotautiparantolaan Hankoon. Elli on kiteyttänyt sen, millaista oli sisaren paikasta käsin hoitaa epätoivoista sairautta sairastavia ihmisiä eristyksissä: **On niin kuin tekisi heille pahaä vaikka on tekevinään hyvää.** Ja keino selviytyä oli: **Täällä jos missään täytyy tehdä työnsä yksin Jumalalle, muuten ei jaksaisi.**²⁹⁷

Uusi johtava sisar, Olga, saattoi pian huojentuneena kirjoittaa: **Sairasten mieliala, jota enin pelkäsin, on rauhallinen, ovat olleet oikein ystävällisiäkin ja toivottaneet moneen kertaan tervetulleeksi.**²⁹⁸ **Meidän yhdyskunnassamme** pidettiin nyt säännölliset lukutunnit kerran viikossa osastoilla, Anna piti laulutunnin kerran viikossa, Rauhalassa oli kerran viikossa lukuilta, jolloin palvelijat tulivat käsitöineen, ja kerran kuussa oli päätetty pitää perheiltama sairaille ja terveille erikseen vaihtelevalla ohjelmalla. Ensimmäisissä iltamissa diakoni oli pitänyt puheen ja Anna oli lausunut runoja. Meeri-niminen tyttö oli soittanut kannelta. **Laulua ja vuorolaulua oli runsaasti. Kyllä meillä on hauskaakin vaikka olemme niin eroitettuja muista ihmisistä.** Olga pyysi lisää kirjoja, sillä vanhat oli luettu moneen kertaan.²⁹⁹ **Voisikohan niitä kerjätä esim. Söderström'iltä?**³⁰⁰

Vielä vuoden päästä oli rauhallista: **Sairaat ovat olleet niin kilttiä, eivät ole vielä kertaakaan laittaneet minulle mielipahaa.**³⁰¹ Myös Anna vahvisti: **Meillä on ollut niin hauskaa ja rauhallista täällä nyt, on ollut oikein hauskaa. Kun ajattelee ja vertaa menneeseen aikaan, niin tahtoo sydän pakahtua kiitokseen. Tyyni on tullut ja myrsky tauonnut.**³⁰² Levollista oli vielä vuonna 1915. Koesisar Lydia saattoi kirjoittaa: **ei sairaat ole olleet yhtään pahoja minulle, saa nähdä,**

²⁹⁵ A. Palmrothille 7.11.1912.

²⁹⁶ A. Palmrothille 31.12.1912.

²⁹⁷ A. Palmrothille päiväämätön 1911.

²⁹⁸ Olga sisar Linalle 24.9.1913. Ja 5.1.1915 pastorille: **Saapa usein tuntea palvelemisen iloakin.**

²⁹⁹ Sairaalassa oli kirjasto, jossa oli kaikenlaista kirjallisuutta, sekä kaunokirjallista että uskonnollista. Useiden potilaiden silmät kuitenkin tulivat lepran edetessä sokeiksi. Potilaille luettiin ja laulettiin. (Matilda Hjon 1966.)

³⁰⁰ Sisar Linalle 7.11.1913.

³⁰¹ A. Palmrothille 19.8.1914.

³⁰² A. Palmrothille 5.4. 1914.

kestääkö kauvan yhtäläistä.³⁰³ Maailmansota teki leprasairaalasta turvapaikan.³⁰⁴ Ruokaa oli aina riittävästi.³⁰⁵

Palvelevaa naiseutta suljetussa laitoksessa ohjasi rankaiseva jumalakäsitys. Sisarten mielissä Herra oli se, joka hiljensi aggressiivisten potilaiden mielet,³⁰⁶ mutta sama Herra kuritti sisaria ilkeillä miespotilailla.³⁰⁷ Potilaiden elämän ahdistus tulkittiin helposti pahantahtoisuudeksi, ja sisaren puolestaan valtasivat itsesyytökset.

Mieshoitajien lähtö

Tohtori kirjoitti Liikolaan, ettei tarvii mieshoitajaa lähettää, otamme ”hoitajattaren”³⁰⁸

Leprasairaalassa oli ollut sen perustamisesta alkaen mieshoitajia eli diakoneja.³⁰⁹ Ensimmäinen mieshoitaja oli Antti Palo, josta sittemmin tuli Hollolan kirkonvartija. Toisesta mieshoitajasta, Bruno Tammilasta, tuli kansakoulunopettaja Lahteen (Sinnemäki 1936, 142). Pisimpään sairaalassa oli Uno Asikainen, kymmenen vuotta, vuosina 1906-16. Ennen Orivedelle tuloaan hän oli palvellut vuoden Kuopion maaseurakunnan vaivaishoidossa (Mustakallio 2001, 519-520). Juuso Paunula³¹⁰ on muistellut Uno Asikaisen lähteneen Orivedeltä armeijan palvelukseen Tampereen rykmenttiin vanhemmaksi sanitääriksi. Sitten hänestä tuli osastonhoitaja Vaalijalan kehitysvammaisten laitokseen (Sinnemäki 1936, 142).

Diakoneja oli kerrallaan kaksi, kunnes vuonna 1911 lääkintöhallitus päätti ottaa toisen diakonin pois. Syynä oli miespotilaiden vähentyminen: **Veli Asikainen suostuikin jäämään yksin ja veli Tammila meni jo täältä Viipurin läänin sairaalaan.**³¹¹ Marraskuussa 1913 pyydettiin Sortavalasta uusi

³⁰³ Lydia Leppänen 7.11.1915 A. Palmrothille.

³⁰⁴ Vuoden 1922 vuosikertomus (LHM) kertoo hankalasta miespotilaasta, joka ei ollut sopeutunut laitoksen sääntöihin. Hänet oli lähetetty takaisin Helsinkiin, koska hän oli yllyttänyt muitakin rikkomuksiin ja “asettui siinä suhteessa johtajaksi”. Hänen lähdettyään ei järjestys enää häiriintynyt.

³⁰⁵ Kun tammikuussa 1917 oli ollut puutetta puista, Oriveden nimismies hankki niitä. Kun voista oli puutetta, lääkintöhallitus toimitti sitä. **Ihmiset ovat niin äärettömän vaativia. Täällä ei uskota minkäänlaista puutetta olevan** (Anna Pauliina A. Palmrothille 10.1.1917).

³⁰⁶ Anna sisar Linalle 18.3.1910.

³⁰⁷ Ellin huokaus (7.11.1912) A. Palmrothille: **Olen oikein rukoillut Jumalaa, että hän estäisi tuon miehen tulemasta tänne takaisin, sillä hänestä on kaikki nämä ikävyydet lähteneet, mutta jos Jumala näkee parhaaksi, että hänen pitäisi olla täällä meitä kurittamassa, niin tapahtukoon Hänen tahtonsa.**

³⁰⁸ Anna Pauliina A. Palmrothille 2.10.1918.

³⁰⁹ Heitä koulutettiin Sortavalassa Liikolan diakonikoulussa vuodesta 1901. Diakonien oli tarkoitus palvella vaivaishoidossa ja uskonnollisen kirjallisuuden levittämisessä (Mustakallio 2001, 300). Diakoneja ehdittiin kouluttaa 174. Koulutus lakkautettiin vuonna 1920 vähäisen kysynnän vuoksi. (Sipilä 1954, 135, 218, 226-227.)

³¹⁰ LHM.

³¹¹ Elli A. Palmrothille 1911 (päiväämätön).

diakoni. **Sairaita on tullu miesten puolelle lisää, ja monet niistä ovat kovin sairaita, yksi kuoli mutta vielä on usein yövalvomista.**³¹² Kuukauden päästä kyseinen diakoni Heliö lauloi adventtikuorossa, jota Anna johti.³¹³ Heliö piti myös puheita hengellisissä iltamissa.³¹⁴ Veljet ja sisaret näyttävät eläneen omaa elämäänsä omilla puolillaan, mikäli siitä on merkinä terveisten lähettäminen diakonissalaitokselle. Sisaret lähettivät terveisiä vain sisarilta. Ainoastaan Olga lähetti yhden kerran sisarkotiin terveisiä sisarilta ja veljiltä.

Uno Asikaisen lähdön jälkeen tuli Suni-niminen hoitaja. Hänestä ja Heliöstä johtava sisar Anna Pauliina halusi päästä eroon: **En jaksa enään tapella niiden kanssa, tulen pois täältä, jos ei vaan anneta sisarta, minä en jaksa nähdä niiden poikain työn tekoa.**³¹⁵ Mieshoitajat lähtivät, Heliö puolustusvoimille lääkintävääpeliksi, Suni päätyi Helsingin pääpostiin.³¹⁶ Lepramiehet reagoivat voimakkaasti:

Minut ottivat miehet niin lujille Sunin lähdöstä, olivat muutamat oikein pyhää vihaa täysi Sunin puolesta. Lupasivat lähteä pois muka kaikki, sanoin että olkaa hyvät sen saatte minun puolestani tehdä, olla törrötimme kaksi päivää ettemme paljon puhelleet, tein tehtäväni ja passasin ukkoni neulasta naskaliin. Sitte tuli yksi joka kovimman äänen oli nostanut ja sanoi: "antaako sisar anteeksi en tiedä kuinka olin niin hävytön se oli ensimmäinen ja viime nen kerta kun käyttäydyn sisarta kohtaan sillä tavalla". Sanoin ymmärrän teidät niin hyvin, te olette saaneet elää nykyään aivan niinkuin olette tahtoneet ilman järjestystä, sillä olen myöskin aivan varma ettette pysty sisaren työstä mitään sanomaan sillä sisar tekee nämät tehtävät aivan yhtä hyvin kun mieshoitajakin silloin sanoivat "se on totta ei ole sisarten työtä vastaan mitään sanomista". Nyt oomme taas suloisessa sovussa ja odotamme sisarta niin pian kuin mahdollista.

Lepramiehet hyväksyivät kiukun purkauksen jälkeen naiset laupeudentyön ainoina ammattilaisina. Miksi sukupuoliero ja nais erityisyys oli nyt noussut näin keskeiseksi leprayhteisössä? 10 vuotta leprasairaalassa palvelleella Uno Asikaisella oli arvatenkin ollut vakaa kutsumus palvella vähäosaisia hiljaisuudessa eikä niinkään miehisesti julistaa sanaa. Oliko alalle pyrkivien miesten laatukin

³¹²Olga sisar Linalle 7.11.1913.

³¹³Sisar Linalle 18.12.1913.

³¹⁴Lydia A. Palmrothille 7.11.1915. Jos talonmies oli sairas, teki diakoni hänen töitään, esim. **Diakooni vei eilen Tutulla** (hevonen) **pyykkiä rantaan** (Olga pastorille 7.11.1913). Talonmiehen päätehtävinä oli kuljettaa pyykkikuormat leprasairaalan hevosella rantaan ja talvella aurata käytävät rakennusten välillä (Juuso Paunula).

³¹⁵A. Palmrothille 2.10.18. Juuso Paunula on muistellut miehiä sairashoidon harjoittelijoina: ”Jonkinlaisia oppilaita, harjoittelijoita taikka mitä, kun ei ne ollu sen enempi aikaa, taisivat pari vuotta olla... oliko ne lisäoppia saamassa”.

³¹⁶Anni Mattilan muistaman mukaan (13.11.1996) ”kaikille oli yllätys, minkä takia nää mieshoitajat niin nopeesti poistettiin.”

huonontunut? Anna Pauliinan näkemyksen mukaan oli. Uudet mieshoitajat tekivät työnsä naisia huonommin, tuskin paikkasivat ja ompelivat työn väliaikana vaatteita – eivätkä ylläpitäneet puhtautta ja kuria samassa määrin kuin sisaret. Anna Pauliina valvoi sekä ammattireviiriä että moraalialia. Lääkäriin ja pastorin myötävaikutuksella hän työnsi ammatillisesti heikommat veljet ulos ja otti auktoriteetin. Naisinen siveys, joka rakentui hoivaavalle vallalle oli tuottanut sisarille tilaa laajentaa sukupuolensa yhteiskunnallista roolia (ks. Markkola 2002, 156, 365-367). Juuri 1920-luvulla aate äidillisyydestä, naisinen miehisen vastakohtana, nostettiin korkeaan kurssiin. Silloin naisasialiikekin oli mukana rakentamassa naisille erityispaikkaa sosiaaliseen ja sairaanhoidolliseen työhön. (Markkola 1999, 201-202.)

Diakonien tila oli kapeutumassa ja kysyntä lakkaamassa. Miespalvelijoita työnnettiin kauemmaksi myös pappeudesta ja sielunhoidosta. Piispa Eino Sormusen (1938, 66, 81-82) mukaan Luther oli ajatellut diakonin papin kumppaniksi eli sakramenttien hoitajaksi ja maallikkosaarnaajaksi. Jo 1800-luvun lopussa tuleva piispa, lehtori Ingman oli kuitenkin varoittanut tekemästä diakonin toimesta maallikkosaarnaajan tointa. Silloin virkaan tulvisi hakijoita, toisin kuin jos kyseessä olisi ”hiljainen rakkaudentyö”. Sormunen (1938, 116-118) näki vaaran diakonien hengellisessä ylpistymisessä: ”Vailla laajaa yleissivistystä ja edes jossain määrin syvällistä tieteellistä koulutusta heistä helposti tulee eräänlaisia hengellisiä puoskareita”. Pelättiin jopa, että diakonit sivuuttaisivat sekä tuomiokapitulin että paikallisen papiston. Toisaalta Sormunen pohti, että kirkolla ei ollut varaa heittää hukkaan palvelukseen tarjoutuvia miesvoimia. Niinpä diakoni sopi esimerkiksi kanttorin ja suntion toimeen. Sitä paitsi diakoneille oli olemassa paikkoja, joihin diakonissat eivät soveltuneet, nimittäin kaukaiset metsätyömaat ja uittopurot. Sormunen ei maininnut perinteistä miehistä diakoniaa eli köyhäinhoitoa. Hänen pohdintansa viittaa siihen, että viimeistään 1930-luvulla papit kokivat diakonien epämääräisen paikan uhkaavana.

Mitä leprasairaalassa tapahtui, kun mieshoitajat lähtivät? Ongelmaksi tuli, etteivät lepran sisaret halunneet miesten osastolle töihin. Anna Pauliina antoi ohjeita tulevan sisaren suhteen.³¹⁷

Miehillä täytyis olla sellanen joka ei aivan menettele miehien määräysten mukaan: en tarkota että meidän tulisi olla niin hirmusen kovia ettei ollenkaan kuunnella potilasten mieliä mutta sen tulee tietää mikä on oikea ja mikä on väärä.

Anna Pauliina viittasi olevansa tohtorin asialla pyytäessään sisarta pastori Palmrothilta eikä lääkintöhallitukselta. Miesten osastolle tarvitsi lähettää sisar vain yhden kerran. Kun sisar Alexandra tuli miesten osastolle ja pyrki sieltä vuoden päästä pois, rupesi Anna pelastamaan tilannetta.³¹⁸

³¹⁷A. Palmrothille 2.10.1918.

³¹⁸Ba8, sisar Linalle 14.12.1919.

Kyllä minä otan miehet hoitaakseni, sitten kun Aleksandra lähtee pois. S. Aleksandra odottaa ja toivoo kuin auringon nousua, päästäkseen kotiin. Aleksandran tänne tullessa ehdotettiin s. Sannalle miesosastoa, että olisi helpompi saada toinen sisar naisten puolelle. Sanna kun ei nyt ota mies osastoa millään ehdolla. Minä olen ajatellut jos niin sovitaan, että minä ottaisin miesosaston ja uusi sisar tulisi Sannan kanssa naisten puolelle.

Leprasairaalaan oli tulossa naisista naisiin yhteisö, naisten saareke, jossa toimittiin lääkintöhallituksen, papin ja lääkärin auktoriteetin alaisina. Ainoa terve mies leprayhteisössä vuodesta 1926 oli usein vaihtuva talonmies. Silloin sisar Matilda otti taloudenhoitajan tehtävät itselleen paikalliselta nimismieheltä. Anna Pauliina lähti seurakuntadiakonissaksi Hyvinkäälle.³¹⁹

Matilda leprasairaalan emäntänä

Matilda tuli leprasairaalaan vuonna 1920. Uutta emäntää oli kaivattu. Annaa kuitenkin askarrutti.³²⁰

Suokoon Jumala, että meillä olisi keskinäistä ymmärtämystä, että meidän kotimme olisi niin kuin ennen Betania, jossa Jeesus viihtyi, ja ettei se ainoa tarpeellinen meiltä unohtuisi, työn touhakassa.

Matildan toimeliaisuus, jämäkkyys ja peruslempeys kerrottaisiin sekä aikalaisteksteissä että jälkikäteismuisteluissa. ”Ylihoitajatar Mathilda Hjon pitää laitoksen edustustasoa niin korkealla, että nautinnokseen vaativimmankin koti- tai ulkomaisen vieraan sairaalaan johdattaa. Vieraita käykin paljo.”³²¹ ”Matildalle ei mikään ollut vierasta. Hän oli pyykkäri, saunanlämmittäjä, halonhakkaaja, pihan ja puutarhan kunnostaja, metsänhoitaja, taloudenhoitaja.” – muistaa Vieno Sipilä, Oriveden diakonissa 1940-luvulla.³²² Jalmari Aarnio, Oriveden kappalainen vuodesta 1936 on muistellut.³²³ ”Hänen ihailtavia ominaisuuksiaan olivat tinkimätön velvollisuudentunto ja uupumaton ahkeruus yhdistettynä älykkyyteen ja sydämellisyyteen. Matte-sisar oli enemmän kuin johtaja, taloudenhoitaja,

³¹⁹ Ba7.

³²⁰ Sisar Linalle 19.3.1920.

³²¹ Sylvi Laaksovirta vuonna 1929 Oriveden sanomissa, LHM.

³²² SKY.

³²³ Oriveden sanomat 2.3.1993.

ylivoitaja ja maanviljelijä. Hän oli sairaita lähestyvää. Hän oli todellakin äiti lastensa keskellä.³²⁴ Matilda luotti itsekin vaikutusvaltaansa.³²⁵

Mitä tulee palvelijoiden nauttimaan luottamukseen, niin naapurit ovat minulle kertoneet palvelijoiden heille sanoneen, ettei minulta voi mitään salata, että "näen läpitse" ja paikkakunta arvostelee minua ankarana emäntänä.

Miksi Matildasta tuli ankara emäntä? Aikansa taloudenpidon ja Jumalan kunnian tähden. Matilda kantoi vastuuta sekä leprasairaalasta että diakonissalaitoksesta. Hän tuli johtamaan leprayhteisöä aikana, jolloin diakonissalaitoksen talous oli kiristymässä. 1920-luvulla oli tarvetta laajentaa diakonissalaitoksen sairaalaa ja sisarkotia. Lisäksi diakonissalaitos tarvitsi lisätiloja sisarten vanhainkotiin varten. Tätä rakennushanketta varten perustettiin rahasto, jota kaikki sisaret koettivat kartuttaa. Ainakin Annalle tämä vastuu tuotti paineita.³²⁶ **Kirkkoherra Wirén antoi meille kaikille täällä käydessään kesällä keräyslistan, meidän vanhainkotiin varten. On niin ikävä, kun en ole saanut mitään siihen. En ole missään käynytäkään ja niille, jotka täällä kävivät ja sitä näytin, eivät mitään siihen antaneet. Täällä kun on aikeissa rukous huoneen rakentaminen paikkakunnalle, niin eivät tahdo antaa ulos päin rahojaan.** 1920-luvun alussa diakonissalaitoksen saamat kolehdit ja lahjat putosivat 10 %:sta yhteen prosenttiin. Sisarten palkallisesta työstä saatu osuus tuli siten paljon merkittävämmäksi kuin ennen. (Kansanaho 1967, 189-193.) Matilda saattoi ohjata kolmen diakonissan palkan diakonissalaitokselle. Hänen keinosensa osoittaa rakkauttaan sisarkotia ja diakoniaa kohtaan oli kiristää kukkaron nyörejä Orivedellä. Esimerkiksi vuonna 1925 Matilda ei raaskinut pidättää palkoista sisarille matkarahoja sisarkotiin: **Surua herättää jo korkeat verot, joilla rahalahetykset on lyhennettävä.**³²⁷

Totta puhuen "ei tule lähdeyksi" takana on useimmiten rahan puute. Saattaa näyttää rakkauden puutteelta yhteistä kotia kohtaan ja voipa siihen viedäkin mutta käyntien harvenemisen alkusyynä varmaan on edellä mainittu. – Ei Laitoksen ole syytä tähän, sillä onhan meitä kehotettu jättämään palkasta tarpeisiimme. Mutta kun tietää Laitoksen rahapulan ei ole sydäntä pidättää siitä vähästä, minkä lähettää voi.

³²⁴Matilda ylistettiin naisena, joka piti huolta moninaisista, sieluistakin. Irja Seppälä, sairaalan viimeinen lääkäri kiitti vuonna 1981 (LHM) Matildan taloudenpitoa: "Minun mielipiteeni on aina ollut se, että jos Suomen maassa valtion asioita niin hyvin olisi hoidettu kuin tämä Matilda Hjon teki, niin ei olisi hätää mitään nytkään. Häntä loukkasi mm. suunnattomasti se, että kun sodan jälkeen tuli määräys, että palkkaa pitää maksaa niin ja niin paljon enemmän kuin ennen. Hän ajatteli, että eihän se talonmies teekään enempää, hyvä että tekee työtä entisenkään palkan edestä."

³²⁵Sisar Hannalle 11.7.1928.

³²⁶Sisar Elisabethille 1.2.1925.

³²⁷Sisar Hannalle 2.9.1925.

Minäkin tarvitsen kvarttaalini ruumiini verhoksi, huokasi Matilda, tarkoittaen neljä kertaa vuodessa maksettavaa taskurahaansa. Kaikkinaiset avunpyynnöt, keräyslistat ja maksut ohjattiin hänelle, kun toiset **puihkivat tiehensä.** Sairaalassa kulki paljon **pyyteleviä** ihmisiä 1920-luvulla.³²⁸

Lääkintöhallitus määräsi Matildan vuonna 1926 johtajattaren toimen ohella hoitamaan taloudenhoitajan virkaa.³²⁹ Kun Anna Pauliina³³⁰ vuonna 1916 oli ahdistunut nimismiehen kuukausittaisesta vierailusta: **Silloin aina pelkään, on aivan kun taakka hartioilta nostettaisi, kun tilit ovat valmiit,** niin Matilda suututti nimismiehen. Tämä lakkasi käymästä talossa ja tervehti ulkopuolella tavattaessa **vastahakoisesti. Työn lisääntymisestä en ole huomannut muuta merkkiä kun kuukauden vaihteessa pari päivää tilien tekoa ja puhtaaksi kirjotusta.**³³¹ Juuso Paunula on muistellut:

Sitte kun tää Hjuuni (Matilda, umk-p) tuli, niin se jonkun aikaa kärsi sitäkin, että sai juosta nimismiehellä niitä tiliä tekemässä taikka pyytämässä jos jotakin tarvi. Hjuuni tuli ja otti omiin hoteisiinsa. Ei kysytty enään nimismiehiltä eikä muilta. Se olikin kaikki sitte spitaalisairaalan aitain sisäpuolella sen talon asiat hoidettiin... Esivalta oli sitä hameväen puolta. Ei miesväki oikeen pitkään siellä kukaan viihtynyt. Ne vaihtu usein vaikka työ ei tappanu, ei se niin raskasta ollu.

Toimitsijan eli taloudenhoitajan palkka kuului nyt Matildalle. Senkin hän pyrki lähettämään diakonissalaitokselle.³³² Matilda raportoi yksityiskohtaisesti rahan käytöstä. Kesäkuussa 1926 hänen neljännesrahastaan oli mennyt puolet diakonissalaitoksen ompeluhuoneeseen. Vaikka sisarille kuului perusvaatetusraha, he maksoivat osan pukujensa hinnasta omalla rahallaan (Suvanto 1979, 42,45).

Raha-asioiden lisäksi Matilda raportoi sisarten lomista ja potilaiden mielialasta, kesäisin puutarhan hoidosta ja jopa levosta, mutta vain terveyssyistä: **Kesken kiireitä käymme uimassa ja joksikin aikaa jäämme rantakalliolle auringon paistettavaksi. Niin on meidän tapamme pitää reumatismia aisoissa.**³³³ Juuri 50 vuotta täyttäneessä Matildassa häivähti ikäкриisi: **Eihän tällainen ikä ole pitkä eikä mikään, mutta onko tieto, että kääntyy vanhuuden puolelle niin lamauttava, että sen ruumis heijastaa takasin väsymyksenä. Jotakin outoa väsymystä olen ruumiissani jonkun aikaa tuntenut.**

Suhteessa sisarkodin johtavaan sisareen Matilda oli hellä ja vaatimaton. Hän kiitti sisar Hannaa lämpimästi, kun tämä lupasi ompeluhuoneesta lahjaksi esiliinan. Matildalla oli kaksi esiliinaa mutta ne

³²⁸ Anna sisar Elisabethille 1.2.1925.

³²⁹ Määräys SKY:ssa.

³³⁰ Sisar Linalle 1.12.1916.

³³¹ Sisar Hannalle 7.8.1926.

³³² Sisar Hannalle 7.8.1926.

³³³ Sisar Hannalle 5.7.1927.

olivat jo vihertäviä. Lisäksi hän toivoi paria myssyä. Ehkä ne saataisiin kulkemaan jonkun mukana, niin ei tulisi lähetyskustannuksia.

Matilda oli eri ihminen eri ihmisille ja eri aikoina. Sairaalan johdossa Matilda kiivaili palvelijan paikalla velvollisuudesta Jumalan kunniaa kohtaan. Johtavana sisarena hän saattoi seurata Jeesusta myös miehisesti eli kirota viikunapuun, kaataa pöytiä tempelissä ja taistella kirjanoppineita vastaan. Mutta hänenkin edessään oli pyhä väliseinä (käsite Brasher 1998). Matildan suhde lääkäriin ja lääkintöhallitukseen oli lojaali. Siitä kertoo tilanne 1930-luvun alussa. Sanna jäi eläkkeelle ja hänen virkansa lakkautettiin. Anna rupesi uupumaan. Matildaan nousi syyllisyyttä ja hän purki taloudenhoitajan taakkaansa sisar Hannalle.³³⁴

Ei minulle sano kukaan suuri kiitosta vaikka menot kuinka alenisivat, ei sitä huomatakaan. Pyydetyistä määrärahoista vähennetään milloin ¼ milloin 1/3 osa ja vähän väliä tulee hallitukselta ankara varoitus, ettei saa määrärahoja ylittää. V. 1930 pyyhittiin ilman muuta henkilöluettelosta pois yksi siivooja ja –32 peruspalkkaisen hoitajan määräraha, pyynnöistä huolimatta. Siellä ylhäällä päin lasketaan, montako potilasta on ja montaako kohti tarvitaan hoitaja. Kun Sannalle haettiin eläke, oli silloin ainoastaan 12 sairasta ja silloin oli L:hallituksen kanssa puhe, että toistaiseksi jätetään se paikka täyttämättä, muunlaista vähennystä henkilökunnassa ei ole minun myötävaikutuksestani tehty.

Kuten Jaana Uurasjärvi (1995, 45) toteaa, hoitajan vaje oli silti itse aiheutettua. Sairaalan lääkäri ja Matilda jättivät yhteisellä päätöksellä Sannan viran täyttämättä. Tämä kostautui siten, että lääkintöhallitus lakkautti viran. Potilaiden vähentyminen ei sinänsä vähentänyt perussisaren työtaakkaa, koska jäljelle jääneet olivat iäkkäitä ja tarvitsivat vuorotellen saattohoitoa. Matilda kirjoitti pitkän vastaperustelun,³³⁵ kun diakonissalaitokselta aiottiin pyytää lääkintöhallitukselta lisähenkilökuntaa. Sairaala oli tullut väärin valituksia. Sitä paitsi: **Mitä tulee minun säästämiseeni, en tee sitä kunnian vaan omantunnon vuoksi.** Kuitenkin vielä vuonna 1949, kun kaikki hoitajadiakonissat olivat jääneet eläkkeelle ja Siiri Siniranta oli ainoa hoitaja, sairaalan lääkäri Irja Seppälä ehdotti lääkintöhallitukselle yövalvojan palkkaamista.

60-vuotispäivänä Matilda tunnusti Heinoon mökiltä: **En tahdo myöntää olevani 60-vuotias.**³³⁶ Leprasairaala oli vaikea jättää edes kesälomalla: **Työpaikkani on tässä liian lähellä, siellä tulee käytyä pienen pienienkin asioiden vuoksi.** Kesät olivat olleet Matildalle vuoden kiireisintä aikaa.

³³⁴Sisar Hannalle 16.9.1933.

³³⁵Mt.

³³⁶Hannalle 18.7.1937.

Silloin hän oli **aina liikekannalla**. Mutta kesällä 1937 ilma oli hyvin lämmin ja aurinkoinen ja sairaalassa oli rauhallista. Askeettisuudessa patinoituneella Matildalla oli hetki aikaa ajatella itseään. Ehkä joutilaisuuden hetket pelottivat häntä.

Matilda kantoi leprasairaalaa vielä 16 vuotta. Hän oli johtajan taakasta päästessään 76-vuotias. Haastattelussa vuonna 1966, vuotta ennen kuolemaansa, Matilda muisteli:³³⁷ **Minä olin ylen väsynyt. Minun aikani oli ollut liian pitkä.**³³⁸

Miksi Matildan omalaatuinen yritysjohtajuus, matriarkaatti patriarkaatissa, leprasairaalassa pitkittyi? **Sen tähden, kun sitä aiottiin lopettaa, niin ei olisi otettu uusia.**³³⁹ Matilda sai kahdeksan vuoden ajan lääkintöhallitukselta aina vuoden alussa uuden määräyksen jatkaa johtavana sisarena. Eläkevuosinaanakin Matildalla oli aina sisarpuku päällä, prässätynä ja puhtaana.³⁴⁰

Lunastava hoiva

Se on Jumalan rangaistus. Minä tiedän, että kuolema on lähellä. Vapahduksen hetkeä minä odotan vuoroin rauhallisin mielin, vuoroin epätoivon vallassa.³⁴¹

Sigurd Wegelius lähestyi vuonna 1914 ylläolevalla sitaatilla itsensä tarkkailua ja ahdistusta, jota mielikuva Jumalasta kyseiseen miespotilaaseen tuotti. Koittaisiko parempi elämä edes kuoleman jälkeen?³⁴² Ilmeisesti sisarten oli työlästä kitkeä potilaista ajatusta, että lepra todellakin oli rangaistusta. Ainakaan Wegeliuksen haastattelema mies ei ollut varma taivaspaikastaan, vaikka sairaalassa oli kaksi sisarta ja kaksi diakonia saattamassa leprasairaita kokemaan Jumalan läheisyyttä ja uskomaan armoon. Arvatenkin historiasta kumpuava uskonnollinen selitys kärsimykselle vaikeutti kärsimyksen vähentämistä uskon avulla.

³³⁷LHM.

³³⁸Samaa mieltä oli Anni Mattila (haastattelu 13.11.1996), leprasairaalan naapuri ja Oriveden kunnalliskodin johtaja Matildan viimeisinä vuosina. Uuden polven sosiaalisen työn ammattilainen löki Jumalan kunnian puolesta taistelevan ikääntyneen diakonissan aristokraattisena lainkiivailijana. ”Hän määräsi, hän oli hallitsija...Kaikkien olisi pitänyt kunnia-asiana omaksua yltiöpäinen säästäväisyys.” Matilda komensi ja puuttui vanhainkodinkin asioihin. Kun kunnalliskodissa poltettiin sähkövaloja, vaellettiin leprasairaalassa taskulampun hämärässä: ”Mitä varten teillä oli sairasosastolla käytävällä valoja! Sähköä pitää säästää!” Matilda vaikutti myös huoltolautakunnassa. ”Minä helpotuksesta henkäsin, kun hän lähti.”

³³⁹LHM 1966.2

³⁴⁰Leena Värrä 24.6.2001.

³⁴¹45-vuotias mies Sigurd Wegeliukselle.

³⁴²Sisarillakin oli kaksijakoinen jumalakuva, Anna 29.1.1909 sisar Linalle: Hän on haavoittanut ja on taas sitonut. Hän on lyönyt mutta on taas parantanut.

Kristillisen palvelun päämäärä oli saattaa ihminen yhteyteen Jumalan kanssa,³⁴³ toisin sanoen saattaa uskottomat uskoon. Anna pohti vuonna 1926 ikääntyneiden miespotilaidensa osaa: **Tietysti kuolema heille paras olisi, jos Jeesus vaan heidät kaikki saisi tuntea omikseen.**³⁴⁴ Kuolema oli vasta silloin luonnollinen, jos sielu oli pelastunut. Oli siis pyrittävä saamaan sairas pyrkimään **Herran perään.**³⁴⁵ Keinona oli hyvä hoitaminen. ”Jos diakonissa palvelee väsymättömällä rakkaudella, kärsivällisyydellä, lempeydellä ja huolenpidolla, huomaa hoidettava, että hänessä täytyy olla sisällinen voima, joka tuon vaikuttaa”, opetti Jenny Ivalo (1920, 93). Lisäksi tuli rukoilla tehokkaasti, jotta **Herra vetäisi heitä niin kuin kekäleitä tulesta**’.³⁴⁶ ”Naisen voima ei ole hänen sanoissaan, vaan hänen käytöksessään”, opetti sisar Lina (Snellman 1911, 100). Sanoitta pelastaminen ei kuitenkaan riittänyt. Hoitamisen ja esirukouksen lisäksi oli kylvettävä sanaa, varsinkin kuolinvuoteella. Jos seisoi suu suljettuna kuolevan vuoteen vieressä, otti päälleen suuren edesvastuun (Ivalo 1920, 93, 110-111):

Meillä ei ole oikeutta kuolevalta riistää sitä viimeistä kutsua kääntymiseen, minkä tietoisuus kuoleman läheisyydestä tuo. Kuolon kamppauksen aikana on ainoa, minkä voimme sairaalle tehdä, jos hän on taidossaan, että lausumme hänelle voimakkaita, tunnettuja raamatunlauseita ja lyhyitä rukouksia hitaasti ja väliaikoja pitäen. Kaikki, mikä on pitkää ja yhtäjaksoista ei sovi kuolevalle. Tärkeintä on lakkaamatta rukoilla kuolevan edestä sydämessään.

Leprasairaala ei ollut ensi sijassa sisaren hoivakenttä vaan lähetysskenttä.³⁴⁷ Kärsiville rakennettiin kotia, jotta heissä heräisi halu pyrkiä taivaalliseen kotiin. ”Me voimme Jumalan välikappaleina auttaa ihmisiä tuntemaan etsikkonsa aikaa” (Snellman 1911, 105). Uskonnollisen pelastamisen kertomuksessa diakonissa ei tyytynyt vähään.

”Aidon” ihmisen asento ”aitoa” ihmistä kohtaan on saada toinen jakamaan samat arvot (ks. Utriainen 1999, 277-78). Silti puhe etsikkoajasta jumalanrangaistuksen sijaan tuskin olennaisesti helpotti pelastamistehtävää ”sisaren asennosta”. Kaksijakoinen herra tuotti laupeudentyöhön perusrivistiriidan ”aitouden” suhteen. Osa potilaista yksinkertaisesti koki armon piiriin houkuttelun pakottamisena, ei hienotunteisena hengellisenä kommunikointina tai tasavertaisuutena hengen maailmassa.

En minä häntä ymmärrä. Aina, kun minä puhun hänelle jotain kuolemasta, hän joko suuttuu, tai ei puhu mitään, toisinaan kääntää puheen suunnan aivan toisaalle.³⁴⁸

³⁴³”Missä ei tämä ole päätarkoituksessa, siinä ei ole enää diakoniaa, vaikka se voi olla tarpeellista hyväntekeväisyyttä yhteiskunnalliselta kannalta” (Ivalo 1913, 145).

³⁴⁴Sisar Hannalle 3.12.1926.

³⁴⁵Anna sisar Linalle 3.11.1906.

³⁴⁶Anna sisar Linalle 3.11.1906, Sisarillemme-opas (Snellman 1911,104): ”Esirukouksella me vedämme alas taivaalliset voimat vaikuttamaan maan päällä.”

³⁴⁷Sisar Linalle 29.1.1909.

³⁴⁸Anna sisar Elisabethille 1.2.1925.

Hän on tullut niin äärettömän ahdasmieliseksikin nyt sairaana ollessaan, ettei sallisi luettavankaan, kun aivan vanhoja kirjoja, kun minä elämän leivästäkin luin, niin hän sanoi että se on evankeli yhtiön harhaoppisia kirjoja, ei sisar lue niitä y.m.s.³⁴⁹

Sisarillemme-oppaassa (Snellman 1911,100) neuvottiinkin: ”Aivan turhaa on sinun koettaa keinotekoisesti tai puristamalla puhella hengellisistä asioista, se tekee asiasi vaan paljoa pahemmaksi... Älä asetu saarnaamaan tai opettamaan.” Julistaminen kuului papille ja leprasairaalassa kävi pappi kerran viikossa.³⁵⁰ Kyseinen Annan potilas oli sokeutumassa eikä päässyt enää kääntymään sängyssään. Hänen kuoltuaan vuoden päästä Anna kirjoitti luottavaisesti: **Hän pääsi kotiin joulua viettämään.**³⁵¹

Pelastumisen merkkinä oli rauha tuskienkin keskellä. **Toivottavasti hän sai levon,** kirjoitti Matilda³⁵² muutama päivä erään potilaan kuoleman jälkeen. Potilas oli valittanut yötä päivää, tarvinnut hoitajan öiksi vierelleen, ja sittenkin tyytymättömyys tahtoi voittaa: **kauan sairastanut, nauttinut paljon huumaavia lääkkeitä, nyt ei tehonnut enää mikään.**

Sitte tuli Mäntsälästä Laaksonen. Hänkin oli vanha pappa. Hän oli meillä vaan vähän toista kuukautta ja sitten kuoli, oli koko ajan niin huono ja korkeassa kuumeessa. Hänellä oli sydäntauti, keuhkotulehdus ja lepran tähden yleinen myrkytys. Kyllä hänellä oli kovat tuskat, mutta hän oli niin tyytyväinen sairas. Hänet olisin kauemminkin pitänyt, häntä oli lysti hoitaa. Hänen tilalleen tuli Helsingistä 3. vanhus Salminen, mutta hänellä ei ole halua kuulla Jumalan sanaa, hän sitä vallon pakenee.³⁵³

Hän on niin tyyni ja hiljainen, ja tyytyväinen iloitsi Anna kääntymykseen tulleesta naispotilaastaan helmikuussa 1906, vaikka hänen oman selkensä oli kipeä sairaan edestakaisesta nostelusta sänkyyn ja tuolille. **Hän sanoo vain: Olkoon kaikki Herran hallussa.**³⁵⁴ Anna oli onnellinen myös vaikeista kivuista kärsivästä naispotilaasta, joka rauhoittui vähän ennen kuolemaansa: **Minä luulen, että Jeesus hänenkin viimeisillä ajoillaan löysi. Hän oli muuttunut niin paljon ja oli niin kärsivällinen.**³⁵⁵ Potilaan hengellinen herääminen helpotti sisaren ruumiillista työtä, koska se toi lepraruumiille rauhaa. Sanankylvö oli vastausyritystä sekä potilaan ruumiilliseen ahdinkoon että sisaren

³⁴⁹ Anna sisar Elisabethille 25.1.1932.

³⁵⁰ Matilda Hjon 1966.

³⁵¹ Sis ar Elisabethille 1.6.1933.

³⁵² Sisar Hannalle 2.3.1930.

³⁵³ Anna sisar Elisabethille 1.6.1933.

³⁵⁴ Sisar Linalle 21.2.1906.

³⁵⁵ Sisar Linalle 3.12.1917.

pelastajataakkaan. Sisarissa odotettiin ruumiillistuvan uskoon altistavaa voimaa. Oikean diakonissan lähellä potilas saattoi tulla herätykseen.

Saarekkeita

Mikään staattinen totaalinen laitos ei leprasairaala ollut. Erving Goffman (1969, 55) on todennut: ”Jokainen totaalinen laitos on kuin kuollut meri, jossa näkyy pieniä vilkkaan toiminnan saaria”. Aikakaudesta riippuen leprasairaalassakin oli erilaisia saarekkeita. Alkuvaiheessa, lepran kammosta johtuen, sairaala muistutti suljettua luostaria, jossa sielläkin vilisi ihmisiä ja toimintaa. Tosin myöhemminkään ”sieltä ei kuulunu mitään asioita”.³⁵⁶ Kun nimerkki S.E. (1953, 34) kirjoitti sairaalan lakkauttamisvuonna, että leprasairaala oli kuin luostari pienoiskoossa, hän lienee tarkoittanut Matildan rakentamaa avointa luostaria. Vieraanvaraisuus oli alun pitäenkin pyritty rakentamaan leprayhteisön kutsumukseen. Leprasairaalassa oli edustuspuoli ruusutarhoineen ja ahdistava leprapuolensa, jota ei päästetty julkisuuteen. Sairaanhoidtaja Edit Peltonen³⁵⁷(1982) on muistellut 1930-luvulta potilaiden vetäytymisen ja turhautumisen hoidon tehottomuudesta.

Potilaat olivat usein hyvinkin arkoja vieraiden katseille ja vetäytyivät sivuun. Joskus totesivatkin, että tohtori on enemmän kiinnostunut heidän kukistaan kuin heistä itsestään.

Yksittäinen hoitaja saattoi olla yhteisölle saareke, kuten esimerkiksi Siiri Siniranta: ”Siiri oli leprasairaalan valo, aurinko, lämmittävä henki taaempaan.”³⁵⁸ ”Siiri oli saanut koulutuksensa diakonissalaitoksella mutta hän ei ollut ottanut diakonissan vihkimystä.”³⁵⁹ Hän tuli vuonna 1921 ja asui 32 vuotta Matildan kanssa yhteistä kamaria Rauhalassa. ”Siiri palveli Matildankin.”³⁶⁰

Siiri näyttää kulkeneen edustuspuolen ja leprapuolen välillä. Hän toi tarvittaessa kahvia johtajattaren asuntoon vieraille tai lääkärille, ja riensi sitten potilaiden luokse osastoille.³⁶¹ Aikalaiset muistelevat Siiriä jopa laitoksen koossapitävänä voimana. Aino Itkonen leprasairaalan keittiöstä muistaa: ”Siiri oli äärettömän mukava, potilaat pitivät hänestä”.³⁶² Leprasairaalan keittäjänä yli 30 vuotta ollut Helmi

³⁵⁶Sairaalan naapurissa asunut Anni Mattila, haastattelu 11.11.1996.

³⁵⁷Kesälomasijainen vuosina 1932-38.

³⁵⁸Anni Mattila 13.11.1996.

³⁵⁹Diakonissalaitokselle Siiri tuli vuonna 1913, 24-vuotiaana meijeristinä. Hän oli syntynyt Uskelassa neljänneksi kahdeksasta lapsesta. Kansakoulua Siiri oli käynyt kaksi lukukautta. Lisäksi hän oli käynyt yksityisen kurssin voidakseen hakea diakonissalaitokselle. Siiri oli diakonissalaitoksella seitsemän vuotta, vuodet 1913-1920, jonka jälkeen hän erosi sieltä. Sisarkirjaan kirjattiin, että Siiri lähti elokuussa 1920 kotiinsa ”hoitamaan siellä velvollisuuksia”. (Ba2 ja Ba4.)

³⁶⁰Anni Mattila 20.11.1996. Kesälomansa Siiri vietti Matildan ja Sandran Heinoon mökillä.

³⁶¹Irja Seppälä, SKY.

³⁶²Aino Itkonen, leprasairaalan siistijä ja keittiöapulainen 1930-43, haastattelu 13.11.1996.

Niherä³⁶³ on muistellut: ”Meidän kaikkien rakastama ilopilleri Siiri, jonka mukana me monta koltosta teimme ja naurua saimme aikaan”. Kun kesällä potkittiin palloa, meni Siiri usein maalivahdiksi. Siirin avulla riitti ”lystiä” varsinkin kesäisin. Laulettiin humoristisia lauluja, puettiin potilaita eriskummallisiin vaatteisiin ja pidettiin illanistujaisia keittiörakennuksessa.³⁶⁴ Se, että aikalaiset muistelevat Siiriä erityisen huumorintajuisena, hauskana ja iloisenä, saa epäilemään, että vihityt sisaret eivät nauraneet ja ilkamoineet. ”Siiri oli riemastuttavan hauska.”³⁶⁵ Vastakuvana itsenäiselle Siirille sisaret onkin helppo nähdä koteloon pakattuina naisina. Siirihän ei edustanut diakonissalaitosta tai diakoniaa. Oliko Siiri sitten epähengellinen? Jos hengen hedelmä on ilo, niin juuri sitä Siiri pursusi. Olisiko hänestä voinut pursuta iloa diakonissan puvussa? Sitä me emme voi tietää. Matildalle Siiri oli hyvin läheinen ja tarpeellinen elämänkumppani.³⁶⁶

Sisarkin saattoi olla saareke. Anna rauhoitti leprayhteisöä pysymällä vuosikymmenet kesälomia lukuunottamatta paikallaan. Potilailla oli sanonta: ”Anna on meidän kanssamme, Anna on kumminkin kotona”.³⁶⁷ Aino Itkonen³⁶⁸ muistelee keittiöväen puolesta: ”Tykkäsin, että sisar Anna oli hyvin tasanen, ei se paha sana sanonu koskaan meillemkään”. Eräs naispotilas siirrettiin 1935 miesten osastolle, jossa Anna työskenteli, koska **toiset potilaat, siivooja ja varsinkin hoitaja vainosivat häntä kaikin tavoin ja aiheuttivat suurta surua ja tuskaa... kyllä sielläkin kuuluu olevan yksi paha ihminen, mutta Annaan hän vielä luottaa.**³⁶⁹ Joillekin potilaille Anna oli uskon saareke. Esimerkiksi Hilma V-n joka kuoli 1943 ”joskus kovastikin keskusteli Annan kanssa uskonnollisista asioista”.³⁷⁰ Toisaalta uskonnollinen potilas oli Annalle saareke, yhteinen tila hengähtää tässä maailmassa toisesta maailmasta käsin. Vuonna 1920, kun Anna siirtyi lepramiesten hoitajaksi, hänellä oli 13 potilasta, joista viimeksi tullut oli **semmoinen tylsä järkinen vähän, mutta siitä huolimatta on hän viisaampi kuin ne monet muut.** Mies sai lohdutusta Uudesta Testamentista ja uskosta ruumiin ylösnousemiseen. Anna tuli sen kautta lohdutetuksi: **On niin lysti kuulla hänen puheitaan.**³⁷¹

Leprasairaalan keittiö ja sen vahva ruoka oli saareke koko sairaalan väelle. Kahvin odottaminen ja tarjoaminen oli päivän kohokohta. Potilaat toivat puita keittiöön ja saivat keittäjä-Helmiltä lämpimäisiä. Helmi Niherä muistaa laittaneensa kerran kaljaa, joka meni sisar Annan ja Oriveden sisaren Mimmi Ruhan päähän. ”Sisar Mimmi lepäsi puulaatikon päällä, oli punanen ja nauro kovasti”.³⁷²

³⁶³ Helmi Niherä 1976, LHM.

³⁶⁴ Mt. Helmi Niherä kutsui Siiriä sisareksi. Kun hän itse tuli sairaalaan vuonna 1924 olivat ”Hjon (Matilda) ja sisar Siiri rappusilla vastassa”.

³⁶⁵ Irja Seppälä, SKY.

³⁶⁶ Tästä kertoo myös se, että Lääketieteen historian museossa vuonna 1996 Siiri Sinirannan nimi oli kirjoitettu leprasairaalan johtavan sisaren kohdalle.

³⁶⁷ Aino Itkonen 20.11.1996.

³⁶⁸ 20.11.1996.

³⁶⁹ Matilda sisar Hannalle 25.8.1935.

³⁷⁰ Aino Itkonen 20.11.1996.

³⁷¹ Sisar Linalle 19.3.1920.

³⁷² 1976, LHM.

Sairaalan puutarha, lähimetsä ja huvimajakin, jonne potilaita kesäisin kannettiin, olivat saarekkeita. Sairaalan naapurissa asunut Kauko Peltonen³⁷³ muistaa, kuinka Maija-niminen potilas, pieni ja ryppyinen, touhusi tomaattiviljelmiensä kanssa. Maija marjasti ja myi marjojaan muutamille naapureille. Leprasairaalaan itsestään tuli 1930-40-lukujen vaihteessa saareke muutamille naapuruston perheille. Sairaalan naapurissa asunut Toini Hiukka³⁷⁴ kertoo, että vastapäätä asuvien lähinaapurien posti rupesi tulemaan lepraan, Rauhalan eteiseen. Kun sairastuttiin, haettiin leprasta sisar tai äiti sanoi: ”sitten mennään lepraan”. Lähiyhteisön perheet saivat halutessaan sairaanhoidollisia palveluita sisarilta. Leprasairaala oli myös lääkeasema. Lääkkeiden lisäksi kasvit levisivät sairaalan mallipuutarhasta. Ensimmäiset tomaatin ja paprikan taimet saatiin 1930-luvulla.

Diakonian etu ja valtion hurskaus

Sisar Lina³⁷⁵ vieraili leprasairaalassa keväällä 1905 sisar Cecilian ja sisar Annan luona ja vietti siellä kaksi ihanaa vuorokautta:

Sydämen ilo oli nähdä kuinka hyvästi siellä on järjestetty sekä sairaille että sisarille ja kuinka kaikin puolin sopiva se paikka on tätä tarkoitusta varten. Eri pienissä, sievissä rakennuksissa asuvat nyt: s. Cecilia yhdessä, jossa on lääkäriellä oma vastaanottohuone; sairaat vaimot toisessa, jossa Annalla on niin kovin sievä oma kamari; kolmannessa, suuremmissa, miehet, siellä on diakonilla suuri huone; neljännessä rakennuksessa on koko talous-liike ja siinä sisarilla hyvin sievä, pieni ruokasali. Ruoka viedään tästä talosta sairaille, niin siis paitsi se hoito, jonka sisaret ja diakoni rakkaudella antavat näille kurjille, he muuten ovat heistä eroitettujen raittiin ilman kautta, joka ympäröi heitä joka puolelta.... Myös sairaitten asunnot ovat hyvin sievästi varustetut, oikeen niinkuin hyvää huolta täytyy pitää maamme kurjimmista asukkaista. Ja kuinka runsas heidän ruuallinen ylläpito! Minusta se on maallemme kunnia, tuo paikka.

Johtavalla Cecilialla oli oma rakennuksensa. Annalla oli oma kamarinsa naisten puolella. Sairaille naisilla ja miehillä oli omat rakennuksensa. Naisilla oli diakonissat, miehillä diakoni. Lina ylisti neljä asiaa: asumistilaa, terveellistä ilmaa, hyvää hoitoa ja ravitsevaa ruokaa. Leprasairaalan potilaista jokainen 22:sta oli saanut tuliaisina appelsiinin. Kirjeellään Lina peilasi aikansa työväen asumisoloja ja ravintoa. Heikki Wariksen (1934) mukaan Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolella, työväen asuma-alueella, asuttiin erityisen ahtaasti ja pilaantuneessa ilmassa. Siellä nähtiin nälkää ja jouduttiin

³⁷³Haastattelu 30.3.2002.

³⁷⁴Hiukka 2001 ja haastattelu 21.3.2002.

³⁷⁵Kiertokirje 24.3.1905, HDL.

kulkutautiepidemioiden valtaan. Leprasairaalan voi nähdä sekä yhteiskunnan palveluna ja edistykseenä että Suomen viimeisten leprasairaiden pakkoeristämisenä.

Sairaalaan tultiin omasta tahdosta, korostettiin.³⁷⁶ Sairaalan viimeinen lääkäri Irja Seppälä³⁷⁷ on kuitenkin kertonut, että ne potilaat, jotka sairastivat lepran tarttuvampaa muotoa, kyhmylepraa, pakotettiin hoitoon ja eristykseen Orivedelle. Ne, joiden lepra ei ollut helposti tarttuvaa laatua, saivat valita. Eräs toinen lääkäri³⁷⁸ on todennut 1979 seuraavaa:

Moni halusi sinne, sillä siellä oli hyvin mukava olla. Ei ollut mitään huolia, sai elatuksen ja viljeltiin puutarhaa ja muuta. Ne oli usein köyhiä ihmisiä. Niillä oli elinikäinen kortteeri. Jos ei halunnut mennä, ei ollut pakko mennä.

Laki ei pakottanut tulemaan sairaalaan, mutta taloudelliset ja sosiaaliset syyt pakottivat. ”Tauti vei potilaat kauas omaisista ja yleensä avioliitot kariutuivat.”³⁷⁹ Yhteiskunta ei, toisin kuin muissa pohjoismaissa, myöntänyt leprasairaille ja heidän omaisilleen taloudellista avustusta. Asiaa käsiteltiin eduskunnassa 1926 ja se siirrettiin kuntien vastuulle. (Uurasjärvi 1995, 87.)

Kun Lina kirjoitti, että leprasairaala oli Suomelle kunniaksi, hän samalla kertoi, että sisaret olivat kunniaksi myös isänmaalle, ei vain diakonissalaitokselle. Sisaret eivät palvelleet vain potilaita vaan Suomea. Valtio mahdollisti laitoslaupeutta ja diakonia puolestaan oli sopusoinnussa vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen kanssa. Kristillinen palvelu liittyi valtiosuhteeseen, yhteiseen sosiaaliseen vastuuseen ja rakentuvaan hyvinvointivaltioon. Kun johtavat sisaret nuukailivat sairaalan varojen kanssa, he eivät ainoastaan hyödyttäneet diakonissalaitosta, vaan he toimivat myös valtion varojen uskollisina taloudenhoitajina. Lääketieteen (lääkintäviranomaiset), valtion (senaatin miehet) ja naisten palvelustyön (sisaret) kolmiyhteydessä kyse ei ollut näkymättömästä diakoniasta vaan näkyväksi tehdystä yhteiskuntaäitiydestä. Kristillisen palvelun piirissä voi puhua myös jaetusta palvelustyöstä, johon miehet kelpasivat kansalaissotaan saakka. Sen jälkeen vahvistuu sukupuoliero ja rakenneyhtäläisyys evankelististen naisten ja naisten hyvinvointivaltion välillä. Köyhien ja sairaiden palveleminen oli naisten työtä.³⁸⁰

Rahapulainen diakonissalaitos oli tarttunut myös rahaan. Valtion varoin perustettu sairaala mahdollisti yksityiselle ja vapaaehtoisuudelle pohjautuvalle diakonissalaitokselle taloudellisesti tuottavaa diakoniaa. Aluksi se sai kahden ja vuodesta 1919 kolmen sisaret palkat. 1920-luvulla Anna toi

³⁷⁶Lehtiartikkelit Päivänpaistetta pimennossakin, nimimerkki Pirkko (päiväämätön) & Laaksovirta 1929, (LHM).

³⁷⁷LHM, esitelmä kasetilla vuonna 1979.

³⁷⁸Mt., Puheenvuoro esitelmän jälkeen.

³⁷⁹Irja Seppälän haastattelu, Uimonen 1982, 7.

³⁸⁰Ammatillisuuden sukupuoli-ideologiasta ks. Henriksson (1998, 116-118).

diakonissalaitokselle vanhemman hoitajan, Sanna nuoremman hoitajan ja Matilda ylihoitajan palkan.³⁸¹ Myös valtion maksama eläke annettaisiin sisarkodin kassaan. 89-vuotias Matilda Hjon totesi vuonna 1966³⁸² haastattelunsa aluksi: **“Diakonissalaitos tarvitsi silloin leprasairaalaan”**. Ilmi ei käy, miksi.

Kun valtio eristi leprasairaita ruusutarhaan, saattoi sekä diakonissalaitos ja ajan media rakentaa sisarille erityistä kutsumuksen ja hyvän tekemisen paikkaa. Perinteisestihän juuri kristityt naiset ovat vetäytyneet hoitamaan leprasairaita (ks. esim. Murk-Jansen 1998³⁸³). Kristillinen hospice-liike oli keskiajalla eräs luostarilaitoksen vaihtoehto (Utriainen 1999, 280). Kun leprasairaala tuli naisisen kristillisyyden harjoittamisen paikka, oli kysymys siis naisille perinteisesti kuuluvasta paikasta, johon liittyi askeettisuus, puhtaus ja köyhien palveleminen. 1900-luvun alussa kristityt suomalaiset naiset saivat mahdollisuuden tarjota yhteisöllisyyttä ja sosiaalista turvaa ihmisryhmälle, joka oli joutunut yhteiskunnan syrjimäksi. Diakonissojen optioina olivat sielut.

Ehkä lepra tuotiin mieluusti lähelle diakonian ydintä myös historiallisen syyllisyyden vuoksi. Puhe leprasta Jumalan rangaistuksena oli aikaisempina vuosisatoina johtanut hengelliseen väkivaltaan: ”Sinua ei tulla hautaamaan kirkkoon”.³⁸⁴ Kohtelua entisaikojen pahoissa laitoksissa voitiin hyvittää modernin ajan hyvällä hoidolla. Sisaret vihkiytyivät lepraisten auttamiseen ja olivat ”jättäneet pidot sitoaksensa kerjäläisen jalan”.³⁸⁵ Vaikka leprasairaalaalla oli vahva symbolinen merkitys, niin sädekehä ja sankarillisen sisaruuden rakentaminen oli tuskin lepran sisarten aikomus, saati teki heille hyvää. Esimerkiksi Graham Greenen kirjassa *Loppuunpalanut* eräästä Querry- nimisestä miehestä, joka vahingossa päätyy leprasairaalaan, aletaan väkisin tuottaa pyhimystarinaa. Koska hän kerran on afrikkalaisessa sairaalassa, hän haluaa olla hyödyksi. Pian Querryssä aletaan nähdä kutsumusihannetta. Hänestä kirjoitetaan hengellisenä hyväntekijänä, spitaalisten palvelijana ja lopulta pyhimyksenä. Media ei päästä Querryä otettaan. Toimittajalle Querry huokaisee: Kirjoittaisitteko totuuden, Parkinson, jos kertoisin sen Teille? Tiedän että ette kirjoittaisi. Tehän ette olekaan palanut loppuun. Te olette vielä tartuttavassa vaiheessa.

³⁸¹ Ba1.

³⁸² LHM.

³⁸³ Esimerkiksi begiiniainesten maallikkoliike (ei sääntökunta) 1200-luvulla. Oikeutus jättää maailma eli yhteiskunta tuli esimerkiksi leprasairaiden palvelemisesta. Feminiininen hurskaus liitettiin apostoliseen köyhyyden ideaaliin. Varoja ei kerjätty tai kerätty hyväntekeväisyydellä vaan ne saatiin tekemällä työtä omin käsin. Sekä Helsingin diakonissalaitoksen johtaja Edvin Wiren (1947, 60) että Sortavalan diakonissalaitoksen johtajatar Jenny Ivalo (1920, 21-22) ovat viitanneet begiiniinisiin eräänä esikuvana diakonissoille.

³⁸⁴ Irja Seppälän puhe leprasairaalan muistomerkin paljastamistilaisuudessa 23.10.1982, SKY.

³⁸⁵ Laaksovirta 1929, LHM.

KUN SISAR EI JAKSA

”Naisen huomattavin ominaisuus on kestäväisyys”, kirjoitti Mimmi Bergh vuonna 1889 (s. 81) perustellessaan naisen sopivaisuutta diakonissan ammattiin. Diakonissalaitoksen hakuohjeissa mainittiin, että sairaalloisuus, heikkous ja raskasmielisyys olivat merkkejä siitä, että Herra ei ollut kutsumassa diakonissaksi.³⁸⁶ Hakijan ruumiin voimat testattaisiin hakuprosessin lisäksi koesisaraikana. Sisar Lina muistutti realiteeteista kiertokirjeessä 1912:³⁸⁷ ”Heikko terveys on monesti syy eroamiseen, sillä eihän nuorelle koesisarelle ole mahdollista poikkeuksena tavallisesta diakonissatyöstä jäädä, itselleen taas on vahinko olla työssä, johon ei ole voimia saanut.” Ei ihme, että lyhytkin työkyvyttömyys pelotti koesisaria (ks. Pulkki 2002, 40).

Mutta paradoksaalisesti itse kutsumus rakentui voimattomuudelle. Heikkouspuheensa avulla Anna Pauliina ja Matilda olivat päässeet diakonissalaitokselle. Palvelijantyöhän tuli Jumalalta (ks. Jahnssen 1920, 100). Diakonissan kutsumukseen vahvalla ei ollut asiaa, sillä henki auttoi vain itsessään avuttomia. Jumalan voima valitsi ja valtuutti heikot saattaakseen vahvat häpeään (1 Kor.1.27).

Entä, kun diakonissa tunsu itsensä oikeasti heikoksi? Mikä merkitys sisaryhteisössä annettiin sisaren sairastamiselle ja jaksamattomuudelle? Sisarillemme-oppaassa sairastamiseen suhtauduttiin kaksijakoisesti, sekä hyvänä että pahana asiana (Snellman 1911, 86-88). Ensinnäkin sairaus oli koulutusta laupeuteen.

Ehkäpä oma kokemuksesi omasta heikkoudestasi ja arkuudestasi taudin aikana paremmin kuin mikään muu opettavat sinulle laupeutta ja kärsivällisyyttä muita kärsiviä kohtaan

Sairaus oli arvokasta myös siksi, että se vapautti työstä. Sairaus mahdollisti levon, joka puolestaan teki tilaa Kristusyhteydelle. Toisinaan sairautta tarvittiin valmistamaan tulevia tehtäviä varten, ja toisinaan erottamaan tehtävästä, joka oli käynyt ”vaaraksi sielulle”. Tällöin sisar sai oppia, että ”sinua ei ehdottomasti tarvita”. Ruumiillinen kärsimys auttoi taistelemaan omia syntejä ja kadotusta vastaan. Sairauden avulla saattoi tehdä parannuksen, jota ilman ei olisi päässyt Jumalan yhteyteen lopullisen tilinteon päivänä. Mutta kun sairaus oli synnin seurausta, se tahrasi elämää kutsumuksessa ja sisarten keskinäisissä väleissä. Sairaus saattoi tulla myös suoraan paholaiselta, joka vaani diakonissaa.

³⁸⁶Några upplysningar för dem som vilja blifva Diakonissor. Helsingfors 1868, 1875, 1892 ja 1893. Korkeampi koulutus ja älylliset lahjat kuitenkin osittain korvasivat puuttuvia ruumiin voimia (Hjelt 1908, 35).

³⁸⁷Kiertokirje 4.2.1912, HDL.

Niin, miksei se kohtalo voisi olla juuri sinun, joka diakonissana ja sairaanhoitajana ennen monta muuta olet alttiina salaisten vihollisten hyökkäyksille: näkymättöminä hiipien valtaavat ne äkisti ruumiimme. Olit kaikei alunpitäenkin ottanut lukuun sen mahdollisuuden? (s. 88)

Jokin diakonissakutsumuksessa antoi ymmärtää, että diakonissapuku suojasi sairauksilta, koska sisaria tällä tavoin muistutettiin. Miten sisaret itse suhtautuivat ristiriitaiseen käsitykseen sairaudesta siunauksen ja kirouksen lähteenä? Ja mistä yksittäinen sisar tiesi, mitä hänen sairastamisensa merkitsi? Tässä luvussa kysyn, miten Olga, Sanna, Anna ja Sandra käsittelivät uupumistaan suhteessa voimattomuuden voimaan ja uupumattomuuden velvoitteeseen. Väsyvät sisaret saattavat tutkijaa erilaisille rajoille, joissa kutsumususkollisuus ja jaksaminen kohtaavat toisensa.

Ei se ollu epäuskoa vaan puhtaasti ruumiillista vaivaa

Olga Kihlströmin ahdinko ja itsepuolustus

32-vuotias sisar Olga kertoi tammikuussa 1904 ohimennen unettomuudestaan Hämeenlinnan kaupunginsairaalaissa.³⁸⁸ **Minun terveyteni on jotenki hyvä ollu, mutta niin kummallinen tyhjiys tuntuu päässä, se taitaa olla väsymystä kuin ei ole tarpeeksi unta öisin.** Toinen sisar komensi Olga lepäämään päivisin. **Harvoin siitä tulee mitään.** Olgasta oli tullut Hämeenlinnan sairaalan johtava sisar. Hän oli selvinnyt yhdeksän vuotta diakonissalaitoksen palveluksessa, vaikka hänen työkykyään oli aluksi epäilty. Olga oli selvinnyt rauhastulehduksista, lavantaudista ja vaikeasta silmätulehduksesta, mutta 38-vuotiaana hänen oli vetäydyttävä kolmeksi vuodeksi diakonissatyöstä, syynä unettomuus ja päänsärky. Olgan kutsumuksen rajat olivat tulleet vastaan.

Olga sairasti alkuvuodesta 1910 kaksi kuukautta diakonissalaitoksella, lähti sitten sisarten lepokotiin Kotivalliin ja palasi sairaana diakonissalaitokselle.³⁸⁹ Kesän Olga vietti sukulaistensa luona. Diakonissalaitoksella havahduttiin Olgan ahdistukseen. Vastaus sisar Linan kysymykseen Olgan ”koettelemuksista ja hädästä” kuului:

Todellakin on vaikea ottaa sellaista Jumalan kädestä, johon tavallaan on itse syyppää. Jos olisin käyttäny järkeäni ja hoitanu itseäni aikanaan niin ei näin olisi käyny, sen uskon. En luule, että teidän puolelta on tapahtunu tahallista vääryyttä,

³⁸⁸ A. Palmrothille 3.1.

³⁸⁹ Ба6.

erehdys vaan, joka johtui siitä, että teillä ei ollu kenties tarpeeksi tiedossa minun heikkouteni.³⁹⁰

Olga otti yksin vastuun sairastamisestaan. Mutta olisiko hän diakonissana 1900-luvun alussa voinut tuoda uupumistaan suuremmin ilmi? Olgahan tiesi, että diakonissalaitoksella oli huutava työvoimapula ja sisarkodin johdossa väsyneet vanhemmat. Sitä paitsi uupuneelle Olgalle oli tarjottu leprasairaalan johtavan sisaren paikkaa, missä työssä sisar Elli oli uupunut.³⁹¹ Olga pelästyi työtarjouksesta.

... Eiköhän olisi parasta Laitokselle ja minulle, että jään pois, en kuitenkaan jaksa enää siellä työtä tehdä, kuin ajattelen, miten Elli Sidensnöre on vaikeassa asemassa niin en tahtoisi samanlaiseksi.³⁹²

Olgan hätä ei ollut vain työkyvyttömyyttä, vaan myös rahapulaa sukulaisten nurkissa: **Ei täällä ole mahdollista vähävaraisten sukulaisten luona asettua olemaan ilman että maksaa. En ole ennen paljoa välittäny rahasta, mutta nyt tuntuu tukalalta kuin ei ole sitäkään.**³⁹³ Vaikka Olga oli palvellut diakonissalaitosta 15 vuotta ja siitä kahdeksan vuotta diakonissana, niin hän ei voinut tai halunnut jäädä sinne sairastamaan. Sukulaisissa Olгаа kiusasi öisin päänsärky, päivisin hiljaisuuden puute, ja lopulta epätoivo.

... En luule olevinani yhtään parempi...Kaikki on yhdentekevää, ei tule unta... Ajatukset menee usein omia teitään, kaikin ajoin en voi niitä enää hallita. Pelkään etten tekisi mitään tuhuuksia, tähän asti on Jumala varjellu. Toisinaan tekee mieli hyppäämään vaikka vintin akkunasta alas mutta sekin on niin matala. Olen maannu vintissä viime aikoina.³⁹⁴

Itsemurhaa hautova Olga odotti apua diakonissalaitokselta, josta häntä neuvottiin palaamaan sisarkotiin. Olga lupasi tulla, kunhan saisi ensin nukuttua muutaman yön peräkkäin: **sitten jaksaisin lähteä matkalle.**³⁹⁵ Diakonissalaitoksella Olga lepäsi kolme kuukautta. Tänä aikana hän teki pientä

³⁹⁰Sisar Linalle 27.6.1910, kansio 3

³⁹¹Annan kirje 1911 A. Palmrothille, Elli Sidensnören kirjeiden joukossa.

³⁹²Sisar Linalle 27.6.1910. Samoihin aikoihin (18.12.1910) Elli Sidensnöre tunsii, että pastori piti häntä riitaveljenä. Ellikin syytti uupumuksestaan ensin itseään: **Tunsin keväällä ja kesällä, että pastori ei minua ymmärtänyt, mutta ajattelin, että siihen ehkä oli minun oma syyni, en osannut ehkä asiaani oikein selittää tai en tuntenut itseäni ja olinhan niin sairas ja kummallinen silloin, että en itsekään oikein ymmärtänyt itseäni. ... Ihmisistä ovat lääkäriini minua jossain määrin ymmärtäneet, mutta ei juuri muut. Hengelliset, sisälliset suuret taisteluni olen saanut taistella yksin Jumalani kanssa.**

³⁹³Mt.

³⁹⁴A. Palmrothille 24.7.1910.

³⁹⁵A. Palmrothille 3.8.1910.

työtä, kuten puutarhanhoitoa. Loppuvuonna 1910 Olga lähti Karjalohjalle Heponiemen huvilalle.³⁹⁶ Sinne Olga sai sisarilta yhteisen joulukirjeen, joka oli hänen saamistaan joulutervehdyksistä arvokkain: **Siinä kuin on tuota persoonallista uhrautumista, vähästä lepoajastanne käyttäen aikaa siihen.**³⁹⁷

Olgasta, sairaasta diakonissasta välitettiin, ja omistautuminen palvelustyölle oli sitäkin, että sisaret pitivät huolta toisistaan. Toisten sisarten myötätunto ei kuitenkaan tuonut sisäiselle Olgalle lepoa palvelemisesta. Väsynyt Olga pyysi työtä ja sai sitä kotisairaanhoidossa.

Tänään haettiin sairaan luo, mies keuhkokuumeessa (minun luullakseni). Pääni on kovin kipeä, en ole nukkunu, eilen oli vaikea päivä. Niin, kovaa on näin pitkällinen sairaus, mutta, toivosta täytyy sittenki pitää kiinni.³⁹⁸

Olgalle tarjottiin diakonissalaitoksella pään hermojen hierontaa.³⁹⁹ Artur Palmroth mainitsi kiertokirjeessä Olgan hoitojen viimeisenä päivänä: ”Sisar Olga on siksi parantunut, että ikävöi työhön”.⁴⁰⁰ Olga lähetettiin Kaukaan tehtaille polikliiniseen sairaanhoitoon. Jo viiden päivän päästä saavuttuaan Olga pyysi hädissään esirukousta unettomuuteensa.⁴⁰¹

... jos pastori niiden kanssa, jotka voivat rukoilla uskossa tahtosi kantaa minun asiani Herran eteen, itse tuskin osaan enää rukoilla mutta uskon kuitenkin esirukouksen voimaan...

Pian Olga saattoi kiittää pastoria saamastaan tuesta.⁴⁰² Sielunhoidon lisäksi hänelle oli jälleen tarjottu lääkärin hoitoa, mikäli hän itse katsoi tarvitsevansa sitä. Olga oli kokeillut kylpyjä ja märkiä sukkaa. Hänellä oli kovia kipuja.

... Monasti kyllä olen sellaisessa tulessa, että tuntuu siltä kuin ei jaksaisi yhtä tuntia enää elää vaan siihen paikkaan on jäätävä, olen sentään jo siihen vähän tottunu niin koetan hiljentyä joka on paras keino ja jäädä odottamaan lievitystä joka aamun tullen usein tuleekin vaikka mieliala tahtoo jäädä usein raskaaksi väsymyksestä.

³⁹⁶Kamreeri Juho Ennola ja hänen puolisonsa Hildi Ennola lahjoittivat Heponiemi-nimisen huvilatilansa diakonissalaitokselle vuonna 1912. Jo ennen sitä sisaret kävivät lepäämässä siellä (Edelman 1954, 40-42.)

³⁹⁷Sisar Hannalle, päiväämätön.

³⁹⁸Mt.

³⁹⁹”Massage af hufvudets nerver”, Ba1.

⁴⁰⁰9.2.1911, kansio 5, HDLJ.

⁴⁰¹A. Palmrothille 23.3.1911.

⁴⁰²A. Palmrothille 2.4.1911.

Olgan kolmen kuukauden valvominen Kaukaan tehtailla päättyi, kun häneltä kesäkuussa 1911 leikattiin umpisuoli. Olgalla oli tarve hiljaiselle toipumispaikalle, mikä löytyi Itä-Suomesta toisen sisaren luota. Sisar Lina kertoi kiertokirjeessä:⁴⁰³ ”S. Evan vieraana on nykyään s. Olga Kihlström, joka siellä toivon mukaan on löytänyt hiljaisen lepopaikan”. Toipilas-Olgan oli kuitenkin puolustettava toimettomuuttaan yksityiskohtaisilla tiedonannoilla saadun unen määrästä. Lisäksi hän raportoi tekevänsä edes jotakin hyödyllistä. Olgan ”lepopaikka” oli diakonissalaitoksen entisen pastorin uudessa kodissa, Kurkijoen pappilassa, jossa hän toimi kotimiehenä ja auttoi tulevan lastenkodin perustamishankkeessa.

Nukuttuaan viikon ajan, Olga tarjoutui sisar Linalle töihin. Sen jälkeen hän valvoi kolme viikkoa. **Odot, ole hiljaa**, neuvoi Henki.⁴⁰⁴ Lepäävän sisaren asento oli muutaman päivän ajan mahdollinen, kun pappilan väki oli poissa ja talven tulo esti haravoimisoperaation. Uupuneelle Olgalle lepo hengessä oli yhteyttä luontoon.

Yhden hiljaisen palvelian kanssa ollaan kahden kaiket päivät. Puutarhassa jäi paljon syksy töitä kesken kuin talvi tuli äkkiä, minä kulkiessani olen saanu maa henkeä oikeen aika lailla.

Olga ei toipunut Kurkijoen pappilassa. Neljän kuukauden päästä helmikuussa 1912 kiertokirjeessä pyydettiin: ”S. Olga Kihlström on myös yhä sairas, nyt sairashuoneessa vähän aikaa. Herra meissä herättäköön esirukouksen henkeä ja että rukoilisimme uskossa.”⁴⁰⁵ Koko sisaruspiiri herätettiin rukoilemaan uskossa Olgan paranemista. Mutta olikohan Olga tällä kertaa pakenemassa Autreaan asti sitä, että paranemista ei vielääkään tullut? Vastauksessa pastorille purkautuu Olgan pettymys.⁴⁰⁶ Hänen sisäistä elämäänsä kaivettiin näkyväksi.

... joka päivä on ollu mielessäni kirjottaa Pastorille mutta kuin pääni on aina raskas, aivoja pakottaa ja tuntuu kuin olis sumua täynnä, niin toivossa että huomenna ehkä on parempi, jätän seuraavaan päivään. ..Yleensä minun on äärettömän vaikea kellenkään oikeen avautua vaikka tahtoisinki, tiedän että siitä olisi monta kertaa suuri apu jos voisin esimerkiksi noina pimeinä hetkinä puhua epäilyksistäni ja taisteluistani. Siitä on luonnollisesti seuraus se että oletten joskus erehtyneet minun suhteeni. Sairauteni alussa olin siinä sielun tilassa pitemmän aikaa että luulin kaiken henkisen elämän sammuneen itsessäni, joka ei liene kaukana ollutkaan, ja Jumalan

⁴⁰³10.8.1911, HDL.

⁴⁰⁴A. Palmrothille 15.10.1911.

⁴⁰⁵4.2., HDL.

⁴⁰⁶11.4. 1912.

hyljänneen minut kokonaan koska ei kuullu rukoustani eikä apua tullu, monesti olin pimeään epätoivon partaalla.

Diakonissalaitoksella oli ruvettu epäilemään Olgan uskoa, koska hän näytti masentuneelta: **Unettomuuden vaikuttama väsymys sekä siitä seuraava alakuloisuus pidettiin epäuskona, ainakin s. Elisabeth siitä muistutti.** Olga kertoi taistelleensa, että voisi uskoa paranevansa ruumiin puolesta. Olgan puolustuspuhe jatkui:

... Usko Jumalaan ei vähennä tuskan ja heikkouden tunnetta, vaan se tekee sydämen kärsivällisemmäksi, kuinka mielelläni vetäydyin yksinäisyyteen silloin kuin oli kaikkein vaikein, mutta ei se ollu epäuskoa vaan puhtaasti ruumiillista vaivaa, ja sitten tunsin olevani aivan joutavana omuna siellä suuressa kodissa josta ei ollu kellenkään hyötyä vaan päinvastoin huolta, vaivaa ja kustannuksia. Mielelläni olisin ryhtynyt johonki työhön jos se olisi ollu mahdollista, kuin yritin jotain niin siitä seurasi pettymys, en jaksanu.

Diakonissatyöhön kyvytön Olga ei voinut läpikäydä sisarmasennustaan diakonissalaitoksella. Hän tiesi liiankin hyvin, mikä hän oli: hyödytön diakonissa. Tunteitaan paljastava Olga lähetti pastorille myötätuntoa ja rukousapua: **Olen usein ajatellu Pastorina ja rukoillu puolestanne kuin tiedän, että sielläkin on matkan teko kuin myrskysäässä laivan.** Olgaa oli Itä-Suomessa lohduttanut kaksi asiaa, ehtoollisen vietto pääsiäisenä Viipurissa ja puutarhan kevättyöt. Niiden jälkeen hän palasi diakonissalaitokselle saamaan hoitoja. Vielä loppuvuodesta Olga suri työkyvyttömyyttään.

Minä olen yhä vaan kuin viides pyörä vaunussa täällä, terveyteni on sellainen ettei vielä ole käyny mihinkään vakituiseen työhön ryhtyminen. Olen jo 5den viikon ajan käyny joka päivä tri Linnellin luona saamassa erikoishoitoa, kääreitä ja sähkökylpyjä joista on ollu se seuraus että nukun nyt paremmin mutta silti kovin väsyttää ja pää on raskas; odotan ja toivon että Jumala vielä minua auttaa työhön kykeneväksi, mutta jos ei, niin vavisten sanon: tapahtukoon sinun tahtosi Herra.⁴⁰⁷

Erikoishoidoista Olga joko elpyi työkykyiseksi tai sitten hän tapansa mukaan pyrki palaamaan sairaana työhön. Keväällä 1913⁴⁰⁸ Olga kirjoitti alikuntoisena Turusta, jossa hän oli juuri aloittanut työt tuberkuloosipoliklinikalla. **Kitumista tämä tällainen elämä on kuin joka päivä ja yö saa kantaa raskasta väsymyksen taakkaa.** Silti Olga kirjoitti olevansa iloinen, että pystyi jotakin tekemään.

⁴⁰⁷ A. Palmrothille 7.11.1912.

⁴⁰⁸ A. Palmrothille 9.3.

Syyskuussa 1913 Olgasta tuli leprasairaalan johtava sisar Elli Sidensnören tilalle.⁴⁰⁹ Vaativa tehtävä alkoi hyvin. Olga nukkui ja leprasairaat olivat Olgalle ystävällisiä. Palvelijat olivat ahkeria ja sävyisiä.⁴¹⁰

Kuukauden päästä Olga riemuitsi sisar Linalle:⁴¹¹ **Meillä on ihana työmaa...Olen iloinen, että minunki elämäni sirpaleet vielä kokoontuvat joten voin tehdä työtä ja kiittää Jumalaa pahoista ja hyvistä päivistä.** Sisar Elisabethia,⁴¹² joka oli epäillyt hänen uskoaan, Olga lohdutti: **Toivon, että rakas s. Elisabeth saa myös helpotusta hengen ahdistuksessaan ja muussa heikkoudessa.**

Kanssasisaretkin iloitsivat Olgan työilosta: **Tuntuu niin hyvälle, kun sisaret kirjeissään lausuvat osanottonsa minun heikkouteeni ja ilonsa siitä, että olen tullu terveemmäksi.**⁴¹³ **Minä olen nukkunu,** kirjoitti Olga kahden kuukauden päästä sisar Linalle.⁴¹⁴ **Olen niin onnellinen.**

Seuraavana kesänä Olga halusi luopua lomastaan, **koska voimani ovat melko hyvät nyt.**⁴¹⁵ Pastorille Olga tunnusti omaa pahuuttaan:⁴¹⁶ **Jospa minä voisin unohtaa itseni ja aina vaan rakastaa niin sillä olisi paljon voitettu.** Olga tunsu hengen köyhyyttä ja toivoi kasvavansa armosta.⁴¹⁷

Leprasairaalan hoitajadiakonissat voivat vuonna 1915 huonosti. Sanna oli joutunut sairauslomalle lepraepäilystä ja Annan sydäntä Olga epäili heikoksi. Omaa työkykyään Olga sen sijaan ihasteli: **Olen joka päivä ihmeeksi itselleni kuin voin nukkua ja tehdä työtä. Sisar Lina voi arvata miten onnellinen olen siitä lahjasta.**⁴¹⁸ Sisar Elisabethille Olga vahvisti viikon päästä: **Meillä on voitu hyvin, vaikeuksia ja taistelua on, erittäinkin omaa syntiä ja pahuutta vastaan mutta ulkonaisesti on hyvin.**⁴¹⁹

Olga kiitti Oriveden sisarten puolesta sisar Linaa äidillisestä tuesta. Sisaret viettivät vapaa-aikaansa yhdessä. **Iltasin kokoonnumme joukolla hänen (sisar Sanna!) huoneeseensa, siellä keskustelemme tahi luumme, kauniina iltoina käymme kävelemässä yhdessä.**⁴²⁰ Sitten Olga itki voimattomuuttaan.

⁴⁰⁹Ba8.

⁴¹⁰Sisar Linalle 24.9.1913.

⁴¹¹18.12.1913.

⁴¹²10.12.1913.

⁴¹³6.1.1914 sisar Linalle, kansio 6.

⁴¹⁴4.3.1914.

⁴¹⁵Sisar Linalle 19.8.1914.

⁴¹⁶A. Palmrothille 19.8.1914.

⁴¹⁷Sisar Linalle 28.2.1915.

⁴¹⁸15.3.1915.

⁴¹⁹23.3.1915.

⁴²⁰5.11.1915.

Voi miten paljon minä puutun rakkaudessa, miten vähä on Jeesuksen mieltä. Se on suurin suruni, että en ole vielä päässy ilkeästä itsekkäisyydestäni. Juuri kuin luulen olevani voittanu, olen taas lankeemassa. Jos missään, niin täällä tarvitsisi loistaa Jumalan rakkaudesta, anteeksi antaa ja rakastaa paljon.

Diakonissaihanne vaati näkyvää uskoa ja hyvyttä. Olga, **minä köyhä vaivainen**, toivoi saavansa edes muutaman pisaran jumalallista rakkautta, **elääkseni itse ja jakaakseni muille**. Jumalan virta oli vettä täynnä, muistutti Olga, mutta jostakin syystä virta ei ulottunut sisariin. **Meidän keskuudessamme on henkistä väsähtämistä huomattavasti**. Syy oli sisarissa. **Synti, itsekkäisyys estää Jumalan työn täyttymistä**.

Olgan lohdulliseen tarinaan leprasairaalassa tulee kuin raskas taakka. Puhe taistelusta omaa pahuutta vastaan ja myrskysäästä kertoo myös sisaren purkamattomasta vihasta, kun inhimillisen auttajan rajat ovat tulleet vastaan. Sisarten palveleva rakkaus oli tehotonta. Olgankin aikana potilaat kokivat häpeää osastaan ja - pelätessään tulewansa hylätyiksi - osoittivat voimatonta vihaansa sisaria kohtaan. Leprasairaala ei ollut vain mallihoitola vaan myös vankila, jossa Olgankin olisi pitänyt olla loputtomiin kärsivällinen ja hyvä sisar. Diakonissasisarten kädet eivät yltäneet auttamaan, kun kärsivien huuto kuului syvyydestä. Leprasairaille ei ollut ketään, joka voi todella auttaa. Olga oli sairastumassa myötätuntuupumukseen.

Kuukauden kuluttua Olga tunnisti heikkenevänsä.⁴²¹ **Minun sieluni on viime aikoina ollu kuin pimeän pilven verhossa. Tuomas Kempiläistä⁴²² lukiessani olen saanu paljon lohdutusta näinä pimeinä päivinä**. Kuin enteellisesti Olga oli saanut Sanasta lupauksen ruumiinsa ylösnousemisesta. Kahden kuukauden päästä, helmikuussa 1916 Olga ilmoitti, ettei hän jaksanut.⁴²³ Kyse oli muustakin kuin unettomuudesta. Kutsumustyön naisen ruumis oli lopullisesti hajoamassa.

Kyllä se niin nyt on että olen joulusta asti ollu erityisen väsynyt, on ollu kuumettakin vähän pitkin aikaa, makasin 2 viikkoa ja tohtori kävi katsomassa mutta ei hän tienny mistä kuume johtuu. Yskää vähän on ja kovasti hiottaa yöllä, nyt olen ollu toimekseni mutta väsynyt olen ja uni on huono. Mielelläni tulisin t.k.lopulla kotiin, koetan järjestää niin, että voisin olla maaliskuun siellä, jos ei mitään estettä tule. Toivon,

⁴²¹Sisar Linalle 19.12.1915.

⁴²²Tuomas Kempiläinen (1380-1471) oli kristillisen mietiskelyn edustaja ja munkki. Etenkin pietismin piirissä nöyryyttä korostavaa Kempiläistä on luettu ahkerasti. Hänen opetuksissaan puhuttiin sekä kärsimyksistä, kiusauksista ja koettelemuksista että lohdutuksesta, ilosta ja toivosta. Tuomas kirjoitti munkeille, "rakastettaville veljille Kristuksessa" (Kempiläinen 1985, 5-8,15.)

⁴²³Sisar Linalle 9.2.1916.

että teillä on taas joku paikka minulle jossa saan levätä, aluksi olisin oikeen sängyssä.

Olga oli tulossa sisarkotiin kuukaudeksi lepäämään. Lähtiessään Helsinkiin hän oli luvannut: **Pitäis tehdä suuri siivous talossa vaan olen niin väsynyt nyt, en jaksa, kun tulen sieltä takasin niin sitte teen.**⁴²⁴ Viiden kuukauden päästä heinäkuussa Olga kuoli diakonissalaitoksella tuberkuloosiin.

Mistä Olgan palvelustyössä oli ollut kysymys? Sekä diakonissalaitoksen että Olgan tarpeista. Diakonissalaitos oli teettänyt töitä sairauksista väsyneellä sisarella, joka oli itse kiihkeästi pyrkinyt palvelemaan.

Olgan sisarkumppani nimimerkki A.L kertoi muistokirjoituksessa, että Olga oli kuolinvuoteella lämmittänyt armonvalo. Tulkitsen, että tapa olla kutsumuksessa sai ikään kuin uuden tilavuuden, kun kutsumuksen marttapuoli ei ollut enää uhattuna. Hyvät teot ja uskon avulla auttaminen menettivät merkityksensä, kun Olgan arvo nousi kuolevana diakonissana. Olgan haudalla laulettiin hänen lempilauluaan: ”Kohta iltakello lyö, lepo alkaa, loppuu työ” (A.L. 1916, 119-120). Hengen ohjeista huolimatta hiljaa oleminen ei ollut ollut elävälle Olgalle kovin luvallista.

Eikö ole mitään velvollisuuksia itselläni terveyteni tähden?

Sanna Pirilän lepraepäily ja raskasmielisyys

Sanna tuli leprasairaalaan 42-vuotiaana helmikuussa 1909.⁴²⁵ Hoidettuaan puolitoista vuotta naispotilaita hän huomasi vasemman kätensä pikkusormessa pienen tunnottoman paikan. Aluksi siinä ei ollut värimuutoksia, mutta vähitellen iho muuttui tumman violetin väriseksi. Kahden vuoden kuluttua, vuonna 1913, Sannan ruumiiseen ilmestyi pieniä valkoisia pilkkuja, jotka olivat osaksi punaisia tai likaisenruskeita. (Fagerlund 1925, 640-641.) Sanna lähetettiin Helsinkiin tutkimuksiin, joista hän palasi hyvin lausunnon. Leprasairaalassa riemuttiin. **Olemme niin iloiset, että s. Sannan matkan tulos oli niin hyvä.**⁴²⁶ Sannaa tarvittiin osastolle töihin. **Oikeen pelkäsin jos s. Sanna ei pääsisi niin pian sieltä pois, silloin meillä olisi ollu vaikea tulla toimeen,** kirjoitti Olga.⁴²⁷ Kaikki ei kuitenkaan ollut hyvin. Sannasta henki raskasmielisyys. Olga ilmoitti pastorille.⁴²⁸

⁴²⁴ Anna Pauliina A. Palmrothille 10.10.1916.

⁴²⁵ Ба6.

⁴²⁶ Olga A. Palmrothille 7.11.1913.

⁴²⁷ Sisar Linalle 18.12.1913.

⁴²⁸ Olga pastorille 7.4.1914.

Sisar Sanna on pitemmän aikaa ollu synkkä ja kovin ärtyinen mieleltään, ei hänen pitäisi olla ruumiillisesti väsynytäkään eikä hän sitä valitakkaan vaan se lienee jotain henkistä sairautta.

Arvatenkin Sannan masennus oli lepran pelkoa. Muutaman kuukauden päästä kesällä 1914 Sanna ilmaisikin saaneensa tartunnan. **Nyt tuli taas se uutinen, epäily ja pelko tartunnasta... itse on aivan varma, että se on lepraa.**⁴²⁹ Sairaalaan kutsuttiin lääkäri, joka kehoitti Sannaa lähtemään Helsinkiin tutkimuksiin. Olga halusi, että Sanna lähtisi mahdollisimman pian. **Ei hänen lepäämisestään tule mitään kuin kävelee tuossa ja kantaa sitä surua sydämessään, usein on aivan masentunu mieleltään.** Leprasairaalaan oli asettunut pelko. Eikö kutsumus suojannutkaan lepralta?

Sannan lepraepäily tuli levottomana maailman aikana. Ensimmäisen maailmansodan huhuja oli liikkeellä. Sisaret saivat huojentuneena kuulla, ettei Sannasta ollut tarttumisen vaaraa muille. **Vaan eivät ole varmat, jos se on lepraa.** Olga ei halunnut Sannan palaavan takaisin sairaalaan. **Olen ajatellu, eikö olisi parasta antaa hänelle toinen työala ja lähettää tänne toinen sisar, jos siellä olisi halukkaita. Olla täällä sellaisessa pelvon hengessä on hänelle itselleen ja toisille kovin raskasta, sekä sairastumisen (tartunnan) vaara hänelle suuri.**⁴³⁰

Kuukauden päästä Sanna kuitenkin saapui leprasairaalaan työintoisena. Olga vastaanotti iloisen Sannan ja vakuutti sisarten puolesta, ettei Sannan pelätty tartuttavan lepraa. Olga perusteli sekä sisar Linalle että pastorille, miksi hän oli ehdottanut Sannalle uutta työpaikkaa.

Luulin huomanneeni hänen sanoissaan, että hänen täytyy olla täällä vastoin tahtoaan. Nyt hän on tullut vapaaehtoisesti takaisin.⁴³¹

...Tosi on että meidän hyvä toverillinen suhde on jonkun verran rikkoutunu, se johtune vääriä käsityksistä, minä teen ehkä liian suuren numeron s. Sannan surullisuudesta, tuntuu vaan kovin raskaalta sellainen murjottaminen, julkinen riita olisi paljon parempi, siitä tulisi selvyys ja oikea ymmärtämys kuin on sanonu suunsa puhtaaksi, sitä olen pyytäny monet kerrat mutta ei se näy auttavan. Toinen diakooni on samanlainen, s. Sannan kanssa puhelevat keskenään ja ahkeraan seurustelevat mutta meille toisille ei riitä sanaakaan...⁴³²

⁴²⁹ Olga sisar Linalle 10.7.1914.

⁴³⁰ A. Palmrothille 8.8.1914.

⁴³¹ Olga sisar Linalle ruotsiksi 19.8.1914.

⁴³² A. Palmrothille 19.8.1914.

Sanna ei ollut kuuliainen esinaiselleen ja aiheutti särön sisaryhteyteen. Johtava sisar oli vastuussa oikean hengen ylläpitämisestä leprayhteisössä. Olga sekä tutkiskeli itseään että tutki Sannan ruumiista ja mielialaa. **S. Sanna ei ole sairaampi eikä myöskään terveempi kuin kesällä, ruskeita pilkkuja on lisääntynyt ruumiiseen. Miелensä puolesta on ehkä vähän valoisampi.**⁴³³

Sannan ihottuma oli pahenemassa ja sisarten yhteiselämässä hiersi. Olga tahtoi tehdä oman osuutensa: **Kuin olen tullu tuntemaan hänen luonteensa niin voin ja tahdon asettua sen mukaan ettei hän loukkaannu.**⁴³⁴ Kun Sanna sitten rohkeni avautua Olgalle, tämä ei jostakin syystä ottanut hänen tunteitaan vakavasti.

Meidän keskinäisestä suhteestamme joka rupesi käymään minulle arvoitukseksi s. Sannan kanssa olen sitten useamman kerran puhunu ja hän on myös avomielisesti selittänyt syyn alakuloisuuteensa, ne ovat tavallisesti kovin vähäpätöisiä mutta kuitenkin vaikuttavat hänen sairaalloiseen mieleensä masentavasti...

Kirjotin jo vähän S. Linalle siitä että Sannan tauti näyttää kehittyvän lepran näköiseksi, vasen käsi on jo kovin ruma ja pilkkuja ruumiissa monessa paikassa, en nyt tiedä mitä tehdä kuin ei tohtorikaan ole käynyt pitkään aikaan. Sanna ei lupaa lähteä Tampereelle tohtorin luo, ei muuallekaan.

Olga ei saanut otetta Sannaan, jota ahdisti. Häntä ei oltu diagnosoitu lepraiseksi mutta hänessä saattoi olla lepra. Olgaakin pelotti.

Ei me ole vielä millään tavoin häntä eroittaneet, mutta saunassa käyntiä pahemmin pelkään kuin hän itse ei ole huomannu jäädä viimeiseksi, enkä ole rohjennu vielä siitä hänelle sanoa se olisi hänelle niin kova isku että veisi monta viikkoa ennenkuin voisi sen unhottaa, kuin tohtorit ei ole vielä mitään varmaa sanoneet.

Lepraepäilynsä takia Sanna oli välitilassa, jossa koeteltiin sisaren puhtautta ja sisaryhteyden rajoja. Oli taas aika lähteä tutkimuksiin ihotautien klinikalle Helsinkiin. Nyt Sannan ihomuutoksia ruvettiin tosissaan tutkimaan ja hoitamaan. Hän viipyi talvella 1914-15 neljä kuukautta dermatologisella klinikalla ja sai tuberkulinruiskeita. Lääkärit epäilivät, että päätäi oli saattanut levittää lepratartuntaa, mutta ei ollut saanut aikaan yleistä infektiota, vaan aiheutti vain paikallisia tartuntapesiä. Juuri Sanna oli kammannut naisten hiuksia. Niinpä naispotilaiden hiukset määrättiin leikattaviksi lyhyiksi ja sairaalassa

⁴³³Olga sisar Linalle 25.9.1914.

⁴³⁴A. Palmrothille 7.10.1914.

suoritettiin perusteellinen tähtien hävittäminen. (Fagerlund 1925, 640-641.) Sairaalaan oli asettunut basillikammo.

Olgan desinfiointiraportti⁴³⁵ joulukuussa 1914 huuhtoo pyhimyselämäkerrallisuuden laupeudentyöstä. Leprasairaalan portti pauskautuu auki hygieniavimmaan: liottaminen desinfiointiaineessa, sterilointi keittämällä, polttaminen, eristäminen kumilla. Potilaaseen ei koskettu paljaalla kädellä.

Kyllä meidän täytyy käyttää osastolla samoja lukon käden sijoja kuin sairaatkin, paljain käsin, lukot pyyhitään usein lysolirievulla ja kädet pestään aina huolellisesti kuin tullaan osastolta. Meillä on pitkävärtinen gummi sormikas jota käytetään ammekylvyssä, jota muutoin harvoin tarvitsee panna toimeen sairaat kuin käyvät saunassa, ja siellä pesevät toinen toisiaan.

Sairasten ruoka-astiat pestään osastolla, jonka työn suorittavat sairaat siivoojan kanssa. Meidän ruoka-astiat taas keittiörakennuksessa jossa on aivan eri henkilökunta, pesuvesi pidetään siedettävän kuumaa, sodaa sekaan. Kissaa ei ole, eikä mitään muitakaan elukoita. Rottia on koetettu pyydystää kuin niitä on näyttäytynyt. Asuinhuoneissa säännöllisen pesemisen ja puhdistuksen kautta on niin puhdasta että kirppuja ja luteita ei ole koskaan päässyt sikiämään ja kuin ei käy ketään vieraitakaan jotka toisivat niitä.

Leprasairaalassa oli superpuhdasta. Kroonisessa eristyksessä elävät potilaat nukkuivat puhtaiden lakanoiden välissä. Pieniäkin haavoja kiiruhdettiin puhdistamaan eetteri-alkoholiliuoksella. Sisar Lina yritti varjella tyttäriään lepralta lähettämällä heille lisää kumihansikkaita.

Sairasten liinavaatteet muutetaan joka viikko, filtit ravistetaan y.m. joka lauantai. Kaikki pitovaatteet viedään pesutupaan ja painetaan lysolivetten vuorokaudeksi likoon, jonka tekee pesiä, sitten ne keitetään ja pestään. Ne jotka paljon tarvitsevat nenäliinaa ovat saaneet riepuja jotka heti poltetaan kuin on käytetty. Muuten nenäliinat liotetaan lysoolivedessä kuten muutkin vaatteet. Lattialle sylkemistä ei liene tapahtunu, se on ankarasti kielletty.

Naispotilaiden hiustenleikkuu hoidettiin hienotunteisesti ja sisaret lakkasivat kampaamasta naisten hiuksia. Sormelliset potilaat kampsivat sormettomia. Se, että vain kaksi naista kykeni kampaamaan hiuksia tarkoitti sitä, että useimpien sormet olivat märkineet pois.

⁴³⁵Sisar Linalle 4.12.1914.

Sisaryhteisössä liikkui varmasti pinnan alla kysymys, kenessä tai missä oli syy, jos sisar sairastui lepraan? Epäpuhtaassa sisäessa vai likaisessa sairaalassa? Sisarethan tuottivat puhtautta ja basillivapautta. Puhtaus ja hygienia edustivat kristillistä siveyttä (ks. Tedre 1996, 8). Puhtausideologia oli osa emansipatorista naiskäsitystä, tosi naiseutta (Sulkunen 1987). Perinteisesti likaisuus on kiinnitetty moraaliin ja lepra tarttui juuri likaisissa ja ahtaissa oloissa eläviin ihmisiin. Leprasairaalassa yksinkertaisesti ei voinut sairastua lepraan.⁴³⁶

Sisaret eivät halunneet Sannaa takaisin hoitajana. Olga ja Anna ilmaisivat yhteisen tahtonsa pastorille: **Eiköhän sisar joukossa ole muita halukkaita tänne tulemaan?**⁴³⁷ Olga oli valmis menemään tarvittaessa osastolle. Äiti-Linaan Olga loi toivoa: **Ja tuo tautikin voi parantua, koska se ei ole todettu olevan lepraa.**⁴³⁸ Maaliskuussa 1915 Olga lähetti Sannan tavarat Helsinkiin. Sannan diagnoosi oli edelleen epäselvä. Annalta oli kadonnut ruokahalu, hän laihtui, kärsi rytmihäiriöistä ja tarvitsi joka päivä lepoa.⁴³⁹

Huhtikuussa sisar Lina tuli leprasairaalaan kertomaan totuuden. **Olin kuin puulla päähän lyöty,** kirjoitti Anna hänen lähdettyään.⁴⁴⁰ **Se isku tuli niin äkkiarvaamatta, että ei tiennyt yhtään valmistautua sitä hetkeä varten. Sen tähden ei tahtonut jaksaa mitenkään sitä sulattaa. En osannut aavistaa, että Sannan kohtalo olisi kääntynyt siksi, mitä se nyt on, ainakaan näin pian.** Sannalla oli lepra, niin Anna ymmärsi. Annan kirjoittaessa juuri ennen pääsiäistä Sanna oli silti jo palannut leprasairaalaan.⁴⁴¹ Lepran kourissa kamppailevan Sannan kutsumuksen rajat olivat tulleet vastaan. Hänen uransa näytti olevan lopussa. Mutta käännekohta, hengellinen läpimurto oli tulossa. Uskon oivallus tuli hoitotyössä pääsiäisenä.

Pääsiäis viikko oli kovaa kilvoitusta ja kyselyä eikö ole mitään velvollisuuksia itselläni terveyteni tähden muuta kun työ ja tänne erotettu asema, joka on niin, ettei jyrkempää voi olla! ... Sunnuntaina pääsiäisen jälkeen oli ilta ja öytäkin osa yhä samaa, vaan maanantai aamu päivällä työs hommaillessani tuli Herralta lause Jos uskoisit niin näkisit Jumalan kunnian, siinä on tukeni, kun olen aina yhä uudestaan ennen ja nyt pyytänyt, että Herra olis kanssani ja kaikki kaikessa, niin Hän lahjoitti vahvan uskon luottamuksen en mitään enää epäile enkä kysy opettelen kiittämään

⁴³⁶Leprasairaalan lääkäri (1947-53) Irja Seppälä (1979, LHM) muistaa sota-aikana tehneensä diagnoosin leprasta naishenkilölle, joka oli nuorena työskennellyt leprasairaalan keittiössä. Kyseinen nainen kuoli Oriveden leprasairaalassa. "Jos nämä sisaret eläis, niin minä en uskaltais sanoa tätä ääneen".

⁴³⁷Olga A. Palmrothille 14.1.1915

⁴³⁸Sisar Linalle 28.2.1915.

⁴³⁹Olga sisar Linalle 17.2., 28.2., 15.3.1915.

⁴⁴⁰Sisar Linalle 12.4.1915.

⁴⁴¹Sisarkirjan Ba1 mukaan Sanna palasi 1.4.1915.

ja kirkastamaan nimeään pyydän Teitäkin kiittämään ja ilmottamaan Jumalan suuria tekoja.⁴⁴²

Sanna oli saanut uskon paranemiseensa ja hän rohkeni kyseenalaistaa saamaansa kohtelua.

Jos s. Olga olis laupiuttaan enemmän osottanut ja käynyt täällä olisin saanut kertoa että jo on kaikki hyvin ennen kun hän lähti, en tiedä onko mielessäni yhä pahaa vai miten kun toivon että sisaret täällä pistäytyis on Olga näinä päivinä käyny ei toiset.

... pelkään jos olen sisar yhteyt loukannut, ilman tietämättäni, jos siinäkin auttaisitte rukouksen kautta ei mitään ihmisille! Ei.

Taipumaton ja alistumaton kutsumusnainen ja diakonissalaitokselle kuuliainen sisar palmikoituivat toisiinsa: **Kyllä työtä en jätä... Kun olen tällaisessa asemassa tuli vieläkin kysymys mieleeni pidätkö tätä pukua ja olenko sisar näinkin ollen?** Lääkäri ei ollut kieltänyt työntekoa Sannalta, joka pyysi käytöstään esinaistaan kohtaan anteeksi ja antoi saman tien itselleen synninpäästön:

...vaikka tulinkin jotain s. Olgalle sanoneeksi taistelu aikana ja Teillä on paljon tullut huolta siitä, antakaa anteeksi ei Jumala enää tuomitse.

Kirjeen sanoma oli: **Hän heikkoa tukee kaikessa.** Näin Sanna ilmaisi, että hänen henkilökohtaista kutsumustaan ei voitu ottaa pois. Paradoksaalisesti Sannan vahvuus nousi diakonissan puvusta ja hänen toivottomuutensa masentumisen vuoksi samasta puvusta. Kutsumuksestaan lepraepäilyn alla Sanna oli kertonut pitkässä kirjeessä: **En ehtinyt enempää kun en jo monta päivää ennen alkanut.** Seuraavan kerran Sanna kirjoittaisi diakonissalaitokselle vasta 18 vuoden päästä.

Olga kirjoitti sisar Linalle Sannan kokemuksesta: **Sisar Sanna sanoo saaneensa varman vakuutuksen siitä, että hänen tautinsa paranee.**⁴⁴³ Olga halusi olla hengessä mukana ja vahvistaa sisaryhteyttä.

Hän elää siinä toivossa, että nuo pilkut katoavat vähitellen pois. Tuo toivo antaa hänelle iloa, jota me emme suinkaan tahdo ottaa häneltä pois. Työtä hän nyt aikoo tehdä ja hyvin voivan näkönen hän on. Kyllä me pidämme hänelle seuraa niin usein kuin mahdollista ettei tuntisi olevansa yksin.

⁴⁴² A. Palmrothille 2.5.1915.

⁴⁴³ Olga sisar Linalle 3.5.1915.

Kahden viikon päästä Olga ei enää uskonut Sannan parantuvan: **S. Sanna uskoo paranevansa ja hänen pilkkunsa todella vähenevät, mutta mielestäni siitä kehittyi: Lepra anethetica, joiden iho jää valkoseksi. Itse hän ei sitä huomaa.**⁴⁴⁴ Syksyllä Olga raportoi, että Sanna oli ainakin näennäisesti voittanut raskasmielisyytensä. **On niin hauska kuin hän puuhaa osastolla ja opastaa s. Lydiaa.**⁴⁴⁵ Marraskuussa Sannasta henki masennus: **S. Sanna on taas ollu niin kovin raskaalla mielellä. Hänen terveytensä on ennallaan, työssä hän on joka päivä.**⁴⁴⁶

Tammikuussa 1916 Olga suri:

Niin, s. Sanna on samanlainen kuin keväälläkin, ei hänen tautinsa ole pahentunu eikä parantunu, niitä pilkkuja on yhtä paljon joskin vähän vaaleampia kuin ennen. Mieliala on kovin vaihtelevainen, syvän alakuloisuuden ja iloisuuden välillä. Työ antaa hänelle iloa ja tyydytystä kuin jaksaa vielä tehdä sitä? Kovin ikävä vaan on ettei kaikesta huolimatta jaksa pitää mieltä yllä.

Viimeisessä kirjeessään⁴⁴⁷ Olga ilmoitti, että Sanna oli ollut vähän iloisempi. Sanna kantoi lepraepäilyä ja siihen liittyvää ihottumaa useita vuosia. Vuonna 1917 Anna totesi: **Sanna rukka on usein niin katkera.**⁴⁴⁸ Silti Sanna hoiti naispotilaita vielä 13 vuotta, 65-vuotiaaksi. Matilda ei kirjoittanut Sannan mahdollisesta alakuloisuudesta. Leprasairaalan naapuri Anni Mattila⁴⁴⁹ on muistellut 1920-luvun Sannaa, kookasta diakonissaa: ”Sanna Pirilä vaikka oli pohjalainen, hän oli semmonen ilosempi luonteeltansa ja seurallisempi” (vertaa Annaan!).

Vuonna 1936 (s. 142) pastori J. Sinnemäki kirjoitti Sannan ”suorituksesta” diakoniatyötä käsittelevässä julkaisussa: ”Hän sai voimia uurastaa 21 vuotta. Hänen elämässään on todistus Jumalan läsnäolosta siinäkin muodossa, että hän lepratartunnan saaneena sai kokea parantumisen ihmeen”.

Sannan tarina kertoo hoitavan läsnäolon puutteesta sisarten keskuudessa ideaalikuvaan paineen puristuksessa. Diakonissat peittivät leprayhteisössä toisiltaan tuskaa, jota he itse kokivat. Naiset olivat voimattomia kantamaan toistensa kuormia, eli kohtaamaan toistensa tunteita. Murtumia eli pelkoa, epäuskoa ja epäsofia kiiruhdettiin tilkitsemään pitämällä tunteita kurissa. Sannaankin oli syöpinnyt mieliksi elävää naiseutta. Surullisuus, alakulo, ärtyisyys ja masennus eivät kuuluneet diakonissan pukuun. Iloinen sisar sen sijaan otettiin mieluusti vastaan. Ilo oli hengen hedelmää.

⁴⁴⁴Sisar Linalle 18.5.1915.

⁴⁴⁵Sisar Linalle 22. 9. 1915.

⁴⁴⁶Olga sisar Linalle 5.11.1915.

⁴⁴⁷Sisar Linalle 9.2.1916.

⁴⁴⁸Sisar Linalle 3.12.

⁴⁴⁹18.12.1996.

Ja yhtä totta oli, että voimaantuminen tapahtui vasta avuttomuutensa hyväksymisessä. Vasta heikkoa tuettiin. Jumalalla oli kontrolli: **Otan Herralta kaikki.**⁴⁵⁰ Ja turva diakonissalle oli: **Kaikki on koituva hyväksi.** Sanna lupasi vuonna 1911 mennä minne tahansa diakonissalaitos hänet lähettäisi.

Elämä on taistelua kaulaan asti

Anna Tolvasen väsymys, masennus ja uskontuskat

Toisena talvena leprasairaalassa 29-vuotias Anna joutui valvomaan öitä huonokuntoisten potilaiden takia. Hän jaksoi päivätorkkujen ja kesäloman voimin. **En tiedä, miten olisinkaan jaksanut tämän vaikean ajan läpi, kun jo olin niin väsynyt keväällä viime talvisesta, jos en olisi saanut lepoa välillä, ennen tätä... Nyt on minulla tällä kertaa 15 sairasta, en tiedä miten pian tulee taas lisää ja minkälaisia ne ovat.**⁴⁵¹

Viimeiset sanat paljastavat Annan pelon aiheen leprayhteisössä. Ei niinkään yövalvominen vaan potilaiden kiukunpurkaukset kalvoivat Annaa. 30-vuotias Anna pyysi sisarkodista esirukousta, etteivät **ikävyödet ja väsymykset saisi mieltä kärsimättömäksi ja Herrasta pois vieroitetuksi.**⁴⁵² Hän oli nöyrä ja hiljainen, vaikka häntä pilkattiin ja pahoin pideltiin. **Voi kun oppisin sen konstin, puhua rakkaudessa, ei kiivaudessa.**⁴⁵³ Kärsivällisyys oli Annalle merkki uskosta. Tulkitsen tämän Annan kirjeen pohjalta, että Anna ei seurannut sitä kärsimätöntä Kristusta, joka kirosi viikunapuun, ajoi ulos riivaajia ja kaatoi temppelissä myyntipöytiä. Päinvastoin, Anna seurasi sitä Jeesusta, joka hiljaa ja nöyränä kulki ristiinnaulittavaksi Golgatalle. Kärsivällisyys oli Annalle merkki Jumalan hyväksynnästä ja valinnasta.

Suuttuminen oli Annalle syntiä mutta leprasairaalassa ei voinut olla hermostumatta. **Olen kiivastunut, vieläpä suuttunutkin.**⁴⁵⁴ Tästä seurasi häpeä ja jumalankuritus. Anna hengellisti pastorille: **Kyllä se kovalle ottaa, kun Herra puhdistavan veitsensä koskettaa kipeimpään kohtaan...Voi! Jospa voisinkin kuolla itsestäni kokonaan pois.** Anna kaipasi sisarkotiin, jossa hänen luontonsa oli toinen, parempi. Hänestä tuntui, että leprasairaalassa ei ollut odotettavissa muuta kuin kärsimyksiä.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ A. Palmrothille 17.1.1911.

⁴⁵¹ Sisar Linalle 3.11.1906.

⁴⁵² Sisar Linalle 3.11.1906.

⁴⁵³ Sisar Linalle 22.12.1907.

⁴⁵⁴ Sisar Linalle 22.12.1907.

⁴⁵⁵ A. Palmrothille 27.12.1908.

Kiitollisuus sen sijaan vei Jumalan lähelle. Kesälomaltaan vuonna 1907⁴⁵⁶ Anna kirjoitti pastorille kaksijakoisesti. Hän nautti kiitollisuudella kesänlevon hiljaisuudesta sisarten lepokodissa: **Täällä saamme vapaina kaikista huolista ja puuhista olla kaikessa hiljaisuudessa.** Samanaikaisesti Anna nuhteli itseään, koska hän oli taipunut tyytymättömyyteen vastoin käymisten aikana. Olemalla epäkiitollinen Anna oli vastustanut **sitä Herraa, josta ne kaikki ovat meille lähetetyt.** Annan jumalakuva oli lähellä läheisriippuvaista herraa, joka tarvitsee ihmisen kiitollisuutta, kun tämä vaeltaa nuhteettomuuden tiellä uskollisesti palvelen ja syntejään tunnustaen. Muuten hän suuttuu ja rankaisee. (ks. Hyrck 1995.)

Tänä levottomana aikana 1907-08 Anna odotti, että diakonissalaitos kertoisi, tulisiko sisarten jättää leprasairaala vai jäädä sinne.⁴⁵⁷ Sitten hän pyysi itse saada vaihtaa työtä, mutta vuoden 1909 alussa hänen omatuntonsa kehottikin häntä jäämään. Leprasairaalasta oli tullut Annalle **minun pieni lähetyskenttäni.** Anna antoi itselleen synninpäästön sätittyään itseään ensin huonoksi ja kelvottomaksi palvelijaksi, joka ei kestänyt kiusauksia. Annalla oli 16 naispotilasta, joista yksikään ei tarvinnut jatkuvaa valvomista.⁴⁵⁸ **Sairaat ovat nyt tyytyväiset, Herra on heidän mielensä hiljentänyt.**⁴⁵⁹

Minäkin jaksan vielä toimia täällä, Anna kirjoitti sotavuonna.⁴⁶⁰ Annaa kuitenkin vaivasi turvattomuus. **Toisinaan tuntuu oikein ihmeelliseltä, mutta samalla tulee ajatus: kuinka kauan Jumala antaa meillä olla näin rauhallista.** Johtava sisar Olga kiitti Annaa, joka oli **kuin valonsäde siellä osastolla, hän uhraa kaikki väliajat sairasten henkiseksi virkistykseksi.**⁴⁶¹ Anna ahkeroi omistautuvasti: **Silloin kuin hän huomaamattaan ottaa liian lujille, perin ahkera ja tunnollinen kuin on, tahtoo henki salpautua, joka kuitenkin selviää kuin saa vähän aikaa levätä.**⁴⁶² Betanian vetäytyvä Maria oli jäämässä Martan jalkoihin.⁴⁶³

Kun Sannalla muutaman kuukauden päästä ruvettiin epäilemään lepratartuntaa, Annan into hoitaa leprasairaita sammui. **Anna on ruumiillisesti ja henkisesti väsynyt.**⁴⁶⁴ Annasta tuli yhä huonovointisempi.⁴⁶⁵ Matka sairaan isän luokse Sortavalaan ei helpottanut ahdistusta.⁴⁶⁶ Isän toivomus oli, että Anna vaihtaisi työpaikkaa. Isän ääni ei kuitenkaan riittänyt päästämään Annaa

⁴⁵⁶ A. Palmrothille 9.8.1907.

⁴⁵⁷ Sisar Linalle 11.3.1908.

⁴⁵⁸ Sisar Linalle 29.1.1909.

⁴⁵⁹ Sisar Linalle 18.3.1910.

⁴⁶⁰ A. Palmrothille 5.4.1914.

⁴⁶¹ Sisar Linalle 18.12.1913.

⁴⁶² A. Palmrothille 7.4.1914.

⁴⁶³ ”Anna oli kova työtä tekeen ja huolehtiin kaikesta” (Aino Itkonen 13.11.1996).

⁴⁶⁴ Olga A. Palmrothille 5.1.1915.

⁴⁶⁵ Sisar Linalle 28.2.1915.

⁴⁶⁶ Sisar Linalle 15.3.1915.

velvollisuuksistaan leprasairaalassa. Toisaalta Anna ei ollut suoraan pyytänyt päästä pois? Omasta mielestään hän oli pyytänyt.

Anna kirjoitti lopulta epätoivossa ja alleviivauksin:⁴⁶⁷ **En minä voi nyt enää jäädä tänne. Minä en jaksakaan, minä en voi.** Eikä omatunto kiellä minua pyrkimästä pois. Annan hiljaista hätähuutoa ei ollut kuultu: **Minä olen jo monta kertaa ennen pyytänyt päästä täältä jo, johonkin toiseen työhön vaan en ole päässyt. Olen aina taipunut jäämään paikalleni.** Annan kutsumuksen rajat olivat tulleet vastaan.

Tehtyään päätöksensä Anna ilmoitti kuukauden kuluttua: **Olen niin paljon tätä ajatellut, vaan omatuntoni ei ole nyt sanonut näin: että jää paikoillesi.**⁴⁶⁸ Etsiessään Jumalan hyväksyntää ratkaisulleen Anna tukeutui seitsemään Raamatun jakeeseen, joissa luvataan henkilökohtainen johdatus ja turva muutoksissa, esim. 1 Moos. 28:15: **Hän tahtoo ohjata minun kulkuani ja auttaa kuhunka ikänä joudun.** Vaikka sisaren omallatunnolla oli diakonissalaitoksen määrittämä raja, päättihän laitos työpaikoistakin, saattoi diakonissalaitoksen äänen kyseenalaistaa Raamatulla.

Anna pääsi toisiin palvelutehtäviin. Hän palveli mm. diakonissalaitoksen lastenkodissa. Seuraavana kesänä, 10 kuukauden päästä, Anna palasi leprasairaalaan kesälomittajaksi. Syksyllä hän ilmoitti halukkuutensa jäädä. Uusi johtava sisar Anna Pauliina oli pyytänyt Annaa jäämään: **Hänelle on talo ja ihmiset yhtä selvä kun 2 kertaa 2 on 4... Hän on ollut minulle suurena tukena ja apuna.**⁴⁶⁹ Sisarkirjaan⁴⁷⁰ merkittiin: ”Ikävöi takaisin hoitolan spitaaisten luo”. Anna oli nyt 40-vuotias, ja hän asetti jäämiselleen ehdon: **Olen niin kauan kuin taas jaksan olla työssä.**⁴⁷¹ Olennainen seikka Annan halulle jäädä oli se, että ikääntymässä olevat leprapotilaat olivat nyt rauhallisia ja kilttejä. Anna jäi 29 vuodeksi.

Vuosien aikana Anna altistui lunastavalle hoivalle. **Olisin toivonut enemmän jälkeä työstäni, kun se, mitä siinä näkyy,**⁴⁷² suri Anna jättäessään leprasairaalan 11 palvelusvuoden jälkeen 1915. Näyttää siltä, että autettavien pelastumisesta oli tulla Annalle merkki myös omasta uskonvarmuudesta ja pelastuksesta. Annan uskontuskat risteilivät kahdesta suunnasta: **Kunpa voisin armon ottaa armona vastaan**⁴⁷³ ja **jospa Jumala saisi kiinni toisetkin sairaani.**⁴⁷⁴ Uskoa ei tarvinnut siirtää, koska sitä ei voinut siirtää: ”Yksin Jumala voi pelastaa ihmisen”, opetti sisar Lina (Snellman 1911,

⁴⁶⁷Sisar Linalle 12.4.1915.

⁴⁶⁸Sisar Linalle 18.5.1915.

⁴⁶⁹Anna Pauliina sisar Linalle 26.8.1916, A. Palmrothille 10.10.1916.

⁴⁷⁰Ba1.

⁴⁷¹Viesti sisar Linalle Anna Pauliina Hynnisen kirjeessä 26.8.1916.

⁴⁷²Sisar Linalle 18.5.1915.

⁴⁷³A. Palmrothille 27.12.1908.

⁴⁷⁴Sisar Hannalle 24.9.1933.

104). Pelastustyö oli Herran, muistutti Annakin itseään vuonna 1929, ja huokasi, kunhan sisaret vain olisivat oikealla mielellä varustettuja.⁴⁷⁵ Anna kantoi diakonissan tulosvastausta, mutta Sana ei juurikaan puhutellut hänen potilaitaan: **Enimmäkseen kaikki ovatkin välinpitämättömiä Jumalan sanalle.**⁴⁷⁶ Vuonna 1920 Annan 16 miespotilaasta neljä uskoi Jeesukseen. Anna odotti uskoontuloja kärsivällisesti. Esirukousta hän pyysi kahdelle rinnakkaiselle: **meidän kurja joukko... me hänen heikot palvelijat.**⁴⁷⁷

Vuonna 1933 Anna koki menestyksen urallaan, kun eräs miehistä tuli herätykseen.

Hän oli alkuaikoinaan aivan välinpitämätön Jumalan sanalle, kun minäkin osastolla luin, niin hän vallan pakeni pois siitä huoneesta, vaikka olikin huono. Sanoi: ettei hän jaksaa kuulla Jumalan sanaa. Rukoilin hänen puolestaan joka päivä, että Jumala armahtaisi häntä, jos hän on vielä pelastettavissa. Hän oli niin tyytymätön ja kättynäinen. Mutta 2 päivää ennen kuolemaansa hän tuli sielun tuskiin ja pyysi saada kutsumaan Rovastia saadakseen puhella ja nauttia Herran ehtoollista. Lopun ajan hän oli kuin toinen mies. Pyysi anteeksi ja oli niin ilonen ja tyytyväinen. Puhui vaan: että hän menee ylhäiseen kotiin, siellä oli hänen ajatuksensa aina. Siinä oli lohdutus minullekin, että Jumala kuulee niinkin heikot huokaukset, kun minun on...⁴⁷⁸

Anna täytti 50 vuotta vuonna 1926. Kaksi miehistä oli kuollut syksyn aikana. Annalla oli kuusi potilasta, joista yksi oli hyvin huonona.⁴⁷⁹ Anna alkoi kirjeissään kertoa sisar Elisabethille ja sisar Hannalle, millaisia miehiä hän oli hoitamassa. Toiset olivat ahdasmielisiä ja ärtyneitä. Toiset olivat ystävällisiä, herttaisia, tyytyväisiä samaansa hoitoon ja jopa Jumalaa rakastavia.

Samoihin aikoihin Annan kutsumuksen vaaransi arkipäivän epäsopu leprasairaalassa. Anna kertoi sisar Hannalle ulkopuolisuudesta suhteessa hoitaja-Siiriin ja siivooja-Ainoon: **ei minulla ole mitään sananvaltaa.** Anna oli riitaantunut Ainoon kanssa: **En jaksanut yhtään hillitä itseäni... Pitäisikö minun siirtyä pois, ja antaa toisille rauha... tuntuu, etten jaksaa enää.**⁴⁸⁰ Anna tilkitsi murtumaa naisten välisissä suhteissa pyytämällä anteeksi. Aino ei antanut anteeksi. Kuukauden päästä Anna pohti: **En suuttunut Matildalle, vaan sille tytölle. Mutta samapa se, kelle suutuin yhtä suuri synti se on.**⁴⁸¹ Suhde johtavaan Matildaan hiersi: **Matildalla on antipatiaa minua kohtaan.**⁴⁸²

⁴⁷⁵Sisar Hannalle 2.12.1929.

⁴⁷⁶Anna sisar Linalle 19.3.1920.

⁴⁷⁷Sisar Linalle 19.3.1920.

⁴⁷⁸Sisar Hannalle 24.9.1933.

⁴⁷⁹Sisar Hannalle 2.12.1926.

⁴⁸⁰Sisar Hannalle 8.1.1927.

⁴⁸¹Sisar Hannalle 19.2.1927.

⁴⁸²Sisar Hannalle 8.1.1927

Minä pidän Matildasta hyvin paljon, vaan minä itse en ole sen arvoinen, että hän voisi pitää minusta, siitä johtuu, että olen niin äärettömän arka, enkä rohkene mennä kaikista asioista hänelle puhumaan. Tuntuu niin kuin hänen suhteensa minuun olisi pois työntävää.⁴⁸³

Anna oli **luulevainen, pikavihainen, ykspäinen ja sääliittävä**, kirjoitti ärtynyt Matilda seuraavana kesänä.⁴⁸⁴ Matildan mielestä Annan risti oli hänen oma mielialansa. Anna otti liian täydestä miespotilaiden puheet ja sitten kiukustui. Matilda näki Annan tuottamassa itselleen työtä vaikka potilaat olivat vähenemässä: **Koko talo tuntee hänen kiireensä.**⁴⁸⁵ Arvatenkin Annan arvo lepäsi diakonissatyön suorittamisessa. Niinpä potilaiden väheneminenkin tuotti ahdistusta.⁴⁸⁶

Matildan kirje diakonissalaitoksen johtajalle⁴⁸⁷ kertoo sisäriin tuotetusta perustaakasta, kestävyydestä ja vastuullisuudesta. Ylimääräiselle lomalle oli vaikea lähteä, koska työtaakka jäi silloin toisten sisarten harteille.

Sisar Sanna kyllä näyttää väsyneeltä, mutta hän kieltää sen Ei paria viikkoa varten osaa ottaa sijaista, sehän olisi vain opetettava ja opittua lähetettävä pois. ..

Suomme ilomielin Annalle tämän levon ja toivomme, että se vaikuttaisi myöskin hänen mielialaansa parantavasti. Viime kesänä kehoitimme häntä, ja minä pyytämällä pyysin, että hän viipyisi lomalla ainakin 6 viikkoa mutta hän tuli takaisin ennen kun kuukausi oli kunnolleen kulunut. Viime joulun edellä ehdotimme, että hän lähtisi Laitokselle ja jäisi joksikin aikaa lepäämään, mutta yhtä huonolla tuloksella.

Anna ei sallinut itsensä hellittää. Vaihdevuosina hänen ruumiissaan kuohui. Vuodot vaivasivat Annaa nelisen vuotta.⁴⁸⁸ Vuorotellen kuolevat miespotilaat valvottivat.⁴⁸⁹ **Minulla on aina joku huono sairias, jo kahden vuoden ajan herkeämättä toinen toisensa jälkeen**⁴⁹⁰ Reumatismi Annan nilkka- ja polvinivelissä oli Matildan mukaan **hyvin pahantapainen**⁴⁹¹ 55-vuotias Anna jaksoi hädin tuskin kirjoittaa diakonissalaitokselle: **Pyydän anteeksi, että täytyy kirjoitus tähän lopettaa, en**

⁴⁸³Sisar Hannalle 19.2.1927.

⁴⁸⁴Sisar Hannalle 2.7.1928.

⁴⁸⁵Sisar Hannalle 16.9.1933.

⁴⁸⁶Vuonna 1935, kun Annalla oli vain kolme miespotilasta, siirrettiin hänelle naisten puolelta kaksi potilasta: Anna on tyytyväinen, kun hän sai lisää potilaita. Se oli hänelle jonkunlainen nöyryytys, kun oli vaan 3 potilasta hoidettavana, niistäkin kaksi työssä käypää (Matilda sisar Hannalle 25.8.1935).

⁴⁸⁷E.Wirénille 30.6.1928.

⁴⁸⁸Sisar Hannalle 2.12.1929, Matilda sisar Hannalle 3.9.1930.

⁴⁸⁹Sisar Hannalle 2.12.1929, 14.6.1931.

⁴⁹⁰Sisar Elisabethille 1.6.1933.

⁴⁹¹Sisar Hannalle 3.9.1930.

jaksa millään, kun väkisin torkun, kun olen hiljaa.⁴⁹² ”Anna oli nukahtamaisillaan”, muistaa leprasairaalan keittiöstä Aino Ikonen.⁴⁹³ Sanna oli juuri jäänyt eläkkeelle eikä hänen tilalleen otettu uutta hoitajaa. Anna kirjoitti kesälomasuunnitelmistaan itsesäälin vallassa: **Enhän minä ole sen arvonen, että voisin yhdessä toisten sisarten kanssa mennä kesälomalle.**⁴⁹⁴ Vuonna 1932 sairaalaan tuli kesäapulaiseksi Lyyli-niminen nuori nainen, joka kirjoitti ystävättärelleen Editille: ”Kaikki uupuvat, tule tänne.”⁴⁹⁵ Edit tuli useana kesänä ja auttoi 1930-luvulla talvisinkin.

Miten Anna selvisi väsymyksessään, masennuksessaan ja hermotuskissaan, kun hänen vihansa oli niin kiellettyä? Delegoimalla negatiiviset tunteensa sielunviholliselle. Anna purki ahdistustaan hengellisen sodankäynnin avulla. **Elämä on taistelua kaulaan asti...murhe ja ikävä tahtoo aina saada voiton.**⁴⁹⁶ **Minun viholliseni on kiukkuinen ja kavala, käy ympärillä kuin kiljuva jalopeura, se tahtoi saada minut epätoivoon ja saada epäilemään Jumalan armoa.**⁴⁹⁷ Saatana jahtasi Annan uskoa - ja oli sammuttaa hänen uskonsa lampun. Kun Anna tunsu olevansa kaikista **huonoin, raukka, kurja, syntisistä suurin, epäkiitollinen ja voimaton hyvään**, oli uskonnollisena helpotuskeinona juosta Jeesuksen ristin juurelle.⁴⁹⁸ Taistelujen keskellä Annan kirjeisiin asettui sanoja **sielusta turvattuna kaikilta maailman myrskyiltä.**⁴⁹⁹

Kun Annan työllä ei ollut menestystä eli kun potilaat eivät olleet tyytyväisiä tai eivät tulleet uskoon, alkoivat itsesyytökset jyllätä hänen sisällään. Syy oli hänen, koska hän oli ylpeä, oli suuttunut, oli huono palvelija, ei antautunut tarpeeksi Herralle - ei siis rakastanut tarpeeksi.⁵⁰⁰ Paremmalla äidillä olisi ollut paremmat lapset. Annan uskonnollisuus oli kaksijakoisesti lakihenkistä suorittamista ja hyväksyttynä olemista vajavaisenakin. Yhtäältä Anna halusi itseinhossaan päästä ulos omasta olemuksestaan, synnistä ja maailmasta.⁵⁰¹ Toisaalta se, että Anna tunnusti, suorastaan hoki omaa huonouttaan ja kelvottomuuttaan, kertoo siitä, että hän kyseenalaisti puhtaan ja synnittömän sisarolemuksen. Vuonna 1930 Anna koki saaneensa senkin heikkouden anteeksi, ettei hän kiittänyt ja rakastanut Jumalaa tarpeeksi.⁵⁰² **Minullakin on Jeesuksessa lunastus**, Anna julisti 1935.⁵⁰³ Mutta

⁴⁹²Sisar Hannalle 14.5.1931.

⁴⁹³20.11.1996.

⁴⁹⁴Sisar Elisabethille 25.1.1932.

⁴⁹⁵Edit Peltosen pojan, Esko Peltosen tiedonanto 26.3.2002.

⁴⁹⁶Sisar Hannalle 2.12.1929.

⁴⁹⁷Sisar Elisabethille 19.3.1932.

⁴⁹⁸Sisar Linalle 27.11.1911, sisar Hannalle 2.12.1929, 11.12.1930, 31.5.1935, sisar Elisabethille 12.7.1931, 22.12.1931, 25.1.1932, 19.3.1932, 13.5.1932, 22.12.1932.

⁴⁹⁹Sisar Elisabethille 22.12.1931.

⁵⁰⁰Ks. alaviite 474.

⁵⁰¹Sisar Hannalle 2.12.1929.

⁵⁰²Sisar Hannalle 11.12.1930.

⁵⁰³Sisar Hannalle 31.5.1935.

Uudestakin Testamentista nousi rankaisevuutta ja ehtoja. Sen lisäksi, että vihollinen oli valpas, Jeesus piti huolta vain, jos Hänelle antautui kokonaan.⁵⁰⁴

Ahdistustaan Anna purki myös puutarhatyöllä, käymällä sienestämässä ja marjastamassa ja viettämällä osia lomistaan sisarensa luona. Omalle sisarelleen Anna poimi myös marjoja ja vain tälle hän ripittäytyi sisar Hannan lisäksi, **en rovastillekaan, vaikka hän kävi luonani.**⁵⁰⁵ Anna ilmeisesti rupesi tunnustamaan syntejään vain naisille ja mahdollisesti vastaanottamaan sielunhoitoakin vain naisilta. Anna ei kirjoittanut pastori Palmrothille vuoden 1918 jälkeen. Viimeisen säilyneen kirjeensä Anna kirjoitti sisar Hannalle vuonna 1938.⁵⁰⁶ Siinä hän pohti uskontaistelujaan luonto- ja kilpailumetaforin. Kesä työnsi pimeän ajan menneeseen.

Mutta niin kuin luonnossakin on vuorotellen myrskyä ja tyyntä, sadetta ja auringon paistetta, niin on myöskin taistelussa hengellisellä alalla, kilpailussa hengellisellä kilparadalla, taisteltava uskon kaidalla tiellä.

Taistelupuheesta huolimatta Annasta huokui voitonriemua ja uskon tyyneyttä: **Mikä rauha täyttääkään sielun, kun se käsittää, että Jeesus antaa voiton. Jumala on rakkaus.** Se, että saatana oli jättänyt Annan rauhaan eikä Jumala tuntunut vihaiselta, liittyi ainakin osaksi siihen, että suurin osa potilaista oli kuollut. Sen myötä Matildankin taakka johtavana sisarena oli keventynyt. Anna oli mielellään tulossa toisten sisarten kanssa lomalle, sitten kun pääsi. Palvelustyöstään Anna jäi eläkkeelle 69-vuotiaana vuonna 1945.

Vuosikymmenten aikana Anna juurtui leprayhteisöön. Orivedellä ei tiedetty Annan ahdistuksista. ”Anna puhui rauhallisesti... Kaikki varmasti uskalsivat luottaa häneen ja vaivansa hänelle valittaa.”⁵⁰⁷ Anna tunnettiin hiljaisena, hienotunteisena ja paikallaan pysyvänä diakonissana. Kenties suljettu leprayhteisö kiehtoi alun perinkin hieman nunnahakuista Annaa. Hänellä oli oma paikkansa ja oma kamarinsa. Diakonissana Anna oli sekä varma ja jakamaton että jaettu ja epävarma. Jaetuksi tulo johtui ideaalikuvaan, johon ruumiillinen sisar ei koskaan mahtuisi. Varmuutta nousi omasta kutsumuksesta, jota ei voitu ottaa pois.

Tämän luvun lopuksi peilaan Sandran kautta lepran sisarten tilaa kutsumuksessa. Leprasairaalan sisarten jaksamistarinoista herää kysymys, liittyikö sisaren jaksamattomuus ja riittämättömyys juuri palvelevan naiseuden mahdottomuuteen suljetussa laitoksessa. Palveltiinko vain leprasairaalassa hammasta purren, potilaiden vihaisten ja tuskaisten katseiden kohteena? Sandra avaa 1920-luvulla

⁵⁰⁴Sisar Elisabethille 1.6.1933.

⁵⁰⁵Anna sisar Elisabethille 25.1.1932, 19.3.1932, 1.6.1933, Matilda sisar Hannalle 13.8.1933, 16.9.1933.

⁵⁰⁶7.6.

⁵⁰⁷Anni Mattila 18.12.1996.

diakonissan mökin oven kutsumusväsymykseen avohuollossa. Sandra kamppaili naisena kirkollisen ja yhteiskunnallisen palvelustyön rajalla.

Luulin, ettei minusta mihinkään ole, en mihinkään kykene, enkä mihinkään sovi

Sandra Hjonin korpivaellus

27-vuotias meijeristi Sandra Hjon, Matildan isosisko, tuli diakonissalaitokselle vuonna 1901. Hän oli sisarkirjan⁵⁰⁸ mukaan 11 meijerivuotenaan heikentynyt vähitellen, syinä olivat valvominen ja huonot työvälineet. Diakonissalaitoksella Sandran anemia hoidettiin raudalla ja arsenikilla. Sittenmin hänestä tuli Turun Kaupunkilähetyksen diakonissa. Vuonna 1919, 45-vuotiaana Sandra lähti hoitamaan sairasta äitiään tämän Heinoon mökkiin. Äiti kuoli toukokuussa 1920,⁵⁰⁹ mutta Sandra ei palannut Turkuun eikä diakonissalaitokselle. Hän jäi viideksi vuodeksi asumaan Heinoon mökkiä.

Sandran olemassaolo diakonissana havaittiin, kun hän oli käynyt kahden sairaan mummon luona: **Sen ovat huomanneet täällä ja kunnan miehetkin vaikka olenkin hiljaa ja vaatimattomasti liikun.**⁵¹⁰ Kunnan isät vetivät Sandraa sosiaalihuollon alaiseen työhön. Hän ei halunnut sinne. Sandran mielestä köyhäinhoidon esimies oli kyllä hyväntahtoinen, mutta.⁵¹¹

...se on niin kylmää, virallista, rakkaudetonta. Työtä kyllä olis, olis vaan minussa tekiää, alkuun panijaa, herättäjää, luovaa kykyä.

Sandraa siis houkuteltiin kunnalliseen sosiaaliseen työhön. **Kuuluivat ollun tyytyväisiä herrat, nim. että heillä oli sisar.** Sandra itse tunnusti ja ihmetteli väsymystään: **Kyllä minä aina jotain yritän, mutta ei kukaan usko miten saamaton minä olen, ei tahdo tulla puolet tehdyksi mitä tahtois.**⁵¹²

Karkun kunta oli pyytämässä valtion apua sotaorpojen huoltoon ja tarkastaja oli oltava selvillä jo apua pyydettyäessä. Sandraa pyydettiin lastenhuoltotarkastajaksi. Sandra vetosi diakonissalaitokseen saadakseen selvyyttä diakonissan suhteesta kunnalliseen lastensuojeluun.

⁵⁰⁸Ba1.

⁵⁰⁹Sandra sisar Hannalle 6.4.1925.

⁵¹⁰Sisar Hannalle 16.5.1920.

⁵¹¹Sisar Hannalle 24.8.1922, sisar Linalle 8.2.1922, HDL.

⁵¹²Sisar Hannalle 24.8.1922.

Kerroin hänelle mikä on oloni tarkoitus, tai miksi olen ollut täällä, kuin myös sen, etten ole itse oikeutettu päättämään eli siitä määräävää ratkaisevaa sanomaan, enkä tahdokaan...Onko seurakuntasisarille tällaista tointa kuntien puolesta nykyään?⁵¹³

Ihmiset tulivat Sandran mökkiin pikkuvaivojensa kanssa. Sandra yritti myös harjoittaa yksityissairashoitoa, mutta ei jaksanutkaan. Sen sijaan hän kävi kunnan kustannuksella silmäpotilaan kanssa Tampereella.⁵¹⁴ Sandra suri omaa voimattomuuttaan, ja äitiään.

Suuriin en pysty. Suren sitä toisinaan, vaan sitten taas tyydyn. Eteenpäin elämäni en osaa ajatella. Yleensä en osaa paljon ajatella...Olisin iloinen, jos voisin ”tienata”, tarkoitan, jos minun työstäni tulis minun elatukseni etten olisi kuormaksi Laitokselle taloudellisesti. ..Olen nyt kaikkia pikkuasioita kertonut sisar Linalle, ajattelen, että sisar Lina vähän tahtoo tietää kuinka Sandra Hjon raukkakin elelee. Jaapa jaa. Ei ole enää äitiä jolle kerron. Kaipaan häntä usein. Tunnen orpoutta.⁵¹⁵

Se, että Sandra ei tienannut tarkoitti sitä, että Karkussa ei kerätty diakonissalle seurakunnan puolesta palkkaa. Sandra ei siten voinut lähettää rahaa diakonissalaitokselle vastineeksi taskurahastaan. Vaikka Sandra vakuutti sisar Linalle, että hän ei ollut rahapulassa, hänen rahansa riittivät vain, jos hän pysyi mökissään vanhoissa vaatteissaan. Sandra oli lähdössä kristillisen kansanopiston johtajan rouvan kanssa tervehtimään orpoja kodeissa. **Nyt tarvitsisi välttämättä ruveta kiertämään pitäjää mutta ne matkat vähän pelottaa. Tarvitsisin saada sopivia vaatteita ja jalkineita, että pääsee marssimaan... Olen usein alakuloinen ja murheellinen, vaikka niin hyvin minulla on.**⁵¹⁶ Sandra haki sisarkodista, hengellisestä naisyhteisöstään turvaa ja työhohjausta. Sieltä tuli kannattelua.

Pyydän saada kiittää paljon siitä äidillisestä huolenpidosta jota osakseni saan. Minulle sisar Lina on aina ollut hyvä. Kiitos viimeksi lähetetystä rahalahjasta. Kiitos kirjeestä, kiitos muistutuksesta ”hoitaa ruumista”.⁵¹⁷

Diakonissatyön suhteen Sandra tuskaili: **Minussa ei ole sen henkiin herättäjää. Jospa olisikin.**⁵¹⁸ Sandralla oli myös kiusallinen ruumiillinen vaiva, joka sai hänet vetäytymään ja joka hoidettiin myöhemmin diakonissalaitoksella.

⁵¹³Sisar Hannalle 16.5.1920.

⁵¹⁴Sisar Hannalle 30.8.1921.

⁵¹⁵Sisar Linalle 30.8.1921, HDL.

⁵¹⁶Sisar Hannalle 6.5.1921, sisar Linalle 19.6.1921.

⁵¹⁷Sisar Linalle 8.2.1921, HDL.

⁵¹⁸Sisar Hannalle 24.8.1922.

Kunnallislautakunnan esimies pyysi Sandraa lastenhuoltotarkastajaksi sotaorvoille **Sosiaalihuollon köyhäinhoito-osaston sääntöjen alaisena**. Sandraa pyydettiin myös asiamieheksi yhdistykseen nimeltä Koteja kodittomille lapsille. Hän ei halunnut tointa, johon haluttiin **parasta väkeä**. Toisin sanoen Sandra ei halunnut ryhtyä hankkimaan kasvatuskoteja punaorvoille. Köyhäinhoitokokouksissa Sandra kävi, koska ei voinut kieltäytyä. Kokouksiin kutsuttiin diakonissaa kirjokortilla. **Ei minulla ole yhtään halu mennä niihin kokouksiin...Olis edes joku nainen mutta kun on vallan ukkoja...nyt pelkään kun lupasin kaitsijaksi että miten usein niiden tulee käydä**. Sandra oli vastentahtoisesti lupautunut köyhäinhoitolain paikalliseksi toimeenpanijaksi eli kaitsijaksi, jolle ei maksettu palkkaa (Satka 1994, 282). **Ne on väsyttäviä päiviä. Kokouspaikka ensin puolentoista peninkulman takana ja sitten kylmä, lämmittämätön huone ukkoja täynnä, välillä vielä joku ahnaampi vetäsee paperossin. Istutaan monta tuntia ennen kun on kaikki asiat käsitelty**. Kun kokoustalona oli kunnalliskoti, saattoi Sandra huojentuneena kirjoittaa: **Nyt on edes se että kunnalliskodin johtajatar on talossa.**⁵¹⁹

Sandra huokaili sisarkotiin päin alakulun ja väsymyksen tunnettaan. **Olen viskattu syrjään**. Syrjässä oli myös hyvä olla: **En ole milloinkaan ollut keskipisteen ihmisiä enkä ikinä sitä halunnutkaan... Joskus vaan tunnen olevani julmasti yksinäinen. Vaan sitten taas huomaan eipä niinkään, Hän on kans, joka on sanonut en minä jätä sinua enkä hyljää sinua.**⁵²⁰ Kun Sandra 1923 kävi Turussa sisar Olga Kopsen luona, ystävien maksamana, väsyi hän kovin ja oli helpottunut tullessaan kotiin: **Tänne pikkumökkiin teki mieli tulla.**⁵²¹ Sandra maalasi mökkinsä ulkoa punaiseksi, korjasi aidan ja jäi paikalleen. Toiset sisaret tulivat hänen luokseen käymään.⁵²² Sandran mökki ja sen pikkupalsta pysyivät kiinnekohtana varsinkin Matildalle tulevana vuosina. Hänen lisäksi leprasairaalasta tuli myös Siiri Siniranta. Myös Selma Valtonen tuli Tampereen Kaupunkilähetystyksestä. **On se virkistävä, kun joku sisar poikke joskus.**⁵²³

Diakonissan mökki on vahva metafora sisaren kaipauksesta ja äidinikävästä. Se on myös pieni paikallinen resistanssi 1920-luvulla. Saamattomuus, voimattomuus, rahapula ja omanarvon kuihtuminen masentuneena diakonissana vaivasivat Sandraa, joka oppi ymmärtämään sisarkodissa vastuuta kantavien **huonouden tunteita**.⁵²⁴ Kun Sandra täytti 50 vuotta, hän halusi pysyä hiljaa mökissään. Olo oli saamaton, päätä särki. Sandra oli kävellyt matkoja ja hikoillut.⁵²⁵ Sisar Linalle hän suri.⁵²⁶

⁵¹⁹Sisar Hannalle 24.8.1922, 17.1923.

⁵²⁰Sisar Hannalle 24.8.1922.

⁵²¹Sisar Hannalle 13.9.1923.

⁵²²Sisar Linalle 13.4.1924, sisar Hannalle 6.4.1925.

⁵²³Sisar Hannalle 7.9.1925.

⁵²⁴Sisar Hannalle 10.9.1922.

⁵²⁵Sisar Hannalle 20.3.1924.

⁵²⁶Sisar Linalle 13.4.1924, HDLJ.

Nyt on korpivaellusta ollut pitkät, pitkät ajat. Kanteleet on ripustettu pajuihin. Tokkopa niin enää soi kun ennen armon kihlauksen alkuaikoina. Niin tuntee vaan olevansa kuin ”vieraalla maalla”.

Vaikka Sandra ei Heinoon vuosinaan tiennyt, mihin hänet oli kutsuttu, hän tiesi, mihin häntä ei ollut kutsuttu: **En ole suurten töiden tekiä.**⁵²⁷ Siitä huolimatta, että Sandra oli äitinsä kuoleman jälkeen jäänyt lapsuudenkotiinsa, hänellä oli tarve päästä omiensa joukoon. Vierauden tunteen aiheuttajana Karkussa oli naisdiakonian ohittaminen miehisessä köyhäinhoidossa. Sandra oli tullut Karkun kuntaan kansalaissodan seurausten keskelle. Ajassa oli pelkoa siitä, että köyhien joukko paisuu. Vaivaishoito oli muuttumassa köyhäinhoidoksi ja vaivaistalo kunnalliskodiksi. Köyhäinhoitolain (1922) mukaan jokaiseen kuntaan oli perustettava köyhäinhoitolautakunta. Kunnan oli huolehdittava jokaisesta vaikeuksiin joutuneesta ja avunsaajien oli alistuttava viranomaisten valvontaan. Kunnat jaettiin piireihin, joissa köyhäinhoitolautakunnan jäsenet toimivat piiriesimiehinä apunaan kaitsijat. Heillä oli pääasiallinen vastuu lain paikallisesta toimeenpanosta. Köyhäinhoito oli moraalinen (fyysinen, psyykinen ja siveellinen rappio) vartioimista. (Urponen 1994, 179-184.)

Sosiaalista työtä tehtiin siis lain, moraalisen ja kasvatuksen keinoin. Voittajapuoli perusti yhdistyksiä punaorpojen auttamiseksi. Juuri lastensuojeluun liittyviin tehtäviin kuulutettiin välineeksi sosiaalista työtä. Miehet suostuttelivat naisia työhön mutta asettivat tarkat rajat näiden toiminnalle. Kunnan köyhäinhoitoa johti esimies. Sosiaalisen työn ja julkisen hallinnon yhteensovittaminen tuotti ristiriitoja, sillä kyseessä olivat erilaiset moraaliset normit ja intressit. (Satka 1994, 269-27.) Sandra saattoi vastustaa kunnanisien auktoriteettia diakonissalaitoksen auktoriteetilla. Rajaa maallisen ja hengellisen välillä tuotettiin ja vartioitiin Helsingissä. Artur Palmroth varoitti diakonissalaitosten diakoniatyötä joutumasta maailmallisuuden pauloihin (Mustakallio 2001, 527).

Mutta uskonnolliset tahotkaan eivät tukeneet Sandraa riittävästi: **Diakoniiaa ei ymmärrä kukaan, ei pappi eikä proselyytit** (käännynnäiset!).⁵²⁸ Näin siitäkin huolimatta, että kirkkolain 144 pykälä vuodelta 1918 ilmoitti, että kirkkoherran tuli ”edistää jatkuvan laupeudentoimen ylläpitämistä seurakunnassa ja varsinkin toimia tarvittavien diakonien tai diakonissojen eli mies- tai naispalvelijoiden ottamiseksi seurakunnan palvelukseen” (Mustakallio 2001, 544-5). Sandra pysyi paikallaan, kunnes oikea paikka löytyi. Kuudentena vuonna hänelle tarjottiin emännän paikkaa Kotivallissa sisarten lepokodissa. Vähän yli 50-vuotias Sandra pelästyi ensin johtavaa asemaa. Sitten hän ilahtui luottamuksen osoituksesta. **Jumalan avulla minä tahdon koittaa.**⁵²⁹ Sandra muisteli, kuinka mökistä oli tullut hänelle ja Matildalle rakas paikka. Äidistään hän kirjoitti vieläkin kaipauksella.

⁵²⁷Sisar Hannalle 7.9.1925.

⁵²⁸Sisar Hannalle 24.8.1922.

⁵²⁹Sisar Hannalle 6.4.1925.

Kotivallista eli sisaryhteisön sisältä Sandra rupesi rohkaisemaan myös toisia johtavia sisaria: **Älkää uupuko kesken. Eikös Herra tahdo kantaa meitä ja meidän kuormiamme.**⁵³⁰ Sandra johti sisarten lepokotia 19 vuotta, 71-vuotiaaksi (Kansanaho 1967, 260). Masentuneesta diakonissasta oli tullut sisarten äitirohkaisija.

Kutsumus ja uupumus

Ruumis kertoo selvästi, että olen oma ruumiini, olen olemassa ruumiillisesti. Mitä ruumiilleni tapahtuu, tapahtuu minulle. (Martti Siirala, Uurtimo 1999, 60)

Artur Palmroth ei vielä ollut siirtynyt uupumuksensa takia osa-aikatoihin, kun Olga rohkaisi häntä vuonna 1904 Hämeenlinnan sairaalasta. Sisarkodista tulleet kiertokirjeet tuntuivat Hämeenlinnan sisarista **surullisen ja raskaan mielen ilmauksilta**. Lohtuna oli, että sisaryhteisössä vallitsevasta synnistä ja lihallisuudesta huolimatta Herra kirkastaisi nimensä heikkojen kautta. Ehtona oli: **Kunhan pysyisimme valvovina rukouksessa.**⁵³¹ Milloinkahan diakonian naiset olivat rukoilleet tarpeeksi?

Mikä sisaria oikein uuvutti, jos työnantaja kerran oli Jumala, joka oli vastuussa jaksamisestakin? Se, että Jumala oli sangen epämääräinen työnantaja. Antautumisessa diakonissan palvelustyölle ei ollut mitään rajaa. Omituisesti yhteisöllisyys, jota Sisarillemme-opas, sisarten kirjeet ja kiertokirjeet synnyttivät sekä salli uupumisen että kielsi väsymystä. Vaikka sisar Linan ja pastori Arturin kutsumuspuhe jätti sisarelle tilaa valittaa omaa voimattomuuttaan, heidän äänensä rinnalla puhuivat samaan aikaan toiset äänet, jotka pyrkivät vaientamaan sisarten ja myös diakonian johtajien omaa heikkouspuhetta. Sisaryhteisön sisäinen kaipuu saada tilaa sisarten omalle uskonelämälle ja siitä nouseva pienuus- ja voimattomuuspuhe ja toisaalta diakonialiiikkeen uupumattomuuden velvoite jättivät sisaret ristivetoon. Sisarissa syntyi jännite ulospäin suuntautuvan toimeliaan ja sisäänpäin vetäytyvän naiseuden välillä.

Diakonissojen kutsumusväsymys oli kiusallinen asia. Uupumiseen toisaalta kuului spirituaalinen dimensionsa. Omaa vajavaisuuttaan oli suorastaan työstettävä. Toisaalta diakonissalaitos organisaationa tarvitsi ja imi sisarista hoiva- ja pelastushyötyä. Jumala toki auttoi vain itsessään heikkoja, mutta ruumiillinen heikkous oli hävettävää, sillä silloin ei ollut hyödyksi kenellekään. Jaksaminen oli syväjuurrutettu sisarolemukseen. Uupumattomuus oli sisaren hyve ja jaksaminen sisaren valuuttaa.

⁵³⁰Sisar Hannalle 1928.

⁵³¹Olga A. Palmrothille 3.1.1904.

Diakonian tulokset riippuivat sisarten voimista. Sisaria opetettiin lepäämään oikeista syistä ja oikealla tavalla. Lepoa suotiin käyttövoimana palvelemiseen. ”Sisaren velvollisuus on säästää voimiaan ei itsensä vaan työn tähden. Jos on koko viikon tehnyt uutterasti työtä pitäisi voida hyvällä omallatunnolla levätäkin eikä silloin lähteä itse hakemaan työtä”. (Kiertokirje13.3.1913.) Sisar Lina kehoitti sisaria itsetutkiskeluun ja asetti heidät itse viime kädessä vastuuseen jaksamisestaan: ”Tunnenko itseni vastuunalaiseksi ruumiinvoimistani, niin etten huolimattomuudesta laiminlyö niiden hoitoa?” Ohjenuoraksi hän asetti useimpina työpäivinä tarvittavan ”edes neljännestunnin lomahetken” ulkoilmassa. (Snellman 1911, 52, 69.)

Sisarten itsensä oli vaikea kyseenalaistaa kutsumuksensa väsyttävyyttä ja alistavuutta, koska he syyttivät ensisijaisesti itseään, jos eivät jaksaneet. Koska väsynyt sisar ei jaksanut tuoda Jumalan rakkautta esille, lähestyi uupuminen henkilökohtaista moraalista epäonnistumista. Jos diakonissa ei jaksanut, hän yksinkertaisesti ei rakastanut tarpeeksi. Kun ensimmäinen diakonissalaitoksella vihitty sisar Emma Wichman erosi laitokselta vuonna 1882, todettiin, että häneltä puuttui rakkaus diakonissakutsumukseen ja elämään diakonissalaitoksessa (Mustakallio 2001, 27). ”Joka väsy, sillä ei ole rakkautta”, totesi Oulun diakonissalaitoksen johtajatar 1900-luvun alussa sisaroppilas Anna Kallisen mukaan (Mustakallio 2001, 259).

Paradoksaalista sisarkutsumuksessa oli tapa, jolla aikaansaaminen ja itsensä mitätöiminen kietoutuvat yhteen. Sisaryhteisön puheessa Raamatun kahta Mariaa, antautuvaa ja pysähtyvää, nivottiin Martan monipuuhaisuuteen. Ideaalitalanteessa Martan palvelu ei ohittanut Marian antautumista ja hiljentymistä, jonka myötä syntyi uupumuksesta suojaavaa hengellisyyttä. Kysymyksessä oli kristillinen ideaali, jossa tavoitellaan hiljentymisen ja toiminnan ykseyttä.

Historiallisessa tarkastelussa palvelevan laupeudentyön naisisuuden voi nähdä kytkeytyvän hoivatutkijoiden esiinnostamaan sanattomaan sopimukseen hoivasta naisten työnä (Tedre 1999). Hengen sanattomille sopimuksille (ks. Ryyänen-Karjalainen 2002) perustuvassa hengellisen työn työnjaossa naisille oli varattu hiljaisen palvelijan tehtävä. Tulkiten, että diakonissan kutsumuksen sanattomaan sopimukseen liittyi lupaus jaksamisesta. Sisaren odotettiin jaksavan, koska Jumala oli hänen kanssaan. Toisin sanoen, jos oli kutsumus, ei voinut uupua. Diakonissa ei voinut oikeasti väsyä, koska hän lepäsi Kristuksessa. Uupumus selittyi uskon puutteena.

Varsinkin Annalle itsensä armahtaminen diakonissapuvussa oli erityisen vaikeaa. Sanna ja Sandra hyväksyivät inhimillisyytensä hieman tuskattomammin. Olga vaivasi johtavana sisarena myötätuntoväsymys. Matilda voimaantui leprasairaalassa haasteellisesta johtajan tehtävästään ja iloisen Siirin antamasta huolenpidosta. Jaksamista nousi myös Raamatun lupauksesta: **Niin voimas on kuin**

päiväsi.⁵³² Matilda olisi ihmetellyt 2000-luvun sanoja diakonian lähtökohtana: niin kuin on uskosi, niin on voimasi (Koskenvesa 2003, 297).

Yksin kamppaileva Anna herkistyi nuhtelulle ja altistui lunastavalla hoivalle. Häneen oli helppo tuottaa masennusta, sillä hän oli sisäistänyt mitättömyytensä ja valmiuden olla rajattomasti toisten käytettävissä. Vihastumisen synnillisuus vahvisti Annan nujertumista ja söi hänen itsearvostustaan. Annan uskontuskat olivat hätää myös omasta sielusta. Kristus oli voittanut, mutta vihollinen olikin sisarta vastassa. Auttamistyöstä ja autettavien pelastumisesta oli tulla merkki omasta uskonvarmuudesta ja pelastuksesta. Anna oikeutti omaa elämäänsä palvelemisella.

Hyvä sisar ei ollut kenellekään loukkaukseksi, ei edes kuollessaan. Niinpä Olgan kutsumusperäinen kuolema oli helppo tuottaa romanttisena uhrilahjana Jumalalle. Olisiko Olgan onneton kuolema sitten johtanut hänen muistokirjoituksensa unohtamiseen? Juuri Olgan hyvästä kuolemasta on luettavissa aikalaiskritiikkiä eli toisenlaista totuutta diakonissaelämästä (ks. Wilson 1998, 156). Sisarkumppani avaa jotakin Olgan taistelusta hengellisen ja ruumiillisen itsensä puolesta (käsite, ks. Nenola 1992, 368). Palvelusalttiuden ja antautumisen ihannoiminen kyseenalaistuu, kun patriarkaalinen kristillisuus, isän iskut, olikin tuhoisaa yhdelle tyttäristä. Kutsumus ei suojannutkaan kuolemalta vaan kenties jopa aikaisti sitä. Diakonissalaitos oli maksimoinut Olgasta saatavan palveluhyödyn. Kuolemalla Olga kyseenalaisti diakonissan asennon, jossa oli aina oltava valmis ja kestävä Herran työhön. Puhe kurittavasta Herrasta voi myös olla kanssasisaren projektiota kristityn naisen kielletystä vihasta.⁵³³ Kirjoituksessa kuultaa myös kateus. Yksi sisarista oli saanut palvelemisen palkan, rikastunut armosta, ja oli näin pian päässyt ylittämään maan ja taivaan välisen rajan.

Tämänpuoleisessa valiosisarten piti olla kaikkea ja olla olematta mitään. Naisten, jotka eivät saaneet olla mitään, oli tultava joksikin ja uhrattava kaikkensa ei-mistään. Ja yhtä totta oli, että sisaren ei tarvinnut olla yhtään mitään. Täydellisessä antautumisessa oli lupaus henkilökohtaisesta kevyestä ikeestä ja ikuisesta työsuhteesta.

⁵³²Matilda sisar Hannalle 7.8.1926. 5 Moos. 33:25: Niinkuin sinun päiväsi, niin olkoon sinun voimasikin.

⁵³³Joka tapauksessa näin eksplisiittinen kuritus purkaa diakonian ja kenties sosiaalityönkin tavan idealisoida omaa tekemistään (vrt. nykykonteksti ja puhe sosiaalityön asiakkaista subjekteina, Henttonen 1997, 270-271).

KUTSUMUKSEN NAISET

Olen tässä tutkimuksessa viitoittanut, miten sukupuoli, kutsumus, palvelustyö ja usko kohtasivat toisensa. Lähtökohta on ruumiillisissa naisissa. Sisarten ruumiit ovat kertoneet heidän uskostaan ja hengellisyydestään. En väitä kaikista diakonissoista kaikenlaista. Olen valmis hyväksymään näiden naisten, Annan, Sannan, Matildan, Anna Pauliinan ja Olgan valinnat hyvinä valintoina, heille hyvänä elämänä, heidän yksilöllisessä ja yhteiskunnallisessa tilanteessaan - *hyvänä osana* omana aikanaan. Yksikään naisista ei riisunut diakonissan pukuaan (omistautuminen kulttuurisena resistanssina, ks. Marie Griffith 1997). Nykyfeministin on helppoa nähdä naisten rajoittamisena sekkin, minkä historian naiset itse kokivat mahdollisuutena (Prochaska 1980, 1). Olen pyrkinyt tutkimaan sisaria sitä taustaa vasten, jota he naisina mursivat, verhoamatta sitä naiseutta, jota kristinuskon avulla tuotettiin.

Kutsumuksen pohdintani tarkoitus oli saattaa yhteen sukupuoli ja sisarkutsumusta tilanteisella tiedolla ja vastuullisella osakatsella: nainen antautuu kutsumuksellisesta ”pakotuksesta”, palvelee kunnianhimoisena taakankantajana, täydellistyy, uupuu, häpeää heikkouttaan... lepää voiman alla, voimaantuu voimattomuudessa... ja taas tavoittelee täydellisyyttä, auttaa Jumalaa ja palveluorganisaatiota. Mitä tällainen henkisyiden painon ja keveyden tasapainottelu merkitsi naisille itselleen? Itsekontrollia, lihallista ponnistelua, historiallista lepoa ja askeetikon auktoriteettia. Minulle diakonissasisar jää paradoksiksi.

Yhteiskunnassa oli 1800-luvulla teollistuvan yhteiskunnan sosiaalisten ongelmien myötä huutava tarve altruistiselle huolenpidolle. Samanaikaisesti kirkolla oli tarve nostaa omaa uskottavuuttaan maallistumisen keskellä. Tähän tilaan rakennettiin diakonissan kutsumus, uskonnollinen ideaali naisten palvelustyöstä. Diakonissan kutsumus oli sukua aikansa naiskutsumukselle. Diakonissaa rakennettiin naisemansipaation hengessä, mutta diakonissa-kutsumuksen määrittely oli pääosin muiden kuin diakonissojen käsissä.

1800-1900-lukujen vaihteen kansalliset naisehdot muokkasivat sitä, miten naisen kutsumusta sovitettiin diakonissan kutsumukseen. Yhteistä oli ajatus naisen siveellisestä puhtaudesta. Kun naiset tulivat yhteiskuntaan siveellisen työn nimissä, he samalla sitoutuivat edustamaan naiseuden moraalista erityisarvoa. Erona oli diakonissan erityisyys hengellisenä huolenpitäjänä. Paradoksaalisesti kun ruumiillinen äitiys henkistettiin keskiluokan naisihanteissa (kansalaisperheenemännyys), niin juuri diakonissasisar rupesi tekemään ruumiillisia palveluksia.

Diakonissapalvelus oli vapaaehtoista palvelua. Vetovoimana oli kärsivien palveleminen. Usko(nto) veti naisia diakonissatekoihin. Päämääränä oli sielun pelastus, ei utilitaristinen tämänpuoleisuus. Kohdatessaan elämää, sairautta ja köyhyyttä, sisarilla oli mahdollisuus tuoda toivoa ja helpottaa kärsimystä. (Martinsen 1997, 9, 36-37.)

Naisia Ruotsin 1800-luvun sisälähetyksessä tutkinut Elisabeth Christiansson (2002, 5) toteaa, että kun henkilökohtainen pelastuminen sai suuremman merkityksen kuin kirkolliset rakenteet tai luokka ja sukupuoli, naisille voitiin avata tilaa julkisissa rooleissa. Vain tosikristitty nainen saattoi tehdä todellista auttamistyötä, julistivat diakonian pioneerit. Sisarten sukupuoli, uskon- ja ammattikamppailut olivat kamppailua oman aikansa kutsumuksen tilassa. Kutsumukseen verhoutui sukupuolivalta. Diakonissan työhön antautuvalta naiselta edellytettiin rohkeutta, sitkeyttä ja askeettisuutta - mutta evättiin tiedon rakkautta ja oman sielunsa hoitamista kuin luostarissa.

Naisten suhde henkisyteen on ollut miesten välittämää. Toisaalta naisilla sentään on ollut kokemuksia henkisyydestä ja suhde siihen aivan eri tavalla kuin tieteeseen. Luostari oli vuosisatoja naisille ainoa väylä opiskella, kun taas reformaatio ehkäisi vuosisatoja naisen mahdollisuuksia opiskella (Vuola 1999, 281).

Ketä diakonissasisar palveli? Diakonissa ei palvellut kotona vaimona, äitinä, tyttärenä tai palvelijattarena. Hän ei palvellut yhtä miestä, omia vanhempiaan tai yhtä emäntää. Diakonialiikkeen määrityksen mukaan diakonissasisar palveli Kristusta, kärsiviä ja toisia sisaria (Wirén 1942, 165-166). Samanaikaisesti diakonissojen kansallinen projekti kuitenkin edellytti morsiamen uhrautuvan naimattoman naisen äitityölle (vrt. lotat isänmaan morsiamina, Sulamaa 1999, 2001; hoivakutsumuksen naispositiot ks. Henriksson 1998, 188). Kutsumus päästi ja sitoi.

Inger Hammar (1999) nostaa esiin syyn, miksi ruotsalaisten varhaisfeministien päämääräksi 1800-luvulla tuli vapauttaa nainen seksuaalisuudesta eli sukupuoliolentona. Patriarkaalinen teologia tulkitsi naisen ennen kaikkea seksuaaliolentona ja miehen lankeemukseen syypäänä. Naisasian äänitorvien oli murennettava teologinen konstruktio naisesta miehen viettelijänä. Vasta kun nainen vapautettaisiin seksuaalisesta roolistaan, voisi hän lähteä julkiselle ja pääsisi palvelemaan koko yhteiskuntaa. Tavoite oli saavuttaa sama status Jumalan kuvana, *Imago Dei*.

Naisen seksuaalinen status on kristinuskon historiassa tuotettu kaksiarvoisesti (ambivalenttisenä). Aikakaudesta riippuen joko neitsyt tai äiti on ollut arvokkaampi. Molemmat ovat olleet sekä este että tie kunniaan ja pyhitykseen. Keskiajan kristillisyyden takasi naiselle kunniallisen paikan, jos hän kielsi fyysisen äitiyden ja säilytti neitsyytensä (nunna). Naisen selibaattia korostettiin hyveenä

uskonpuhdistukseen asti. Neitsyt kykeni pakenemaan kaksoiskirousta, johon liittyi alamaisuus miehelle ja kärsimys, usein kuolema synnytyksessä. Protestantit torjuivat naisen erillisen hengellisen kutsumuksen eli vihityn neitsyyden. Martti Luther konstruoi avioliitosta ja äitiydestä naisen korkeimman kutsumuksen. Hyvä nainen oli yhtä kuin hyvä äiti. Naisten seksuaalisuuden tuli palvella kotitaloutta (household) ja sen isäntää. Keskiluokan äidillä oli valtaa omalla alueellaan kodin sisällä. Naisen työ ja naisen hyveet pantiin palvelemaan valtion, talouden ja reformoitujen kirkkojen etuja. Maallinen ja hengellinen kytkettiin näin toisiinsa. (Atkinson 1991.)

Luther ei ollut siirtämässä perheenäitiä (oppi naiskutsumuksesta) yhteiskuntaan. Kari Martinsen toteaaakin, että 1800-luvun papeilla oli Lutherin väärinymmärryksen lisäksi oma väärinymmärrys. Diakonialiikkeen papit tarjosivat naisille tasa-arvoa patriarkaatin kautta ottamalla Lutherin alamaisuuskäsityksen 300 vuotta myöhemmin käyttöön. Naisen velvollisuudeksi tuli vapaaehtoinen kuuliaisuus miesten yhteiskunnallisille sopimuksille, sillä Jumalan katsottiin hallitsevan näiden sopimusten kautta. Naisten oli näytettävä uskonsa teoissa. Norjassa papit kutsuivat diakonissojen koulutusta ”evankeliumin emansipaatioksi” ja ymmärsivät itsensä osaksi naisliikettä. (Martinsen 2000, 270-274.)

Vapauttaminen seksuaalisuudesta merkitsi sisarille seksuaalista kiinnittymistä Jeesukseen, tulemista Kristuksen morsiamiksi. Päämäärä oli päästä lähemmäksi Jumalaa, vaikka samalla palveltiin kirkkoa ja yhteiskuntaa. Palvelemalla palkatta naiset vastustivat sekä palkkatyötä että köyhyyttä. Sisarkotidiakonia oli sekoitus luostaria ja palvelua, patriarkalismia ja naisemansipaatiota, martaa ja mariaa, ruumiin uupumista ja hengen vapautta, seksuaalisuuden ja avioliiton torjuntaa ja väylää seksuaalisuuteen. Sisaretkin kamppailivat patriarkaalista ihmiskuvaa vastaan, jonka mukaan nainen oli Jumalan kuva vain yhdessä miehensä kanssa. Tasa-arvo Kristuksessa oli maailman jättämistä, asketismia, selibaattia ja ankarasti kontrolloitua mystisyyttä. Sisarperhe kasvatti, huolsi ja kontrolloi itseään. Vihitty sisar sai sanoa sanansa tulevista sisarvihkimyksistä. Sisarnimi ja -puku suojasivat maailmassa. Samanaikaisesti maailmaa voitettiin ja diakonissalaitosta rikastutettiin juuri askeettisella elämäntavalla.

Kumpi siis oli lopulta tärkeintä palvelustyö vai usko? Kuuluvimman vastauksen tähän kysymykseen antoivat ne diakonian johtohenkilöt, jotka painottivat palvelemisen ensisijaisuutta. Kutsumus annettiin ylhäältä, mutta Jumalan olisi ollut Suomessa mahdotonta valita ruumiillisesti terve nainen vain meditoimaan, rukoilemaan ja pysymään ”luostarissa”. Kukaan ei olisi uskonut sitä.

Kiteytän sisarten ristivedot neljänlaiseen paradoksiin: 1. Sisaret ylittivät rajoja mutta heidän piti olla nöyriä palvelijoita ja auttaa hiljaa, 2. Sisar ei saanut olla mitään mutta hänen oli tultava joksikin

(lunastavan hoivan projekti), 3. Sisar sai voimaa heikkouden kautta mutta diakonissan sairastaminen oli häpeällistä, 4. Sisarella oli oltava suora pääsy Jumalan tykö, mutta hänen oli kuunneltava myös diakonissainstituution lävitse tulevaa jumalan ääntä.

Kun naimattomat keskiluokan naiset kamppailivat oikeudesta omaan kutsumukseen ja etsivät kanavia lahjoilleen, myös palvelijat, ompelijat ja talollisten tyttäret etsivät parempaa elämää. Jotkut heistä tunsivat vetoa diakonissan kutsumukseen, jota rakennettiin jalona ja ihanteellisena kutsumuksena. Diakonissoiksi antauduttiinkin eniten palvelevista luokista. Diakonissan kutsumus avasi uuden toimintakentän myös kansannaisille, joiden etuna oli vahva ruumis, ei raha tai sivistys.

Yläluokan naisille, esimerkiksi Aurora Karamzinille, kristillissosiaalinen työ tarjosi suoraa vaikutusvaltaa. Perustamalla diakonissalaitoksen Suomen rikkain nainen täytti myös omia tarpeitaan. Neljä vuotta ennen Karamzinin kuolemaa ”hänen seurapiirinsä tuli yhä ahtaammaksi ja yhä useammin muodostimme me sisaret tämän piirin” (Snellman 1917, 16). Diakonissaksi kutsutulle rivisisarelle pääsy yhteiskuntaan toteutui välillisesti, diakonissainstituution jäsenyyden ja palvelijan työtä muistuttavan työn kautta (vrt. Henriksson 1998). Mutta rivisisarillakin oli auktoriteettia ja autonomiaa. Tästä kertoo myös aikalaishaastattelu.⁵³⁴ Sisaret näyttäytyivät Multian salomaiden kansanlapselle ”1900-luvun alussa arvokkaana kaartina”.

He tulivat tummissa puvuissaan. Kukaan ei uskaltanut sanoa alentavaa sanaa diakonissasta, jota nuoret pelkäsivät, isäntä kunnioitti ja emäntä palveli. Olivathan he ansainneet kunnioituksensa. Korven kansan mielestä diakonissa oli niin arvokas henkilö, ettei ajateltu, että itsestä voisi tulla sellainen.

Mikä sitten ajan kokonaiskontekstissa oli todella ominaista diakonissasisarille? Eivätkö uhrautuvuuden, itsehillinnän ja puritanismia lähenevän velvollisuusetiikan ihanteet ja täydellistymisen vaatimukset koskeneet muitakin suomalaisia naisia kuin diakonissasisaria, ja myös miehiä? Esimerkiksi terveydestä oli tulossa jokaisen yksilön yhteiskunnallisen arvon mitta (Helén & Jauho 2003, 21). Kenenkään terveys ei ollut vain kehon elinvoimaisuutta vaan jokaisen terveyteen liitettiin ’kehittävä’ velvoite hyödylliseen kansalaistoimintaan. Jokaisen suomalaisen odotettiin tekevän ruumiistaan kestävä ja moraalisesti vahva. Sairaus koettiin häpeällisenä, sillä se oli terveyden normista poikkeamista. Isänmaa tarvitsi voimallisia, sitkeitä miehiä ja naisia. Kansalaisia opetettiin hygieniaohjein ja omaa tahtoa lujittamalla oppimaan olemaan sairastumatta. Sairaalloisuus oli osoitus heikkoudesta. Voimakas

⁵³⁴Hilja Aaltonen 8.8.1997.

toipui pian. Terveiden politisoituessa suomalaiset joutuivat ristituleen yksilön minuuden ja yhteiskunnan vaatimusten välissä. (Halmesvirta 1998, 15-25, 92, 184.)⁵³⁵

Väitän, että sopimus nais erityisestä kristillisestä lähimmäisyydestä (lähimmäisen rakkaudesta) sisälsi mahdollisuuden hyväksikäyttää yksittäisen naisen uhrimieltä. Päästäkseen ensimmäiseen virkaan kirkossa, ja Jumalan tykö, naiset sovittivat itseään Martan ja Marian diakoniaan (palveluun). Marttaihanteen säilyminen suomalaisen naisihanteen ytimessä ylläpiti patriarkaalista järjestystä, kun siihen yhdistettiin kaksijakoinen mariamieli, jolla oikeutettiin uupumaton palveleminen. Lisäksi sisarkodin sisarilla sitoutuminen oli muita naisia ehdottomampaa, elinikäistä sukupuolitettua kutsumususkollisuutta kasvattajalaitoksen palveluksessa.

Marttaa ja Mariaa ei ole katsottu yksittäisinä naisina, yksilöinä, tietyssä ajassa ja paikassa vaan esimerkkitapauksina tuleville sukupolville. Loppujen lopuksihan oli Galilean Marian oma asia neuvotella Jumalansa kanssa siitä, suostuisiko hän synnyttämään aviottoman lapsen, jonka nimeksi tulisi Jeesus. Betanian sisarusten tapauksessa taas oli kysymys vieraan saapumisesta kylään.

Kutsumuksen ihannemitat rakennettiin sukupuolieron perustalle ja naisten uskoa konkretisoitiin palvelustyön kontekstiin. Pappien halu diakonisoihin nähden oli hengessä palavat palvelijat. Kuitenkin sisar Annakin, tai varsinkin hän, mursi naisen moraalista ja hengellistä ylemmyyttä asettamalla rinnakkain kärsimyksen lievittäjät ja kärsijät: **Me hänen heikot palveliat - meidän kurja joukko.**

Askeettisen protestanttisen kutsumusetiikan ytimessä oli sielun pelastus. Max Weber (1980, 65) kysyy 1900-luvun alussa kirjoittamassaan *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*, onko uskonnollisen uskon ja ammattietiikan välillä havaittavissa tiettyä ”hengenheimolaisuutta”. Leena Eräsaari (2002, 129, 149, 157) näkee professionaalisissa ”kutsumusammateissa” täydellisen omistautumisvaateen. Taustalla on nykyajassa sukupuolten välinen tasa-arvo, samuus eikä sukupuoliero. Sukupuolten välistä konfliktia ei ole tunnistettu vaan nais erityisyyden tilalle on tullut vahva suomalainen nainen, työntekijä.

Miksi johtajatar Lina Snellman 100 vuotta piti niin lujasti kiinni sisarkodista? Voisiko Linan omien tarpeiden lisäksi kyseessä olla naisruumiin suojeleminen ja naisruumiin eksistenssi? Uskonnollis-yhteiskunnallisessa reviiritistelussa kansankirkkoon oli piirtynyt sukupuolijako, jossa miesjohtoisen kirkkoinstituution sisällä naisille rakennettiin erillinen toimintakenttä (Sulkunen 1999, 96). Lina koetti sovittaa naisten voimakkaasti ja tunteella omistautuvaa halua ja kaipausta patriarkaatin kehyksiin.

⁵³⁵Ja kuten Anne Ollila (2000, 128) toteaa nykyajasta, biovaltaa on vaikea vastustaa, kun elämänhallinta tapahtuu modernisaation ja edistyksen nimissä.

Samalla hänkin juhli uutta naisihannetta, ulospäin suuntautuvaa naiseutta. Tuijottaminen nais erityyseen laupeuteen sokeutti teologeja ja palvelustyön johtajia sille analyysille, jota sisaret ahdingon aikoinaan itse synnyttivät kutsumuksen ja uskon välisessä dialogissa. Naiset olivat kuin veitsenterällä, kun heidän ruumiinsa rupesivat hajoamaan: ollako kutsumususkollisia vai kuulostella omia rajojaan: **Jos olisin käyttänyt järkeäni ja hoitanu itseäni aikanaan niin ei näin olisi käynyt, sen uskon.**

Mutta mitä ikinä sanotaankaan diakonissakutsumuksen historiallisesta konstruktiosta, niin kutsumuksen naiset eivät tulleet diakonissalaitokselle uhraamaan ruumistaan. Naiset odottivat palvelemisestaan palkkaa, joka tuntuisi heidän ruumiissaan keveytenä, ei painona. Ja jokainen sisarista kyseenalaisti oman kärsimyksensä, myöskin suunsa ummistava sisar Anna, joka palattuaan vuonna 1916 takaisin leprasairaalaan ei enää jäänyt millä tahansa ehdolla, vaan ruumiinsa ehdolla: **Olen niin kauan kuin taas jaksan olla työssä.**

Kutsumuksessa oli monta suuntaa: usko, laitoshöyry, sisaryhteys, kärsimyksen lievittäminen, pelastaminen – ja myös itselle saaminen. Sandra halusi vaihtaa meijeristin ammatin omalle ruumiilleen terveellisempään ammattiin ja Sanna sai tullessaan avun silmilleen. Olgan työkykyä epäiltiin jo koesisaraikana ja hänen tulehduksiaan ja muita sairauksiaan lääkittiin ja hoidettiin diakonissalaitoksella. Tuberkuloottisesta taipumuksestaan huolimatta hänestäkin tuli diakonissa. Kenties Olga uskoi, että antautuessaan diakonissaksi hänen ruumiinsa tulisi vahvemmaksi. Ainakin tehdasompeijan työ olisi jättänyt jäljet hänen kehoonsa (ompeijoiden huonosta ilmasta ja työasunnoista ks. Halmesvirta 1998, 130). Vuosina 1882-1889 eli Olgan tullessa diakonissalaitokselle ompelijoiden keski-ikä oli kaikkein alhaisin, alhaisempi kuin palvelijattarilla ja tehtaalaisnaisilla (Palvelijain olosuhteet 1911, 11). Tämä kertoo erittäin huonosta työsuojelusta juuri ompelijattarilla. Mutta yhtä hyvin Olga saattoi uskoa lukemansa keskiaikaisen Tuomas Kempiläisen opetuksia munkkiveljilleen Kristuksen seuraamisesta: ”Tämä on suora tie taivaaseen: kärsiminen Jumalan tähden” (Kempiläinen 1985, 76).

Olga kuoli mutta toiset sisaret jatkoivat vielä vuosikymmeniä Jumalan tahdon tavoittelua. Mitä heille tapahtui? Sanna jäi eläkkeelle 65-vuotiaana lomittaen Annaa ja Matilda 1930-luvulla kesäisin, joskin omilla ehdoillaan.⁵³⁶ Eläkevuosiaan hän vietti sekä siskonsa luona Ilmajoella että diakonissalaitoksella sisarten vanhainkodissa Elimissä. Sanna antoi eläkkeensä diakonissalaitokselle ja sai sisar Hannalta taskurahan: **En minä niin paljon tahtoisi kuluttaa sitä kodin omaisuutta, olen koittanut järjestää oloni pieniin menoihin, onha se näinki hyvä.**⁵³⁷ Sanna kuoli 84-vuotiaana vuonna 1950.

⁵³⁶Matilda kirjoitti sisar Hannalle 14.5.1932: **Ihmettelemme Sannan kieltäytymistä. Hänen pitäisi tietää, että osastotyöstä jää paljon aikaa lepäämiseen. Vai olisiko se ollut niin, että pyysin häntä päästämään ainoastaan minua. Siinä tapauksessa on työ sangen moninaista ja levotonta. Sannalla lienee ollut syynsä kieltäytyä ja siihen on tyydyttävä.**

⁵³⁷Sisar Hannalle 23.3.1932 ja 4.3.1935.

Anna jäi eläkkeelle 69-vuotiaana ja kuoli yhdeksän vuoden kuluttua, 80-vuotiaana vuonna 1956. Viimeiset vuotensa hän asui Elimissä, josta tuli myöhemmin yksityinen kallis hoitolaitos. Leprasairaalan sisarilla oli vielä hoivatakuu. ”Ja siitä johtuu, että työssäkäyvä sisar ajattelee turvallisimmiin mielin vanhuuttaan tai heikentyviä voimiaan”, kirjoitti laitoksen johtaja Edvin Wirén 1942 (414). Kun sisarkotijärjestelmä 1959 lakkautettiin, ei takuuta huolenpidosta enää ollut (ks. sisar Vieno Heinosen kokemus 1991). Sisar Vieno Heinonen (1991, 94-95) muistaa sisar Annan. Hän tapasi tätä 1950-luvulla työskennellessään diakonissalaitoksen palkka- ja huoltokonttorissa.

Muistan erityisesti sisar Anna Tolvasen, joka oltuaan hoitajana valtion leprasairaalassa Orivedellä sai hyvää työeläkettä. Mutta ei hän sitä itsellään pitänyt. Vielä heikkokuntoisenakin hän käveli kuukausittain uskollisesti Hakaniemen pankkiin hakemaan rahansa ja toi sen aikanaan sisar Ainolle ja myöhemmin minulle. Me vaihdoimme kirjekuoria: hän antoi koko eläkkeensä ja minä saman pienen taskurahan, jollaisen toisetkin Elimissä saivat. Sisar Annan silmät loistivat tätä vaihtokauppaa tehtäessä. Koska hän ei jaksanut enää osallistua mihinkään työhön, hän tunsu suurta antamisen iloa voidessaan antaa eläkerahansa.

Minne Matilda meni? Kun leprasairaala suljettiin vuonna 1953, Matilda muutti Tampereen Kalevaan Siirin kanssa omaan kaksioon. Siiri kuoli seuraavana kesänä vatsasyöpään. Matilda alkoi hoivata Tampereen diakonissoja: ”Niin uskollista kokoamista”.⁵³⁸ Kun Matilda 1960-luvulla saatettiin diakonissalaitokselta tapaturman jälkeen kotiin, hän kommentoi tapahtunutta kortissa: **’Hyvin olisin voinut mennä yksin mutta kun tulet vanhaksi ’Toinen vyöttää sinun’ - niin näkyy olevan minunkin kohdallani’**.⁵³⁹ Matilda piti työkalulaatikkonsa kunnossa. Naskali ja kirves olivat aina teräviä. Matilda teki myös pitkiä kävelylenkkejä varsikengissään. Jo leprasairaalassa hänellä oli ollut punainen pieni keinu ja Tampereellakin hän keinui siinä ja nukkui pitsilakanoidensa välissä.⁵⁴⁰ Matilda asui Tampereella 13 vuotta. Vuotta ennen kuolemaansa hän myi osakkeensa, lahjoitti varat diakonissalaitokselle ja määräsi itselleen ensimmäisenä diakonissana polttohautauksen. Matilda kuoli vuonna 1967, 89-vuotiaana. Hänen höyhentyynyssään ja lakanassaan oli vielä lysolin hajua.⁵⁴¹

⁵³⁸26.6.2001, haastattelu Leena Väri.

⁵³⁹Kortti SKY:ssa.

⁵⁴⁰Matilda antoi keinunsa, vasaransa ja pitsilakanansa Leena Värille.

⁵⁴¹16.1.1984, Leena Väri, SKY.

EPILOGI

Umk-p: **Sisaret, mitä te ajattelette tästä tutkimuksesta?**

Anna: Minä en tahdo ruveta sinua tuomitsemaan. Siinä on kyllin työtä, että tutkin omaa itseäni Jumalan sanalla.

Matilda: Tutkimuksesi johdosta olemme keskustelleet. Huomaan, että sinulla on ollut levoton mieliala.

Unohdat mainita leprassani ajat, jolloin kaikki viittasi levon aikaan. Puutarha oli laitettu kuntoon, marjat laitetut ja kervut ja vastat tehdyt, huonoin ja vaikein sairas kuollut.⁵⁴²

Umk-p: **Minkä takia te väsyttitte itsenne, vaikka Herra oli kutsunut teidät hänen lepoonsa?**

Matilda: Potilaita ajatellen surin sitä, että kuinka heidän vastainen olonsa järjestyy.

Olga: Sairaat olivat kiitollisia, kun usein kävin heidän luonaan.

Anna: Minä halusin olla hyvä sisar.

Umk-p: **Sanna, miksi sinä kirjoitit niin harvoin diakonissalaitokselle?**

Sanna: Omatunto monta kertaa soimasi vaan käsi ei totellut ottaa kynää ja niin jäi velvollisuus täyttämättä.⁵⁴³

Umk-p: **Kuoliko Olga teidän mielestänne ennenaikaisesti?**

Anna: Olga sai niin pian suoritettua sen tehtävän, joka hänelle oli määrätty.

Umk-p: Minusta tuntuu, että hyvän tekeminen tappoi Olgan.

Olga: Tehdä hyvää oli vapautta.

Umk-p: **Mitä te ajattelette uhrautumisesta ja kaipuusta (henkenne ikävöinnistä) suhteessa siihen, että te olitte naisia?**

Sanna: Uhrasin kiitosta, en ruumistani. Kiitin vielä vanhana sisar Hannaa ”suuresta äidillisestä huolesta.”⁵⁴⁴

⁵⁴²Sisar Hannalle 4.8.1921.

⁵⁴³Mukaellen kirjeestä sisar Hannalle 4.3.1935.

⁵⁴⁴Sisar Hannalle 4.3.1935.

Olga: En tuntenut olevani alistettu naisena. Kuollessani tunsin voiton makua.

Matilda: Minä menin sinne, minne miehet eivät päässeet. Sitä paitsi leprani oli Oriveden kaunein paikka.

Sandra: Herran tiet ovat ihanat, kun katsoo taaksepäin.

Umk-p: Niin, teidän olitte naisten kesken yhdessä turvattuina. Teitä ympäröi ahdistava maailmantilanne. Ehkäpä teillä sittenkin oli omia tapoja ja omia suhteita olla hengellisiä naisten kesken. Näin pienen vilauksen tavastanne levätä voiman alla.

Umk-p: **Mutta miksi te jatkoitte taistelua, kun Jeesus oli luvannut kevyen ikeen?**

Sanna: Aikamme oli levoton.

Anna: Oli muutamia vuosia, ettei ollut ketään, joka olisi nostanut minun päätäni.

Umk-p: Minusta se tuntui muutamalta kymmeneltä vuodelta.

Anna: Sain tuntea hetkittäin rauhoittumista. Katselin täytettyyn työhön.

Matilda: Tutkijako määrittelee toisen jumalasuhteen?

Umk-p: Niin, toisen kutsumus ei ole toisen kutsumus.

Matilda: Mikä on totta, sitä ei voi tyhjentää.

Olga: Herra oli meidän kanssamme.

Umk-p: **Siis Jumala hellänä ja väkivaltaisena herrana?**

Sanna: Jeesus vahvisti sisaria.

Umk-p: **Anna, vapauttiko Jeesus sinut väärästä kiltteydestä, tuplatöistä ja miesten puolesta uhrautumisesta?**

Anna: Riemuitsin kaksinkerroin hyvästä osastani Elimissä.

Umk-p: Niin, minun mielestäni te kaikki tahdoitte ja uskoitte yli normaalin rajojen. Luotitte, antauduitte ja uskalsitte luitanne ja ytimiänne myöten. Minä vain en tutkijana saanut inhimillisiä näkökantoja taivaallisiksi.

Matilda: **Eikö tutkijalla itsellään ollut yhtään uskon henkeä?**

Umk-p: Tutkijana minulla ei juuri ollut hengen lepoa. Tutkimustyö oli aina läsnä ja menneiden polvien naisten (uupumuksen) kirjeärkeista tuli moninaista väsymystä. Halusin laskea lukulasini pois. Pelästyin

”Olgan” kuoleman, ”Matildan” nuhteluvallan ja ”Annan” uhrautuvan syyllisyyden edessä. Minusta tuntui, että teidän kutsumuksianne käytettiin hyväksi.⁵⁴⁵ Rupesin tuijottelemaan vallan merkitsemää hengellisyyttä.

Matilda: Kuka voisi kutsua meitä hengellisiksi uhreiksi!

Umk-p: Niin, te ette valinneet Jumalaa miehenä ettekä luoneet teologiaa ristin kantamisesta. Kestävä uskonne ei ollut sokeaa eikä tottelevaista. En rupea syyttämään teitä kulttuurisesta naishaavastani, tai siitä, että hengellisyys, joka ympäröi naisten elämään liittyviä asioita, ei minun mielestäni saa nykyoloissakaan ilmentyä vapaasti. Kukaan teistä ei ollut (syyllistetty) Martta, eikä myöskään Galilean tai Betanian Maria.

Ja minä olen tutkija-sosiaalityöntekijä Ulla Maija Kauppinen-Perttula (tämän epilogin subjekti).

⁵⁴⁵Naisen hengellinen ja seksuaalinen pahoinpitely so. naissubjektin uhraus nykykontekstissa ks. Eva Lundgren *Gud och alla andra karlar*.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Helsingin Diakonissalaitoksen arkisto (HDLA)

Kertomus Helsingin Diakonissalaitoksen toiminnasta vuosina 1891-1893.

Helsingin Diakonissalaitoksen vuosikertomuksia 1867-1926.

Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917. Yleiskatsaus.

Pastori Dalhoff (1895) Kysymys vapaudesta ja pakosta, Otteita keskusteluista Diakonissalaitosten vuosijuhlissa 7.-8.6.1895, 50-52.

Helsingin Diakonissalaitoksen tiedotuslehdet Betania ja Viesti.

Kansallisarkisto (KA):

Helsingin Diakonissalaitoksen johdon arkisto (HDLJ)

Diakonissalaitoksessa vihityt diakonissat, luettelo.

Lina Snellmanin saamat kirjeet

Elisabeth Blomqvistin saamat kirjeet

Artur Palmrothin saamat kirjeet

Hanna Masalinin saamat kirjeet

Edvin Wirenin saamat kirjeet

Sisarille yhteisesti osoitettuja kirjeitä, kansiot 5 ja 38

"Gumtähdessä työskentely"-kyselyn yhteenveto, kansio 38

Lisäluovutus (HDL):

Lina Snellmanin saamat kirjeet

Sisarten hakemuksia laitokselle, kansiot 2, 3, 4, 6

Sisarkirjeitä 1895-1958, kansio 1

Sisarten työluettelo 1867-1906 (Sisarkirja 1, Ba1), (myös taustatietoja)

Sisarten työluettelo 1907-1915, Ba2 (myös taustatietoja)

Sisarten työluettelo 1906-26, Ba4-5 (myös taustatietoja)

Sisarten työluettelo 1868-1909, Ba6 (luettelo laitoksen ulkopuolella toimineista sisarista)

Sisarten työluettelo 1876-1940, Ba7

Sisarten työluettelo 1898-1960, Ba8

Johtajistolle saapuneet kirjeet 1890-1944, Eb1 ja Eb3

Hylättyjen hakemuksia, kansio 1, 1899-1907

Sisarten lähettämät kirjeet

Matilda Hjon:

Elisabeth Blomqvistille, HDLJ, kansio 40

Hanna Masalinille, HDLJ, kansio 12

Artur Palmrothille, HDLJ, kansio 33 ja HDL, Eb1

Lina Snellmanille, HDLJ, kansio 2

Lina Snellmanille, HDL, kansio 2

Edvin Wirenille, HDL, Eb3

Sandra Hjon:
Hanna Masalinille, HDLJ, kansio 12
Lina Snellmanille, HDLJ, kansio 2
Lina Snellmanille, HDL, kansio 2

Anna Pauliina Hynninen:
Artur Palmrothille, HDLJ, kansio 33
Lina Snellmanille, HDL, kansio 2
(26.8.-16 ja 1.12.-16 kirjeet Anna Tolvasen kirjeiden joukossa, kansio 4)

Olga Kihlström:
Artur Palmrothille, HDLJ, kansio 34
Elisabeth Blomqvistille, HDLJ, kansio 40 (Matilda Hjonin kirjeiden joukossa olevat viisi kirjettä vuosina 1913-1915)
Hanna Masalinille kaksi kirjettä (ei vuosilukua), HDLJ, kansio 14
Lina Snellmanille, HDL, kansio 3 ja kansio 6 (nipussa lähettäjä epäselvä)

Lydia Konttinen:
Hanna Masalinille, HDLJ, kansio 14

Olga Koponen:
Hanna Masalinille, HDLJ, kansio 14

Lydia Leppänen:
Artur Palmrothille, HDLJ, kansio kansio 35

Sanna Pirilä:
Hanna Masalinille, HDLJ, kansio 17
Artur Palmrothille, HDLJ, kansio 36

Mimmi Ruha
Hanna Masalinille, HDLJ, kansio 18

Elli Sidensnöre:
Artur Palmrothille, HDLJ, kansio 37
Lina Snellmanille, HDL, kansio 4

Fanny Lindström:
Artur Palmrothille, HDLJ, kansio 35

Anna Tolvanen:
Lina Snellmanille, HDL, kansio 4
Elisabeth Blomqvistille, HDLJ, kansio 40
Hanna Masalinille, HDLJ, kansio 20
Artur Palmrothille, HDLJ, kansio 37
(kirje 20.4.1911 Elli Sidensnören kirjeiden joukossa, kansio 37)

Lääketieteen historian museo (LHM)

Ylihoitaja Matilda Hjonin haastattelu 19.5.1966 (Kaija Pakkala)
Keittäjä Helmi Niherän haastattelu 13.9.1976 (Anni Mattila)
Oriveden sääasemanhoitaja Juuso Paunulan haastattelu 4.10.1976 (Anni Mattila)
Keittiöapulainen-siistijä Aino Itkosen haastattelu 5.10.1976 (Anni Mattila)

Sairaanhoitaja Edit Peltosen haastattelu 5.10.1976 (Anni Mattila)
Irja Seppälän esitelmä leprasta ja sen hoidosta. Amici Historiae Medicinae syyskokous 12.12.1979
(kasetilla kommentoimassa Matti Haltia, Sakari Härö, C-E Sonck)
Leprasairaalan kertomus vuodelta 1919
Leprasairaalan kertomus vuodelta 1922
Leprasairaalan päiväjärjestys 1915

Lehtileikkeet (kirjekuori):

Kostia, Kaapo: Joulunviettoa Oriveden leprasairaalassa (ei lähdettä)
Laaksovirta, Sylvi: Oriveden leprasairaala, Oriveden sanomat?, no. 70, 1929
Nimimerkki Pirkko: Päivänpaistetta pimennossakin

Salme Karreksen yksityisarkisto (SKY)

Irja Seppälän muistiinpanoja
Irja Seppälän puhe Oriveden leprasairaalan muistomerkin paljastamistilaisuudessa 23.10.1982
Matildan lupakortti Tammisaaren sotavankilassa
Hiski Mikkosen kirje Matilda Hjonille 17.4.1919
Kutsu omaisille Matilda Hjonin perunkirjoitukseen 9.1.1967
Hiski Mikkosen haastattelu
Irja Seppälän keräämiä muistelmia Matilda Hjonista ja Siiri Sinirannasta
Vieno Sipilän muistelu Matilda Hjonista

Haastattelut ja tiedonannot

Salme Karres Espoossa 23.5.1996
Leprasairaalan keittiöapulainen-siistijä (1930-43) Aino Itkonen Orivedellä 13.11.1996
Leprasairaalan naapuri Anni Mattila Orivedellä 13.11.1996
Diakonissa Aino Elo Noormarkussa 21.11.1996
Diakonissa Ida Laurila Pirkkalan vanhainkodissa 17.12.1996
Hilja Aaltonen Tampereella 8.8.1997
Leena Värrä Tampereella 26.6.2001
Esko Peltonen Orivedellä 30.3.2002

Puhelinhaastattelut:

Anni Mattila 11.11.1996, 20.11.1996, 18.12.1996
Aino Itkonen 20.11.1996
Leena Värrä 24.6.2001
Toini Hiukka 21.3.2002
Esko Peltonen 26.3.2002

Kirjallisuus

Aarnio, Jalmari (1993) Leprasairaala lopetti 40 vuotta sitten. *Oriveden Sanomat* 2.3., s.5.

Aarnisalo, Otto (1907) Sisar Ellonen eli Mitä diakonittarella oli tehtävää Syrjäkylässä. Sortavala: Suomen Kirkon Sisälähetysesura.

Ahonen, Risto (1996) Lähetetty kirkko. Näkökohtia keskusteluun kirkon uudistuksesta. *Kirkon tutkimuskeskus*, sarja A no. 69.

A.L (1916) Sisar Olgan muistolle. *Betania* no. 8, 119-120.

Ala-Haavisto, Raili (1987) Hoivayhteisöjen kulttuurista sairaanhoitajien ammattikulttuuriin. Hoitoyhteisöjen kulttuuriperinne ennen varsinaisen sairaanhoitajien ammattikunnan syntymistä Suomessa. *Lisensiaatintyö*. Sosiologian laitos, Helsingin yliopisto.

Aldridge, Alan (1992) Discourse on Women in the Clerical Profession: The Diaconate and Language-Games in the Church of England. *Sociology* no. 1 (vol. 26), 45-57.

Alfthan, Märta von (1966) Seitsemän vuosikymmentä Naisasialiitto Unionin historiaa. Suomentanut Tyyni Tuulio. Unioni Naisasialiitto Suomessa r.y., Helsinki.

Anderson, Pamela Sue (1998) *A Feminist Philosophy of Religion. The Rationality and Myths of Religious Belief*. Oxford: Blackwell Publishers.

Annola, Johanna (2003) ”Minulle on eläminen Kristus” – uskonto ja yhteiskunnallinen äitiys Emma Mäkisen hyväntekeväisyystyössä. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja* 92 (2002), 153-178.

Antikainen, Marjo-Riitta (2003) Säätö, sukupuoli, uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883-1913. Helsinki: SKS, *Bibliotheca historica* 83.

Anttonen, Anneli ym. (1994) (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Anneli (1997) *Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Sosiaalipolitiikan väitöskirja, Tampereen yliopisto, Tampere University Press.

Atkinson, Clarissa W. (1991) *The Oldest Vocation. Christian Motherhood in the Middle Ages*. Ithaca & London: Cornell University Press.

Banks, Olive (1981) *Faces of Feminism. A Study of Feminism as a Social Movement*. Oxford: Martin Robertson.

Bassler, Jouette M. (1992) 2 Corinthians. In Carol A. Newsom & Sharon H. Ringe (eds.) *The Women's Bible Commentary*. London: SPCK & Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox Press, 321-329.

Battersby, Christine (1998) *The Phenomenal Woman. Feminist Metaphysics and the Patterns of Identity*. Cambridge: Polity Press.

Bauchham, Richard (2002) *Gospel Women. Studies of the Named Women in the Gospels*. London-New York: T & T Clark.

- Bebbington, D.W. (1989) *Evangelicalism in Modern Britain. A History from the 1730s to the 1980s*. London-New York: Routledge.
- Bergh, Mimmi (1889) *Silmäyksiä aikamme emansipatsiooni-pyrintöihin, etenkin naiskysymykseen, Jumalan sanan valossa*. Porvoo.
- Birkett, Dea & Wheelwright, Julie (1990) "How could she?" Unpalatable facts and Feminists `Heroines`. *Gender and History* 2 (1), spring, 49-57.
- Brax, Greta & Tensikkala, Anna (1917) *Sisarkasvatus*. Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917. Helsinki: WSOY, 33-37.
- Brasher Brenda E. (1998) *Godly Women. Fundamentalism & Female Power*. New Brunswick, New Jersey, and London: Rutgers University Press.
- Brereton, Virginia Lieson (1991) *From Sin to Salvation: Stories of Women's Conversions, 1800 to the Present*. Bloomington: Indiana University Press.
- Brouwer, Ruth Compton (1992) *Transcending the "Unacknowledged Quarantine": Putting Religion into English-Canadian Women's History*. *Journal of Canadian Studies* 3, vol. 27, fall, 47-61.
- Burnett John (ed.) (1984) *Destiny Obscure. Autobiographies of Childhood, Education and Family from the 1820s to the 1920s*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Christiansson, Elisabeth (2002) *Kvinnor och inre mission i 1800-talets Stockholm. Forskningsseminar i diakonissetradisjonen: Feminisme – Ascetisme – Diakonia*. Oslo 29.-30. November.
- Collins, John N. (1990) *Diakonia: Re-interpreting the Ancient Sources*. Oxford-New York: Oxford University Press.
- Collins, John N. (1998) *Did Luke Intend a Disservice to Women in the Martha and Mary Story?* *Biblical Theology Bulletin*, vol. 28, no. 3, 104-111.
- Danylewycz, Marta (1987) *Taking the Veil. An Alternative to Marriage, Motherhood and Spinsterhood in Quebec 1840-1920*. Toronto: McClelland and Stewart.
- Davidoff, Leonore & Hall, Catherine (1987) *Family Fortunes. Men and women of the English middle class 1780-1850*. London: Routledge.
- Davis, Kathy & Gremmen Ine (1998) *In Search of Heroines: Some Reflections on Normativity in Feminist Research*. *Feminism & Psychology*, vol. 8 (2), 133-153.
- Douglas, Mary (2000) *Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Duodecim (1900) *Leprasairasten hoito*, XVI, 196-199.
- Edelman, Lahja (1954) *Heponiemi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.
- Elenius, Jaakko (1996) *Vakavin kasvoin, iloisin mielin. Jaakko Eleniuksen kirjoituksia herännäisyydestä*. Jyväskylä: Gummerus.

Erkamo, Pentti (1969) Vuosisata diakoniaa Viipurissa ja Lahdessa. Viipurin-Lahden Diakonissalaitos 1869-1969. Lahden Diakonissalaitoksen Säätiö. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino.

Eräsaari, Leena ym. (1995) (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Tampere: Vastapaino.

Eräsaari, Leena (2002) Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen. Helsinki: Gaudeamus.

Exum, J. Cheryl (1993) *Fragmented women. Feminist (Sub)versions of Biblical Narratives.* Valley Forge: Trinity Press International.

Fagerlund L.W. (1925) Några ord om lepraprofylaxen. Finska Läkaresällskapets Handlingar 67, 636-645.

Flander, Monica (1994) Historical-Critical Methods. In Elisabeth Schüssler Fiorenza (ed.) *Searching the scriptures, Volume one: A feminist Introduction.* London: SCM Press Ltd, 204-222.

Finn, Geraldine (1992) The Politics of spirituality: the spirituality of politics. In Philippa Berry and Andrew Wernick (eds.) *Shadow of Spirit. Postmodernism and Religion.* London and New York: Routledge, 111-122.

Fischer, Berenice & Tronto, Joan (1990) Toward a Feminist Theory of Caring. In Emily K. Abel & Margaret K. Nelson (eds.) *Circles of Care. Work and Identity in Women's Lives.* State University of New York Press, 35-62.

Fletcher, Anthony (1998) "Beyond the Church: Women's Spiritual Experience at Home and in the Community 1600-1900." *Gender and Christian Religion. Studies in Church History, vol. 34.* The Ecclesiastical History Society, 187-203.

Foucault, Michel (1998) Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä. Tampere: Gaudeamus.

Fuchs, Esther (2000) *Sexual politics in the biblical narrative. Reading the hebrew bible as a woman.* London: Sheffield Academic Press.

Gamarnikow, Eva (1991) Nurse or woman: gender and professionalism in reformed nursing 1860-1923. In Pat Holden and Jenny Littlewood (eds) *Anthropology and Nursing.* London and New York: Routledge, 110-129.

Giles, Judy (1995) *Women, Identity and Private Life in Britain, 1900-50.* Basingstoke and London: Macmillan.

Gill, Sean (1994) *Women and the Church of England. From the Eighteenth Century to the Present.* London: SPCK.

Goffman, Erving (1969) *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisisista laitoksista.* Lohja: Marraskuun Liike.

Gray, Janette (1995) *Neither Escaping Nor Exploiting Sex. Women's celibacy.* Middlegreen: St Pauls/The Guernsey Press Co. Ltd.

Greene, Graham (1961) *Loppuun palanut.* Helsinki: Tammi.

Grierson, Janet (1981) *The Deaconess.* London: CIO Publishing.

- Griffith, R. Marie (1997) *God's Daughters. Evangelical Women and the Power of Submission*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Hainari, Tilma (1913) *Hilda Käkikoski kirjeittensä ja kirjoitelmiansa valossa I*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja.
- Halmesvirta, Anssi (1998) *Vaivojensa vangit. Kansa kysyi, lääkärit vastasivat – historiallinen vuoropuhelu 1889-1916*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Hammar, Inger (1998) *Några reflexioner kring 'religionsblind' kvinnoforskning*. *Historisk Tidskrift*, 1, 3-29.
- Hammar, Inger (1999) *Emancipation och religion. Den svenska kvinnorörelsens pionjärer i debatt om kvinnans kallelse ca 1860-1900*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Hammar, Inger (2000) *From Fredrika Bremer to Ellen Key: Calling, Gender and the Emancipation Debate in Sweden, c. 1830-1900*. In Pirjo Markkola (ed.) *Gender And Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830-1940*. Helsinki: SKS, *Studia Historica* 64, 27-67.
- Haraway, Donna (1991) *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books Ltd.
- Harding, Sandra (1991) *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Milton Keynes: Open University Press.
- Harris, Ruth (1999) *Lourdes. Body and spirit in the secular age*. London: Penguin books.
- Heikkilä, Markku & Seppo Juha (1987) *Uskonnollinen liike, esivalta ja "maailma"*. Teoksessa Risto Alapuro & Ilkka Liikanen & Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 70-85.
- Heinonen, Vieno (1991) *Sisareksi kutsuttu*. Helsinki: Karas-sana.
- Helander, Eila (1995) *Miksi naiset lähtivät lähetystyöhön? Uskontososiologinen näkökulma anglosaksisen maailman naislähettien historiaan*. *Teologinen aikakauskirja* 6, 540-545.
- Helander, Eila (2001) *Kutsumus kantaa. Naislähetit Suomen Lähetysseuran työssä toisen maailmansodan jälkeen*. Helsinki: Suomen Lähetysseura.
- Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (2003) *Terveyskansalaisuus ja elämän politiikka*. Teoksessa Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (toim.) *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Helsinki: Gaudeamus, 13-32.
- Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917. Helsinki: WSOY.
- Hempton, David & Hill, Myrtle (1992) *'Born to serve': women and evangelical religion*. In *Evangelical Protestantism in Ulster City, 1740-1890*. London: Routledge, 129-42.
- Henriksson, Lea (1988) *Naisten intressit terveystyössä. Kamppailunäkökulma hoitotyön ammatillistumisprosessiin suomalaisen hyvinvointivaltion perustaa rakennettaessa*. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan yleisen linjan lisensiaattityö, Tampere.
- Henriksson, Lea (1994) *Ammatillisen sisaruuden uudet jaot - sota terveystyön taitekohtana*. Teoksessa Anneli Anttonen & Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 97-127.

- Henriksson, Lea (1998) Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka. Tampereen yliopisto, Terveystieteen laitos. Helsinki: Stakes-tutkimuksia, 88.
- Henttonen, Kai (1997) Voiko sen tehdä toisinkin? Diakoniatieteen lähtökohdat ja valinnat. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu, sarja C:1. Lahti: Lahden kaupungin painatuskeskus.
- Hiltunen, Eino (1961) Oriveden kunta ja manttaalikunta. Hallinnon historiaa vuoden 1865 kunnallisasetuksesta itsenäisyyden aikaan. Oriveden manttaalisäätiö. Orivesi.
- Hiukka, Toini (2001) Leprasairaala Orivedellä 1904-1953. Oriveden seudun joulu, 19-21.
- Hjelt, Otto E.A. (1908) Diakonissanstalten i Helsingfors under aren 1867-1907. Helsingfors.
- Hurskainen, Eeva (1992) Sisar Linan tyttäret. Helsinki: Kirjapaja.
- Hurskainen, Eeva (1994) Diakonissat – Suomen kirkon evankeliset sisaret. Teoksessa Heikki Kotila (toim.) Yhteisöt ja kirkon uudistuminen. Pieksämäki: Kirjaneliö, 45-69.
- Hyrck, Matti (1995) Mielen kuvat Jumalasta. Psykoanalyttisen objektisuhteorian näkökulma jumalasuhteen mielikuvamaailmaan Suomen ev.lut. kirkon v. 1948 Kristinopin tarjoaman aineiston valossa. Pieksämäki: Therapie-säätiö.
- Hyytinen, Eeva Liisa (1995) Siionin tyttäret: Omaelämäkerta vanhoillislestadiolaisten naisten uskonnollisuudesta. Kirkkososiologian laitoksen pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Häggman, Kai (1994) Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 179. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Hällström, Ernst af (1910) Orihveden leprasairaala. Duodecim, 26, 481-493.
- Ingman Rosa & Naemi (1928) Jenny Ivalo päiväkirjansa valossa. Sortavala: Oy raamattutalon kirjapaino.
- Irigaray, Luce (1993) Sexes and Genealogies. New York: Columbia University Press.
- Itkonen, H. & Joki, J.A. (1962) Suomen kielen etymologinen sanakirja. Helsinki: Suomalaisugrilainen seura.
- Ivalo, Jenny (1913) Mikä on diakonittaren tärkein tehtävä? Betania no. 9, 145-149.
- Ivalo, Jenny (1920) Diakonian lukukirja. Sortavala: Suomen kirkon sisälähetysseuran r.y. kirjapaino.
- Jalagin, Seija (2003) Negotiating for Space and Autonomy: Strategies of Finnish Missionary Women in Japan, 1900-1941. Scandinavian Journal of History, Vol 28., no 2, 83-102.
- Jahnssen, Aug. B. (1920) Palvelemisen Korkeaveisu. Betania no. 6, 97-102.
- Jokinen, Eeva (1996) Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Joutsivuo, Timo (1995) Ruumiin vai sielun hoitoa? Kristinusko, sairaus ja lääketiede. Teoksessa Terveiden lähteillä, Länsimaisten terveyskäsitteiden kulttuurihistoriaa. Suomen historiallinen seura. Historiallinen arkisto 106. Helsinki, 59-84.

- Juva, Mikko (1960) Valtio Kirkosta kansankirkoksi. Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen. Helsinki: WSOY.
- Juvonen, Tuula (1994) Sukupuoli ja halu Hilda Käkikosken kirjeenvaihdossa ja päiväkirjoissa. Naistutkimusraportteja 1. Tasa-arvo julkaisuja. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Järventie, Martti (1959) Uskon ja rakkauden työtä. Tampereen Kaupunkilähetysten 75-vuotishistoria. Tampereen Kaupunkilähetys.
- Kalela, Annikki (1982) Isovanhempieni tarina. Helsinki: Kirjayhtymä
- Kalela, Jorma (2000) Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Hanki ja jää/Gaudeamus.
- Kansanaho, Erkki (1947) Hallen pietismin vaikutus Suomen varhaisempaan herännäisyyteen. Suomen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja XLVI.
- Kansanaho, Erkki (1960) Sisälähetys ja diakonia Suomen kirkossa 1800-luvulla. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino.
- Kansanaho, Erkki (1967) Sata vuotta kristillistä palvelutyötä. Helsingin diakonissalaitos 1867-1967. Porvoo: WSOY.
- Kauppinen, Ulla Maija (1986) Palvelijasta kotiapulaiseksi – kotiapulaisesta kotitaloustyöntekijäksi. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma, Sosiaalipolitiikan laitos, Tampere.
- Kauppinen-Perttula, Ulla Maija (1999) Fulfilled by Vocation or Exploited by it? Women's "Content with Weakness" Discourse under the Pressures of Idealized Deaconess Vocation. Norsk Teologisk Tidsskrift 1 (1999), 3-18.
- Kempiläinen, Tuomas (1985) Ruusutarha. Helsinki: Kirjaneliö.
- Kena, Kirsti (2000) Eevat apostolien askelissa. Lähettinaiset Suomen Lähetysseuran työssä 1870-1945. Helsinki: Suomen lähetysseura.
- Kierkegaard, Søren (1847)(1926) Rakkauden teot. Muutamia kristillisiä mietteitä puheiden muodossa. Helsinki: WSOY.
- Koivunen, Anu (1996) Sorto. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 35-75.
- Koivunen, Anu (1998) Hoivaava nainen: oppihistoriallinen tarina. Naistutkimus 4, 73-82.
- Koivunen, Hannele (1995) Madonna ja huora. Helsinki: Otava.
- Koivunen Bylund Tuulikki (1994) "Frukta icke, allenast tro" Ebba Boström och Samariterhemmet 1882-1902. Bibliotheca Theologiae Practicae, kyrkovetenskapliga studier, 52. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Koperski, Veronica (2002) Women And Discipleship in Luke 10:38-42 And Acts 6:1-7: The Literary Context of Luke-Acts. In Amy-Jill Levine & Marianne Blickenstaff (eds.) A Feminist Companion to Luke. London-New York: Sheffield Academic Press, 161-196.

Koskenvesa, Esko (2003) Diakonia kirkossa ja yhteiskunnassa. Teoksessa Eila Helander (toim.) Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Helsinki: Kirjapaja, 289-305.

Krieger, Susan (1991) *Social Science and the Self. Personal Essays on an Art Form.* New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Kuula, Kari (2002) *Nainen uudessa uskossa. Uuden testamentin naiskuvia.* Helsinki: Kirjapaja Oy.

Lelwica, Michelle M. (1998) From Superstition to Enlightenment to the Race for Pure Consciousness. Antireligious Currents in Popular and Academic Feminist Discourse. *Journal of Feminist Studies in Religion*, Fall, Vol. 14, no 2, 108-123.

Leskelä-Kärki, Maarit (2001) "Aune Krohnin kristillinen ja kirjoittava elämä. Näkökulmia naisten ja uskonnon historiaan." Teoksessa Anu Lahtinen (toim.) *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa. Historia Mirabilis 1.* Turku: Turun historiallinen yhdistys ry, 223-258.

Leskelä-Kärki, Maarit (2002) Passive to active: "Lived Spaces of Religious Women". In Anu Korhonen & Kirsi Tuohela (eds.) *Time Frames: Negotiating Cultural History.* Turku: Cultural History – Kulttuurihistoria 1, 105-125.

Levine, Amy-Jill (1992) Matthew. In Carol A. Newsom and Sharon H. Ringe (eds.) *The Women's Bible Commentary.* London: SPCK and Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox Press, 252-262.

Lindley, Susan Hill (1995) "You Have Stept Out of Your Place": A History of Women and Religion in America". Manuscript (historiatieteen laitos, Tampere).

Lounasheimo, Kustavi (1932) Greta Brax. Teoksessa Pentti Hissa (toim.) *Palvelemaan lähetettynä. Suomen kirkon diakonian vaiheita. Seurakunta toimii 3. Kirkon opintokeskus 1965.* Helsinki: Suomen kirkon sisälähetysseura, 43-48.

Lundgren, Eva (1992) *Gud och alla andra karlar. En bok om kvinnomisshandlare.* Helsinki: WSOY.

Mahlamäki, Tiina (1995) Mitä on tutkittu, kun on tutkittu uskonnollisuutta? Tieteensosiologinen tarkastelu toisen maailmansodan jälkeen julkaistuista suomalaisten uskonnollisuutta käsittelevistä tutkimuksista. Uskontotieteen pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto.

Majamäki, Kaisa (1989) Aurora Karamzin uskonnollisena persoonana ja karitatiivis-diakonisen toiminnan uranuurtajana. Yleisen kirkkohistorian pääainetutkielma. Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.

Malmgreen, Gail (1986) Introduction. In Gail Malmgreen (ed.) *Religion in the Lives of English Women, 1760-1930.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1-10.

Malchau, Susanne (1997) Life as a nun - possibilities and limitations. *IHNJ*, vol 3 no. 2, winter 1997/8, 45-61.

Malchau, Susanne (1999) Kaldet som historisk kategori. Forelaesning afholdt ved VI Nordiske Kvindehistorikermøde i Tisvildeleje, Danmark 12.-15 august 1999.

Malchau, Susanne (2000) Kaldet. Teoksessa Herdis Alvsvåg og Eva Gjengedal (toim.) *Omsorgstenkning. En innføring i Kari Martinsens forfatterskap.* Bergen: Fagbokforlaget, 57-69.

- Malone, Mary T. (2001) *Women and Christianity. Volume I: The First Thousand Years*. New York: Orbis Books, Maryknoll.
- Manns, Ulla (1998) Den religionsblinda kvinnorörelseforskningen: En kommentar till Inger Hammars kritik. *Historisk Tidskrift*, 2.
- Markkola, Pirjo (1999) Diakonissan mellan det privata och det offentliga. Kvinnlig diakoni i Sverige och Finland 1880-1940. Teoksessa Monika Janfelt (toim.) *Den privat-offentliga gränsen. Det sociala arbetets strategier och aktörer i Norden 1860-1940*. Copenhagen: Nordisk Ministerråd, 169-206.
- Markkola, Pirjo (2000a) The Calling of Women: Gender, Religion and Social Reform in Finland, 1860-1920. In Pirjo Markkola (ed.) *Gender And Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830-1940*. Helsinki: SKS, *Studia Historica* 64, 113-145.
- Markkola, Pirjo (2000b) Promoting Faith and Welfare. The Deaconess Movement in Finland and Sweden, 1850-1930. *Scandinavian Journal of History* 25, 101-118.
- Markkola, Pirjo (2002) Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860-1920. Helsinki: SKS, 888.
- Martinsen, Kari (1986) Freidige og uforsagte diakonisser. Et omsorgs-yrke vokser fram 1860-1905. *Aschehoug/Tanum-Norli*.
- Martinsen, Kari (1997) Kallet - kan vi vaere det foruten? *Dansk Selskab for sygeplejeforskning*, no. 2, 9-40.
- Martinsen, Kari (2000) *Kjaerlighetsgjerningen og kallet. Betragtninger omkring Rikke Nissens Laerebog i Sygepleie for Diakonisser (1877)*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Miettinen, Aino (1936) Diakonissakasvatuksesta. Teoksessa J. Sinnemäki (toim.) *Palvelevan rakkauden askeleissa. Sata vuotta diakoniatyötä. Suomen diakoniatyön keskusvaliokunta*, 71-78.
- Miettinen, Aino (1937a) Työmme ja elämänmuotojemme itsetutkistelua ja itsekritiikkiä. Esitelmä Pohjoismaisessa diakoniatyönkokouksessa Helsingissä. *Helsingin diakonissalaitos*.
- Miettinen, Aino (1937b) Tarvitaanko vielä diakonissoja? *Kotilieden joulu*, 34-34, 48.
- Mikkonen, Hiski (1953) Pojasta tuli lääkäri. Seitsemäs osa. *Suomen kuvalehti*, no.7., 32-33, 42.
- Mills, C.Wright (1990) *Sosiologinen mielikuvitus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mumm, Susan (1999) *Stolen Daughters, Virgin Mothers. Anglican Sisterhoods in Victorian Britain*. London and New York: Leicester University Press.
- Murk-Jansen, Saskia (1998) *Brides in the Desert. The Spirituality of the Beguines*. London: Darton, Longman and Todd Ltd.
- Murtorinne, Eino (1995) *Suomen kirkon historia, 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900-1990*. Helsinki: WSOY.
- Mustakallio, Hannu (1997) *Maanpakolaisesta Tampereen ensimmäiseksi kirkkoherraksi. Tuomiorovasti Waldemar Wallin (Walli) Oulun kautensa lopulla ja sen jälkeen*. Oulu: Oulun Diakonissalaitos.

Mustakallio, Hannu (1999) Emansipaatiota, diakoniaa ja filantropiaa. Pohjoispohjalaiset naiset diakoniaa ja hyväntekeväisyyttä edistämässä 1900-luvun alkupuolelle saakka. Teologinen aikakauskirja, no.1, 94-101.

Mustakallio, Hannu (2001) Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun Diakonissakoti 1896-1916. Oulun Diakonissalaitoksen tieteellisiä julkaisuja 2, Oulun Diakonissalaitoksen säätiö.

Myss, Caroline (2002) Sielun sopimus. Hämeenlinna: Karisto.

Männistö, Tiina (2003) Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890-1972. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja 63.

Nenola, Aili (1988) Seinään isketty naula. Uskonto naiseuden ja naisen roolien määrittelijänä. Naistutkimus 1, 19-28.

Nenola, Aili (1992) Naisen ja miehen uskonto. Teoksessa Juha Pentikäinen & Katja Pentikäinen (toim.) Uskonnot maailmassa. Helsinki: WSOY, 361-371.

Några upplysningar för dem som vilja blifva Diakonissor. Helsingfors 1868, 1875 (hufvudtadsbladets tryckeri), 1892, 1893: I. Simelii arfvingsarnas boktryckeri aktiebolag.

Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Tampere: Gaudeamus.

Ollila, Anne (1993) Suomen kotien päivä valkenee...Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Suomen historiallisen seuran tutkimuksia 173. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Ollila, Anne (1998) Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 711. Helsinki.

Ollila, Anne (2000) Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 795. Helsinki.

Paani, Miia (1998) Mimmi Bergh: aikansa opastaja Jumalan sanan valossa. Teoksessa Sinikka Tuohimaa & Nina Työlähti & Ilmari Leppihalme (toim.) Jäiset laakerit. Artikkeleita pohjoisista naiskirjailijoista. Oulun yliopiston Taideaineiden ja antropologian laitoksen julkaisuja A, Kirjallisuus 8. Oulun yliopisto, 42-58.

Palmroth, Artur (1917) Helsingin Diakonissalaitos. Sen perustus ja kehitys. Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917. Helsinki: WSOY, 1-11.

Palvelijain olosuhteet. Toimittanut Miina Sillanpää. Suomen palvelijain liitto 1911.

Palo, Jorma & Palo, Leena Maija (1980) Sisar Aino. Porvoo: WSOY.

Peltonen, Edit (1982) Lepran alueesta vain muistot jäljellä. Oriveden sanomat no. 61, s.4.

Pentikäinen, Juha (1971) Marina Takalon uskonto. Uskontoantropologinen tutkimus. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 299.

Pesonen, Heikki (1997) Uskonto ja vaietut naiset. Feministinen näkökulma uskontotieteessä. Teoksessa Kimmo Ketola & Simo Korkee & Heikki Pesonen & Ilkka Pyysiäinen & Tuula Sakaranaho & Tom Sjöblom (toim.) Näköaloja uskontoon. Uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia. Helsinki: Yliopistopaino, 161-190.

- Pesonen, Niilo (1980) *Terveyden puolesta - sairautta vastaan. Terveyden- ja sairaanhoito Suomessa 1800- ja 1900-luvulla.* Helsinki: WSOY.
- Pirilä, Veikko (1961) *Lepran ja sukupuolitautilien historiasta Suomessa. Suomen ihotautilääkäriyhdistys. Eripainos.*
- Prelinger, Catherine M: (1986) *The Female Diaconate in the Anglican Church: What kind of Ministry for Women.* In Gail Malmgreen (ed.) *Religion in the Lives of English Women, 1760-1930.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 161-192.
- Prochaska, F.K. (1980) *Women and Philanthropy in Nineteenth Century England.* Oxford: Clarendon Press.
- Pulkki, Eira (2002) *Koulutuksessa koettua. Teoksessa Pirkko Probst (toim.) Elämää sisarkodissa. Helsingin Diakonissalaitoksen museon julkaisu, 32-57.*
- Raamattu. Kustannus ja kirjapaino osakeyhtiö Sampo. Tampereella 1901.
- Rajainen, Maija (1973) *Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia, 91. Suomen kirkkohistoriallinen seura.*
- Rantalaiho, Liisa (1986) (toim.) *Miesten tiede, naisten puuhut.* Tampere: Vastapaino.
- Rantalaiho, Liisa (1994) *Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anneli Anttonen & Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) Naisten hyvinvointivaltio.* Tampere: Vastapaino, 9-30.
- Rooney, Ellen (1996) *What's the Story? Feminist Theory, Narrative, Address.* *Differences: a Journal of Feminist Cultural Studies*, vol.8, no.1, 1-30.
- Ruether, Rosemary Radford (1983, with a new introduction 1993) *Sexism and God-Talk.* Boston: Beacon Press.
- Ruether, Rosemary Radford (1998) *Women And Redemption. A Theological History.* London: SCM Press Ltd.
- Ryynänen-Karjalainen, Lea (2002) *Sukupuolesta riippumatta. Naiskanttorit Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Studia Musica 14.* Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Räisänen, Arja-Liisa (1995) *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865-1920. Bibliotheca historica 6.* Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Saarinen, Aino (1992) *Feminist Research - an Intellectual Adventure? A research autobiography and reflections on the development, state and strategies of change of feminist research.* Centre for Women's Studies and Gender relations, Publications 4: 1992. Research Institute for Social Sciences, University of Tampere.
- Saarisalo, Aapeli (1972) *Aurora Karamzin ja hänen aikansa.* Helsinki: WSOY.
- Sandholm, Ake (1973) *Kyrkan och hospitalshjonen. En undersökning rörande omsorgen om de sjuka och fattiga i välfärdsanstalterna i Finland.* Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 88. Helsinki.

Satka, Mirja (1994) Sosiaalinen työ peräänkatsojämiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jouko Jaakkola & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus, 261-339.

Satka, Mirja (1995) Making Social Citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Schaberg, Jane (1992) Luke. In Carol A. Newsom and Sharon H. Ringe (eds.) The Women's Bible Commentary. London: SPCK and Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox Press, 275-292.

Schottroff, Luise (1995) Lydia's Impatient Sisters. A Feminist Social History of Early Christianity. London: SCM Press Ltd.

Schultz, Rima Lunin (1992) Woman's Work and Woman's Calling in the Episcopal Church: Chicago, 1880-1989. In Catherine M. Prelinger (ed.) Episcopal Women. Gender, Spirituality and Commitment in an American Mainline Denomination. New York-Oxford: Oxford University Press, 19-61.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1989) Biblical Interpretation and Critical Commitment. Studia Theologica 43, 5-18.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1994) In Memory of Her. A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins (Second edition, first edition 1983). London: SCM Press Ltd.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth (1998) Sharing Her Word. Feminist Biblical Interpretation in Context. Edinburgh: T&T Clark.

S.E. (1953) Kolmen potilaan sairaala. Spitaalın runtelemia ihmisiä eristetyssä hoitolassa Orivedellä. Suomen kuvalehti no. 9, 34-35.

Seppälä, Irja (1982) Orivedellä oli maamme ainoa leprasairaalaa. Oriveden sanomat no. 57, s. 3.

Siltala, Juha (1996) Fennomaaninaisten siveellinen kilvoitus ja haudatut toiveet. Historiallinen aikakauskirja, 1, 34-44.

Siltala, Juha (1999) Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Helsinki: Otava.

Simojoki, Martti (1940) Niin oli Jumalan tahto. Sankarihautajaisissa pidettyjä puheita. Helsinki: WSOY.

Simonen, Leila (1985) Kunnallinen kodinhoitaja – palkattua huolenpitotyötä tekevä hyvinvointiäiti. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan yleisen linjan lisensiaattityö.

Simonen, Leila (1990) Contradictions of the Welfare State, Women and Caring. Municipal Homemaking in Finland. Academic dissertation. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 295, Tampere.

Sinkkonen, Sirkka (1967) Diakonissan rooli. Sosiologia 1 (4), 13-19.

Sinkkonen, Sirkka (1981) Terveysthuollon hoitoalan ammatilliset käytännöt. Teoksessa Leena Alanen & Liisa Rantalaiho & Aino Saarinen (toim.) Naisen historiallisuus: yhteiskunta-yksilösukupuoli. Seminaariraportti. Tampereen yliopisto: yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, sarja B:33, 209-216.

- Sinnemäki, J. (1935) *Laupeudensisaria. Kolme diakoniatyön uranuurtajaa*. Helsinki: Otava.
- Sinnemäki, J. (1936) Vähän leprasta eli pitaalista diakonian työkenttänä meillä. Teoksessa J. Sinnemäki (toim.) *Palvelevan rakkauden askeleissa. Sata vuotta diakoniatyötä*. Suomen diakoniatyön keskusvaliokunta, 135 -146.
- Sipilä, Jorma (1954) *Rakentajapappi*. Otto Vilho Aarnisalola. Pieksämäki: Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino.
- Snellman, Lina (1911, 1929) *Sisarillemme*. Porvoo.
- Snellman, Lina (1912) Ei kiitoksen eikä palkan tähden. *Betania* no. 9, 139-141.
- Snellman, Lina (1917a) *Diakonissalaitoksen perustaja ja ensimmäinen johtajatar*. Teoksessa *Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917*. Helsinki: WSOY, 12-16.
- Snellman, Lina (1917b) *Kotielämämme*. Teoksessa *Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917*. Helsinki: WSOY, 108-118.
- Sormunen, Eino (1938) *Diakonian oppikirja*. Sortavala: Suomen kirkon sisälähetysseura.
- Soukainen, Aino (1937) ”Äärimmäisestä päästä”. Teoksessa *Työpäivän päättyessä*. Omistettu rovasti Otto Aarnisalolle. Sortavala: Sisälähetysseura, 93-96.
- Steedman, Carolyn (1992) *Past Tenses. Essays on writing, autobiography and history*. London: Rivers Oram Press.
- Sulamaa, Kaarle (1999) *Lotta Svärd - Uskonto ja isänmaa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sulamaa, Kaarle (2001) ”Ei ole yksikään sydän pyhä ilman Jumalaa” - Lotat nationalistisina nunnina. Osa I: Harmaat sisaret. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sulamaa, Kaarle (2002) ”Ei ole yksikään sydän pyhä ilman Jumalaa” – Lotat nationalistisina nunnina. Osa II: Kristillinen henki ja kansallinen minä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sulamaa, Kaarle (2003) ”Ei ole yksikään sydän pyhä ilman Jumalaa” – Lotat nationalistisina nunnina. Osa III: Naisten ristiretki. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sulkunen, Irma (1987) *Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus*. Teoksessa Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius (toim.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 157-172.
- Sulkunen, Irma (1995) *Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sulkunen, Irma (1999) *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700-1800-luvulla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Suvanto, Marja-Liisa (1979) *Sisarkotijärjestelmä Helsingin Diakonissalaitoksessa 1867-1959. Yleisen käytännöllisen teologian laudatur-tutkielma*. Helsingin yliopisto.
- Tedre, Silva (1996) *Välttämättömyyksiä ruumis vanhusten hoivassa*. *Naistutkimus* 4, 2-14.
- Tedre, Silva (1999) *Hoivan sanattomat sopimukset*. Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no. 40.

The Amplified Bible, 1986 (31. printing) Michigan: Zondervan bible publishers.

Thurston, Anne (1995) *Because of her Testimony. The Word in Female Experience.* New York: Crossroad.

Uimonen, Minna (2003) *Perheenäiti ja heikkohermoinen nainen. Hermoterveystieto naiskansalaisuuden tuottajana 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.* Teoksessa Ilpo Helén & Mikko Jauho (toim.) *Kansalaisuus ja kansanterveys.* Helsinki: Gaudeamus, 196-210.

Uimonen, Seija (1982) *Lepra on vieläkin miljoonien ongelma. Leprasairaalan viimeisen lääkärin Irja Seppälän haastattelu.* Aamulehti 25.1., s.7.

Urponen, Kyösti (1994) *Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon.* Teoksessa Jouko Jaakkola & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia.* Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus, 163-260.

Utriainen, Terhi (1999) *Läsnä, riisuttu, puhdas. Uskontoantropologinen tutkimus naisista kuolevan vierellä.* Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 751. Helsinki: SKS.

Uurasjärvi, Jaana (1995) *Maamme viimeinen leprasairaala Orivedellä: hyvän kuoleman koti.* Suomen historian pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos.

Uurtimo, Yrjö (2000) *On puhuttava siitä mistä vaikenemme. Martti Siiralan ajatuksia.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vaalas, Pauli (1975) *Diakonissa. Hia Björkenheimin elämä.* Helsinki: Kirjapaja.

Vainio, Olli-Pekka (2003) *Fides qua, fides quae? Søren Kierkegaard ja uskon propositionaalinen sisältö.* Teologinen aikakauskirja 3, 215-224.

Vapaavuori, Hannu (1997) *Virsilaulu ja heräävä kansallinen kulttuuri-identiteetti. Jumalanpalveluksen virsilaulua ja -sävelmistöä koskeva keskustelu Suomessa 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1886.* Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 173. Helsinki.

Vappula, Kari (2001) *Diakonissakoulutuksen aloittaminen suomalaisen naisen aseman muutosprosessin valossa 1860-luvun loppupuolella.* Teoksessa Mikko Lahtinen & Tuulikki Toikkanen (toim.) *Anno Domini 2001. Diakoniatieteen vuosikirja.* Lahden Diakoniasäätiö, Lahden Diakonian instituutti, 60-70.

Vattula, Kaarina (1981) *Palvelustyöstä konttoristiin – naisten työhönohallistuminen 1880-1940.* Teoksessa *När samhället förändras – Kun yhteiskunta muuttuu.* Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Vicinus, Martha (1985) *Independent Women. Work and Community for Single Women 1850-1920.* Chicago: The University of Chicago Press.

Vuola, Elina (1995) *Voiko mies pelastaa naisen. Feministiteologian Jeesus.* Teoksessa Raimo Harjula & Ilkka Pyysiäinen (toim.) *Kuka Jeesus?* Helsinki: Yliopistopaino, 113-122.

Vuola, Elina (1999) *Sor Juana Ines de la Cruz: rationaalisuus ja sukupuoli.* Teoksessa Tuija Hovi & Aili Nenola & Tuula Sakaranaho & Elina Vuola (toim.) *Uskonto ja sukupuoli.* Helsinki University Press, 271-290.

Vuori, Jaana (1999) *Yhteiskunnallisen äitiyden metafora. Jatkoa Anu Koivusen virittämään keskusteluun.* Naistutkimus 2, 52-55.

- Vuorinen, Heikki S. (2002) *Tautinen historia*. Tampere: Vastapaino.
- Waris, Heikki (1934) *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle. Osa II. Suomen historiallinen seura XVI*. Helsinki.
- Warner, Marina (1976, 1985) *Alone of All Her Sex. The Myth and the Cult of the Virgin Mary*. London: Picador, Pan Books Ltd.
- Weber, Max (1980) *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Helsinki: WSOY.
- Webster's Dictionary (1997). New York: Promotional Sales Books, Inc.
- Wegelius, Sigurd (1914 ja 1984) *Käynti leprasairaalassa Orihvedellä. Oriveden sanomat no. 32, s.4*.
- Wennerström, Elsa (1916) *Diakonissakutsumus. Esitelmä kristillisessä ylioppilaskokouksessa Sortavalassa. Betania no. 9, 135-141*.
- Wennerström, Elsa (1917) *In memoriam. Teoksessa Helsingin Diakonissalaitos vuosina 1867-1917. Helsinki: WSOY, 17-22*.
- Whitford, Margaret (1991) *Luce Irigaray. Philosophy in the Feminine*. London and new York: Routledge.
- Wichroski, Mary Anne (1996) *Breaking Silence: Some Fieldwork Strategies in Cloistered and Non-Cloistered Communities. Qualitative Sociology, vol. 19, no. 1, 153-170*.
- Wilson, Linda (1998) *Nonconformist Obituaries: How Stereotyped was their View of Women? In Anne Hogan & Andrew Bradstock (eds.) Women of Faith in Victorian Culture. Reassessing the Angel in the House. Basingstoke and London: Macmillan Press Ltd, 145-158*.
- Wirén, Edvin (1927) *Lina Snellman. Elämäkerta*. Helsinki: WSOY.
- Wirén, Edvin (1942) *Uskon ja rakkauden kylvää. Helsingin diakonissalaitos 1867-1942. Helsinki: WSOY*.
- Wirén, Edvin (1947) *Verraton tie. Diakonian raamatullinen pohja, historiallinen kehitys ja nykyiset työmuodot. Helsinki: WSOY*.
- Wyller, Trygve (1999) *The State And Social Services: Authenticity and Call. Some factors for a critical analysis of Christian social service in modern society. Manuscript*.
- Zemon Davis, Natalie (1997) *Kolme naista, kolme elämää 1600-luvulla. Helsinki: Otava*.